

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Cservenka Ferdinánd

A szlovák gyors alakulatok részvétele és tevékenysége a Barbarossa hadműveletben 1941-ben

Témavezető: Dr. Bognár Zalán

Károli Gáspár Református Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Budapest, 2023.

Tartalom

1.	Bevezetés.....	- 5 -
1.1.	Témamegjelölés és a dolgozat szerkezete.....	- 5 -
1.2.	Historiográfiai áttekintés.....	- 9 -
1.2.1.	A keleti hadszíntér és a Barbarossa hadművelet eseményeit összefoglaló jelentősebb művek.....	- 10 -
1.2.2.	Az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság történetét feldolgozó munkák.....	- 11 -
1.2.3.	A szlovák haderővel foglalkozó munkák	- 14 -
1.2.4.	A szlovák haderő parancsnokaival foglalkozó művek	- 18 -
1.2.5.	A szlovák sereg- és csapattesteknek a keleti fronton folytatott tevékenységével foglalkozó könyvek és tanulmányok.....	- 19 -
1.2.6.	A szlovák gyors alakulatok harcait és egyéb tevékenységét érintő emlékiratok, visszaemlékezések.....	- 23 -
1.2.7.	A fegyverzettel, a haditechnikával, a katonai ruházattal, szimbólumokkal, jelképekkel, rangjelzésekkel foglalkozó munkák.....	- 24 -
1.3.	Levéltári források.....	- 26 -
1.3.1.	A pozsonyi Vojenský historický archív 1939 és 1945 közötti időszakra vonatkozó iratai.....	- 26 -
1.3.2.	A Hadtörténelmi Levéltár VKF iratai.....	- 30 -
2.	A szlovák haderő helyzete a Szovjetunió elleni hadba lépés előtt.....	- 32 -
2.1.	Az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság létrejötte.....	- 32 -
2.2.	A szlovák haderő szervezeti felépítése	- 34 -
2.3.	A szlovák haderő fegyverzete és felszerelése	- 43 -
2.4.	A szlovák haderő tiszti és legénységi állománya.....	- 47 -
3.	A Szlovák Köztársaság hadba lépése a Szovjetunió ellen	- 56 -
3.1.	A Szlovák Köztársaság előkészületei a Szovjetunió elleni háborúra	- 56 -
3.2.	A Szovjetunió – Szlovákiával kapcsolatos – stratégiai elképzelései 1939 és 1941 között.....	- 60 -
3.3.	A szlovák állam haderejének bevonása a Barbarossa hadműveletbe	- 63 -
3.4.	A szlovák haderő „rejtett” mozgósítása.....	- 67 -
3.5.	Szlovákia hadba lépésének okai és a háborús propaganda	- 70 -
4.	A Barbarossa hadművelet megindítása	- 73 -
4.1.	A Szovjetunió elleni támadás terve és a Barbarossa hadművelet.....	- 73 -
4.2.	Németország és szövetségeseinek hadereje és hadászati céljai a támadás előtt- 76 -	- 76 -

5.	A szlovák Gyorscsoport (Rýchla skupina) részvétele és harci tevékenysége a Barbarossa hadműveletben.....	- 81 -
5.1.	A Gyorscsoport létrehozása, alakulatai, fegyverzete és feladata.....	- 81 -
5.2.	A Wojtkowa környéki harcok.....	- 88 -
5.3.	A Załuż környéki harcok.....	- 94 -
5.4.	Harcok Sadkowice–Koniuzski térségében.....	- 101 -
5.5.	Előrenyomulás Szambor–Drohobics–Sztrí irányába.....	- 103 -
5.6.	A Gyorscsoport tevékenységének értékelése.....	- 105 -
6.	A szlovák Gyorsdandár (Rýchla brigáda) részvétele és harci tevékenysége a Barbarossa hadműveletben.....	- 108 -
6.1.	A Gyorsdandár létrehozása, alakulatai és fegyverzete.....	- 108 -
6.2.	Előrenyomulás Vinnyica térségébe.....	- 112 -
6.3.	A szembenálló erők fegyverzete Lipovec térségében.....	- 117 -
6.4.	A lipoveci ütközet.....	- 119 -
6.4.1.	A lipoveci ütközet első szakasza. A Gyorsdandár támadása Lipovec ellen.....	- 119 -
6.4.2.	A lipoveci ütközet második, befejező szakasza. A szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály ellenlökése és Lipovec német kézre kerülése.....	- 136 -
6.5.	A Gyorsdandár tevékenységének értékelése, mérlege.....	- 143 -
7.	A szlovák Gyorshadosztály (Rýchla divízia) létrehozása és részvétele a Kijev környéki harcokban.....	- 149 -
7.1.	A Gyorshadosztály létrehozása, szervezeti felépítése és fegyverzete.....	- 149 -
7.2.	Előkészületek és előrenyomulás Kijev térségébe.....	- 156 -
7.3.	A Gyorshadosztály részvétele a Kijev környéki harcokban.....	- 164 -
7.4.	A kijevért folytatott harcok mérlege.....	- 178 -
8.	A Gyorshadosztály (Rýchla divízia) részvétele és tevékenysége a Barbarossa hadművelet befejező szakaszában.....	- 181 -
8.1.	Előrenyomulás Kremencsuk térségébe.....	- 181 -
8.2.	Előrenyomulás a Dnyeper bal partján.....	- 183 -
8.3.	A Gyorshadosztály tevékenysége az Azovi-tengertől északra folyó harcok idején.....	- 193 -
8.4.	Előrenyomulás az Azovi-tengerig.....	- 196 -
8.5.	Védelmi tevékenység az Azovi-tenger partján.....	- 205 -
8.6.	A szovjet erők ellentámadása a Miusz folyó irányába.....	- 211 -
8.7.	Védelmi tevékenység a Miusz folyó mentén.....	- 214 -

8.8. A Gyorshadosztály tevékenységének értékelése a Barbarossa hadműveletben, a veszteségek mérlege	- 221 -
9. Összegzés	- 223 -
10. Felhasznált források és feldolgozások.....	- 229 -
10.1. Források	- 229 -
10.1.1. Levéltári források	- 229 -
10.1.2. Naplók, visszaemlékezések, emlékiratok	- 229 -
10.1.3. További publikált források	- 230 -
10.2. Feldolgozások	- 230 -
10.3. Internetes hivatkozások.....	- 240 -
10.4. Rövidítések jegyzéke	- 241 -
11. Mellékletek	- 243 -
11.1. Táblázatok.....	- 243 -
11.2. Ábrák	- 259 -
11.3. Térképek	- 261 -
11.4. Képek.....	- 269 -

1. Bevezetés

1.1. Témamegjelölés és a dolgozat szerkezete

A doktori disszertációm témájának egy izgalmas hadtörténeti, monografikusan még eddig fel nem dolgozott témát választottam, amely a szlovák gyors alakulatoknak a Barbarossa hadműveletben folytatott tevékenységével és részvételével foglalkozik. Szükségesnek tartottam, hogy kisebb mértékben foglalkozzam az önálló szlovák haderő megszervezésével is (Ezt a témakört érdemes lenne majd sokkal részletesebben megírni, de jelen disszertációba sajnos ez bővebben nem fért be, mert messze túlfeszítette volna ennek kereteit.), hogy a gyors alakulatok harci és egyéb tevékenységének bemutatása előtt kellő háttérrel nyújtsak a gyors alakulatok szerepének és meghatározott feladatainak megértéséhez. Milyen problémákkal kellett megküzdeniük a szlovák gyors alakulatoknak, milyen nehézségek hárultak a szlovák katonai vezetésre, valamint a szlovák haderőre is? A műhelyvitán javasolt „Az önálló szlovák haderő megszervezése, részvétele és tevékenysége a Barbarossa hadműveletben (1939–1941)” cím alapján az „Armádna skupina” nevű tábori hadtest, illetve a Biztosító Hadosztály 1941. évi tevékenységét is meg kellett volna írnom, amelyre – a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának szabályzatában lévő terjedelmi korlátok miatt – a dolgozatomban nem térhettem ki, ugyanis ez jelentős mértékben növelte volna a meghatározott korlátokat egyébként is meghaladó disszertációm hosszát.

Kezdetben a szlovák 11. Tüzérezred keleti hadszíntéren folytatott harci és egyéb tevékenységét szerettem volna megírni, de a doktori iskola professzorai – többek között Szakály Sándor tanár úr javaslatára és Hermann Róbert tanár úr egyetértésével – a témát túl szűknek nyilvánították és szélesebb körű, nem ilyen parciális téma választását szorgalmazták. Az indok az volt, hogy Magyarországon a szlovák haderő második világháborús részvétele teljesen ismeretlen, és nem célszerű rögtön egy szlovák csapatot keleti fronton folytatott tevékenységéről készíteni el a doktori értekezésemet. Tulajdonképpen ez a téma így a magyar történetírásban teljesen a „levegőben lógna” azzal a ténnyel szemben, hogy a szlovák alakulatokról konkrétan semmilyen munka sem született, legfeljebb említés szintjén egy-két mondat erejéig. A disszertációm a magyar történetírásban akár egy kezdetet is jelenthet a szlovák haderő második világháborús tevékenysége feltárásának megalapozásában. A doktori értekezésem megírásakor – több alkalommal is –

címváltoztatásra kényszerültem a téma nagy terjedelme miatt, amely kezdetben a szlovák sereg- és csapattek keleti hadszíntéren, majd a gyors alakulatok 1941 és 1943 közötti tevékenységével foglalkozott volna. Szeretném azt is megemlíteni, hogy a közelmúltban több olyan disszertáció is elkészült, amelynek témáját már korábban más történészek is feldolgoztak. Ilyen pl. Ungváry Krisztián Budapest ostromáról szóló munkája,¹ amelyet korábban már Tóth Sándor² és Gosztonyi Péter³ is feldolgozott, de ugyanakkor említhetném Szabó Péternek a Don-kanyarban történtek és a magyar 2. Hadsereg történetével foglalkozó munkáját,⁴ amelyet korábban egy Horváth Miklós⁵ nevű történész is megírt. Természetesen ezek az általam említett történészek, hadtörténészek munkái az új kutatásaikkal, szemléleteikkel jóval meghaladták elődeik írásait. Ezzel szemben az én disszertációm témáját Magyarországon még senki sem dolgozta fel.

A doktori értekezésem elkészítésekor igyekeztem pontosítani, kihangsúlyozni az új tudományos eredményeket, a szlovák szakirodalom újabb munkáit hasznosítani, valamint olyan levéltári iratokra is hivatkoztam, amelyeket – tudomásom szerint – még a szlovák szakirodalomban sem használtak fel. A konkrét célom az volt, hogy a szlovák gyors alakulatok 1941-es tevékenységét a korábbinál alaposabban, szélesebb forrásbázisra alapozva feldolgozzam és a magyar történetírás számára is ismertté tegyem. Természetesen a doktori értekezésem leginkább a magyar Gyorshadtest 1941. évi háborús részvételével és a Magyar Királyi Honvédség szervezeti felépítésével történő összehasonlításánál nyújthat segítséget. A gyors alakulatokkal kapcsolatos események, történések leírásakor a németek és szovjetek megítélését, szempontjait is igyekeztem figyelembe venni. A disszertációmiban olyan kérdésekre keresek választ, miszerint milyen szerepe volt a – viszonylag alacsony létszámú – szlovák katonai részvételnek a Szovjetunió elleni háborúban? Mennyire voltak alkalmasak a gyors alakulatok feladataik teljesítésére, fegyverzetük mennyire volt hatékony, és ahogy Turanec ezredes, a Gyorshadosztály parancsnoka a szlovák nemzetvédelmi miniszternek több alkalommal is felrótta, miért nem szerelték fel a seregetestet megfelelő (könnyű harckocsik hiánya, a légénység és fegyverzet szállítóképességének megfelelő biztosítása, katonák felszereltségének hiánya), hogy neve alapján tényleg egy ütőképes, gyors mozgású hadosztály legyen.

---

¹ Ungváry Krisztián: Budapest ostroma, Corvina Kiadó Vállalat, [Budapest], 1998.

² Tóth Sándor: Budapest felszabadítása: 1944-1945. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1975.

³ Gosztonyi Péter: Budapest lángokban, 1944-1945. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1998.

⁴ Szabó Péter: Don-kanyar: A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942-1943). Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.

⁵ Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959.

Az I. bécsi döntés következtében a túlnyomó többségében magyarlakta területeknek a Magyarországhoz csatolása után Szlovákia területén továbbra is éltek olyan magyar nemzetiségű lakosok, akik közül többen a szlovák haderő egyes alakulatainál teljesítették kötelező katonai szolgálatukat. Így ez a téma részben a határon túli magyarság múltjához is kapcsolódik, amely révén tulajdonképpen a magyar nemzet történetéhez is köthető.

A Szlovák Köztársaság 1939. március 14-i megalakulását követően a szlovák vezetésnek rengeteg dolga akadt az újonnan létrejött állam megszervezésével kapcsolatban, amely az önálló szlovák haderő szervezeti felépítésére, a hadsereg-parancsnokság⁶ létrehozására és egyéb feladatokra is kiterjedt. A szlovák haderőnek német nyomásra már 1939. augusztus végére bevethető állapotban kellett lennie egy esetleges Lengyelország elleni támadás esetére. 1939 szeptemberében a németek Lengyelország elleni hadjáratában szlovák alakulatok is részt vettek. Hitler kezdetben nem számolt a szlovák haderő közreműködésével a Szovjetunió elleni támadásban, de véleménye néhány nappal 1941. június 22-e előtt megváltozott, s ennek következményeként szlovák csapat- és seregtestek is részt vettek a Szovjetunió elleni háborúban. A német seregtestek alárendeltségében lévő szlovák gyors alakulatok igyekeztek megfelelni az elvárásoknak, amelyek révén természetesen feladataik teljesítésére törekedtek.

Az 1939-től 1945-ig fennálló Szlovák Köztársaság haderejének kutatása az 1945 és 1990 közötti időszakban háttérbe szorult. A kommunista diktatúra idején az ellenállásban részt vevő csehszlovák alakulatok történetének kutatása került előtérbe, sőt számos esetben túlhangsúlyozták ezeket az eseményeket. A korabeli csehszlovák politikai vezetés arra törekedett, hogy az ellenállásban részt vevő személyek tevékenységét, illetve értékét növelje, és példaképként állítsa be őket a társadalom számára. Természetesen azokra az alakulatparancsnokokra és tisztekre – akik 1939 és 1945 között a szlovák haderőnél teljesítettek szolgálatot, és nem vettek részt az ellenállásban megtorlás várt, vagy – jobb esetben – tevékenységük, illetve személyük feledésbe merült.

A szlovák történetírásban 1990 előtt az a kommunista propaganda által kialakított nézet nagyon elterjedt volt, miszerint a szlovák katonák és tisztek minden lehetőséget kihasználva arra vártak, hogy minél hamarabb átálljanak a szovjetek oldalára. A kommunista korszakban Hirner hadnagy esete példaértékű és népszerű volt. A hadnagy visszaemlékezéseit ebben a korszakban írta, ezért számos esemény megítélése, értelmezése ellentétes a valósággal. Hirner a fogságba esés helyett dezertálásról írt. Az 1. Utászszázad

---

⁶ Tulajdonképpeni vezérkar nem jött létre. A hadsereg és a Nemzetvédelmi Minisztérium élén is Ferdinand Čatloš állt.

két katonája – Fabián Hlubík és Rudolf Daubner – 1941. július 22-én Hirner hadnaggyal közösen estek fogságba. Mindkettőjüknek sikerült megszökniük, és az eseményeket némileg másképp írták le, mint a hadnagy.⁷ Hirner visszaemlékezései azonban kellő körültekintéssel és a megfelelő ismeretek birtokában használhatóak, fontosak.

A disszertációm elkészítésekor igyekeztem időrendi sorrendben, az események láncolatát követve, logikusan felépítve leírni a történeteket. A szlovák állam megalakulását követően a haderő szervezetének és fegyverzetének bemutatására helyeztem a hangsúlyt, különösen az 1941-es állapotot és helyzetet kiemelve. A szlovák állam – Szovjetunió elleni – hadba lépését és annak körülményeit is igyekeztem kellő részletességgel leírni. A gyors alakulatoknak (Gyorscsoport, Gyorsdandár, Gyorshadosztály) a Barbarossa hadműveletben folytatott harci és biztosító tevékenységét részletesen ismertettem. Az egyes szlovák csapat- és seregtestek létrejöttének, megszervezésének, szervezeti felépítésének, fegyverzetének bemutatását a harci és egyéb tevékenységek tárgyalásával folytattam. Természetesen – a szlovák gyors alakulatok bemutatása előtt – általánosan is felvázoltam a meglévő helyzetet, a német és szovjet erők elhelyezkedését az adott térségben. Nemcsak a történeteket írtam le, hanem igyekeztem az elszalasztott lehetőségeket, a felmerülő problémákat, a problémák megoldását is bemutatni, sőt a korszakkal foglalkozó szlovák történészek és hadtörténészek véleményének, meglátásainak is hangot adni. A Gyorscsoport és a Gyorsdandár tevékenységével foglalkozó fejezeteknél (5. és 6. fejezet) nagyobb hangsúlyt fektettem az ellenséges szovjet erők bemutatására, mint a Gyorshadosztálynak a Barbarossa hadműveletben való részvételét leíró fejezeteknél (7. és 8. fejezet). Ez azzal magyarázható, hogy az előző két gyors alakulat konkrét támadásokban vett részt pl. a Wojtkowa és Zaluž környéki harcokban (pl. kiserődök elfoglalása, illetve semlegesítése), valamint a lipoveci ütközetben, addig a szlovák Gyorshadosztály fokozatosan nyomult előre keleti-délkeleti irányban, és feladata elsősorban a támadó német alakulatok biztosítása, támogatása, valamint védelmi tevékenység folytatása volt.

A disszertációmban a német, a magyar és a szlovák alakulatok esetében a hadrendi számot a hadsereg, hadosztály, dandár, ezred, század, tüzérüteg esetében arab számokkal, míg a hadtesteknél, zászlóaljknál, tüzérosztályoknál római számokkal jelöltem, kivéve, ha valamelyik sereg-, illetve csapattest konkrét, hadrendi szám nélküli elnevezést kapott. A szlovák Haderőparancsnokság-közvetlen, valamint az 1. és 2. Hadosztályok alárendeltségébe tartozó alakulatok némelyikénél pl. 11. Utászzászlóalj, 1. Híradózászlóalj

---

⁷ Lacko 2005. 238., 242–243. o.

az arab számokat használtam, ahogy ezt eredetileg is alkalmazták, sőt a szlovák történészek, hadtörténészek szintén így jelölik. A szovjet hadtesteket eleve arab hadrendi számmal jelölték nemcsak a szovjetek, hanem pl. a magyar, illetve szlovák történész–hadtörténészek is munkáikban.

Az értekezésem befejező részében összefoglaltam és összegeztem az eseményeket, a tapasztalatokat, a tanulságokat. A különböző személyek életének bemutatását nagyrészt a Barbarossa hadművelet megindításától kezdődően ismertettem. Az egyes – elsősorban parancsnokok, tisztek írásaiból (emlékiratok, visszaemlékezések, naplók) származó – idézetekkel megpróbáltam a látottakat, az átélt eseményeket élményszerűbbé, egyúttal hitelesebbé tenni. A mellékletekbe – hadszervezettel, létszámmal, fegyverzettel kapcsolatos – táblázatokat, ábrákat, térképeket és képeket tettem a leírtak könnyebb megértése, átláthatósága kedvéért, amelyek egy részét magam hoztam létre. A szövegben feltüntettem, hogy ezek a táblázatok, ábrák és térképek mely alakulatokhoz, eseményekhez tartoznak.

A lábjegyzetekben megtalálható hivatkozásokat a bibliográfiában oldottam fel, amely a „*Felhasznált források és feldolgozások*” című részben található.

A kutatásaim során több – a disszertáció témájával kapcsolatos – tanulmányom és tudományos cikkem is megjelent. A gyors alakulatok – Rýchla skupina (Gyorscsoport), Rýchla brigáda (Gyorsdandár), Rýchla divízia (Gyorshadosztály) – tevékenységének tanulmányozása során készült írások az egyes harci cselekmények és egyéb tevékenységek bemutatására helyezik a hangsúlyt. Ezek a tanulmányok, tudományos cikkek a szlovák Gyorscsoport Wojtkowa és Zaluž környéki harcaival,⁸ a Gyorsdandár alakulatainak a lipoveci ütközetben való részvételével,⁹ a Gyorshadosztály létrehozásával és a Kijev környéki harcokban való részvételével,¹⁰ a szlovák haderő szervezeti felépítésével, fegyverzetével és tisztikarával,¹¹ valamint a szlovák állam – Szovjetunió elleni – hadba lépésével¹² foglalkoznak.

1.2. Historiográfiai áttekintés

A historiográfiai fejezetben nem soroltam fel azokat a második világháború témakörét összefoglaló általános írásokat, amelyek egyáltalán nem foglalkoznak, sőt még csak említést

⁸ Cservenka 2019A., Cservenka 2019B.

⁹ Cservenka 2019C., Cservenka 2019D.

¹⁰ Cservenka 2020A.

¹¹ Cservenka 2021.

¹² Cservenka 2020B.

sem tesznek a szlovák csapat- és seregtestek keleti fronton folytatott tevékenységéről, tehát nem tartalmaznak releváns információkat a disszertációm témájával kapcsolatosan. Az áttekintésben viszont azokat a jelentősebb – a keleti hadszíntér eseményeit és azon belül a Barbarossa hadműveletet feldolgozó – munkákat is feltüntettem, amelyek nem, vagy csupán említés szintjén, egy-két mondatban foglalkoznak a keleti fronton tartózkodó szlovák alakulatokkal. Az 1939 és 1945 között fennálló szlovák állam története mellett a legnagyobb hangsúlyt természetesen a szlovák haderő alakulataival, fegyverzetével, felszerelésével, tiszti és legénységi állományával, parancsnokaival, harci és megszálló feladatokat ellátó csapat- és seregtesteivel foglalkozó írásokra helyeztem, különös tekintettel a szlovák gyors alakulatoknak az 1941-es Barbarossa hadműveletben folytatott tevékenységére. Az 1939 márciusában megalakult szlovák állam történetével foglalkozó művek említését csupán azért tartottam indokoltnak, mivel Magyarországon ezek ismerete csekély mértékű. Az egyes munkák felsorolásakor és rövid véleményezésekor nem az időbeli megjelenésük szerinti sorrendet követtem, hanem az általános művekkel kezdtem, és fokozatosan haladtam a részletesebb írások felé. Igyekeztem figyelembe venni a tematikai szempontokat is azáltal, hogy külön alfejezetet kaptak pl. a fegyverzettel, a parancsnokokkal foglalkozó munkák.

1.2.1. A keleti hadszíntér és a Barbarossa hadművelet eseményeit összefoglaló jelentősebb művek

A Szovjetunió elleni háborúval foglalkozik *A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945*¹³ című hatkötetes munka, amely nagy terjedelemben tárgyalja a keleti fronton történt eseményeket. Természetesen ez a munka a marxista történetírás szellemében fogant, és a szovjetek szemszögéből reprezentálja a történeteket.

Szabó Péter és Számvéber Norbert közös munkájukban¹⁴ a keleti hadszíntér 1941-től 1943-ig lezajlott eseményeit, történéseit, a katonai egységeket és a fegyverzetet mutatják be, egy következő írásukban¹⁵ pedig az 1943-tól 1945-ig tartó harci cselekmények és haditechnikai eszközök kerülnek bemutatásra, különös tekintettel a magyar alakulatok tevékenységére és helyzetére. Ez a kiváló munka részletesen tünteti fel több magyar, német és szovjet seregtest szervezeti felépítését, amely tanulmányozása során utalhatunk az egyes államok fegyveres erejének összehasonlítására is. Az 1941-es szlovák katonai részvétellel

¹³ Andrejev – Bagramjan – Barbasin 1964–1967.

¹⁴ Szabó – Számvéber [2002].

¹⁵ Szabó – Számvéber [2003].

kapcsolatban a könyv a 10. oldalán három mondatban tesz említést a szlovák Gyorscsoportról, valamint az 1941 nyarán létrehozott Gyorshadosztály és a Biztosító Hadosztály bevetéséről.

Vargyai Gyula könyvében¹⁶ a hitleri Németországgal szövetséges államok keleti hadszíntérre vezényelt alakulatainak tevékenységét mutatja be. Ez a munka tartalmazza Németország szövetségeseinek hadba lépését, külön foglalkozik a magyar Gyorshadtesttel, a németek stratégiai elképzeléseivel, sőt gazdasági és társadalmi kérdésekkel is. Vargyai írásában csupán néhány szó erejéig, de említést tesz az 1941-es szlovák katonai részvételről is a Szovjetunió területén. A tengelyhatalmak oldalán harcoló szövetséges államok haderejének háborús részvételéről ír Gosztonyi Péter is német nyelven megjelent könyvében.¹⁷

A. Clark munkájában¹⁸ az 1941. június 22-én a Szovjetunió ellen indított német Barbarossa hadművelet történetét dolgozza fel. Szintén a Barbarossa hadművelettel foglalkozik P. Carell német nyelven (cseh nyelven is) megjelent írása,¹⁹ amely a támadó német haderő és szövetségeseinek előrenyomulását és tűzkeresztségét tárja elénk a Szovjetunió területén. Jól felépített, jól elkészített, részletes munka. J. Keegan a Szovjetunió megtámadásáról és a keleti fronton 1941-ben lezajlott eseményekről ír *Barbarossa: invasion of Russia, 1941*²⁰ című munkájában. Mivel ez korábban megjelent mű, ezért az újabb kutatások eredményeit nem veszi figyelembe.

1.2.2. Az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság történetét feldolgozó munkák

I. Kamenec magyar nyelven is megjelent *Trauma*²¹ (cseh nyelvű eredeti címe: *Slovenský štát, 1939–1945*) című művében hat fejezetre osztva betekintést nyújt az 1939 és 1945 között működő Szlovák Köztársaság megalakulásának történetébe. A szerző ismerteti az új állam belső szerkezetét, a Tiso-kormány minisztereit, az állampárt működési elvét, a nemzeti kisebbségek helyzetét, pártjainak vezetőit, a szlovák állam nemzetközi fogadtatását és külpolitikáját, Szlovákia viszonyát Németországhoz, Magyarországhoz, Romániához,

---

¹⁶ Vargyai 1985.

¹⁷ Gosztonyi 1976.

¹⁸ Clark 1965.

¹⁹ Carell 1968.

²⁰ Keegan 1971.

²¹ Kamenec 1992.

Horvátországhoz és a Vatikánhoz, a lakosság gazdasági életét és szociális viszonyait, a kulturális életet, a zsidókérdést, valamint az állam válságát és megszűnését. Kamenec leírja a szlovák állam létrejöttének nemzetközi fogadtatása kapcsán, hogy Szlovákiát a nagyhatalmak közül csupán Németország, Japán, Olaszország és a Szovjetunió (1939 szeptemberében) ismerte el, míg Nagy-Britannia és Franciaország csupán 1939 szeptemberéig, a háború kitöréséig működtetett konzulátust Pozsonyban. Az USA nem vette fel a szlovák állammal a diplomáciai kapcsolatot, és nem is ismerte el létezésének jogosságát.²² A fentiekben említett szerző egy másik munkája²³ a szlovák állam 1939 és 1945 közötti eseményit és legfontosabb személyiségeit képekkel illusztrálja.

Több szlovák történész tollából született meg a *Slovenská republika 1939-1945*²⁴ című munka, amely a szlovák állam létrejöttétől kezdődően, annak külpolitikai, belpolitikai, jogi-, társadalmi-, gazdasági- és hadtörténeti kérdéseivel foglalkozik. Külön foglalkozik a háború alatti ellenállással és az 1944. augusztus 29-én kirobbant szlovák nemzeti felkeléssel, valamint az első bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolt területen élők helyzetével, a német megszállással, és a Szlovák Köztársaság megszűnésével. Ez egy – a korszakot átfogó – jól szerkesztett, a legfontosabb kérdésekkel megfelelő mélységben és részletességgel foglalkozó mű. M. Fiamová, J. Hlavinka, M. Schvarc és kollektívájuk közös írásukban²⁵ elsősorban a szlovák állam (1939–1945) politikai, gazdasági, társadalmi helyzetének és problémáinak, valamint a külpolitikai összefüggések bemutatására helyezi a hangsúlyt. M. Lacko szlovák történész munkájában²⁶ jellemzi a rezsim működését, bemutatja a társadalmi légkört, az állam külpolitikáját és gazdasági helyzetét, haderejének a fronton való tevékenységét, és foglalkozik a zsidókérdéssel is.

Szlovákia és a Harmadik Birodalom viszonyáról J. K. Hoensch ad tájékoztatást szlovák nyelven is megjelent művében,²⁷ amely Hitler keleti politikáját dolgozza fel, természetesen a szlovák állammal kapcsolatban. Az 1935-ben Csehszlovákiában született német szerző német, amerikai, lengyel és cseh–szlovák levéltári forrásokat átnézve készítette el írását. T. Tönsmeier szintén német nyelven írott szerzeményében²⁸ röviden foglalkozik az első Csehszlovák Köztársasággal, Hitler, Himmler és Göring csehellenes sztereotípiáikkal,

---

²² Kamenec 1992. 51. o.

²³ Kamenec 2008.

²⁴ Hradská – Kamenec 2015.

²⁵ Fiamová – Hlavinka – Schvarc 2014.

²⁶ Lacko 2008.

²⁷ Hoensch 2001.

²⁸ Tönsmeier 2006.

a szlovák államban szolgálatot teljesítő német tanácsadókkal (beraterék), azok tevékenységével, valamint a szlovák belpolitikai hatalmi harcokkal.

A P. Sokolovič által összeállított munkában²⁹ a nevesebb történészek mellett fiatal történészek is tanulmányaikban mutatják be a szlovák állam politikáját és sorsát befolyásoló salzburgi diktátumtól egészen a szlovák nemzeti felkelés kitöréséig terjedő időszak történetét. A Nagyszombati Egyetemen 2009. április 20-a és 22-e között lezajlott tudományos konferencián előadó történészek az 1940 és 1944 közötti Szlovákiát érintő politikai, társadalmi, gazdasági, vallási kérdések és sportesemények mellett foglalkoztak a haderővel és az állampárt félkatonai fegyveres szervezetével, a Hlinka Gárdával is. Nagyon sokrétű írás, amely az adott időszak minden területére kiterjed, és valamilyen kiemelt problematikával, vitás kérdéssel foglalkozik.

M. Sýrný és társszerzői közös művükben³⁰ a szlovák állam 1941-ben lezajlott eseményeit dolgozták fel, elsősorban nagy hangsúlyt fektetve a Szovjetunió elleni hadba lépésre, amelyben elemezik a Szlovákiában lezajlott hírszerző és tudósító tevékenységet, a légi és szárazföldi alakulatok bekapcsolódását a hadjáratba, és emellett gazdasági és vallási kérdésekkel, valamint a korabeli sajtó tevékenységével is foglalkoznak. Az 1942-es év Szlovákiával és a szlovákokkal kapcsolatos eseményeit M. Uhrin és kollektívája írták meg *Slovensko v roku 1942*³¹ című munkájukban, amely új ismereteket nyújt Szlovákia és a náci Németország politikai viszonyáról, a háborús konfliktusokról, a Waffen-SS kötelékében szolgáló szlovákiai németek problémáiról, a zsidókérdésről, és egyéb gazdasági, társadalmi és a haderővel kapcsolatos eseményekről. Ezek a művek olyan konkrétumokkal, kérdésekkel foglalkoznak, amelyek az adott korszak kutatása során nagy segítséget nyújtanak.

Az állampárt (Hlinka-féle Szlovák Néppárt) félkatonai fegyveres szervezetének, a Hlinka Gárdának tevékenységét és történetét P. Sokolovič ismerteti meg velünk művében.³² A szerző azokat a feltételeket is megemlíti, amelyek a szervezet létrehozásához vezettek. A továbbiakban bemutatja a gárda szervezeti felépítését, személyi állományát, vezetőit, a haderőhöz való viszonyát, és legfőképpenn a gárda tevékenységét, amely különösen 1939 márciusában (a Szlovák Köztársaság létrejöttékor) és a szlovák nemzeti felkelés leverésében, illetve utána tanúsított erőszakos cselekedeteiben, valamint a zsidóellenes akcióiban fellelhető.

---

²⁹ Sokolovič 2009B.

³⁰ Sýrný 2012.

³¹ Uhrin 2013.

³² Sokolovič 2009A.

1.2.3. A szlovák haderővel foglalkozó munkák

A második világháborúban, a németek szövetségeseiként tevékenykedő szlovák alakulatok iránti érdeklődés 1989, majd különösen 1993 után erősödött meg. Szlovákia függetlenné válása után nemcsak szlovák, hanem cseh történészek is foglalkozni kezdtek a németek oldalán harcoló, biztosító, illetve műszaki feladatokat ellátó szlovák alakulatokkal. Eleinte tanulmányok jelentek meg, majd később könyvek kiadására is sor került. Az 1945 és 1989 közötti időszakban az ellenállásban résztvevő alakulatokra és személyek ismertetésére helyezték a hangsúlyt.

V. Segeš és társai további közös írásukban³³ foglalkoznak a szlovák állam és nép hadtörténetével, figyelembe véve a fegyveres erők fejlődését, a haditechnika és fegyverzet történetét, valamint a katonai gondolkodást. Ezek a munkák a szlovák nép és elődeinek, Szlovákiának, valamint a mai szlovák állam területén történt hadi eseményeket foglalják össze megfelelő mélységben.

Szlovákia és a szlovákok hadtörténetével foglalkozik V. Segeš és szerzőtársai által megalkotott könyv³⁴ is, amely a kezdetektől ismerteti a mai Szlovákia területén történt hadi eseményeket egészen napjainkig. Az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság haderejét a könyv 40 oldalon keresztül taglalja, amelyben ismerteti velünk a szlovák haderő létrejöttét, szervezeti felépítését, valamint részvételét és tevékenységét a Lengyelország elleni hadjáratban, a Szovjetunió elleni háborúban és az olaszországi hadszíntéren. A keleti fronton harcoló Gyorsdandár, majd az átszervezés során létrehozott Gyors- és Biztosító Hadosztály, valamint az 1943-ban ismét átszervezett 1. és 2. Gyaloghadosztályok, 1944-ben pedig már az 1. és 2. Műszaki Hadosztályok tevékenységét, harci cselekményeit, helyzetüket, állapotukat mutatja be. Természetesen nagy segítséget nyújtanak a hadi eseményeket ábrázoló és bemutató térképek, képek, táblázatok, az egyes oldalak jobb szélén feltüntetett kronológiai összefoglaló és kiegészítés, valamint az olyan személyek rövid életrajzai, mint Čatloš nemzetvédelmi miniszteré, továbbá Čunderlík, Pulanich, Malár, Turanec és Jurech tábornokoké. A könyv természetesen 130 oldalon keresztül foglalkozik a jobban feldolgozott cseh–szlovák katonai ellenállással, a szlovák nemzeti felkeléssel, és a szovjet haderő Csehország és Szlovákia területét érintő, a németeket és szövetségeseiket kiszorító „felszabadító” harcaival.

³³ Segeš 2007.

³⁴ Segeš 2015.

J. Bystrický, M. Čaplovič, I. Purdek és J. Štaigl közös munkájukban³⁵ átfogó képet nyújtanak a szlovák (csehszlovák) fegyveres erők fejlődéséről 1918-tól 2005-ig, az utóbbi évek strukturális, logisztikai, személyi és egyéb változásairól mind hazai, mind pedig nemzetközi talajon, Ez a jól megszerkesztett átfogó munka olyan képanyagot is tartalmaz, amelyet idáig nem jelentettek meg.

F. Cséfalvay és M. Púčik által összeállított munka³⁶ elsősorban Szlovákia második világháborús tevékenységével foglalkozik, amely a 2000-ben lezajlott nemzetközi tudományos konferencia keretében előadott témákat tartalmazza. Foglalkozik Csehszlovákia felbomlásával, a magyar–szlovák viszonytal, a szlovák haderő tevékenységével elsősorban a keleti fronton, de az olaszországi hadszíntéren is, valamint a mai Szlovákia déli részének a háború alatt Magyarországhoz tartozó területen lezajlott 1944–45-évi hadi eseményekkel és harci cselekményekkel. Ez az írás külön kiragadott nemzetközi problémákkal, kérdésekkel foglalkozik megfelelő mélységben.

A szlovák haderő második világháborús tevékenységével foglalkoznak CH. K. Kliment és B. Nakládal közös írásukban,³⁷ amelyben több mint 300 oldalon keresztül ismertetik a szlovák katonai alakulatok feladatait, helyzetét, szerepét, állapotukat. A szöveget kiegészíti számos – a harcokat, a fegyverzetet, az egyenruhákat, a kitüntetések bemutatása – fénykép és kép, valamint a gyalogság, a tüzérség és a légierő fegyverzetének és a harckocsik adatainak feltüntetése. Ez volt az első összefoglaló munka az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság hadtörténetével kapcsolatosan. Számos későbbi – elsősorban – szlovák hadtörténeti írás hivatkozik rá. A szerzők a könyvben nagyobb hangsúlyt fektetnek a szlovák haderő szervezeti felépítésének és fegyverzetének bemutatására, mint a harci események bemutatására. A legújabb kutatások eredményei azonban – korábbi megjelenése miatt – hiányoznak belőle. M. W. Axworthy *Axis Slovakia*³⁸ című munkájában az 1939–1945 között fennálló Szlovák Köztársaság haderejének kialakulásával, tevékenységével foglalkozik képekkel, térképekkel, táblázatokkal, statisztikai adatokkal, az egyenruhák bemutatásával tarkítva.

F. Cséfalvay és társszerzőinek közös írása³⁹ a Szlovákia hadtörténetét feldolgozó munka ötödik kötete, amely az 1939–1945 közötti hadtörténeti eseményeket tárja elénk. A könyv első fejezete a szlovák állam és haderejének létrejöttével, formálódásával, a

³⁵ Bystrický – Čaplovič – Purdek – Štaigl 2008.

³⁶ Cséfalvay – Púčik 2000.

³⁷ Kliment – Nakládal 2003.

³⁸ Axworthy 2002.

³⁹ Cséfalvay 2008.

Lengyelország elleni hadjáratával, a csehszlovák katonai ellenállás kialakulásával és tevékenységével, a második fejezet a szlovák katonai alakulatok részvételével és tevékenységével a Szovjetunió elleni háborúban, valamint az ellenállás működésével egészen 1942-ig foglalkozik. A harmadik fejezet az 1943–1944-es – Szlovákiát és a szlovákokat érintő – hadi eseményeket, a negyedik fejezet a szlovák nemzeti felkelést, az ötödik fejezet pedig a háború utolsó hónapjainak Szlovákiával és a szlovákokkal kapcsolatos történéseit mutatja be. Ez a munka kiválóan összefoglalja az 1939 és 1945 között fennálló szlovák állam hadtörténetét, és nélkülözhetetlen minden – a témával foglalkozó – hadtörténész, történész számára.

A következő, a szlovák haderő második világháborús tevékenységével foglalkozó mű⁴⁰ T. Klubert nevéhez fűződik. A könyv – több mint 200 oldalon – mutatja be a szlovák katonai alakulatok (mind a szlovák állam, mind pedig az ellenállás haderejének) tevékenységét, helyzetét, feladatait, állományukat, állapotát. A szerző nagy hangsúlyt fektet az egyes katonai alakulatok szervezeti felépítésének ismertetésére, valamint a legnagyobb számban előforduló és a legjelentősebb fegyverek adatainak és képeinek közzétételére. A könyv gazdag képanyaggal rendelkezik nemcsak a szlovák hadi eseményekkel és személyekkel kapcsolatban, hanem az egyes német parancsnokok fényképeinek bemutatásával is, akiknek parancsnoksága alá tartoztak a szlovák alakulatok is. A könyv mindössze 6 oldalon keresztül foglalkozik a Gyorsdandár, 15 oldalon a Gyorsdandárból átszervezett Gyorshadosztály, majd később 1. Gyaloghadosztály tevékenységével, szervezeti felépítésével, a fegyverzet számának és parancsnokaiknak közzétételével. A többi fejezet a szlovák haderő létrejöttét, megszervezését, a Lengyelország elleni hadjáratot, a Biztosító Hadosztály, és az ebből átszervezett 2. Gyaloghadosztály, majd az 1944-ben átszervezett műszaki hadosztályok, a létrehozott Domobrana (Honvédelem), a légi erő, az ellenállás katonai alakulatainak működését, a szlovák nemzeti felkelést stb. tárgyalja. Ez az összefoglaló munka felületesebb, mint a már említett *Vojenská dejiny Slovenska V.* című írás, viszont gazdagabb képanyaggal rendelkezik, és ugyanúgy alapszámú számítás.

I. Baka, F. Cséfalvay és társszerzőik közös munkájukban⁴¹ az 1939-től 1945-ig működő Szlovák Köztársaság hadtörténetét tárgyalják. A könyv három fejezetre oszlik. Az első fejezet az állam és haderejét mutatja be, amely nemcsak az ország területén állomásozó alakulatokkal foglalkozik, hanem a keleti fronton, illetve az olaszországi hadszíntéren harci, biztosító, illetve műszaki feladatokat végző seregtestekkel és csapatokkal is. A második

⁴⁰ Klubert 2016.

⁴¹ Baka – Cséfalvay 2015.

fejezet a külföldi és a hazai ellenállás tevékenységét mutatja be, míg a harmadik a szlovák állam területén lezajlott hadieseményekkel és azok következményeivel ismerteti meg minket. Ez az összefoglaló munka elsősorban gazdag képanyagával tűnik ki, és nem a részletekre helyezi a hangsúlyt, hanem lényegesebb eseményeket, problémás kérdéseket ragad ki, amelyekre – megfelelő mélységben – bővebb magyarázatot ad.

A korabeli szlovák–német kapcsolatokkal foglalkozik egy 2011-ben megjelent terjedelmes forráskiadvány,⁴² amelynek második kötete 1941-től 1945-ig, tehát a Szlovák Köztársaság hadba lépésétől egészen annak megszűnéséig mutatja be a szlovák állam politikai és katonai vezetésének viszonyát a hitleri Németországhoz. Ezekben a dokumentumokban számos olyan esemény, megjegyzés, jelentés megtalálható, amely a német fél pozitív és negatív véleményét, illetve kritikáját tartalmazza. I. Baka munkájában a német levéltári források mellett elsősorban a fentiekben említett forráskiadvány dokumentumaira, valamint a szlovák és német nyelvű szakirodalomra támaszkodva írta meg művét,⁴³ amely a szlovák haderő keleti fronton folytatott tevékenységét a szlovák–német kapcsolatok tükrében tárgyalja.

P. Kralčák művében⁴⁴ a szlovák haderő munkaszolgálatos alakulatait veszi számba és azok tevékenységét, feladatait mutatja be. A munkaszolgálatosok elsősorban zsidó, cigány származású, illetve olyan szlovák állampolgárok voltak, akik egészségügyi vagy fegyelmi okokból nem voltak alkalmasak katonai szolgálatra. Ezeknek a személyeknek napi tevékenységét, életét, nehézségeit tárja elénk a szerző kiváló írásában.

A szlovák légierő működésével, tetteivel, tevékenységével foglalkozik J. Rajnivec,⁴⁵ P. Šumichrast, V. Klabník⁴⁶ és J. Stanislav⁴⁷ *Slovenské letectvo* című munkájuknak három kötete. Az első kötet a szlovák légierő létrejöttétől 1942-ig ismerteti, a második az 1942 és 1943 közötti, elsősorban a keleti fronton lezajlott, míg a harmadik kötet az 1944–1945-ös eseményeket mutatja be, természetesen az egyes sikeres pilóták személyét kiemelve, valamint figyelembe véve a különféle repülőgéptípusokat és azok fegyverzetét, harci feladatát. Ezek a kötetek részletesen, precízen tárgyalják az 1939-től 1945-ig terjedő korszak szlovák légierőjének történetét.

---

⁴² Nižňanský 2011.

⁴³ Baka 2019.

⁴⁴ Kralčák 2014.

⁴⁵ Rajnivec 1997.

⁴⁶ Šumichrast – Klabník 2000.

⁴⁷ Stanislav – Klabník 2003.

1.2.4. A szlovák haderő parancsnokaival foglalkozó művek

E. Stehlík cseh nyelven írt művében⁴⁸ a vezérkarral foglalkozik 1919-től 2004-ig, amely a cseh Védelmi Minisztérium kiadásában jelent meg 2004-ben. J. Štaigl és kollektívájának munkája⁴⁹ a szlovák tábormokok pályafutását tartalmazza 1918-tól egészen 2012-ig, természetesen beleértve az 1939–1945 közötti időszakot. Ezek a művek nem konkrétan a második világháború korszakára korlátozódnak le, ezért nem is olyan terjedelmesek a szlovák haderő parancsnokainak, vezérkarának ismertetésével kapcsolatosan.

F. Cséfalvay és társzerzői köre által elkészített munka⁵⁰ az 1939–1945 között működő Szlovák Köztársaság és az ellenállás haderejének személyiségeit, parancsnokait, tisztjeit, valamint néhány fontosabb, a mai Szlovákia területén tevékenykedő szovjet, német, román és magyar katonai vezetőt (pl. a német Schlieper altábornagyot, vagy a magyar Szügyi Zoltán vezérőrnagyot, a Szent László hadosztály parancsnokát) mutatja be abécé sorrendben függetlenül attól, hogy melyik oldalon vettek részt a háborúban. Természetesen az 1945 utáni korszak rányomta a bélyegét a történetírásra, ezért a második világháború után az ellenállásban nem részt vevő, vagy éppen ellene állást foglaló egyes katonai személyek háttérbe szorultak, így azokról vagy egyáltalán nincsenek adatok, vagy hiányosak. Az is tény, hogy az ellenállásban résztvevő – nem is olyan komoly funkciót betöltő – egyes katonai személyeket 1990 előtt túlértékelték, ezért azok életrajzának, tevékenységének ismertetése jóval terjedelmesebb, mivel több forrás maradt fent velük kapcsolatban. Az előbbi észrevételemtől függetlenül egy nagyon hasznos, értékes, kiváló munkáról van szó. P. Jašek, B. Kinčok és M. Lacko közös írásukban⁵¹ az 1939–1945 közötti időszak szlovák tábormokaival foglalkoznak, konkrétan Viest, Čatloš, Čunderlík, Pulanich, Malár, Turanec, Jurech és Ištók tábormokokkal. A szerzők elsősorban levéltári források, visszaemlékezések alapján dolgoztak – olyan képanyagokat is felhasználva – amelyek korábban még nem jelentek meg. Ez a munka nagy terjedelemben, részletesen ismerteti a szlovák tábormoki kar tagjainak életrajzát, katonai pályáját fiatalkoruktól egészen halálukig.

Ferdinand Čatloš tábormok és nemzetvédelmi miniszter önéletrajzát tárja elénk V. Štefanský képekkel gazdagon illusztrált írásában,⁵² nagy hangsúlyt fektetve Szlovákia első nemzetvédelmi miniszterének helyzetére, a haderő kialakításában való részvételére,

⁴⁸ Stehlík 2004.

⁴⁹ Štaigl 2012.

⁵⁰ Cséfalvay 2013.

⁵¹ Jašek – Kinčok – Lacko 2013.

⁵² Štefanský 1998.

a Lengyelország elleni hadjáratban és a Szovjetunió elleni háborúban betöltött szerepére stb. Szintén Čatloš személyével és működésével foglalkoznak I. Baka, F. Cséfalvay, P. Kralčák és társzerzőik közös munkájukban.⁵³ Ismertetik Čatloš működését, az osztrák–magyar haderőben, a csehszlovák légióban, a csehszlovák, majd a szlovák haderőben betöltött szerepét. Ő lesz 1939-ben a Szlovák Köztársaság nemzetvédelmi minisztere, és mint (I. osztályú) tábornok a Lengyelország elleni hadjáratban résztvevő szlovák haderő parancsnoka is.

1.2.5. A szlovák sereg- és csapattesteknek a keleti fronton folytatott tevékenységével foglalkozó könyvek és tanulmányok

A szlovák alakulatoknak a keleti fronton folytatott tevékenységét dolgozza fel részletesen, aprólékosan és precízen P. Mičianik *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu* című írásában. Ez a munka négy könyvből áll.

A szerző az első könyvben⁵⁴ a Barbarossa hadműveletet megelőzően foglalkozik a szlovák haderő kiépítésével, átszervezésével, a fegyverzettel és felszereléssel, a tisztkarral és összetételével, Ferdinand Čatloš tábornokkal és nemzetvédelmi miniszterrel, a szovjet–német konfliktussal, a németek Szlovákiával kapcsolatos tervével, a szlovák haderő „rejtett” mobilizációjával és Szlovákia – Szovjetunió elleni – hadba lépésével.

A további fejezetekben a szerző a harci cselekményekre, a szlovák Gyorscsoport tevékenységére, valamint annak Gyorsdandárrá történő átszervezésére helyezi a hangsúlyt. Ismerteti a Gyorsdandár előrenyomulását és a Lipovecnál vívott harcait a nagyobb létszámmal rendelkező szovjet 44. Hegyi Lövészhadosztállyal szemben, a szovjet ellentámadást, és mérlegeli az ütközet eredményét, a veszteségeket.

A következő fejezet a Szovjetunió nyugati részén (ma Ukrajna nyugati része, Sztarij Szambor környéke) tartózkodó szlovák hadtestnek is nevezett „Armádna skupina” seregtest helyzetével, ténykedésével, a szlovák katonák viszonyával és hozzáállásával a helyi lakossághoz, a szovjet rezsim és terror következményeivel, valamint az újabb átszervezésekkel foglalkozik, amely során létrejött a Gyors- és a Biztosító Hadosztály.

A továbbiakban a könyv írója 43 oldalon tárgyalja a Gyorshadosztály formálódását és kiképzését, áthelyezését a német Dél Hadseregcsoport tartalékába, a német támadást Kijev és térségének elfoglalására, a szlovák hadosztály első harci bevetését, betagozódását

⁵³ Baka – Cséfalvay – Kralčák 2011.

⁵⁴ Mičianik 2007.

a német 1. Páncéloscsoportba, áthelyezését az Azovi-tenger környékére, a németek Rosztov elleni támadását, és a szovjetek ellentámadását, a szlovák alakulatok védelembe helyezését a Miusz folyó mentén. Az utolsó fejezet a Biztosító Hadosztály formálódását, megszállói és rendfenntartó tevékenységét tárgyalja.

Mičianik második könyve⁵⁵ a Biztosító Hadosztálynak a keleti fronton folytatott tevékenységével, megszálló és rendfenntartó feladataival, partizánellenes akcióival, út- és vasútszakaszok (Pinszk és Gomel között), valamint egyéb, Zsitomir környéki közlekedési útvonalak védelmével foglalkozik, melynek célja az összeköttetés biztosítása.

A szerző a harmadik könyvében⁵⁶ ismerteti a Gyorshadosztály további 1941. és 1942. évi feladatainak teljesítését, hangsúllyal az 1942. évre; a Miusz folyó mentének védelmét, a szovjetek újabb ellentámadását 1941–42 telén, a védelmi vonal szakaszának változását, a hadosztály katonáinak morális állapotát, a fegyverzet és felszerelés állapotát, az 1942-es nyári offenzívára való felkészülést, a Generalszkoje és Rosztov elleni, majd a Kaukázus környékére indított támadást, és az itt lezajlott harcokat. Bemutatja a szovjet partizánok akcióit, a Kaukázus környékéről történő visszavonulást (a hadosztály egyes tagjainak légi úton történő evakuálását), a hadosztály többségének áthelyezését a Krím-félszigetre, a fegyelem és erkölcs hanyatlását. A hadosztály legénységének fegyelmi problémái miatt jelentős átszervezésekre került sor, a Gyorshadosztályt megszüntették, és létrehozták az 1. Gyaloghadosztályt. A katonák felszerelésének és fegyvereinek számát növelték.

A szerző a negyedik könyvében⁵⁷ az 1. Gyaloghadosztály legénységének és tisztjeinek erkölcsi állapotát és kiképzését, a seregtest első bevetését és harci feladatát, a Wotan-vonal áttörését és a szovjet 19. Harckocsihadtest támadását, a fokozatos visszavonulást, a hadosztály átszervezését 1. Műszaki Hadosztályá, és a Szovjetunió területének elhagyását ismerteti. Továbbá foglalkozik a fogságba esett katonák helyzetével, a legénység életével a fronton (az elszállásolásukkal, étkeztetésükkel, szabadidejükkel, az esetleges lopásokkal, alkoholproblémákkal stb.), viszonyukkal és hozzáállásukkal a helyi lakossághoz, valamint azzal is, hogyan látták a szlovák katonák a német, a román, a magyar, az olasz és a finn szövetségeseiket.

Mičianik a *Slovenská Rýchla skupina v začiatocnej fáze operácie Barbarossa*⁵⁸ című tanulmányában a szlovák Gyorcsoport tűzkeresztségéről és harci tevékenységéről,

---

⁵⁵ Mičianik 2008.

⁵⁶ Mičianik 2009.

⁵⁷ Mičianik 2012.

⁵⁸ Mičianik 2004.

szervezeti felépítéséről, fegyverzetéről ír. Ez volt az első szlovák csapattest, amely 1941 júniusában a Szovjetunió területére lépett, és bekapcsolódott a harcokba.

Mičianik ezekben a munkáiban nagy számban mutat be – elsősorban a legénységre és a fegyverzetre vonatkozó – fényképeket, térképeket, ábrákat, rajzokat (kézi és tüzérségi fegyverek, harckocsik, teherautók, egyenruhák, rangjelzések, kitüntetések, zászlók, jelvények), statisztikai adatokat elsősorban a legénységre és a fegyverzetre vonatkozólag, valamint emléket állít a harcokban elesett szlovák katonáknak. Ezek a könyvek nagyon precíz, nagyon jól elkészített, kiválóan rendszerezett, ésszerűen és értelmesen felépített, pontos lábjegyzetekkel ellátott írások, amelyek rendkívül hasznosak a korszakkal foglalkozó hadtörténészek, történészek számára. Ezzel szemben Mičianik munkáinak hiányossága talán abban figyelhető meg, hogy nem támaszkodik a korabeli német forrásokra, dokumentumokra, ezáltal nem ír a keleti hadszíntéren tartózkodó szlovák alakulatoknak a német fél részéről történő megítéléséről, amely több esetben már 1941-ben sem volt mindig kedvező, sőt inkább kritikus.

J. Bystrický szlovák történész és hadtörténész a szlovák Védelmi Minisztérium és Hadtörténeti Intézet által kiadott *Vojenská história* folyóiratban jelentette meg tanulmányait. Ezekben az írásaiban ismerteti a szlovák haderő tevékenységét a keleti fronton.⁵⁹ Külön tanulmányokban foglalkozik a szlovák Gyorshadosztály 1942-es harcaival, működésével, feladatainak teljesítésével és helyzetével,⁶⁰ valamint a Gyorshadosztály tevékenységével a Krím-félszigeten, és részvételével a Kahovkától délre folyó harcokban,⁶¹ valamint a Kahovka környéki harcokkal és az 1. Gyaloghadosztály átszervezésével 1. Műszaki Hadosztállyá.⁶² Bystrický írásai egyfajta alapot jelentenek, illetve jelentettek a későbbi – a keleti fronton harcoló alakulatok történetét feldolgozó – munkák megírásához, amelyek már az új kutatási eredményeket is tartalmazzák.

T. Klubert szlovák történész tanulmányában⁶³ az 1941. július 22–23-i lipoveci ütközet eseményeit tárja elénk, ismertetve a szlovák Gyorsdandár és a szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály alakulatait, fegyverzetét is. B. Čopey tanulmányában⁶⁴ – a lipoveci ütközetben – a szlovák katonákkal szemben harcoló szovjet katonák tevékenységét ismerteti. Ezek a tanulmányok aprólékosan, precízen tárják elénk a lipoveci ütközet eseményeit.

---

⁵⁹ Bystrický 1998.

⁶⁰ Bystrický 2001.

⁶¹ Bystrický 2003.

⁶² Bystrický 2004.

⁶³ Klubert 2003.

⁶⁴ Čopey 2013.

J. Cincík és J. Doránsky munkájukban,⁶⁵ amely 1943-ban jelent meg, nagy számú és jelentős értékű fényképeket tárnak elénk az 1941-es évtől kezdődően. A szlovák – második világháborúval foglalkozó – történészek, hadtörténészek műveikben túlnyomó részt ebből a munkából merítik képanyagukat. M. Lacko szlovák történész kiadásában⁶⁶ olyan korabeli dokumentumokat tár elénk, amely tájékoztatást ad a Szovjetunió területén élő ukrán lakosság nyomoráról, a vallásüldözésről, a szovjet NKVD által elkövetett tömeggyilkosságokról, a szovjet haderő előkészületeiről a Németország elleni támadásra. A híradások és tudósítások elsődleges forrásai az 1940-ben a Szovjetunió területéről Közép-Európába menekülő ukránok, 1941-ben a Szovjetunió területére lépő szlovák haderő katonái, valamint a helyi lakosság voltak. Ezek a dokumentumok – véleményem szerint – a keleti fronton 1941-ben történtek tanulmányozásához nélkülözhetetlenek. P. Šumichrast tanulmányában⁶⁷ a szlovák katonák kiképzését, a kiképzési módszereket mutatja be a keleti fronton 1941–1943-ban. A Gyorshadosztály alakulatainak történeti kutatása során kimondottan nagy jelentőségű ez a munka, mivel a seregtest katonáinak a valóságban is komoly hiányosságaik voltak – különösen 1941-ben – a Barbarossa hadművelet elején.

A szlovák Gyorshadosztály tábori tüzérségének tevékenységével, harcaival foglalkozik tanulmányaiban J. Pecina. A 2005-ben megjelent tanulmányában⁶⁸ a szerző leírja, hogy a szlovák állam létrejöttékor a tüzéralakulatok katasztrofális helyzetben voltak, mivel előtte csupán csehek és szudétánémetek alkották őket,⁶⁹ ezért komoly kiképzésre és átszervezésekre volt szükség. A Szovjetunió területére lépő Gyorscsoport kötelékébe tartozott a 11. Tüzérezred I. Tüzérosztálya is. A 11. Tüzérezred alakulatai részt vettek a Gyorsdandár alárendeltségében az 1941. július 22–23-i lipoveci ütközetben, majd a Granov irányába támadó német 295. Gyaloghadosztály katonáinak előrenyomulását támogatták, ezután pedig a létrehozott Gyorshadosztály alárendeltségében folytatták előrenyomulásukat, harci és egyéb tevékenységüket Kijev térségéből egészen a Miusz folyóig. Pecina 2006. évi tanulmányában⁷⁰ ismerteti a Gyorshadosztály tábori tüzérségének 1942–1943-as harcait, helyzetét, szervezeti felépítését, az egyéb változtatásokat, a lövegek számát, az egyes alakulatok parancsnokait stb. Ezek az írások hasznos adatokkal és információkkal szolgálnak a gyors alakulatok tanulmányozása során.

---

⁶⁵ Cincík – Doránsky 1943.

⁶⁶ Lacko 2009.

⁶⁷ Šumichrast 2003.

⁶⁸ Pecina 2005.

⁶⁹ Pecina 2005. 56. o.

⁷⁰ Pecina 2006.

1.2.6. A szlovák gyors alakulatok harcait és egyéb tevékenységét érintő emlékiratok, visszaemlékezések

I. H. Bagramjan – aki később a Szovjetunió marsallja lett – egyik írásában⁷¹ a Szovjetunió elleni háború első szakaszát, míg a másik munkája⁷² a keleti fronton történt hadiesemények második szakaszát mutatja be. Bagramjan emlékirataiban sok értékes információt közöl például az NKVD határőr-osztagaival kapcsolatban is. Ez a munka gördülékeny, fordultatos, mellőzi a száraz tényszerűséget és darabosságot. M. G. Padzsev emlékirataiból⁷³ közeli képet kapunk a határmenti ütközetekről, az NKVD határőr-osztagainak tevékenységéről, az első és a második vonalban harcoló alakulatokról és katonákról, az ellenség által megszállt háterszág területén történetekről és a front mögött zajlott konkrét eseményekről. Nem véletlen, hogy az előszó Bagramjan tollából született. G. I. Penyezsko írásában⁷⁴ az 1941. június 22-től július 4-ig lezajlott konkrét eseményeket tárgyalja regényes stílusban. Az egyik szovjet harcokoszázad parancsnoka közvetlen közlőre látta a történeteket, és személyesen vett részt benne. Ezekben a munkákban természetesen megfigyelhető az elfogultság, az egyoldalúság jelenléte és a marxista történelemszemlélet hatása is.

A disszertációm témájához kapcsolódó visszaemlékezések közül a legjelentősebb J. Turanecnak – az ilavai börtönben, a bírósági tárgyalások előtt megírt – emlékiratai,⁷⁵ amelynek bizonyos részei nagy hasonlóságot mutatnak a naplójában leírtakkal. A Gyorshadosztály egykori parancsnoka ebben a művében nemcsak a második világháború alatti tevékenységével foglalkozik, hanem 1913-tól, a katonai szolgálatától kezdve – az első világháborún és az első Csehszlovák Köztársaság időszakán keresztül – egészen 1944. augusztus 29-ig, a szlovák nemzeti felkelés kitöréséig írta le a vele történt eseményeket. Turanec az emlékirataiban – ahogy naplójában is – negatívan mutatja be a korabeli nemzetvédelmi minisztert, amely a közöttük lévő rossz viszonyt is alátámasztja. A naplójától eltérően az egyes események időpontjai már nem teljesen pontosak, amely természetesen érthető, mivel visszaemlékezésről van szó. Az emlékirat zárszóval fejeződik be, amelyben a tábornok köszönetet mond feleségének, családjának, szeretteinek.

---

⁷¹ *Bagramjan* 1973.

⁷² *Bagramjan* 1979.

⁷³ *Padžev* 1982.

⁷⁴ *Peněžko* 2010.

⁷⁵ *Turanec* 2012.

A szlovák tisztek, katonák visszaemlékezései közül A. Hirner hadnagy írása⁷⁶ az egyik legjelentősebb, aki a Gyorsdandár egyik utászalakulatának parancsnoka volt. A hadnagy az 1941. július 22–23-i lipoveci ütközet során esett a szovjetek fogságába. A harcokat és a fogságban eltöltött éveket örökíti meg. J. Belko gépkocsivezető – aki K. Hrabec őrnagy személyi sofőrje volt egy ideig – visszaemlékezéseiben⁷⁷ írja le a látottakat. Ezeknek a munkáknak az elkészítésére szintén nagy hatással volt a kommunista fordulat utáni korszak eszméje, ideológiája.

1.2.7. A fegyverzettel, a haditechnikával, a katonai ruházattal, szimbólumokkal, jelképekkel, rangjelzésekkel foglalkozó munkák

A fegyverzettel és haditechnikával foglalkozó művek közül fontos megemlíteni a *Hadtudományi lexikont*,⁷⁸ amely nemcsak a különféle fegyverek adatait, működését, megjelenésének és fejlődésének történetét ismerteti, hanem magyarázatot ad a hadtudományban használatos fogalmakra, a katonai egységek szervezeti felépítésére, továbbá röviden kifejti a történelem legjelentősebb és legfontosabb háborúit, hadműveleteit és offenzíváit is. Ez a lexikon elsősorban az 1945 utáni korszak hadtörténetére, hadszervezetére, fegyvertípusaira helyezi a hangsúlyt, ezért a második világháború történetét érintő egyes fogalmak, események, fegyvertípusok kimaradtak belőle.

Bonhardt A., Sárhidai Gy. és Winkler L. közös munkájukban⁷⁹ a magyar királyi honvédség fegyverzetével foglalkoznak, amelyben megismerkedhetünk olyan csehszlovák gyártmányú harckocsikkal és tüzérségi fegyverekkel is, amelyek a szlovák haderő alakulatainál is használatban voltak.

P. Trewhitt *Páncélozott harcjárművek*⁸⁰ című könyvében rövid bevezető után az egyes harckocsik, önjáró lövegek, páncélvadászok és vadászpáncélosok, páncélgépkocsik, szárazföldön és vízen egyaránt bevethető kételtű harcjárművek, egyéb katonai gépjárművek, tehergépkocsik történetét, adatait (fegyverzet, páncélzat, teljesítmény, sebesség, hatótávolság, méretek, kezelő személyzet stb.) írja le, és jellemzi őket a kezdetektől napjainkig. A *Tankok világciklopédiája*⁸¹ című könyv szerzője G. Forty brit

⁷⁶ Hirner 1986.

⁷⁷ Belko 1965.

⁷⁸ Szabó 1995.

⁷⁹ Bonhardt – Sárhidai – Winkler 1992.

⁸⁰ Trewhitt 2000.

⁸¹ Forty 2006.

(nyugalmazott) alezredes a páncélos hadviselés elméletére szakosodott, aki 32 évet töltött el a brit páncéloserők kötelékében. Munkájában foglalkozik a harckocsik kialakulásával, azokkal a személyekkel, akik jelentősen befolyásolták fejlődésüket, majd ismerteti a két világháború, és az azt követő korszak harckocsijainak történetét, adatainak ismertetését és jellemzését, különösen a nagyhatalmak egyes páncélos típusait figyelembe véve. A magyar szerzők – Bombay L., Gyarmati J. és Turcsányi K. – által elkészített munka⁸² 1916-tól napjainkig mutatja be a harckocsikat (több mint 200 harckocsitípus), azok történetét és fejlődésüket, beleértve a magyar gyártmányú és fejlesztésű harckocsikat is, több eddig még nem publikált képekkel, ábrákkal, rajzokkal színesítve. Barabás József fordításában jelent meg az eredetileg angol nyelvű, *Harckocsik és páncélozott járművek 1900–1945*⁸³ című könyv, amely 18 oldalnyi, képekkel tarkított bevezető után az egyes – az első és a második világháborúban résztvevő – kételtű járműveket, páncélgépkocsikat, lövészpáncélosokat, önjáró lövegeket, páncélvadászokat és vadászpáncélosokat, harckocsikat, páncélozott járműveket, tehergépkocsikat jellemezi, történetüket és adataikat is közölve. V. Francev és Ch. K. Kliment munkájukban⁸⁴ a csehszlovák gyártmányú, a szlovák haderőben is alkalmazott, páncélozott harcjárműveket (harckocsik, páncélgépkocsik stb.) ismertetik velünk több, mint 850 fénykép segítségével. Ezeknél a munkáknál érdemes összehasonlítani az egyes páncélozott harcjárművek és katonai járművek műszaki adatait. I. Pejčoch *Obrněná technika* című könyvsorozata az egyes államok – 1919 és 1945 között gyártott, fejlesztett, illetve alkalmazott – páncélozott harcjárműivel foglalkozik nemcsak a műszaki adatokra helyezve a hangsúlyt, hanem a gyártás, fejlesztés során felmerülő problémák kiküszöbölésére, a kezelőszemélyzet kiképzésére, a harctéri alkalmazásukra stb. I. Pejčoch – O. Pejs közreműködésével készült – Közép-Európa (Csehszlovákia [1939-től 1945-ig Cseh–Morva Protektorátus és Szlovákia], Magyarország és Románia) páncélozott harcjárműit bemutató munkájában⁸⁵ részletesen kitér az egyes típusokra. A közép-európai szerzők írásai részletesebbek, pontosabbak – különösen – a saját gyártmányú, illetve fejlesztésű páncélozott harcjárművek bemutatása során, ezért érdemes az ő műveikre hivatkozni.

Kováts Z. és Nagy I. közös munkájukban⁸⁶ a kézi lőfegyvereket mutatják be, figyelembe véve történetüket, működésüket és fejlődésüket. A gyártó országok kézi

⁸² Bombay – Gyarmati – Turcsányi 1999.

⁸³ Nádori 2016.

⁸⁴ Francev – Kliment 2004.

⁸⁵ Pejčoch – Pejs 2005.

⁸⁶ Kováts – Nagy 1986.

lőfegyvereinek jellemzése mellett közlik a legfontosabb adatokat (űrméret, tömeg, tárkapacitás, lövedék kezdősebessége, lőtávolság stb.) és a puskákat, karabélyokat, majd a revolvereket, pisztolyokat, géppisztolyokat, öntöltő karabélyokat, önműködő puskákat, golyószórókat, géppuskákat ismertetik meg velünk.

A tüzérségi eszközökkel és haditechnikával foglalkozik Nagy I. *Ágyúk, tarackok, aknavető*k című írása,⁸⁷ amelyben a tüzérség kialakulását és fejlődését fejti ki, továbbá ismerteti az első tűzfegyvereket, a későbbi tüzérségi eszközöket, magyarázatot ad az egyes lövegtípusokra, és azok működésére, valamint a lövedékek típusaira és működési elvükre is. H. Halberstadt művében⁸⁸ a tüzérségi eszközöket, fajtájukat (a tábori lövegektől a páncéltörő fegyvereken keresztül a hatalmas vasúti ágyúig), adataikat (lőtávolság, űrméret, csőhossz stb.) és működésüket mutatja be a középkortól napjainkig. Kováts Z., Lugosi J., Nagy I. és Sárhidai Gy. közös munkájukban⁸⁹ a tábori tüzérséget részletezik, nagy hangsúlyt fektetve a lövegek történetére és fejlődésére, a tüzérségi lövedékek, gránátok alkalmazására és fejlődésére, valamint az egyes országok által gyártott lövegek (ágyúk, tarackok, önjáró lövegek stb.) jellemzésére, és adatainak (űrméret, csőhossz, emelkedési szög, vontatási mód, lőtávolság, lövedéktömeg stb.) közlésére.

Ezek a fegyverzetet tárgyaló munkák – megírásuk és megjelenésük időpontjától függetlenül – megfelelőek, jól szerkesztettek, gazdag képanyaggal párosítva.

A Szlovák Köztársaság katonai szimbólumaival, jelképeivel, azok kialakulásával, fejlődésével foglalkozik I. Purdek és P. Zelizňák és társszerzőik munkájukban,⁹⁰ beleértve az adott korszakok zászlait, katonai egyenruháit és rendfokozatait, kitüntetéseit, címereit, jelvényeit figyelembe véve. Jól összeállított, precíz, hasznos munkáról van szó.

1.3. Levéltári források

1.3.1. A pozsonyi Vojenský historický archív 1939 és 1945 közötti időszakra vonatkozó iratai

A kutatásom forrásbázisát elsősorban a pozsonyi Vojenský historický archív (VHA) – a Szlovák Köztársaság Hadtörténelmi Levéltárának – második világháborúval kapcsolatos levéltári anyaga szolgáltatta. A levéltár az egyes forrásokat három fő csoportba kategorizálta.

⁸⁷ Nagy 1989.

⁸⁸ Halberstadt 2003.

⁸⁹ Kováts – Lugosi – Nagy – Sárhidai 1988.

⁹⁰ Purdek – Zelizňák 2006.

Ezek tehát az egyes fondok, gyűjtemények és speciális gyűjtemények. Utóbbi csoportba a fénykép-, film-, mikrofilm-, hangfelvétel-, könyv- és térképgyűjtemények stb. tartoznak. Érthető módon a legnagyobb kutatási lehetőséget az egyes fondokba gyűjtött levéltári iratok nyújtották, amelyek hasznos, értékes és érdekes levéltári iratanyagot tartalmaznak.

A levéltári iratok kategorizálása során a meglévő iratanyagot öt csoportba rendszerezték. A csoportok kialakításakor a szlovák állam és nemzet jelentősebb történelmi korszakait vették figyelembe, és természetesen ehhez igazították. A meglévő katonai jellegű iratanyagot az 1918 (Csehszlovákia létrejötte) előtti, az 1918 és 1939 közötti (első és második Csehszlovák Köztársaság), az 1939 és 1945 közötti (Szlovák Köztársaság), az 1945 és 1992 közötti (harmadik Csehszlovák Köztársaság, a kommunista uralom alatt lévő és a rendszerváltás utáni csehszlovák állam), valamint az 1993 utáni (Szlovák Köztársaság) korszakok alapján rendszerezték.

A második világháború időszaka alatt működő szlovák állam katonai iratanyagát tartalmazó fondjegyzékben megtalálhatjuk a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium (Ministerstvo národnej obrany – MNO) titkos és bizalmas iratait külön évekre lebontva. Kutatásom során – természetesen a disszertációm témáját érintő – 1942 előtti évekre helyeztem a hangsúlyt.

A fondjegyzékben továbbá megtalálhatók az egyes fondcsoportoknak, mint a hatalmi szerveknek (pl. a köztársasági elnök katonai irodájának), az egyes helyőrségek parancsnokságának, a haderő- és fegyvernemek (gyalogság, tüzérség, légierő, műszakiak) alakulatainak, a haderőnél szolgáltatást nyújtó alakulatoknak, a katonai iskoláknak, a katonai kórházaknak és az egészségügyi, illetve szociális ellátást biztosító intézményeknek, a katonai bíróságoknak, ügyészségeknek és a büntetés-végrehajtásnak az iratai. Önálló fondot alkot Ferdinand Čatloš tábornok életének 1914 és 1971 közötti időszaka, amelynek iratanyaga a nemzetvédelmi miniszter második világháború előtti és utáni tevékenységét is érinti.

A szlovák haderő – 1939 és 1945 között működő – egyik fondcsoportja a magasabb parancsnokságok (Haderő Főparancsnokság, kerületi parancsnokságok, a hadosztály- és hadosztálykörzet-parancsnokságok, Szárazföldi Haderő Parancsnoksága, Légierő Parancsnokság, Határőrség, Polgári Légoltalom, Bernolák Parancsnokság [1939], Gyorshadosztály, Biztosító Hadosztály stb. fondok) iratai tartoznak. A levéltárban olyan rendezetlen iratanyagok is találhatóak, amelyeket még nem kategorizáltak.

A szlovák Gyorshadosztály és alárendelt alakulatai (Rýchla divízia [RD] a jej podriadené jednotky) nevű fond iratanyagát rendezték, így a kutatás során az iratok

kiválasztása és feldolgozása nem okozott különösen nagyobb gondot. A leltározás – még a csehszlovák állam működése idején – cseh nyelven készült. A seregtest alakulatainak az 1941 és 1945 között készült iratai szlovák nyelven – többségében géppel, de némely esetben kézzel (egyes alakulatok hadinaplói) íródtak. A leltári jegyzék a Gyorshadosztály szervezeti felépítése mellett a leltári számokat, valamint a dobozok számát is tartalmazza. A 207 doboznyi iratanyagot természetesen az egyes alakulatok szerint kategorizálták.

A disszertációm elkészítéséhez szükséges átnézett, áttanulmányozott iratok közül kiemelkednek a hadinaplók, az egyes parancsok, jegyzékek, kimutatások és eseményleírások. A hadinaplók közül komoly és nagyrészt megbízható iratanyagot tartalmaz Jozef Turanec ezredesnek (1942-től tábornok), a Gyorshadosztály parancsnokának géppel írott naplója, amely már 1941. június 20-tól november 20-ig (Turanec ezredes 1941 november végétől 1942 áprilisáig Szlovákiában, otthonában tartózkodott), illetve 1942. április 10-től szeptember 21-ig tárgyalja az eseményeket. Turanec ezredes a naplóját később kezdte írni, ezért egyes eseményeket utólag írt le, amely során egy részemről kutatott esetben kisebb időbeli (néhány óras) eltérés történt a lejegyzésekben. A Gyorshadosztály parancsnoka nemcsak az eseményeket írta le, hanem személyes észrevételeit, véleményét is megfogalmazta. Az egyes – német és szövetséges – sereg- és csapattest parancsnokaival, illetve tisztjeivel folytatott beszélgetései, valamint tanácskozásai során is hangot adott véleményének. Több esetben élesen bírálta Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter intézkedéseit, elképzeléseit, sőt az ellentéteket a katolikus és evangélikus vallású tisztek közötti véleménykülönbségekben, nézeteltérésekben látta. Nagy hangsúlyt fektetett a Gyorshadosztály felfegyverzésének, felszerelésének és katonáinak téli ruházattal, illetve felszereléssel történő ellátására, amelynek késése miatt többször felszólalt. Turanec ezredes – naplójának írása során – problémaként tünteti fel az egyes szovjetunióbeli települések neveinek helyes használatát. Mindenesetre a Gyorshadosztály alakulatainak kutatásához elengedhetetlen ennek a forrásnak a tanulmányozása. A Gyorshadosztály hadinaplója Turanec ezredes naplója alapján készült el.

A kutatásom során átnéztem a szlovák 1. Hadosztály kézzel írott hadinaplóját is, amely 1941. június 21-től augusztus 15-ig tartalmazza az eseményeket. Ez a levéltári anyag elsősorban a Gyorshadosztály 1941 augusztusi létrehozásával, megszervezésével kapcsolatban nyújtott segítséget.

A Gyorshadosztály 11. Tüzérezredének alárendeltségébe tartozó I. Tüzérosztály 2. Ütegeinek hadinaplója 1941. július 13-tól 1942. április 16-ig tárgyalja a történeteket (kiképzés, harci tevékenység, fegyverzet javítása, előrenyomulás stb.). A kézzel írott szöveg

tanulmányozása során – különösen – az egyes településnevek elolvasásakor komolyabb nehézségekbe ütköztem. A napló írójának sem lehetett könnyű, mivel egyes települések még a katonai térképeken sem voltak megjelenítve, esetleg másként nevezték ezeket, vagy nem is léteztek a valóságban. A kézzel írott napló jól olvasható, csupán az egyes régies, korabeli szavak értelmezése okozott gondot (ez a többi hadinaplóra is érvényes). Az első és második Csehszlovák Köztársaság idején – különösen a katonai szakterminológiában – a cseh nyelv hatása is megfigyelhető, amely a tiszték körében is gyökeret vert. Így az egyes katonai szakszavak értelmezéséhez a cseh nyelv ismerete is szükséges.

Ez a Gyorshadosztály és alárendelt alakulatai elnevezésű fond – a hadinaplók mellett – a seregtest és alakulatainak parancsnokai részéről kiadott utasításokat, parancsokat is tartalmazza. Az egyes hadparancsokon kívül megtalálhatók benne a titkos, bizalmas, személyes parancsok és iratok is. A Gyorshadosztály minden esetben valamelyik – elsősorban – német seregtest alárendeltségében teljesített szolgálatot, és igyekezett ellátni feladatát, ezáltal ezeknek a seregtesteknek a parancsnokai részéről kiadott utasításokat a hadosztály parancsnoksága az alárendeltségében lévő alakulatok parancsnokságának továbbította. Ezek a parancsok nemcsak az előrenyomulásra vagy konkrét harci feladatok teljesítésére vonatkoztak, hanem a hadosztály katonáinak és tisztjeinek fegyelmét, mindennapi életét, felfegyverzését, felszerelését, egészségi állapotát is érintették. Az egyes parancsok tanulmányozásából sok minden napvilágra kerül a katonák erkölcsi moráljával is kapcsolatban. A levéltári iratanyagból kiderül, hogy volt olyan eset, amikor a Gyorshadosztály parancsnoka egy adott településen megtiltotta a víz fogyasztását, mert az fertőzött volt. Olyan esetre is fény derült, amikor az egyik alakulat parancsnokát Turanec ezredes ittas állapotban találta. A helyi lakosággal meglévő kapcsolatot is szabályozták. Az átszervezésekről is sok új információt szerezhetünk a levéltári iratokból. A tehergépkocsik meghibásodása és pótlásának hiánya miatt a gyors előrenyomulás megvalósíthatatlan, ezért volt szükség egyes alakulatok megszüntetésére, míg mások felszerelésére közlekedési eszközökkel. A szlovák fogságba került szovjet katonáktól is sok információt szerezhetünk a kihallgatások során, amelyek során jegyzőkönyvek készültek, és ezek megtalálhatók a levéltári anyagban. A fegyelmi eljárások esetén jegyzőkönyveket készítettek, amelyek a kutatásom során szintén segítséget nyújtottak. A Gyorshadosztály főbb alakulatainak (20. és 21. Gyalogezezek, 11. Tüzérezred, 5. Felderítőosztály, 41. Utászszázlőalj, 2. Híradószázlőalj, 31. Tüzérezred, 311., 312. és 313. Tehergépkocsi-oszlopok stb.) iratai tehát ebbe a fondba tartoznak függetlenül attól, hogy ezeket az alakulatokat átszervezték, átnevezték, vagy kevesebb ideig voltak a hadosztály alárendeltségében.

A Haderő Parancsnoksága (Veliteľstvo armády) nevű fond az 1941 és 1944 közötti katonai levéltári iratokat tartalmazza. Az egyes iratokban megtalálhatók a „Ladislav” (a szlovák haderő parancsnoksága), „Rudolf” (A Gyorsdandár parancsnoksága), „Štefan” (az 1. Hadosztály parancsnoksága), „Martin” (a 2. Hadosztály parancsnoksága) és más fedőnevű parancsnokságok alárendeltségébe tartozó alakulatok fedőnevei, a jelszavak, a titkos, bizalmas, általános iratok és parancsok, a helyzetjelentések, a kiadott hadparancsok. Ezek az iratok segítséget nyújtanak az események leírásának értelmezésében.

Az „55” elnevezésű fond a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium II. Osztályának levéltári iratait foglalja magába. Ezek az anyagok elsősorban a Gyorscsoport 1941 június végi és július eleji eseményeinek tanulmányozásában nyújtottak segítséget, különösen a Wojtkowa, Zaluž és a Sadkowice–Koniuzski környéki harcok leírásában, értelmezésében. Értékes információkat szereztem az egyes protokollokból, jegyzőkönyvekből is, amelyek a lipoveci ütközet során szovjet fogságba került, a fogságból megszökött, majd saját alakulatához visszatérő szlovák katonák elmondásai alapján készültek.

A VHA birtokában lévő irat- és más egyéb anyag leltározása és rendszerezése ma is folyamatosan zajlik. A prágai Hadtörténelmi Levéltár részéről átadott anyagok rendszerezése során egyes fondok megszüntetésre kerültek, míg másokat létrehoztak. Természetesen a rendszerezés nemcsak az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság idején keletkezett anyagokat érintette vagy jelenleg is érinti.

1.3.2. A Hadtörténelmi Levéltár VKF iratai

A disszertációm elkészítése során nemcsak a pozsonyi Vojenský historický archív iratanyagát tanulmányoztam, hanem a Hadtörténelmi Levéltár m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke (VKF) iratait is. A honvéd vezérkar főnökének iratait éves bontásban osztályonként, azon belül sorozatonként rendezték el. Ezekből az iratokból számomra elsősorban az összefoglaló helyzetjelentések nyújtottak segítséget, amely a szomszédos országok (így Szlovákia) haderejével is foglalkoztak. Különösen nagy hangsúlyt fektettek a szlovák és a román állam fegyveres erejének tanulmányozására, amelyek hivatalosan szövetségesek voltak, de ugyanakkor ellenséges politikai viszony állt fenn ezek az államok és Magyarország között. A VKF 2. Osztály iratai közé a hírszerzéssel, elhárítással, a külfölddel kapcsolatos ügyek tartoznak, tehát a magasabb katonai szempontok szerinti kül- és

belpolitika megfigyelése, a hírszerző tevékenység irányítása, az egyes külföldi államok katonai felkészültségének nyilvántartása, ezekből jelentések és tájékoztatók készítése stb.

2. A szlovák haderő helyzete a Szovjetunió elleni hadba lépés előtt

2.1. Az 1939 és 1945 között fennálló Szlovák Köztársaság létrejötte

Az 1918 októberében kikiáltott csehszlovák állam nem volt hosszú életű. Németország növekvő politikai, illetve katonai ereje, és az 1938-ban már felmerülő cseh–szlovák belső ellentétek fenyegetést jelentettek az első Csehszlovák Köztársaságra. Az 1938. szeptember végi müncheni döntéssel Csehszlovákia elveszítette a túlnyomó többségében németek által lakott „Szudéta-vidéket”, amelyet Németországhoz csatoltak. Október 6-án Zsolnán kihirdették Szlovákia autonómiáját. November 2-án az ún. első bécsi döntés értelmében Szlovákia elveszítette a többségében magyarok által lakott déli területeit, amelyek Magyarországhoz kerültek. 1939. március 14-én német támogatással megalakult az önálló szlovák állam. Másnap, március 15-én a német haderő alakulatai megszállták Cseh- és Morvaországot, és létrehozták a Cseh–Morva Protektorátust.⁹¹ Csehszlovákia széthullása után Magyarország és Szlovákia között – Kárpátalja visszacsatolása során – március 23-án fegyveres konfliktusra⁹² került sor. Német nyomásra a két állam március 31-én írta alá az új határt rögzítő szerződést.⁹³

Az új állam miniszterelnöke Dr. Jozef Tiso⁹⁴ lett. A július 21-én elfogadott alkotmány szerint a szlovák állam hivatalosan a Szlovák Köztársaság elnevezést kapta. Október 26-án a parlament köztársasági elnökké választotta Tisót, az új miniszterelnök pedig a radikális, németbarát politikát folytató Vojtech Tuka⁹⁵ lett.⁹⁶

⁹¹ Kováč 2011. 196., 224., 227–228., 234. o.

⁹² A magyar–szlovák összecsapásokkal kapcsolatosan a szlovák és a magyar szakirodalom gyakori esetben használja a „magyar-szlovák kis háború” kifejezést, amely nagyon elterjedt a köztudatban, és egyes magyar történészek, térképtörténészek (Janek István, Suba János stb.) is így nevezik munkáikban. A „kis háború” kifejezés helyett adekvátabb, pontosabb a Cséfalvay Ferenc hadtörténész által javasolt – mai értelemben is aktuális – „speciális hadművelet” elnevezés használata, mivel ez nem volt több egy korlátozott magyar hadműveletnél, amelynek eredménye a megvalósított határkorrekció volt.

⁹³ Sárhidai 1996. 402. o.

⁹⁴ Tiso, Jozef (1887–1947) szlovák katolikus pap, politikus. Andrej Hlinka halála után – 1938-ban – Hlinka Szlovák Néppártjának (Hlinkova slovenská ľudová strana – HSĽS) vezetője lett. 1939. március 14-től a Szlovák Köztársaság miniszterelnöke, majd október 26-tól elnöke. 1945. március végén a szovjet csapatok elől Bajorországba menekült. Az amerikai biztonsági szervek azonban elfogták és átadták Csehszlovákiának, ahol a népbíróság halálra ítélte, és Tisót 1947-ben kivégezték. Bognár 1996D. 430–431. o.

⁹⁵ Vojtech Tuka (1880–1946) szlovák jogász és politikus. Tiso köztársasági elnökké választása után a szlovák állam miniszterelnöke lett, majd 1940 nyarától ő töltötte be a külügyminiszteri posztot is egészen 1944 szeptemberéig. A szovjet csapatok elől Ausztriába menekült, ahol elfogták és kiadták a csehszlovák hatóságnak. Tukát halálra ítélték, majd 1946-ban kivégezték. <https://slovensko39-45.estranky.sk/clanky/---prof-judr-vojtech-tuka/zivotopis-vojtecha-tuku.html> (A letöltés ideje: 2021. január 5.)

⁹⁶ Kováč 2011. 238. o.

A Szlovák Köztársaság területe 38 362 km² volt, lakosainak száma – még az 1938. decemberi népszámlálás szerint – elérte a 2 656 426 főt. A lakosság 85,1 %-a (2 260 894 fő) volt szlovák, 4,8 %-a (128 347 fő) német, 2,9 %-a (77 480 fő) cseh, 2,6 %-a (69 106 fő) ruszin, 2,2 %-a (57 897 fő) magyar nemzetiségű, míg a lakosság 1,1 %-a (28 763 fő) a zsidó, 1 %-a (26 265 fő) a cigány etnikumhoz tartozott. A maradék 0,3 % (7 666 fő) más nemzetiségű volt. A vallási megoszlás szerint a szlovák állam 73,6 %-a volt római katolikus, 14,6 %-a evangélikus, 6,9 %-a görög katolikus, 3,2 %-a zsidó, 0,5 %-a református és 1,2 %-a egyéb vallású.⁹⁷ Az 1940. decemberi népszámlálás szerint⁹⁸ Szlovákia 2 566 984 lakosa (2 213 761 szlovák – 86,24 %, 129 689 német – 5,05 %, 74 441 zsidó – 2,8 %, 61 762 ruszin – 2,41 %, 37 100 cigány – 1,44 %, 3 024 cseh – 0,12 %, 517 egyéb – 0,02 %) közül 46 690 fő (1,82%) volt magyar nemzetiségű.⁹⁹ A szlovák állami vezetők részéről a magyar nemzetiségű lakosok megbízhatatlannak számítottak, ezért az államhatalom figyelemmel kísérte a magyar nemzetiségűek (elsősorban a hivatali dolgozók) tevékenységét.¹⁰⁰

Szlovákia megalakulása után Németország egyre inkább kiterjesztette befolyását az újonnan létrejött államra. 1939 márciusában a Szlovák Köztársaságnak „védelmi szerződést” (Schutzvertrag) kellett aláírnia Németországgal. A német nyomásra kötött szerződés Szlovákiát arra kényszerítette, hogy külpolitikáját, haderejét a németek érdekeinek rendelje alá. A Harmadik Birodalom döntő pozíciókat szerzett a szlovák gazdaságban is.¹⁰¹ A szerződést március 18-án írták alá Bécsben a szlovák állam vezetői, majd március 23-án Berlinben a német külügyminiszter is aláírásával szentesítette.¹⁰²

A szlovák állam 1939 szeptemberében Németország oldalán belépett a Lengyelország elleni háborúba. 1940 novemberében csatlakozott a Háromhatalmi Egyezményhez, 1941 júniusában hadba lépett a Szovjetunió ellen, majd 1941 novemberében csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, december 12-én pedig a szlovák kormány hadat üzent az USA-nak és Nagy-Britanniának is.¹⁰³

1940. július végén Adolf Hitler, a Német Birodalom vezére Salzburgba rendelte Tiso köztársasági elnököt azzal a céllal, hogy személyi változtatásokat hajtson végre a szlovák kormányban. A külügyminiszteri tárcát Tuka miniszterelnök vette át, Ferdinand

⁹⁷ Klubert 2016. 36. o.

⁹⁸ A Szlovák Köztársaság lakossága 1940. január 1-jén 2,69 millió fő volt, amelynek 85 %-a volt szlovák és 2,5 %-a magyar nemzetiségű. Bognár 1996C. 403. o.

⁹⁹ Klubert 2016. 73. o.

¹⁰⁰ Baka 2010. 247. o.

¹⁰¹ Kováč 2011. 237. o.

¹⁰² Hradská – Kamenec 2015. 52. o.

¹⁰³ Baka – Cséfalvay 2015. 10. o.

Ďurčanský¹⁰⁴ külügyminisztert pedig félreállították. A belügyminiszter Alexander „Šaňo” Mach¹⁰⁵ lett.¹⁰⁶ Szlovákiában ezzel a lépéssel a radikális, németbarát szárny is megerősödött. A német „tanácsadók” („beráterek”) jelentős pozíciókat szereztek a fontosabb minisztériumokban és hivatalokban. Ügyeltek arra, hogy a szlovák állam semmilyen esetben sem távolodjon el a németekkel való együttműködéstől.¹⁰⁷ A salzburgi tárgyalásokon Tiso köztársasági elnök – a Hitlerrel folytatott beszélgetése során – óvatosan fogalmazott a Szovjetunóval kapcsolatban: „Mi szlávoknak valljuk magunkat, de elsősorban keresztények vagyunk, és mint azok nem haladhatunk [együtt] a bolsevizmussal.”¹⁰⁸

2.2. A szlovák haderő szervezeti felépítése

A szlovák állam 1939. március 14-i megalakulása után az egyes kormányzati, közigazgatási és egyéb szervekre fontos szervezési munkálatok vártak. Természetesen ez nem volt másként a szlovák haderő kiépítésével kapcsolatban sem. 1939 tavaszán a szlovák haderő jelentős átszervezéseken esett át, amely nemcsak új katonai rendfokozatok bevezetését jelentette, hanem a tisztikar létszámának nagyarányú növelését is.¹⁰⁹ A Lengyelország elleni hadjárat előtt a szlovák haderő megkapta az első alapvető szervezési kereteket. Létrejött a Nemzetvédelmi Minisztérium (Ministerstvo národnej obrany), a Haderő Főparancsnokság (Hlavné vojenské veliteľstvo) és három hadosztály-parancsnokság, amelyek alárendeltségébe a gyalogezredek, a tüzérezredek, a harckocsi- és a repülőalakulatok tartoztak.¹¹⁰ A Németországgal kötött „védelmi szerződés” aláírása után a haderő fejlesztésével kapcsolatban döntő szava volt a Franz Barckhausen¹¹¹ altábornagy vezette

¹⁰⁴ Ďurčanský, Ferdinand (1906–1974) szlovák politikus. Ő volt a Szlovák Köztársaság külügyminisztere 1939 márciusától egészen leváltásáig, 1940 júliusáig. A szovjet csapatok elől Ausztriába menekült. Távollétében halálra ítélték. Élt Argentínában, Kanadában és végül Münchenben is, ahol 1974-ben halt meg. *Sekáč* 2013. 9., 23., 26., 29–30., 32. o.

¹⁰⁵ Mach, Alexander (1902–1980) szlovák politikus és újságíró. 1939 és 1944 között a Hlinka Gárda vezetője, 1940 júliusától 1945 elejéig pedig a Szlovák Köztársaság belügyminisztere volt. 1945 márciusában Ausztriába menekült, de elfogták és kiadták a csehszlovák hatóságoknak. A népbíróság 30 év fogságra ítélte, amelyet 25 évre csökkentettek. 1968-ban amnesztiát kapott. Ezután Pozsonyban élt. <https://slovensko39-45.estrany.sk/clanky/--alexander-mach/zivotopis-alexandra-machu.html> (A letöltés ideje: 2021. január 5.)

¹⁰⁶ *Hradská – Kamenec* 2015. 54. o.

¹⁰⁷ *Kováč* 2011. 240. o.

¹⁰⁸ *Čierna–Lantayová* 2003. 168. o. (fordította a szerző)

¹⁰⁹ *Cséfalvay* 2008. 14. o.

¹¹⁰ *Mičianik* 2007. 14. o.

¹¹¹ Barckhausen, Franz (1882–1956) német altábornagy. 1939. májustól novemberig a Szlovákiában működő Német Katonai Bizottság, majd szeptembertől a Német Katonai Küldöttség vezetője volt. 1940 júniusától a megszállt Franciaország területén tevékenykedett, hasonló funkciót betöltve, mint Szlovákiában. 1943 júliusában tüzérségi tábornokká léptették elő, majd egy hónappal később elbocsátották. *Cséfalvay* 2013. 16. o.

Német Katonai Bizottságnak (Deutsche Militärkommission – DMK). A németek kezdetben nem törekedtek a szlovák haderő létszámának növelésére, sőt inkább annak 25 ezer főre csökkentése volt a cél. Mindennemű „fölsnek” számító hadianyagot a német fegyveres erőknek, a Wehrmachtnak kellett átadni, továbbá minden Szlovákiából induló fegyverszállítmány csupán a német kormány beleegyezésével hagyhatta el az országot.¹¹² November 1-jétől a Német Katonai Bizottság szerepét hivatalosan is a Német Katonai Küldöttség (Deutsche Heeresmission in der Slowakei¹¹³ – DHM) és a Német Katonai Légi Küldöttség (Deutsche Luftwaffenmission – DLM) vette át. A Német Katonai Küldöttség parancsnokát, Barckhausen altábornagyot még novemberben Paul von Otto¹¹⁴ altábornagy váltotta, a Német Katonai Légi Küldöttség vezetője pedig Erhard Krüger¹¹⁵ ezredes (1941 februárjától Ludwig Keiper¹¹⁶ vezérőrnagy) lett.¹¹⁷ A védelmi szerződés említést tesz a németek által felállított védelmi övezet (Schutzzone)¹¹⁸ létezéséről is, ugyanis a német csapatok még 1939. március 15-én, egy nappal a szlovák állam létrejötte után behatoltak Szlovákia területére, és megszállták a nyugati határtól egészen a Vág folyóig terjedő terület egy részét. A Wehrmacht alakulatai elfoglalták a helyőrségeket, és elszállították a hadianyagot. Ez a védelmi övezet a németek számára nemcsak biztosítékot jelentett Szlovákia esetleges felosztására Németország, Magyarország és Lengyelország között, hanem biztosította a németek által bekebelezett Csehország, és az ebből létrehozott Cseh–Morva Protektorátus területét is.¹¹⁹ A védelmi övezet keleti határa Dévény–Kis-Kárpátok

¹¹² Klubert 2016. 48. o.

¹¹³ A Deutsche Heeresmission szó szerinti fordítása Német Szárazföldi Haderő Küldöttsége lenne, azonban semmilyen korabeli dokumentumban nem található ilyen fordítás, ennek oka, hogy mindkét küldöttségnek egységesen kellett kapcsolatot fenntartania a szlovák szervekkel. Baka 2008. 48. o.

¹¹⁴ Otto, Paul von (1881–1961) német altábornagy. 1939 novemberétől 1942 áprilisáig a Német Katonai Küldöttség vezetője volt. A Berlinbe küldött jelentéseiben már a kezdetektől több alkalommal is rámutatott a szlovák haderő képzettségének hiányosságaira. 1940 decemberében gyalogsági tábornokká léptették elő. Szlovákia –Szovjetunió elleni – hadba lépése után a szlovák haderő felfegyverzését szorgalmazta. 1942-ben visszatért Németországba. A háború végén szovjet fogságba került, ahonnan 1949-ben szabadult. Cséfalvay 2013. 186–187. o.

¹¹⁵ Krüger, Erhard (1894–1966) német ezredes. 1939 októberétől a Szlovákiában működő Német Katonai Légi Küldöttség vezetője volt. 1941 februárjában leváltották. 1941 áprilisában vezérőrnaggyá léptették elő, majd Franciaországban tevékenykedett. A háború után két évig volt hadifogságban. Cséfalvay 2013. 139. o.

¹¹⁶ Keiper, Ludwig (1894–1981) német vezérőrnagy. 1941 februárjától a Szlovákiában működő Német Katonai Légi küldöttség vezetője volt. Szorgalmazta a szlovák légierő átszervezését és felfegyverzését, valamint a pilóták és a légvédelmi tüzérség kiképzését is. 1943 januárjában altábornaggyá léptették elő. Jó kapcsolatot ápolt Čatloš tábornokkal is. 1944 őszén megbízatása megszűnt, ugyanis Szlovákia német megszállásával véget ért a két katonai küldöttség működésének szerepe is. 1945 áprilisától 1947 márciusáig fogságban volt. Cséfalvay 2013. 114–115. o.

¹¹⁷ Baka 2008. 48. o.

¹¹⁸ 1939. április 19-én a Berlinben lezajlott német – szlovák tárgyalások eredményeként döntés született arról, hogy szükséges lenne egy német katonai bizottság felállítása és Pozsonyba küldése, amelynek fontos szerepe lesz majd a védelmi övezet keleti határának kialakításában. Nižňanský – Tulkisová 2007. 38. o.

¹¹⁹ Baka 2006. 27. o.

keleti széle–Vágújhely–Vág folyó jobb partja–Kiszuca folyó jobb partja–Jablonkai-hágó vonalig terjedt. A védelmi övezet parancsnoka 1939. november 29-től Walther Wecke¹²⁰ vezérőrnagy lett.¹²¹ A védelmi szerződés értelmében szükség esetén a németek bármikor irányítás és megszállás alatt tarthatták a szlovák katonai objektumokat.¹²² 1939-ben a szlovák haderőnél jelentős változtatások következtek be. A korábban meglévő tizenöt gyalogezredből és négy hegyi ezredből öt gyalogezredet (1., 2., 3., 4. és 5. Gyalogezredek¹²³), valamint hat önálló gyalogzászlóaljat hoztak létre. A gyalogság mellett a haderő hat tüzérezreddel, egy gépkocsiezreddel, egy légvédelmi ágyús ezreddel, egy repülőezreddel, egy híradózászlóaljjal, két utászászlóaljjal, egy harcokocsizászlóaljjal és három lovasszázaddal rendelkezett. A Lengyelország elleni hadjárat után a szlovák katonai vezetés 1939 őszétől 1940 elejéig újabb átszervezéseket hajtott végre.¹²⁴

1940-ben a szlovák állam költségvetésére az volt jellemző, hogy a 300 millió szlovák korona (KS) póthitelből körülbelül 60 millió KS-t (10 millió pengő) használtak fel a nemzetvédelmi tárca kiadásaira. Az 1941. évi költségvetés $\frac{1}{4}$ részét – 45 millió pengőt – a nemzetvédelmi tárca kiadásaira irányozták elő. Ez a múlt évhez viszonyítva 100 %-os emelkedést mutatott.¹²⁵

A szlovák kormány már 1939. augusztus 29-én úgy döntött, hogy csatlakozik a Genfi Egyezményhez, amely a hadifoglyokkal való bánásról, a háborús sebesültek és betegek sorsának javításáról is szólt. Jozef Tiso miniszterelnök és Ferdinand Ďurčanský külügyminiszter kézjeggyével látta el a belépő okiratot, amelynek elfogadását 1939. szeptember 15-én hagyta jóvá a Szövetségi Tanács. Hatályba lépésére 1940. március 15-én került sor.¹²⁶ 1940. január 18-án a szlovák kormány elfogadta az új honvédelmi törvényt, amely az 1920. március 19-én elfogadott honvédelmi törvényt váltotta fel. A törvény előírta a hadkötelezettséget minden 20–50 év közötti szlovák állampolgárságú férfi számára. A

¹²⁰ Wecke, Walther (1885–1943) német vezérőrnagy. 1939 novemberétől a védelmi övezet (Schutzzone) parancsnoka volt egészen 1943 márciusáig. 1940 augusztusában altábornaggyá, 1942 decemberében pedig a légiőrnagy tábornokává léptették elő. 1943 decemberében – súlyos betegségének következtében – életét vesztette. *Csésfalvy* 2013. 267. o.

¹²¹ *Csésfalvy* 2013. 267. o.

¹²² *Segeš* 2015. 276. o.

¹²³ Az 1. Gyalogezredet a korábbi 37. Gyalogezred, a 3. és 4. Hegyi Ezredek, a 2. Gyalogezredet a 14. és 16. Gyalogezredek és a 2. Hegyi Ezred, a 3. Gyalogezredet pedig a 12. és 26. Gyalogezredek, valamint a 8. Hegyi Ezred alakulataiból hozták létre. A 4. Gyalogezredet a csehszlovák haderő 23., 33. és 39. Gyalogezredeiből, az 5. Gyalogezredet pedig a 7., 17. és 25. Gyalogezredek, valamint a 11. Hegyi Ezred részeiből állították fel. *Kliment – Nakládal* 2003. 22. o.

¹²⁴ *Kliment – Nakládal* 2003. 22–23. o.

¹²⁵ HL, VKF 2. Eln. 278/1941, Összefoglaló helyzetjelentés 1940. második feléről, 43. p.

¹²⁶ *Pejs* 2004. 30. o.

haderő katonái önkéntesek is lehettek, ha betöltötték 17. életévüket.¹²⁷ A tényleges katonai szolgálat időtartama 24 hónap volt, amelynek teljesítése katonai vagy munkaszolgálatos lehetett. Munkaszolgálat azok számára volt kötelező, akiket egészségügyi okokból alkalmatlannak minősítettek a katonai szolgálatra. Az első (munkaszolgálatos) újoncok 1940. február 12-én kezdték meg a tényleges katonai szolgálatot, amely során az egyes gyalogezerdekhez osztották be őket, ahol önálló gazdaszat-közigazgatási egységeket alkottak. Fokozatosan két csoportra „árjakra” és „zsidókra, cigányokra” osztották szét őket. A fegyveres katonai alakulatok tagjai csupán az árjának minősítettek csoportjából kerülhettek ki, s egyedül nekik volt lehetőségük az egyes rendfokok megszerzésére.¹²⁸ Különleges helyzetben voltak a faji szempontból üldözött zsidók, akikre az 1939. évi 150. számú kormányrendelet vonatkozott, amely kimondta, hogy az összes katonaköteles zsidó személyt a munkasalakulatokhoz kell beosztani. A zsidóknak 5 cm széles, kék színű karszalagot kellett volna viselniük, nem használhattak volna rendfokozati jelzéseket (kivéve az orvosokat) stb.¹²⁹ A salzburgi tárgyalások után több zsidóellenes rendelet látott napvilágot, amelyeknek célja az volt, hogy kizárja a zsidókat a gazdasági, társadalmi és kulturális életből, illetve korlátozza polgári és emberi jogaikat. Az 1941. szeptember 9-én kiadott ún. zsidókódex összefoglalta és szigorította a korábbi zsidóellenes szabályokat, előírásokat.¹³⁰ A szlovák haderő fegyveres katonai alakulatainak tagjai tehát a törvény szerint nem lehettek zsidónak¹³¹ és cigánynak¹³² minősített személyek, őket a munkaszolgálatos alakulatokhoz vezényelték. A szlovák haderő legfőbb parancsnoka – az alkotmány szerint – 1939 októberétől Jozef Tiso köztársasági elnök (előtte miniszterelnök),

¹²⁷ Klubert 2016. 76. o.

¹²⁸ Klubert 2016. 76–77. o.

¹²⁹ VHA, Veliteľstvo Bernolák, kr. 2, i. č. 9, č. j. 15 152, nariadenie MNO–HVV z 9. 9. 1939.

¹³⁰ Baka – Cséfalvay 2015. 15. o.

¹³¹ Az 1939. évi 63. számú törvény értelmében „zsidónak” minősült olyan személy, aki nemcsak izraelita vallású volt, hanem az is, aki az izraelita vallásról más vallásra tért át, de legalább az egyik szülője az izraelita felekezethez tartozott. Továbbá a törvény szerint zsidónak minősült az olyan nem izraelita felekezethez tartozó személy is, aki izraelita vallású személlyel kötött házasságot, vagy közös háztartásban élt vele. Ide tartoztak az utódaik is. *Tišliar* 2010. 27. o.

¹³² A szlovák Belügyminisztérium 1940. június 18-i rendelete értelmében „cigánynak” minősült minden olyan – mindkét szülője révén cigány származású – személy, aki vándoréletemet élt, vagy ha letelepedett, akkor pedig munkakerülő volt. Ez a megfogalmazás azonban nem volt egyértelmű és vissza lehetett élni vele. *Tišliar* 2010. 28. o.

legfőbb katonai parancsnok pedig a nemzetvédelmi miniszter, Ferdinand Čatloš¹³³ tábornok lett.¹³⁴

A Lengyelország elleni hadjárat után a haderőt érintően különféle átszervezésekre került sor. A hat önálló gyalogzászlóaljból négy új gyalogezredet (6., 7., 8. és 9. Gyalogezredek) alakítottak ki. Az első jelentősebb átszervezések 1940 januárjáig tartottak. A gyalogezredek egységét azzal is erősítették, hogy néhány zászlóalj megváltoztatta az állomáshelyét, azaz az egy gyalogezredhez tartozó zászlóaljakat közelebb telepítették egymáshoz. Ez az átszervezés elsősorban a tüzérséget, a harckocsi- és a repülőalakulatokat érintette. 1939 novemberében megszüntették a 4. és 52. Tüzérezredeket, fegyverzetüket és felszerelésüket pedig szétszították a többi tüzérezred között. Felvetődött, hogy az 1., 2. és 3. Tüzérezredek a három gyaloghadosztály részei lesznek, az 52. Tüzérezred pedig a haderő tartaléka lesz. A tüzérezredeket megerősítik, és három tüzérosztállyal fognak rendelkezni. Mindegyik tüzérosztály négy-négy ütegből (ütegenként 4 darab löveg) fog állni. A tüzérezredeknek egyenként 48 darab löveggel (összesen 192 darab löveg) kell rendelkezniük.¹³⁵

1939 novemberétől a Harckocsizászlóalj is átszervezéseken esett át, amelynek célja egy ezred nagyságú alakulat létrehozása volt. 1940. február 15-én hivatalosan is felállították a Túrócszentmártonban állomásozó Harckocsiezredet.¹³⁶ A Harckocsiezred egy harckocsizászlóaljból, egy páncéltörő ágyús zászlóaljból és egy pótzászlóaljból állt (lásd: Mellékletek, 2. számú táblázat).¹³⁷

A légierő is jelentős átszervezéseken ment keresztül. 1939 októberében – a megfelelő szakismerettel rendelkező katonák hiánya miatt – a M. R. Štefánik Repülőezred

¹³³ Čatloš, Ferdinand (1895–1972) szlovák tábornok. A csehszlovák haderőnél 1938-ban vezérkari alezredeként teljesített szolgálatot. 1939 áprilisában hadosztálytábornokká, majd májusban (I. osztályú) tábornokká léptették elő. 1939 márciusában a Szlovák Köztársaság nemzetvédelmi minisztere és a szlovák haderő legfőbb katonai parancsnoka lett. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után néhány nappal, 1944. szeptember 2-án jelentkezett Besztercebányán a felkelő erők parancsnokságán, és felajánlotta segítségét. A segítségét a felkelők nem fogadták el. 1944 októberében a szlovák katonai ügyészség „az ellenséghez való átállással” vádolta meg. Távollétében – megfosztották tábornoki rendfokozatától, lefokozták közlegénnyé, és halálra ítélték. 1944 őszén a Szovjetunióba szállították, kihallgatták, és fogságban tartották. 1947 januárjában a szovjetek kiadták őt a csehszlovák hatóságoknak. Pozsonyban bíróság elé állították, ahol Tiso ellen mondott beszédet. 1947 decemberében csupán 5 év börtönre ítélték. A Szovjetunióban eltöltött fogság idejét is beleszámították. Ennek is köszönhetően 1948. január elején szabadon engedték. Később gyári munkásként, majd hivatalnokként is dolgozott. 1972-ben rövid ideig tartó, de súlyos betegségben halt meg Túrócszentmártonban. *Jašek – Kinčok – Lacko* 2013. 53., 65–66., 107., 109–110., 112–114., 116., 123. o.

¹³⁴ *Hradská – Kameneč* 2015. 315. o.

¹³⁵ *Mičianik* 2007. 14–15. o.

¹³⁶ A szlovák Harckocsiezred szervezésénél, kiképzésénél a német mintát vették alapul, ezért már 1940. szeptember 23-tól az ezrednél tanácsadóként szolgálatot teljesített egy német tiszt, Peter Schwarzhaupt főhadnagy is. A német haderő tisztje és két altisztje a harckocsizók kiképzését felügyelte. *Pejčoch – Pejcs* 2005. 27. o.

¹³⁷ *Cséfalvay* 2008. 27. o.

Parancsnokságát összevonták a légierő parancsnokságával. A négy repülőosztályt a hadosztály-parancsnokságok alá rendelték. A repülőszázadok számát tizenegyről hatra csökkentették, amely által viszont nőtt harcértékük. A Repülőezred parancsnokságának megszüntetése negatívan hatott a szlovák légierőre, ezért 1940. május 3-án ismét létrehozták a Légierő Parancsnokságát, amelynek parancsnoka Anton Pulanich¹³⁸ tábornok lett.¹³⁹ Az 1940. április 20-i átszervezések eredményeként a szlovák légierő három repülőosztályból állt. (lásd: Mellékletek, 3. számú táblázat).¹⁴⁰

A légvédelmi tüzéralakulatok átszervezésére is sor került. A 153. Légvédelmi Ágyús Ezred esetében elhagyták a hadrendi számot, és létrehozták az öt osztályból álló Légvédelmi Ágyús Ezredet (lásd: Mellékletek, 4. számú táblázat).¹⁴¹

1940. május 1-jén a szlovák haderő keretében újabb átszervezésekre, átalakításokra került sor. Három gyaloghadosztályt hoztak létre, amelyek központja Trencsén, Besztercebánya és Eperjes volt. A hadosztály-parancsnokságokat hadosztálykörzet-parancsnoksággá¹⁴² nevezték át. Létrehozták a Besztercebánya székhelyű haderő-parancsnokságot, a Légierő Parancsnokságát pedig Trencsénbe helyezték át, amelynek alárendeltségébe került a Repülőezred és a Légvédelmi Ágyús Ezred is. A trencsényi 1. Hadosztálykörzet-parancsnokság alá az 1. Hadosztály, a besztercebányai 2. Hadosztálykörzet-parancsnokság alá a 2. Hadosztály, az eperjesi 3. Hadosztálykörzet-parancsnokság alá pedig a 3. Hadosztály tartozott.¹⁴³ Az átszervezések kialakításában jelentős szerepet játszott a határok védelme. A hadosztálykörzetek védelmi célt szolgáltak Magyarországgal szemben, ezért különösen nagy figyelmet kapott Szlovákia keleti területe.¹⁴⁴

¹³⁸ Pulanich, Anton (1884–1962) szlovák tábornok. 1939 szeptemberében a szlovák 1. Hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. Később a szlovák légierő parancsnoka volt. 1941. augusztus 12-én a szlovák tábori hadtest parancsnokává nevezték ki. Visszatért Szlovákiába, és 1941. szeptember végétől ismét a szlovák légierő parancsnoki tisztét töltötte be. 1942. január 1-jétől (I. osztályú) tábornok. 1942 augusztusában a szlovák szárazföldi erők parancsnoka lett. 1945 márciusában a közeledő szovjet csapatok elől Ausztriába ment. A háború után visszatért Szlovákiába, 1947 végén pedig a csehszlovák haderő tartalékos tisztje lett. 1950-ben tiszti rendfokozatától megfosztották. 1991 novemberében rehabilitálták, dandártábornoki rendfokozatát elismerték. *Cséfalvy* 2013. 204–205. o.

¹³⁹ *Mičianik* 2007. 15–16. o.

¹⁴⁰ *Cséfalvy* 2008. 27. o.

¹⁴¹ *Cséfalvy* 2008. 27. o.

¹⁴² Mozgósításkor az aljuk rendelt hadosztály-parancsnokságok és alakulataik elvonultak. A visszamaradt körzetparancsnokságok irányították a pótalakulatok kiképzését, gondoskodtak az elvonult alakulatok utánpótlásáról, és végezték tovább az egyéb katonai közigazgatási teendőket. Tehát hasonlóan működhetnek, mint Magyarországon, ahol a területi katonai parancsnokság feladatait elvonuláskor a parancsnok mellé beosztott tábornok vezetésével felálló honvéd kerület parancsnokság vette át. *Bonhardt* 1996E. 148–149. o.

¹⁴³ *Kliment – Nakládal* 2003. 25. o.

¹⁴⁴ *Baka – Cséfalvy* 2015. 31. o.

Az újabb átszervezésekre¹⁴⁵ 1940 szeptemberében került sor. A Haderő Főparancsnokságot és a besztercebányai 2. Hadosztálykörzet-parancsnokságot megszüntették, és bázisukon felállították a Szárazföldi Erők Parancsnokságát. Az előbbi parancsnokság alá rendelték az 1. és 2. Hadosztálykörzet-parancsnokságokat is, ebből kifolyólag a három hadosztályt kettőre redukálták. Az eperjesi 3. Hadosztálykörzet-parancsnokság hadrendi számát megváltoztatták, így annak új megnevezése 2. Hadosztálykörzet-parancsnokság lett (lásd: Mellékletek, 1. számú táblázat, 1. számú ábra).¹⁴⁶

A gyalogezredek számát hatra csökkentették, valamint a gyalogezredek egyenként már csak két zászlóaljjal rendelkeztek a három helyett. A 3. Tüzérezredet és a Kerékpáros Zászlóaljat megszüntették. A 11. Tüzérezred gépvontatású, a 12. Tüzérezred pedig fogatolt volt. A tüzérosztályok ütegeinek (egy üteg 4 darab löveggel rendelkezett) számát négyről háromra csökkentették. A Harckocsiezred is jelentős változtatásokon esett át, amelyet 1940 májusában német minta alapján szerveztek át. A korábban létező csehszlovák harckocsi-alakulatok hadrendje szerint egy harckocsiszakasz három páncélossal rendelkezett, míg egy német páncélosszakasz öt harckocsival. Egy német páncélosszakasz három szakaszból, egy csehszlovák harckocsiszakasz pedig ötből állt. 1941-ben egy harckocsiszakasz páncélosállománya tizenhatról tizenkilencre nőtt. 1941. január 1-jén bekövetkező változtatások eredményeképpen a Harckocsiezred parancsnoksága és a törzsszakasz egy – páncélgépkocsi-szakasszal ellátott – gépkocsizó századot kapott, az I. Zászlóalj pedig három harckocsiszakaszból, míg a II. Zászlóalj három páncéltörő ágyús századból állt.¹⁴⁷ Rendszeres gyakorlatokkal igyekeztek az egyes alakulatok legénységi és tiszti állományának képzettségén javítani. Már 1940 májusában – német felügyelet mellett – létrehozták a tanszakadokat a gyalog- és tüzérezredekénél. Július 10-én a Nemzetvédelmi Minisztérium parancsa értelmében tanszakadokat állítottak fel a Harckocsiezrednél, az 1. Lovas Felderítőosztálynál, a Híradó- és Utászrezrednél is. Az 1940. október 1-jétől 1941. szeptember 30-ig tartó kiképzés során nagy hangsúlyt fektettek a hivatásos altisztnövendékek képzésére, különösen a fegyelmezettség terén. A kiképzés során a német mintát követték a Német Katonai Küldöttség egyetértésével és ajánlásával. A kiképzéshez

¹⁴⁵ Mičianik szerint az átszervezések oka a tiszthiány volt elsősorban. *Mičianik* 2007. 17. o. Klubert a német haderő szervezeti felépítésének mintaként történő felhasználását határozta meg az átszervezések kiváltó okaként. *Klubert* 2016. 83. o.

¹⁴⁶ *Kliment – Nakládal* 2003. 27–28. o.

¹⁴⁷ *Mičianik* 2007. 17–18. o.

segítséget nyújtottak a hadikönyvtárak, valamint a szlovák és német nyelvű katonai szaklapok is.¹⁴⁸

Az 1940 októberében lezajlott átszervezések értelmében a szlovák nemzetvédelmi miniszter irányítása alá tartozó hivatalok és parancsnokságok: a haderő parancsnoka és a vezérkari főnökség, a miniszteri kabinet, a Katonai Igazgatóság, a Légügyi Hivatal, valamint a Legfelsőbb Hadbíróóság és a legfőbb katonai ügyész voltak. A haderő parancsnokának (Čatloš tábornok) irányítása alá a Szárazföldi Haderő Parancsnoksága, a Légierő Parancsnoksága és a katonaiskolák tanfelügyelője tartozott. A Szárazföldi Haderő Parancsnokságának (Alexander Čunderlík (eredetileg Csunderlík)¹⁴⁹ tábornok) alárendeltségébe az 1. Hadosztály, a 2. Hadosztály és a Haderőparancsnokság-közvetlen alakulatok tartoztak. A Légierő Parancsnokságának (Anton Pulanich tábornok) irányítása alá tartozó csapattestek a Repülőezred és a Légvédelmi Tüzérezred voltak.¹⁵⁰

Az októberi átszervezésekkel az egyes fogalmak, elnevezések is megváltoztak. A szlovák fegyveres erőket három csoportba sorolták, mégpedig:

1. hadsereg
2. belbiztonsági erők (csendőrség, pénzügyőrség, rendőrség)
3. haderőn kívüli fegyveres testületek (Hlinka Gárda,¹⁵¹ Freiwillige Schutzstaffel¹⁵² stb.)¹⁵³

1941. január 15-én a Nemzetvédelmi Minisztérium felállította a Munkaszolgálatos Hadtestet,¹⁵⁴ amely a szlovák haderő önálló eleme volt, és két munkaszolgálatos csoportból

¹⁴⁸ Cséfalvay 2008. 30–31. o.

¹⁴⁹ Čunderlík, Alexander (1878–1947) szlovák tábornok. 1939 szeptemberében a szlovák 2. Hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. 1940 novemberében a szárazföldi erők parancsnokává nevezték ki. 1942. január 1-jétől (I. osztályú) tábornok. 1943 áprilisában egészségügyi okok miatt saját kérésére nyugdíjazták, azonban még ez év augusztusában visszahívták a szolgálatba, és a Nemzetvédelmi Minisztériumban szaktanácsadóként működött. 1944 októberében ismét nyugdíjazták. Cséfalvay 2013. 43. o.

¹⁵⁰ Cséfalvay 2008. 37. o.

¹⁵¹ A Hlinka Gárda (Hlinkova Garda) a Hlinka Szlovák Néppártjának (Hlinkova slovenská ľudová strana) a fegyveres félkatonai szervezete. 1938. október 28-án kormányrendelet által legalizálták. Bognár 1996B. 164. o. A tagság kötelező volt minden szlovák állampolgárságú és nemzetiségű férfi számára 6-tól 60 éves korig. A kötelező tagság miatti ellenállás hatására az 1940. december 21-i kormányrendelet szerint már nem volt kötelező gárdatagnak lenni. A Hlinka Gárda része volt a Hlinka Ifjúság (Hlinkova Mládež) is, amelynek tagjai a fentiekben már említett kritériumok szerint olyan fiúk (1940 szeptemberétől lányok is) lehettek, akik betöltötték 6. életévüket, de nem múltak el 20 évesek. Cséfalvay 2008. 31–32. o.

¹⁵² A szlovákiai németek pártjának – a Deutsche Partei-nak – a félkatonai fegyveres szervezete. Hradská – Kamenec 2015. 134. o.

¹⁵³ Segeš 2015. 286.

¹⁵⁴ A szlovák szakterminológia a „pracovní zbor” elnevezést használja. A „zbor” szó magyar nyelvű fordítása alapján lehet hadtest, testület illetve kar is. Jelen esetben – véleményem szerint – a hadtest elnevezés a megfelelő.

(Keleti¹⁵⁵ és Nyugati¹⁵⁶) állt. Mindkét csoport három – egyenként – négy századból álló – zászlóaljjal¹⁵⁷ rendelkezett. A VI. Munkaszolgálatos Zászlóalj két zsidónak minősített és két cigánynak minősített személyekből felállított századdal rendelkezett. A többi munkaszolgálatos zászlóalj tagjai katonai szolgálatra egészségügyi okokból alkalmatlannak bizonyuló – nem zsidónak és cigánynak minősített – szlovák állampolgárok voltak. A munkaszolgálatosok feladata az építkezéseken, az erdőkben, a kőbányákban és a műhelyekben végzett munka volt. Emellett őrizték a laktanyákat, munkájukkal segítséget nyújtottak a katonai irodákban, konyhákban, egészségügyi rendelőkben stb. A Szovjetunió elleni hadba lépés után a nem zsidónak és cigánynak minősített munkaszolgálatosok a fronton is szolgálatot teljesítettek a Polgári Légoltalmonál.¹⁵⁸ Elsősorban a katonatemetők létesítésében vettek részt.¹⁵⁹ A Munkaszolgálatos Hadtest vezetője Ing. Jozef Kručko¹⁶⁰ őrnagy, majd 1941. szeptember közepétől Ladislav Bodický¹⁶¹ alezredes lett.¹⁶²

A katonai rendfokozatok az önálló szlovák állam fegyveres erőinél kezdetben a korábbi csehszlovák mintát követték. 1939 májusában változtattak a rendfokozatokon. A Nemzetvédelmi Minisztérium 1939. május 15-i rendelete értelmében megszüntették – a korábban a csehszlovák haderőnél használatos – törzsszázados (štábny kapitán), százados (kapitán), alhadnagy (podporučík), törzsszászlós (štábny práporčík), zászlós (práporčík), törzsőrmester (štábny rotmajster), őrmester (rotmajster) rendfokozatokat. Egyúttal új elnevezéseket is bevezettek, valamint az allománykategóriák csoportosításában és elnevezésében is változtattak. A megszüntetett rendfokozatokat viselőket vagy előléptették,

¹⁵⁵ A Keleti Munkaszolgálatos Csoportba a IV., az V. és a VI. Munkaszolgálatos Zászlóaljak tartoztak. Állomáshelyeik – sorrendben – Podolin (Podolinec), Kisszeben (Sabinov) és Csemernye (Čemerné) voltak. *Kralčák* 2014. 40. o.

¹⁵⁶ A Nyugati Munkaszolgálatos Csoportba az I. a II. és a III. Munkaszolgálatos Zászlóaljak tartoztak. Állomáshelyeik – egymásutáni sorrendben – Nyitra és Bazin (Pezinok), Túrócszentmárton és Körömbánya, valamint Nagyszombat voltak. *Kralčák* 2014. 40. o.

¹⁵⁷ A hat munkaszolgálatos zászlóalj már 1942-ben – egyenként – mintegy 1 500–2 000 fő közötti létszámmal rendelkezett. *Kralčák* 2014. 41. o.

¹⁵⁸ Az 1940. október 23-i törvény a Nemzetvédelmi Minisztérium hatáskörét kiterjesztette a Polgári Légoltalom megszervezésére és tevékenységére is. *Segeš* 2015. 286. o.

¹⁵⁹ *Klubert* 2016. 83–84. o.

¹⁶⁰ Kručko, Jozef (1895–?) szlovák őrnagy. 1941 szeptemberéig a Munkaszolgálatos Hadtest parancsnoka volt. 1942 januárjában alezredessé léptették elő. A háború után katonai pályafutása véget ért, nem teljesített szolgálatot a csehszlovák haderőnél, sőt 1948-ban közlegénnyé minősítették vissza. *Cséfálvay* 2013. 138–139. o.

¹⁶¹ Bodický, Ladislav (1895–1973) szlovák alezredes. 1942 januárjában ezredessé léptették elő. 1943 októberétől 1944 júliusáig a Műszaki Dandár, majd az abból létrehozott 2. Műszaki Hadosztály parancsnoka volt. 1944 augusztusában a 2. Hadosztálykörzet-parancsnokság élére került. A szlovák nemzeti felkelés idején vizsgálati fogságba került. Szabadulása után részt vett a partizánharcokban. 1945 januárjában – távollétében – halálra ítélték. A háború után – 1945-től 1947-ig – a Jolsván állomásozó 26. Gyalogezered parancsnoka volt. 1949-ben elbocsátották a csehszlovák haderőtől, majd 1950-ben tartalékos közlegénnyé fokozták le. Később hivatalnokként is dolgozott. *Cséfálvay* 2013. 25. o.

¹⁶² *Segeš* 2015. 286. o.

vagy a továbbiakban ők az átnevezett rendfokozatokat használhatták. A tábornokok állománykategóriába tartozó korábbi – a csehszlovák haderónél használatos – rendfokozatokat teljesen eltörölték, és újakat alakítottak ki. 1940 őszén – tiszthiány miatt – újabb változásokat vezettek be a rendfokozatokban, amely a kategóriállományok csoportosítását érintette. (lásd: Mellékletek, 5. számú táblázat).¹⁶³

2.3. A szlovák haderő fegyverzete és felszerelése

A szlovák katonai vezetés nagy figyelmet szentelt a fegyverzet és felszerelés kérdéseinek is. A szlovák haderő elsősorban a korábbi csehszlovák haderő fegyverzetével és felszerelésével rendelkezett, és csupán a háború idején volt kiegészítve német forrásokból származó készletekkel. A csehszlovák haderőtől örökölt vz.¹⁶⁴ 21 egyenruhát – kisebb külső változtatásokkal – tovább viselték. A sapkákon és az öveken lévő oroszánt ábrázoló cseh címert a szlovák címer váltotta. A rendfokozati jelzéseket a váll-lapok helyett a gallérokra tűntették fel, és a rendfokozatokat ötágú csillagokkal jelölték.¹⁶⁵ A legénység és a hivatásos altisztek rendfokozati jelzései kisebbek, fehér színűek, az őrmesterek állománykategóriájába tartozóké (lásd: Mellékletek, 5. számú táblázat) nagyobbak, ezüst színűek, a tiszteké arany színűek, a tábornokoknak pedig még hársfaággal díszített paszományaik is voltak. A rendfokozati jelzések a fegyvernemek szerint különféle színű mezőkben helyezkedtek el. A tábornokok és a vezérkari tisztek esetében ez a mező piros színű, a gyalogságnál és a zenészeknél lila, a harcokszóknál halványrózsaszín, a tüzérségnél halványpiros, a lovasságnál világossárga, az utászoknál sötétbarna, a híradósoknál barna, a gépjárművezetőknél és javítóknál sötétbarna, a légierőnél pedig világoskék volt.¹⁶⁶ Az egyenruha szabása, fazonja és khaki (barnászöld) színe továbbra is megmaradt. A zubbonyok tekintetében három típus létezett. A vz. 21 zubbony rejtett gombolással rendelkezett, mint az első világháborús osztrák–magyar egyenruha. A vz. 30 zubbony gombjai már nem rejtett, hanem nyílt gombolásúak voltak. 1940-ben ezeken a zubbonyokon átalakították a gallérokat, és vz. 40 mintájúként vezették be. A khaki színű nadrág mindenütt használatban volt, de a lovasság számára engedélyezett volt a piros színű is. Használatban volt a csehszlovák haderőtől átvett okker színű nyári egyenruha is. 1940-ben a tisztek

¹⁶³ Cséfalvay 2008. 24., 36. o.

¹⁶⁴ A csehszlovák gyártmányú fegyvereknél és felszerelésnél a vz. (=vzor) rövidítés a mintát (a magyar M. [mintájú] rövidítésének felel meg), az utána lévő szám pedig a rendszeresítés évszámát jelöli.

¹⁶⁵ Mičianik 2007. 18. o.

¹⁶⁶ Purdek 2013. 126., 130. o.

társasági ruhaként sötétbarna zubbonyt, fekete nadrágot és fehér nyári egyenruhát kaptak. A kimenők során engedélyezték számukra a fehér zubbony és a fekete nadrág használatát is. A munkaszolgálatosok egyenruhájának gallérja kávészínű volt, és a karokon 8 cm széles mandzsetta volt ugyanebben a színben. A zsidónak minősített munkaszolgálatosok egyenruhájának színe sötétkék, a cigányoké pedig barna volt. A szlovák haderő legénységi állományának standard sapkája az ún. „csákósapka” volt. Kisebb mértékben használatban volt – elsősorban a tisztelnél – a silddel ellátott (1928-ban bevezetett) katonasapka is. Kivételt képeztek az új tiszti sapkák, amelyeket német minta szerint enyhén felmagasítottak, valamint az új – silddel ellátott – katonai sapkák a munkaszolgálatosok számára. Ezek hasonlítottak a korábban az osztrák–magyar haderónél, a Wehrmacht hegyivadász alakulatainál, és 1943-tól a Wehrmacht, Luftwaffe (a német légierő) és a Waffen-SS (fegyveres-SS) alakulatainál (mint vz. 43) használt tábori sapkára. A katonai ruházat és felszerelés többi része maradt a korábbi csehszlovák szabvány szerinti. A keleti fronton harcoló és megszálló szlovák katonák számára nem volt elegendő – elsősorban téli – egyenruha, ezért előfordult, hogy egyes esetekben német, illetve zsákmányolt szovjet egyenruha is használatban volt. A szlovák haderő átvette a vz. 32 csehszlovák sisakokat is, amelyből 1939 márciusában mintegy 340 516 darab volt. A Szovjetunió területén bevetésre került alakulatoknál 1941 nyarától a sisak alsó részén 2,5 cm széles halványkék sáv húzódott, a sisak mindkét oldalán pedig fehér színű kettőskereszt volt. A csehszlovák mintájú sisakokat és egyenruhát használták a Wehrmacht mellett harcoló litván és lett alakulatok is.¹⁶⁷

A szlovák haderő több mint 230 ezer darab puskával, több mint 10 ezer darab golyószórával¹⁶⁸ és több mint kétezer darab géppuskával¹⁶⁹ rendelkezett (lásd: Mellékletek, 6. és 7. számú táblázatok). A német haderő is előszeretettel használt csehszlovák gyártmányú fegyvereket, amely különösen a Waffen-SS alakulatoknál fordult elő. A 176 455 darab vz. 24 puská¹⁷⁰ közül 30–40 ezer darab nem volt benne a hivatalos kimutatásokban.¹⁷¹ A vz. 26 golyószóró és a vz. 37 géppuska léghűtéses, míg a vz. 24 géppuska vízhűtéses volt.¹⁷² A

¹⁶⁷ *Mičianik* 2007. 18–19. o.

¹⁶⁸ A golyószórót külföldön, több országban (például Szlovákiában) könnyű géppuskának (szlovákul: ľahký guľomet) is nevezik. A golyószóró kis befogadóképességű tárral és léghűtéses csővel rendelkezik, ezáltal rövid sorozatokból álló tűzcsapásra képes. *Lugosi* 1996. 125. o.

¹⁶⁹ A szlovák és a cseh szakterminológia ezeket a 7,92 mm-es vz. 24 és vz. 37 géppuskákat nehéz géppuskáknak (ťažký guľomet) nevezi.

¹⁷⁰ Ennek a csehszlovák gyártmányú ismétlőpuskának az irányzéka 300 és 2 000 m lőtávolság között 100 m-es osztásokkal volt állítható. *Kováts – Nagy* 1986. 76. o.

¹⁷¹ *Mičianik* 2007. 20. o.

¹⁷² *Klubert* 2016. 86. o.

szlovák haderő 1 236 darab (160 darab vz. 28 Lewis, 116 darab vz. 35 és 960 darab vz. 30) olyan géppuskával is rendelkezett, amelyek nem kerültek használatba. A hivatalos jegyzékeken, kimutatásokon kívül több mint 3 400 darab géppuska volt a raktárakban. Szlovákiában hat hadosztályt tudtak volna felfegyverezni, de a német vezetés csupán három hadosztály felfegyverzését engedélyezte. A szlovák haderő viszont 1942-ig egyáltalán nem rendelkezett géppisztolyokkal, páncéltörő kézfegyverekkel és mesterlövész fegyverekkel sem.¹⁷³

1939 májusában a szlovák haderő 587 darab löveggel rendelkezett (lásd: Mellékletek, 8. és 10. számú táblázatok), míg az átszervezések után – 1939 augusztusában – mindössze 526 löveggel rendelkezett, 266 darabot pedig elraktároztak. Németország 88 darab löveget szerzett Szlovákiától, és ebből 23 darab-ot vásárlással, 65 darab-ot pedig lefoglaltak. Az 1940-ben lezajlott átszervezések eredményeként az 1. és 2. Tüzérezredeket egyenként 42 darab 100 mm-es vz. 14/19 és 13 darab 100 mm-es vz. 16/19 tarackkal¹⁷⁴ fegyverezték fel. A 11. (gépvontatású) Tüzérezred 27 darab 100 mm-es vz. 30 tarackkal és 27 darab 105 mm-es vz. 35 ágyúval,¹⁷⁵ a 12. Tüzérezred 49 darab 150 mm-es vz. 25 nehéz tarackkal rendelkezett.¹⁷⁶ A szlovák haderő tüzérségének 76,5 mm-es vz. 5/8, vz. 17, valamint vz. 30 ágyúit a raktárakban tárolták vagy kiképzésnél használták.¹⁷⁷ A vz. 35 ágyúk voltak a szlovák haderő legütőképesebb tüzérségi fegyverei a háború elején. Gumitömlős kerekű futóművel rendelkezett. Az ágyút gépjárművel egy, esetleg kettő (csőkocsi, és a lövegtalpkocsi) egységben szállították, illetve vontatták.¹⁷⁸ A szlovák haderő 11 darab MTH III, 3 darab Praga III, 38 darab Praga IV, 8 darab Praga T 6 és 5 darab Praga T 9 csehszlovák gyártmányú tüzérségi vontatóval rendelkezett.¹⁷⁹

A szlovák haderő összesen 344 darab aknavetővel¹⁸⁰ és 1 150 darab táborig, páncéltörő, valamint légvédelmi löveggel rendelkezett. A lövegek közül 771 darab az alakulatoknál volt szétszétva, míg a megmaradt 379 darabot a raktárakban helyezték el. A táborig lövegek közül a 39 darab 105 mm-es vz. 35 ágyú rendelkezett a legnagyobb

¹⁷³ *Mičianik* 2007. 19–20. o.

¹⁷⁴ A tarack 20–30-szoros ürméret-hosszúságú huzagolt csövű löveg. *Szabó* 1995. 831. o. A tarackok alsó és felső szögcsoporthoz, tehát 45 fok felett is tüzelhetnek. *Nagy* 1989. 19. o.

¹⁷⁵ Az ágyú 20 mm-esnél nagyobb ürméretű, 30–70-szoros ürméret-hosszúságú, míg a hegyiágyú 10–12-szeres ürméret-hosszúságú huzagolt csövű löveg. *Szabó* 1995. 831. o. Az ágyúk rendszerint – 45 fokig – alsó szögcsoporthoz tüzelhetnek. *Nagy* 1989. 19. o.

¹⁷⁶ *Kliment – Nakládal* 2003. 44–46. o.

¹⁷⁷ *Pecina* 2005. 57. o.

¹⁷⁸ *Kováts – Lugosi – Nagy – Sárhidai* 1988. 114. o.

¹⁷⁹ *Francev – Kliment* 2004. 365–367., 369. o.

¹⁸⁰ Az aknavetők csak felső szögcsoporthoz – 45 fok felett – tüzelhetnek. *Nagy* 1989. 19. o.

harcértékkel.¹⁸¹ A svájci Oerlikon cég által gyártott légvédelmi gépágyú eredeti elnevezése 2 cm Infanterie-Granaten-Maschinengewehr volt, amelynek a szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése VGPL vz. 36 lett.¹⁸² A 88 mm-es vz. 18 (Flak 18) légvédelmi ágyúkat és a 20 mm-es vz. 30 (Flak 30) légvédelmi gépágyúkat¹⁸³ Németország 1941 márciusában adományozta Szlovákiának. (lásd: Mellékletek, 9. és 10. számú táblázatok).¹⁸⁴ A gyalogezedek egy-egy páncéltörő ágyús századdal és egy-egy hegyi ágyús üteggel rendelkeztek. Az 1. és 2. Lovas Felderítőosztályok alárendeltségében pedig egy-egy páncéltörő ágyús és egy-egy hegyi ágyús szakasz volt.¹⁸⁵

A Harckocsiezred páncélozott harcjárműveinek állományát 1941 előtt csupán csehszlovák gyártmányú páncélgépkocsik és harckocsik alkották. Ezek a páncélgépkocsik és kisharckocsik 7,92 mm-es géppuskákkal voltak felfegyverezve. A könnyű harckocsik fő fegyverzetét egy 37,2 mm-es löveg, kiegészítő fegyverzetét pedig két 7,92 mm-es géppuska alkotta. Az egyes könnyű harckocsitípusok közti különbségek elsősorban a teljesítményben, a páncélzat vastagságában, a végsebességben és a tömegben mutatkoztak meg (lásd: Mellékletek, 11. és 12. számú táblázatok). A szlovák haderő rendelkezett egy IOV–40 páncélvonattal¹⁸⁶ is.¹⁸⁷ Az LT vz. 34 könnyű harckocsikat elsősorban kiképzésre használták, és 1944 végére már működésképtelenné váltak.¹⁸⁸ Az LT vz. 35 és az LT vz. 38 típusú könnyű harckocsikat előszeretettel alkalmazták Pz.Kpfw. 35 (t) és Pz.Kpfw. 38 (t) néven a Wehrmacht-alakulatok is. Az LT–38 könnyű páncélosokat megtalálhattuk az egyes bolgár, magyar és német alakulatoknál is.¹⁸⁹ A később elavulttá vált LT–35 könnyű harckocsikat a német alakulatoknál másodlagos szerepkörben tüzérségi vontatóként – Artillerie Schlepper 35 (t) – is alkalmazták.¹⁹⁰ Az LT–38 harckocsikat Csehország német megszállása után is gyártották. 1938 és 1942 között több mint 1 400 darab készült belőle. Miután könnyű harckocsiként már elavultnak számított, nagy részüket felderítő járműként alkalmazták, és alvázukat továbbra is felhasználva páncélvadászt (Marder), vadászpáncélost (Hetzer), fegyverhordozó járművet stb. építettek belőlük.¹⁹¹ Prototípusként létezett egy 8,8 cm-es Pak

¹⁸¹ *Mičianik* 2007. 21–22. o.

¹⁸² *Klubert* 2016. 237. o.

¹⁸³ A német gyártmányú Flak 18 légvédelmi ágyú és Flak 30 légvédelmi gépágyú szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése 8,8 cm kanón PL vz. 18, illetve 2 cm kanón PL vz. 30 volt. *Klubert* 2016. 237–238. o.

¹⁸⁴ *Kliment – Nakládal* 2003. 52. o.

¹⁸⁵ *Klubert* 2016. 87. o.

¹⁸⁶ Vasúton mozgó – fegyverzettel ellátott – páncélozott harceszköz. *Hingyi* 1996. 351. o.

¹⁸⁷ *Klubert* 2016. 87. o.

¹⁸⁸ *Pejčoch – Pejs* 2005. 27–28. o.

¹⁸⁹ *Francev – Kliment* 2004. 92. o.

¹⁹⁰ *Forty* 2006. 134. o.

¹⁹¹ *Nádori* 2016. 135. o.

43 páncéltörő ágyúval felszerelt verziója is.¹⁹² A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium a modernebb könnyű harcokocsikat (10 LT–38, 21 LT–40) 1940-ben vásárolta a Harmadik Birodalomhoz tartozó Cseh–Morva Protektorátus területén működő fegyvergyárakból.¹⁹³

A szlovák légierő állományában – 1939 márciusában – 358 darab harci és kiképző repülőgép (39 féle típus) volt. Ezek közül sok elavult repülőgéppel számított. A szlovák légierő tehát 199 darab bevethető harci (vadász-, bombázó-, felderítő-) repülőgéppel rendelkezett. Ezek – a szovjet SZB–2 licence alapján gyártott Avia B–71 bombázó-repülőgép kivételével – mind kétfedelű repülőgépek voltak, és 1940-ben már elavultnak számítottak.¹⁹⁴ A B–534, illetve a Bk–534 vadászrepülőgépek (lásd: Mellékletek, 13. és 14. számú táblázatok) nem voltak a legalkalmasabbak a légitámadások végrehajtására, ennek ellenére földi célpontok ellen is bevetették őket. A pilótafülke és a motor sem kapott páncélvédettséget, ezért ezek a repülőgépek nagyon sérülékenyek voltak nemcsak az ellenséges légvédelem, hanem a modernebb vadászrepülőgépekkel szemben is.¹⁹⁵ A Letov Š–328 felderítő- és könnyűbombázó repülőgép (lásd: Mellékletek, 13. és 14. számú táblázatok) technikai adottságai a 20. század 20-as éveinek felelt meg. A repülőgép már saját korában sem rendelkezett kimagasló technikai fölényrel és megfélemlítő ereje is csekély volt.¹⁹⁶

2.4. A szlovák haderő tiszti és legénységi állománya

A szlovák tisztek és katonák esküje így szólt: „Esküszünk a mindenható Istenre, hogy engedelmességek a köztársasági elnöknek és minden kinevezett parancsnokunknak. Esküszünk, hogy minden törvényes rendelkezést és parancsot készségesen és lelkiismeretesen betartunk és előjáróinkat és rajtuk keresztül hazánkat hűen szolgáljuk. Esküszünk, hogy beosztott helyünket soha nem hagyjuk el, a szolgálati titkokat nem áruljuk el, és a hazáért, ha kell, életünket áldozzuk. Isten minket úgy segítse!”¹⁹⁷

Az 1938. augusztusi adatok szerint a csehszlovák haderónél 435 szlovák katonatiszt teljesített katonai szolgálatot, s ez csupán a tisztek 3,4 %-át tette ki. Ezek közül egy fő volt

¹⁹² *Forty* 2006. 135. o.

¹⁹³ *Klubert* 2016. 87. o.

¹⁹⁴ *Mičianik* 2007. 25. o.

¹⁹⁵ *Šumichrast* 2012. 70. o.

¹⁹⁶ *Šumichrast* 2005. 65–66. o.

¹⁹⁷ *Šumichrast* 2003. 38. o. (fordította a szerző)

tábornok, a többi nagyrészt főleg alantos tisztként szolgált.¹⁹⁸ A szlovák állam létrejötte után a parancsnoki funkciókat a cseh tábornokoktól és főtisztektől olyan szlovák katonatisztek vették át, akik nemcsak alacsonyabb tiszti rendfokozatokkal, hanem gyakran hiányos elméleti és gyakorlati felkészültséggel is rendelkeztek. Szlovák katonatiszt az a személy lehetett, aki a következő feltételek egyikének megfelelt:

1. szlovák nemzetiségű volt,
2. nem a szlovák nemzetiséghez tartozott, de a felesége szlovák nemzetiségű volt,
3. nem szlovák nemzetiségű volt, de hosszabb ideje Szlovákia területén élt, és szívén viselte Szlovákia sorsát.¹⁹⁹

1939. július közepéig sikerült a szlovák haderő tisztjeinek létszámát 704 főre növelni. Közülük 536 fő volt szlovák, 117 fő cseh, 27 fő német, valamint 24 fő ruszin és orosz nemzetiségű.²⁰⁰ A szlovák haderőnél tiszthiány mutatkozott elsősorban a tüzérségi, harckocsi- és repülőalakulatoknál. Az önálló zászlóaljok felállítása mindenképp a magasabb rangú tisztek hiányának következménye volt. Čatloš tábornok szándéka az volt, hogy hozzáértő tiszteket képezzenek ki, elsősorban hadnagyi, főhadnagyi rendfokozatban, akik alkalmasak zászlóaljok vezetésére. Az alhadnagyi rendfokozatot megszüntették, a korábbi alhadnagyokat pedig hadnaggyá léptették elő. A szlovák haderőnél német tanácsadók is jelen voltak, akik a tisztképzésben is segédkeztek. A szlovákiai Német Katonai Küldöttség segítséget nyújtott a szlovák katonai iskolarendszer kiépítésében is. A német tanácsadók az új módszerek bevezetésének szorgalmazása mellett ugyanakkor az oktatást is ellenőrizték. Ez utóbbi azonban ellenszenvet váltott ki a szlovák politikai és katonai vezetésben. A német tanácsadók a szlovák haderőnél szolgálatot teljesítő cseh tisztek, altisztek és katonák létszámának csökkentését is szorgalmazták, nehogy a cseh ideológiai hatás befolyással legyen a szlovák katonákra és tisztekre. 1939 októberében Vojtech Tuka lett a szlovák miniszterelnök, akire a csehellenesség és a németbarátság volt jellemző. Tuka szerint a cseh tisztek, altisztek helyét német nemzetiségűekkel kell betölteni. Čatloš tábornok elvetette ezt az ötletet, ugyanis a német nemzetiségűek aránya szerinte a tisztikarban és az altisztek között eleve már 4,8 %-ot tett ki (Szlovákia lakosságának 4,8%-

¹⁹⁸ Cséfalvay 2008. 14. o.

¹⁹⁹ Segeš 2015. 277. o. A szlovák haderő tisztjeinél, főtisztjeinél gyakoriak voltak a névváltoztatások, a vezetéknevek szlovákosítása, mivel a felsorolt feltételek egyikének teljesülése gyakran nem volt elég, ezért ez a gyakorlatban a nevek megváltoztatásához is vezetett, amely elsősorban a magyar hangzású vezetéknevekre vonatkozott. Egyes esetekben csupán a vezetékneveben szereplő magyar betűt írták át szlovák betűre pl. Csunderlík helyett Čunderlík, míg más esetekben a teljes vezetéknevet megváltoztatták pl. Szittyai helyett Skalický. Cséfalvay 2013. 43., 216. o. A névváltoztatások a Magyar Királyi Honvédségben is gyakoriak voltak pl. Knausz (Knauz) helyett Szombathelyi. Szakály 1996. 405. o.

²⁰⁰ Segeš 2015. 278. o.

a német nemzetiségű volt). Čatloš tábornok egyáltalán nem törekedett a szlovák tisztikar germanizálására, ezért bolgár tisztekkel egészítette volna ki a cseh tisztek helyét, amelyet viszont a németek utasítottak vissza. Az 1939. novemberi adatok szerint a szlovák haderő 1 000 főt (838 szlovák – 83,8 %, 108 cseh – 10,8 %, 30 német – 3 % és 24 ruszin – 2,4 %) számláló tisztikarában nem találunk magyar nemzetiségű tisztet. Az 1 014 tiszthelyettes, zászlós és őrmester (798 szlovák – 80 %, 176 cseh – 17,5 %, 29 német – 3 % és 8 ruszin – 1 %) között 3 magyar (0,5 %) nemzetiségű volt.²⁰¹ Az 1939. márciusi magyar–szlovák fegyveres konfliktus után az 1939. júliusi adatok szerint már nem találunk egyetlen magyar nemzetiségűt sem a tisztek, sem pedig a tiszthelyettesek, zászlósok és őrmesterek között. Az ok abban rejlik, hogy magyar nemzetiségű személyből akkor lehetett szlovák tiszt, vagy az őrmesterek állománykategóriájába²⁰² tartozó, ha hivatalosan is jelentkezett szlovák nemzetiségűnek. Később azonban a helyzet változott, és a szlovákiai magyarok lehetőséget kaptak arra, hogy olyan alakulatoknál szolgáljanak, amelyeket főleg a saját nemzetiségűekből töltöttek fel. 1939 decemberétől a magyar nemzetiségűeket a Trencsénben állomásozó 5. Gyalogezred III. Zászlóaljához, a rózsahegy 2. Tüzérezred I. Osztályához, illetve a Pozsonyban elhelyezkedő I. Lovas Felderítőosztályhoz kellett besorozni. 1939-ben 33 magyar nemzetiségű tisztnövendéke volt a szlovák haderőnek. További 214 magyar nemzetiségű sorkötelezettként volt, akik közül 54 fő különböző okok miatt munkaszolgálatra került.²⁰³ A legénységi állomány nemzetiségi megoszlására a későbbiekben csupán a lakosság nemzetiségi összetétele alapján lehet némileg következtetni. A Gyorshadosztály tisztjei, őrmesterei és altisztjei (lásd: Mellékletek, 5. számú táblázat) között az 1941. évi kimutatások szerint valószínűleg nem volt magyar nemzetiségű, míg a legénységi állományhoz tartozók között ez nem megállapítható. 1939 végén és 1940 folyamán a tartalékos tisztek helyét hivatalnokokból, elsősorban tanítókból és tanárokból²⁰⁴ igyekeztek betölteni, akikből szintén hiány volt Szlovákiában, sőt a tanítók ideológiájukban szkeptikusak voltak a nemzetiszocialista nézetekkel és a szlovák állam rendszerével szemben, ezáltal inkább a cseh tisztek által képviselt nézethez közeledtek. 1940 decemberében a cseh tisztek az 1 309 tiszt 4 %-át alkották, amely a nemzetiségi arányokhoz viszonyítva nagyon magas volt (Szlovákiában a lakosság 0,1 %-a volt cseh nemzetiségű).

²⁰¹ Cséfalvay 2008. 22. o.

²⁰² A szlovák haderőnél 1939 májusától 1940 októberéig használatos rendfokozatok tekintetében külön állománykategória volt az őrmestereké, amelybe a tiszthelyettesek, zászlósok és az őrmesterek tartoztak. Klubert 2016. 52. o.

²⁰³ Hlavienka 2020. 123–124. o.

²⁰⁴ A korábbi csehszlovák haderő tartalékos tisztjei elsősorban a tanítók és tanárok közül kerültek ki. Ezt az alkalmazást a szlovák haderő is folytatta. Axworthy 2002. 89. o.

Egyébként a cseh nemzetiségű tisztek magas aránya még a következő években is megmutatkozott.²⁰⁵ 1939. május 31-én a tisztek közül még 151 fő, az őrmesterek állománykategóriájába tartozók közül pedig 177 fő volt cseh nemzetiségű, míg 1940. december 31-re a cseh nemzetiségű tisztek száma 45 főre, az őrmestereké pedig 6 főre csökkent. Azok a cseh katonák (tisztek stb.), akik nem akarták, hogy a Cseh–Morva Protektorátus területére szállítsák őket, jelentkezést kellett beadniuk, és várniuk, hogy esetleg felvételt nyernek a szlovák fegyverős erőkhöz.²⁰⁶

A tisztek számára létrehozott első katonai főiskola – Katonai Akadémia²⁰⁷ néven – 1939. november 15-én Besztercebányán kezdte meg működését. 1940. február 16-án Pozsonyban megnyitotta kapuit a Katonai Főiskola,²⁰⁸ ahol a vezérkari tisztek oktatása zajlott. A katonai és sportpilóták oktatását az 1940-ben Pöstyénben létrehozott Repülő Iskola biztosította. Utóbbi később Trencsénben, majd Hajnik (ma Szliács része) településen működött. 1940. október 1-jétől kezdte működését öt – altisztek oktatását biztosító – katonaiskola, különösen a gyalogos- és a tüzéralakulatok számára.²⁰⁹ A kiképzés során a németül tudó szlovák tiszteket tanfolyamra Németországba vezényelték. Minden fegyvernemből 1940 nyarán valamely csapattestnél egy tanosztályt szerveztek német tiszti és altiszti oktató kerettel. Egy puskásszázad Bazinban, egy üteg Rózsahelyen, egy utászszázad Vágújhelyen, egy vadász- és egy felderítő-repülőszázad Trencsénpüspökin és Iglón, valamint a pöstyéni repülőtéren ejtőernyős kiképzés is folyt német oktatók közreműködésével. Az egyes csapattestekhez egy-egy német kiképzőtisztet vezényeltek.²¹⁰

1940 áprilisára a szlovák tisztek száma 1 093 főre (3 tábornok, 6 ezredes, 147 főtiszt, 937 tiszt), a tiszthelyetteseké, a zászlósoké és az őrmestereké 820 főre nőtt, míg a legénységi állomány létszáma 31 625 fő lett. A szlovák haderőnek 11 tábornokkal, 2 109 tiszttel, 5 093 altiszttel, 24 000 közlegénnyel és 1 832 civil alkalmazottal, a haderő létszámának pedig az előírtak szerint 33 045 fővel kellett volna rendelkeznie. A következő években a tábornokok és a tisztek száma is növekedett, de nem érte el a tervezettet.²¹¹

A szlovák tisztikar összetétele a felekezeti megoszlás és az ideológiai gondolkodás tekintetében többféle volt. A felekezeti megoszlás szerint a tisztikar 23 %-a volt evangélikus

²⁰⁵ *Mičianik* 2007. 25–28. o.

²⁰⁶ *Hlavička* 2020. 118. o.

²⁰⁷ 1940. október 1-től Pozsonyban működött. *Klubert* 2016. 77. o.

²⁰⁸ Ez lett volna a tulajdonképpeni Vezérkari Akadémia, ahol a végzősök felvették a rangjukba a gšt. (magyar nyelven vk.) rövidítést.

²⁰⁹ *Klubert* 2016. 77. o.

²¹⁰ HL, VKF 2. Eln. 278/1941, Összefoglaló helyzetjelentés 1940. második félévről, 46. p.

²¹¹ *Mičianik* 2007. 29. o.

vallású, ezzel szemben a lakosság 15 %-a volt evangélikus, míg 80 %-a katolikus. 1939 május–augusztusában a négy tábornok közül kettő (Ferdinand Čatloš nemzetvédelmi miniszter és Rudolf Viest²¹² tábornokok) volt evangélikus vallású (Anton Pulanich és Alexander Čunderlík tábornokok katolikusok voltak). Viest tábornok 1939. augusztusi dezertálása után, Augustín Malár,²¹³ Jozef Turanec²¹⁴ és Štefan Jurech²¹⁵ ezredesek

²¹² Viest, Rudolf (1890–1945) szlovák tábornok. Ő volt az egyetlen szlovák főtiszt, aki tábornoki rangot ért el a csehszlovák haderőnél. 1933-ban dandár-, 1938-ban pedig hadosztálytábornokká léptették elő. Tiltakozott az önálló szlovák állam kikiáltása ellen. 1939-ben hadosztálytábornoki rendfokozatát átnevezték (I. osztályú) tábornok rendfokozatra. 1939-ben Magyarországon és Jugoszlávián keresztül Franciaországba távozott, ahol a Párizsban működő Csehszlovák Nemzeti Bizottság tagja lett. 1940-ben – Franciaország megszállásáig – a csehszlovák I. Hadosztály parancsnoka volt. 1940-ben a Nagy-Britanniában működő – Eduard Beneš vezette – csehszlovák ideiglenes kormány titkára volt, majd államminiszter lett. 1942 márciusában Szlovákiában megfosztották szlovák állampolgárságától, és távollétében halálra ítélték. 1944 augusztusában tagja volt a Moszkvában tárgyaló londoni csehszlovák kormány delegációjának. Itt érte a szlovák nemzeti felkelés kitörésének híre. Beneš elnök 1944 szeptemberében a csehszlovák I. Hadsereg parancsnokává nevezte ki, amelynek vezetését októberben vette át. A szlovák nemzeti felkelés élére állt, és irányította a harcokat. A felkelés leverése után – 1944 novemberében – a németek fogságba került, majd Bécsbe, onnan pedig Berlinbe szállították. 1945-ben halt meg. Halálának körülményei máig ismeretlenek. *Csésfalvay* 2013. 259–260. o.

²¹³ Malár, Augustín (1894–1945) szlovák vezérkari alezredes. 1939 májusában vezérkari ezredessé léptették elő. 1939 szeptemberében a szlovák 3. Hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. 1941 augusztusában a szlovák Biztosító Hadosztály parancsnoka lett. 1941 novemberében a hadosztály parancsnokságát Pavel Kuna ezredesnek adta át, és Jozef Turanec ezredestől átvette a Gyorshadosztály vezetését. 1942. január 1-jétől (II. osztályú) tábornok. Áprilisban visszaadta a Gyorshadosztály parancsnokságát Turanec ezredesnek. 1942 szeptemberében katonai attasé lett Berlinben. 1944 májusában az eperjesi haderőparancsnokság vezetője lett. 1944. augusztus 30-án este a pozsonyi rádióban a szlovák nemzeti felkelés ellen mondott beszédet. Eperjesre való visszatérése után a német hatóságok letartóztatták a felkelőkkel való együttműködés vádjával, és Ausztriába szállították. 1945 januárjában Berlinbe, majd februárban a flossenbürgi koncentrációs táborba vitték, ahol valószínűleg kivégezték. *Csésfalvay* 2013. 155–156. o.

²¹⁴ Turanec, Jozef (1892–1957) szlovák tüzérezredes. A csehszlovák haderőnél őrnagyi rendfokozatban teljesített szolgálatot. 1939 májusában alezredessé léptették elő, 1940. január 1-jétől pedig már ezredes. 1940 szeptemberében a szlovák I. Hadosztály parancsnoka lett. 1941 augusztusától novemberéig a szlovák Gyorshadosztály parancsnokaként működött, majd visszatért Szlovákiába. 1941-ben kitüntették a II. osztályú vaskereszttel. 1942. január 1-jétől (II. osztályú) tábornok. Ez év februárjában a Pozsonyba látogató Wilhelm Keitel tábornagtól megkapta az I. osztályú vaskeresztet. 1942-ben visszatért a Szovjetunióba, és áprilisban átvette a Gyorshadosztály parancsnokságát. Alakulatával részt vett a Rosztovért folytatott harcokban. 1942 augusztusában a német vaskereszt lovagkeresztjével is kitüntették, amelyre nagyon büszke volt. 1942 szeptemberében ismét átadta a Gyorshadosztály parancsnokságát, ezúttal Štefan Jurech ezredesnek, majd visszatért Szlovákiába. 1943. január 1-jétől a katonai hírszerzés vezetője lett, majd 1944. január 1-jétől a szárazföldi haderő parancsnokaként működött. 1944. augusztus 25-én a szlovák kormány – német nyomásra – a szlovák haderő főparancsnokává nevezte ki. 1944. augusztus 29-én Besztercebányára repült, ahol a felkelők elfogták őt, majd később a Szovjetunióba szállították, ahol fogságban tartották. 1947 januárjában Čatloš tábornokhoz hasonlóan a szovjetek őt is átadták a csehszlovák hatóságoknak. Pozsonyban bíróság elé állították. Golyó általi halálra ítélték, majd az ítéletet később – Turanec kérésére – 30 év fogságra változtatták. Egészségügyi problémákkal küszködött. 1957. március 9-én a lipótvári börtönben halt meg. 1968-ban földi maradványait Lipótvárról Trencsénbe vitték, ahol eltemették. *Jašek – Kinčok – Lacko* 2013. 245., 257., 261., 267–268., 271., 273–274., 278., 285–287., 292., 295–298., 301–303. o.

²¹⁵ Jurech, Štefan (1898–1945) szlovák vezérkari ezredes. 1941 januártól 1942 áprilisáig katonai attasé volt Budapesten. 1942 szeptemberében a Gyorshadosztály parancsnoka lett. 1942 novemberétől 1943 januárjáig alakulatával sikertelen kísérletet tett az átállásra a szovjet haderőhöz. Jurech megsértődött azon, hogy ezidáig nem léptették elő. Időközben ez megtörtént, ugyanis 1943. január 1-jétől (II. osztályú) tábornok. 1943 szeptemberében visszatért Szlovákiába, ahol megfigyelés alatt tartották. Ján Golian vezérkari alezredes 1944 áprilisában parancsnoki pozíciót kínált fel neki, amennyiben csatlakozik az ellenálláshoz. Jurech azonban ezt elutasította, arra hivatkozva, hogy megfigyelés alatt tartják. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után Pozsonyba távozott, ahol szeptember 2-án letartóztatták, majd Bécsben kihallgatták. Később Berlinbe

előléptetése után 1943-ban a táborno­kok száma hatra nőtt. A táborno­ki karban továbbra is két személy (Čatloš és Malár) volt evangélikus vallású. A tisztikarban Karol Pekník,²¹⁶ Ladislav Bodický, Pavol Kuna,²¹⁷ Ján Imro,²¹⁸ Michal Širica,²¹⁹ Štefan Čáni,²²⁰ Elimír

---

szállították, majd 1945 februárjában a flossenbürgi koncentrációs táborba került, ahol kivégezték. *Cséfalvay* 2013. 110–111. o.

²¹⁶ Pekník, Karol (1900–1944) szlovák vezérkari alezredes. 1943 januárjában vezérkari ezredessé léptették elő. 1943. augusztustól októberig a 2. Gyaloghadosztály, november­ről 1944. június elejéig az 1. Gyaloghadosztály, majd az ebből létrehozott 1. Műszaki Hadosztály parancsnoka volt. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. 1944. november 1-jén német fogságba került, és még aznap szökési kísérletet hajtott végre, amely során lelőtték. 1946-ban posztumusz dandártábornokká léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 191–192. o.

²¹⁷ Kuna, Pavol Ján (1895–1982) szlovák alezredes. 1940 júliusában ezredessé léptették elő. 1941. november végén átvette – a keleti fronton megszálló és biztosító feladatokat ellátó – Biztosító Hadosztály vezetését Malár vezérkari ezredestől. 1942 augusztusában visszatért Szlovákiába, és az 1. Gyalogezred (Pozsony) parancsnoka lett. 1943. április első felétől június első feléig a Krím-félszigeten harcoló Gyorshadosztály parancsnoki tisztét töltötte be, majd ezután visszatért Szlovákiába. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. A háború után a katonai pályán maradt. 1947 februárjában dandártábornokká léptették elő. 1948-ban nyugdíjazták, 1950-ben katonává minősítették vissza. 1991-ben rehabilitálták, és posztumusz visszakapta dandártábornoki rendfokozatát. *Cséfalvay* 2013. 144–145. o.

²¹⁸ Imro, Ján (1897–1990) szlovák alezredes. 1940 júliusában ezredessé léptették elő. 1941 júniusától a Polgári Légoltalom vezetője is volt. 1944 júliusában az Olaszországban tartózkodó 2. Műszaki Hadosztály parancsnoka lett. Később átállt a szövetségesek oldalára. 1944 augusztusától Londonban tartózkodott, ahol alezredesi rendfokozatban teljesített szolgálatot a külföldön működő csehszlovák haderőnél. 1945 márciusában ezredessé léptették elő, áprilisban pedig visszatért hazájába. 1945-ben dandár-, 1947-ben pedig hadosztálytábornokká léptették elő. 1949-ben nyugdíjazták, majd később megfosztották tiszt­i rendfokozatától. 1965-ben rehabilitálták. *Cséfalvay* 2013. 100–101. o.

²¹⁹ Širica, Michal (1894–1970) szlovák alezredes. 1942. februártól júliusig a Gyorshadosztály alárendeltségébe tartozó 21. Gyalogezred parancsnoka volt, majd visszatért Szlovákiába. 1943 januárjában ezredessé léptették elő. 1944-ben részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. A felkelés leverése után egészségi állapota rosszabbodott, és a túrócszentmártoni kórházban lábadozott. 1946. január elején dandár-, októberben pedig hadosztálytábornokká léptették elő. 1951-ben nyugdíjazták, majd megfosztották rendfokozatától, sőt több hónapot fogságban is töltött. 1964-ben rehabilitálták. *Cséfalvay* 2013. 234–235. o.

²²⁰ Čáni, Štefan (1900–1968) szlovák őrnagy. 1940 februárjától 1941 júniusáig a Túrócszentmártonban állomásozó Harckocsiezred parancsnoka volt. 1940 júliusában alezredessé léptették elő. 1941 nyarán a keleti fronton tartózkodott, ahol összekötő tisztként működött, majd visszatért Szlovákiába. 1942 decemberében átvette a keleti fronton tartózkodó Biztosító Hadosztály 101. Gyalogezredének vezetését, majd 1943 júniusában ismét visszatért Szlovákiába, és még ez év októberében a Polgári Légoltalom parancsnoka lett. 1944 januárjában ezredessé léptették elő. Csatlakozott a szlovák nemzeti felkeléshez, majd annak leverése után német fogságba került. A háború után Németországból visszatért hazájába, és a csehszlovák haderő harckocsi-alakulatainak parancsnokságán tevékenykedett Prágában. Később hivatalnokként is dolgozott Pozsonyban. 1951-ben egészségügyi okok miatt nyugdíjazták. *Cséfalvay* 2013. 36–37. o.

Lendvay,²²¹ Ján Malár²²² (Augustín Malár tábornok unokatestvére), Július Nosko²²³ és Ján Straka²²⁴ (Čatloš tábornok sógora) stb. főtisztek voltak evangélikus vallásúak. Az evangélikus vallású tisztek aránya a későbbiekben nemhogy csökkent, hanem inkább nőtt, sőt 1944-ben elérte a tisztikarban a 80 %-ot.²²⁵

Az első Csehszlovák Köztársaság fennállása idején a tisztikarban meglévő politikai megoszlás az 1939-ben megalakult Szlovák Köztársaság idején is jelen volt a haderőnél. Az egyik csoportot az ún. „osztrákpártiak” alkották, akik az Osztrák–Magyar Monarchiához hű, katolikus vallású tisztek voltak egészen annak megszűnéséig. Ide tartoztak Pulanich, Čunderlík, Turanec, Jurech tábornokok, valamint Mikuláš Markus²²⁶ és Benedikt Dúbravec²²⁷ alezredek. Ez a csoport feltétlenül támogatta a szlovák kormányt és annak

²²¹ Lendvay, Elimír (1900–?) szlovák őrnagy. 1940-ben alezredessé, 1943-ban ezredessé léptették elő. 1943 szeptemberében a Krím-félszigeten tartózkodó 1. Gyaloghadosztály parancsnoka lett, majd októberben visszatért Szlovákiába. 1944-ben a Kelet-szlovákiai haderő parancsnoka volt. 1944 októberében a nemzetvédelmi miniszter nyugdíjazta. 1945 júniusában a csehszlovák haderőnél teljesített szolgálatot. 1948-ban ismét aktív szolgálatba állt, és az Opaván állomásozó 107. Tüzérezred parancsnoka lett. 1950-ben nyugdíjazták. *Cséfalvay* 2013. 149. o.

²²² Malár, Ján (1900–1992) szlovák őrnagy. 1941. augusztustól októberig a Gyorsadosztály kerékpáros zászlóaljának parancsnoka volt. 1941. októbertől 1942. áprilisig a Biztosító hadosztály lovas felderítőosztályának parancsnoka volt, majd visszatért Szlovákiába. 1942 januárjában alezredessé léptették elő. 1942 nyarán ismét a frontra került, és a Gyorsadosztálynál teljesített szolgálatot, majd decemberben visszatért Szlovákiába. A szlovák nemzeti felkelésben való részvétele miatt 1944 októberében megfosztották rendfokozatától, és közlegénnyé minősítették vissza. A németek fogságába került. 1945 áprilisában szabadult. 1946-ban ezredessé léptették elő. 1950-ben tartalékba helyezték mint közlegényt, és megfosztották rendfokozatától. 1968-ban rehabilitálták, 1989 után pedig visszakapta eredeti rendfokozatát. *Cséfalvay* 2013. 156–157. o.

²²³ Nosko, Július (1907–1986) szlovák őrnagy. 1941. július 8-tól a Gyorsdandár törzsfőnöke volt. 1942 tavaszán két hónapot töltött el a német 6. Hadseregnél Harkov térségében, ahol jelentős tapasztalatokat szerzett. Szlovákiába való visszatérése után a szárazföldi erők parancsnokságán tevékenykedett. 1943 áprilisában a Biztosító Hadosztályhoz került, augusztus 1-jén pedig a hadosztályból átszervezett 2. Gyaloghadosztály törzsfőnöke lett. 1943 októberében visszatért Szlovákiába. Együttműködött az illegálisan működő ellenállókkal. A szlovák nemzeti felkelés után a csehszlovák 1. Hadsereg törzsfőnöke volt. 1944 októberében vezérkari ezredessé léptették elő. 1946-ban a 2. Gyaloghadosztály parancsnoka lett Besztercebányán. Még ebben az évben dandártábornokká nevezték ki. 1953-ban tartalékba helyezték. *Cséfalvay* 2013. 182. o.

²²⁴ Straka, Ján (1913–1987) szlovák főhadnagy. 1941 nyarán a Gyorscsoport-, majd a Gyorsdandár-törzs hadműveleti osztályának vezetője volt. Részt vett a Wojtkowa, Załuż melletti, valamint a lipoveci ütközetekben is. 1942. június végén áthelyezték Eperjesre, Szlovákiába. 1943 első felében a Biztosító Hadosztály tisztjeként szolgált, és kapcsolatot létesített a szovjet partizánokkal, majd visszatért Szlovákiába. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. A háború vége felé Petrov-Korpulov szovjet őrnagy partizáncsoportjában tevékenykedett. 1945. április 9-től a csehszlovák I. Hadtest tagja lett. A háború után a prágai Katonai Főiskola professzora volt. 1947-ben alezredessé léptették elő. 1949-ben nyugállományba helyezték. Halála után, 1992-ben posztumusz ezredessé léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 226–227. o.

²²⁵ *Mičianik* 2007. 30. o.

²²⁶ Markus, Mikuláš (1897–1967) szlovák őrnagy. 1940 júliusában alezredessé léptették elő. 1941 nyaratól decemberig a keleti fronton tartózkodott, majd visszatért Szlovákiába. 1942 szeptemberétől 1943 áprilisáig a gépkocsizó 20. Gyalogezred parancsnoka volt, majd ismét visszatért Szlovákiába. 1943 januárjában ezredessé léptették elő. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. 1945-ben dandár-, 1948-ban hadosztálytábornokká léptették elő. 1950-ben tartalékba helyezték. *Cséfalvay* 2013. 164–165. o.

²²⁷ Dúbravec, Benedikt (1892 –?) szlovák alezredes. 1939 augusztusától berlini katonai attasé volt. 1940 júliusában ezredessé léptették elő. 1941 augusztusától rövid ideig a Biztosító Hadosztály parancsnokaként működött, majd szeptembertől a szlovák tábori haderő híradótörzsének élén állt. 1944. október 1-jén nyugdíjazták. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 57–58. o.

rendszerét, valamint a Németországhoz fűződő barátságot. A másik ún. „légiósok” csoportját az első világháború idején orosz, vagy olasz fogságba esett – és önkéntesként a csehszlovák légióhoz csatlakozó – szlovák tisztek alkották. Ebbe a csoportba elsősorban az evangélikus vallású tábormokok és tisztek tartoztak, akik csehszlovák orientáltságúak voltak, a szlovák önállóságot fenntartások útján fogadták el, a Németországgal való együttműködést pedig elvből elutasították. Ehhez a csoporthoz tartozott Čatloš tábormok és nemzetvédelmi miniszter (az orosz területen lévő légiók volt századosa). Malár tábormok (az olaszországi légiók volt főhadnagya), Imro, Kuna, Širica stb. őrnagyok, akik evangélikus vallásúak voltak. A katolikusok közül például Jozef Martin Kristín²²⁸ és Martin Strapák²²⁹ őrnagyok, vagy Martin Palkovič (1923-ig Palkovics)²³⁰ alezredes tartozott a „légiósok” közé. Az ellentétek több esetben is megmutatkoztak. Erre példa, hogy mind Turanec, mind pedig Jurech tábormokok felfogása is gyakran eltérő volt Čatloš nemzetvédelmi minisztert felfogásától. 1939 decemberében Čatloš tábormok elrendelte, hogy a katonákat vallásuk és nemzetiségük szerint sorozzák be az egyes alakulatokhoz. A nemzetvédelmi miniszter a katolikusok ellensúlyozása miatt szorgalmazta a görögkatolikus és evangélikus vallási nevelés elterjedését is a haderőnél. Nemzetiségi szempontból elsősorban a német nemzetiségűeket akarta külön zászlóaljokban tömöríteni. A ruszin nemzetiségűeket a közép- és nyugat-szlovákiai helyőrségekben szerette volna elhelyezni. A felekezeti és nemzetiségi kritériumok szerinti osztályozás a katonai körökben ellenállást váltott ki. Malár vezérkari ezredes és Jurech vezérkari alezredes sem felekezeti, sem szakmai szempontból nem tartották szerencsésnek ezt az osztályozást. Čatloš tábormok elképzelése a katonák felekezet szerinti osztályozásáról és alakulatokba történő besorolásáról nem győzte meg Tiso köztársasági elnököt sem. A felekezeti megoszlás szerinti besorolás nem valósult meg. 1940 nyarán a szlovákiai német nemzetiségűekből két katonai alakulatot állítottak fel. Az egyik a

²²⁸ Kristín, Jozef Martin (1897–1970) szlovák őrnagy. 1940-ben a Nemzetvédelmi Minisztérium alkalmazottjaként a munkaszolgálatánál tevékenykedett. Időközben kapcsolatot tartott fenn az illegálisan működő polgári ellenállással. 1940 májusában tevékenysége lelepleződött, majd életfogytiglani börtönbüntetést kapott. 1945-ben szabadult. 1947-ben dandártábormokká léptették elő. 1948-ban nyugdíjazták. 1952-ben négy és fél év fogságra ítélték. 1953-ban amnesztiával szabadult. 1969-ben rehabilitálták, 1990-ben posztumuszként visszakapta dandártábormoki rendfokozatát. *Cséfalvy* 2013. 135–136. o.

²²⁹ Strapák, Martin (1894–?) szlovák őrnagy. 1942 márciusától a Biztosító Hadosztály 102/I. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt, majd 1943 márciusától a 101/II. Gyalogzászlóaljat irányította. 1943 januárjában alezredessé léptették elő. 1943 májusában a 102. Gyalogezred parancsnoka lett. 1943 decemberében visszatért Szlovákiába. A háború után nyugdíjazták. 1948-ban megfosztották 1939 után szerzett rendfokozatától, és csupán a szlovák állam kikiáltása előtti rendfokozatát ismerték el. *Cséfalvy* 2013. 228. o.

²³⁰ Palkovič, Martin (1896–?) szlovák alezredes. 1941 novemberétől 1942 őszéig a Biztosító Hadosztály alárendeltségébe tartozó 101. Gyalogezred parancsnoka volt. 1944 júniusában az 1. Műszaki Hadosztály 20. Gyalogezredének parancsnoka lett. 1945 márciusában – Magyarország területén – esett fogságba. 1947 áprilisában szabadult. *Cséfalvy* 2013. 188. o.

Körmöcbányán felállított – Walther Domes²³¹ őrnagy vezette – gyalogzászlóalj, a másik pedig a Késmárkon létrehozott – Karol Pichl százados vezette – tüzérosztály volt. Tiszthiány miatt azonban ezeknél az alakulatoknál a tisztek többsége és az altisztek 80 %-a szlovák nemzetiségű volt. Vezényleti nyelv a szlovák, de a szolgálati nyelv a német volt.²³² A különféle magyarázatok, előadások, parancsfordítások német nyelvűek is lehettek. A német nemzetiségűeket tömörítő alakulatoknál szolgáló katonák és tisztek a zubbonyuk és köpenyük gallériján viselték az alakulatuk hadrendi számát, rendfokozati jelzésüket és a horogkeresztet. A köszönés a szlovák „Na stráž!” (Őrségbe!) mellett lehetett a német „Sieg Heil!”, illetve ezeknek a rövidített változata.²³³

A felekezeti ellentétek nem voltak olyan kirívóak, mint ahogy azt Turanec tábornok naplójában, illetve emlékirataiban állítja. Az ellentétek mögött elsősorban személyes viták és a sértődöttség álltak, ugyanis magasabb beosztást vártak a szlovák állam létrejöttkor. A katolikus–evangélikus ellentétek tehát nem voltak olyan meghatározóak, mint ahogy Turanec tábornok gondolta és érezte. Erre példa, hogy a katolikus Tiso köztársasági elnök egészen 1944 augusztusáig megbízott az evangélikus Čatloš nemzetvédelmi miniszterben.

Az 1939 márciusában megalakult szlovák állam hadereje jelentős változásokon esett át. A Lengyelország elleni hadjárat után bekövetkező változások oka elsősorban a tiszthiány volt. A problémák megoldását főként a hadszervezet átalakításában és a tisztképző iskolák létrehozásában látták. Az tiszti és a legénységi állomány kiképzésében jelentős segítséget nyújtottak a német tisztek, akiknek szakértelme hasznos volt – különösen – a harckocsi- és tüzéralakulatok esetében. 1941-re ezek a hiányosságok, problémák némileg csökkentek, de a tervezett elképzeléseket nem sikerült teljesen megvalósítani.

---

²³¹ Domes, Walther (1900–?) szlovák őrnagy. Német nemzetiségű főtiszt volt. 1941 júniusától 1942 augusztusáig a Gyorshadosztály (üzemanyagot szállító) gépjármű-oszlopának parancsnoka volt. 1943 júliusában alezredessé léptették elő. 1944 augusztusában tartalékba helyezték. *Cséfalvay* 2013. 53. o.

²³² *Mičianik* 2007. 30–34. o.

²³³ *Segeš* 2015. 282. o.

3. A Szlovák Köztársaság hadba lépése a Szovjetunió ellen

3.1. A Szlovák Köztársaság előkészületei a Szovjetunió elleni háborúra

Az 1939. augusztus 23-i – Moszkvában megkötött – szovjet–német szerződés mind politikai, mind pedig gazdasági szempontból kedvező volt a Szlovák Köztársaság számára. Elsősorban kulturális és gazdasági szempontból adódott lehetőség szélesebb körű együttműködésre a Szovjetunióval. A német–szovjet kapcsolatok későbbi elhidegülése egyúttal a szlovák–szovjet kapcsolatok elhidegüléséhez is vezetett. Georgij Makszimovics Puskin²³⁴ pozsonyi szovjet követ 1940 után így tájékoztatott Szlovákia helyzetéről: „Szlovákia nagy érdeklődést jelent számunkra. Szlovákiában figyelemmel kell kísérnünk a németek előkészületeit és balkáni tevékenységüket. Egyelőre Szlovákia számunkra csak megfigyelőhely.”²³⁵ A pozsonyi szovjet követ 1941 márciusában viszont már jelentette a moszkvai vezetésnek, hogy Kelet-Szlovákia teljesen a németek ellenőrzése alatt áll, és szóbeszéd kezdett terjengeni a német–szovjet katonai konfrontáció lehetőségéről. Puskin májusi jelentése szerint Szlovákia védelmének megerősítése folyamatban van, valamint, hogy egy – Čatloš tábornok vezette – szlovák katonai küldöttség látogatást tett a Maginot-vonal térségében elhelyezkedő német helyőrségeknél a megszállt Franciaország és Belgium területén. A szovjet vezetésnek időközben már részletes információi voltak a szlovák haderővel, valamint annak alakulataival, átszervezésével, kiképzésével stb. kapcsolatban, amelyeket Puskin már 1940 decemberében eljuttatott Moszkvába. Időközben a pozsonyi szovjet képviselő már rendőri ellenőrzés alatt volt. 1940 nyarától a Szlovákia területén lezajlott német katonai előkészületeket figyelemmel kísérte a szovjet felderítés, és az NKVD²³⁶ 5. Osztálya hírekkel szolgált a szovjet katonai felderítés, a GRU²³⁷

²³⁴ Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963) szovjet diplomata. 1939 és 1941 között mint szovjet követ Szlovákiában tevékenykedett. 1944-től 1948-ig a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság tanácsadója, 1945-től a Szovjetunió követe. 1948-tól 1949-ig a Szovjetunió nagykövete Magyarországon, majd később az NDK-ban. 1959-től 1963-ig külügyminiszter-helyettes volt. *Janek* 2010. 56. o.

²³⁵ *Marjina* 2011. 149. o.

²³⁶ Az NKVD (Narodnűj Komisszariat Vnutrennűj Gyel, Belűgyi Nűpbiztosság) szovjet állambiztonsági hatóság volt. Vezetője 1938–1953 között Lavrentyij P. Berija volt. *Sipos* 1996B. 329. o.

²³⁷ A GRU (Glavnoje Razvegyivatjelnoje Upravlenyje) a Vörös Hadsereg Vezérkarának Felderítési Főigazgatósága volt. *Sipos* 1996A. 130. o.

parancsnokának, F. I. Golikov²³⁸ altábornagynak. Julián Šimko,²³⁹ az új szlovák moszkvai követ – Puskin követtel 1941. június 14-én folytatott megbeszélés során – nyíltan említést tett a Németország és a Szovjetunió közötti háborús konfliktus lehetőségéről. Másnap Puskin követ Moszkvába utazott, hogy konzultáción vegyen részt, és már nem is tért vissza Pozsonyba.²⁴⁰

Szlovákiában már 1941 tavaszán megkezdődtek a Szovjetunió elleni háború konkrét előkészületei, amelyek három területet (gazdasági, katonai, politikai) érintettek. A katonai és gazdasági előkészületek szoros kapcsolatban voltak a politikai intézkedésekkel. Ezek az intézkedések és előkészületek azért voltak fontosak, hogy Szlovákiát „beléptessék” a Szovjetunió elleni háborúba. A német katonai vezetés számára Szlovákia területe – földrajzi fekvése miatt – stratégiai jelentőségű volt, ugyanis összeköttetést jelentett a Szovjetunió elleni háború esetén a Németországban és a Cseh–Morva Protektorátus területén működő fegyvergyárakkal. Az ország területe fontos szerepet játszott – a balkáni hadszíntérről a Lengyel Főkormányzóság keleti határának közelébe – áthelyezett német alakulatok szállításában.²⁴¹ Szlovákia területén megkezdődtek a közvetlen katonai előkészületek, amely a közúti és vasúti²⁴² közlekedési útvonalakat, a kommunikációs vonalakat és az utánpótlás biztosítását érintették. 1940–1941-ben 656 km hosszú útvonalat²⁴³ és 279 hidat építettek összesen. Ezeket a munkálatokat 15 500 ember végezte. A munkálatokat 370 – Németországból jött szakember – irányította. A telefon- és távíróvezetékek²⁴⁴ bővítését nagyrészt Szlovákia keleti részén végezték.²⁴⁵ A útvonalak javításának főbb irányai a következők voltak:

1. Pozsony–Zsolna–Csaca
2. Zsolna–Ruttka–Árvaváralja–országhatár
3. Eperjes–Duklai-hágó

²³⁸ Golikov, Filipp Ivanovics (1900–1980) szovjet altábornagy. A Finnország elleni hadjárat után a szovjet katonai hírszerzés vezetője, majd a szovjet 10. Hadsereg parancsnoka, később, 1943 és 1945 között pedig honvédelmi népbiztos-helyettes volt. Sztálin halála után is fontos tisztségeket töltött be. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/golikov.html> (A letöltés ideje: 2021. január 7.)

²³⁹ Šimko, Julián (1886–1956) szlovák diplomata. Szlovákia moszkvai követe volt. <https://www.findagrave.com/memorial/165222960/julian-simko> (A letöltés ideje: 2021. 01. 08.)

²⁴⁰ *Mičianik* 2007. 39–41. o.

²⁴¹ *Katreba* 2000A. 39–40. o.

²⁴² 1941-ben 33 vasútépítési beruházás valósult meg, amelyből 29 a német vezetése kérésére történt. Az építkezések által megnőtt a fő vasútvonalak szállítási kapacitása, amely nemcsak a háborús előkészületek során volt fontos, hanem később – az utánpótlás szállítása során – is. *Katreba* 2000A. 41. o.

²⁴³ 1939 és 1941 között Szlovákiában 1 022, 4 km hosszú útvonal épült ki. *Baka* 2019. 42. o.

²⁴⁴ 1941 április – májusában a szlovák 2. Híradózáslőalj – az Eperjes – Rzeszów vonal Eperjes – országhatár közötti szakaszán – telefon- és távíróvonalakat épített ki a német alakulatok részére. *Katreba* 2000A. 41. o.

²⁴⁵ *Katreba* 2000A. 42. o.

4. Nagymihály–Homonna–Mezőlaborc
5. Zsolna–Eperjes
6. Jókút–Nagyszombat–Nyitra–Aranyosmarót
7. Zólyom–Losonc
8. Zólyom–Besztercebánya–Margitfalva.²⁴⁶

Kelet-Szlovákiában a legnagyobb jelentőségű a Mezőlaborc–Alsómihályi észak–déli irányú vasútvonal volt, amely északon egy alagúton keresztül érte el a Lengyel Főkormányzóság területét, délen pedig Alsómihályi községnél lépte át a szlovák–magyar határt.²⁴⁷

Az első német alakulatok és szállítmányok 1941. április 26-án, még a balkáni hadjárat hivatalos befejezése előtt érkeztek Szlovákiába.²⁴⁸ 1941. április utolsó harmadában Szlovákia területére érkezett – Kelet-Magyarországról – a német 1. és 4. Hegyi Hadosztályokból álló XXXXIX. Hegyi Hadtest, amelynek katonáit Eperjes környékén szállásolták el. Május 10-én ezek a német hegyi alakulatok a Lengyel Főkormányzóság felé vették útjukat, és Krakó környékén állomásoztak. 1941. április 30-án az esetleges félreértések elkerülése miatt a német (Heinrich Becker²⁴⁹ alezredes, a német követség katonai attaséja²⁵⁰) és a szlovák (Anton Pulanich tábornok, a Katonai Hírszerzés vezetője) fél megállapodást írt alá a német alakulatok áthaladásáról Szlovákia területén. Május 1-jén függelék is készült ezeknek az alakulatoknak a pénzügyi biztosításáról, étkeztetéséről és elszállásolásáról. Szlovákiában a későbbiekben legalább öt hadosztály, valamint további hadtest- és repülő alakulatok is tartózkodtak. 1941 folyamán a szlovák vasutak összeségében 15 013 német hadianyagszállítmányt és 1 162 412 német katonát, valamint 421 szlovák hadianyagszállítmányt és 16 135 szlovák katonát szállítottak.²⁵¹

1941. április végén a szlovák haderő is megkezdte előkészületeit az esetleges német–szovjet háborúra. Elsősorban a légvédelem megerősítésére törekedtek, és hadgyakorlatokat tartottak, főként az ellenséges repülőgépek támadásának elhárítását gyakorolták. Čatloš tábornok parancsot adott az ellenséges ejtőernyősök elleni védelem megszervezésére is. A készülségi alakulatok teljesen motorizáltak voltak, amelyeket a gyalogszázadokból és a

²⁴⁶ *Katreba* 2000A. 40. o.

²⁴⁷ *Katreba* 2003. 145–146. o.

²⁴⁸ *Katreba* 2003. 147. o.

²⁴⁹ Becker, Heinrich (1888–?) német alezredes. 1939 augusztusától a pozsonyi német követség katonai attaséja volt. Később ezredessé léptették elő. 1944 augusztusában visszahívták Szlovákiából. *Cséfalvay* 2013. 19 o.

²⁵⁰ A katonai attasé a küldő ország fegyveres erejének hivatalos diplomáciai képviselője a fogadó országban. Feladata, hogy kapcsolatot tartson fenn a küldő és a fogadó ország katonai vezető szerveivel. *Szabó* 1995. 628. o.

²⁵¹ *Mičianik* 2007. 41–42. o.

géppuskás szakaszokból állították fel, és páncélgépkocsikkal, harcokocsikkal, gyalogsági és páncéltörő lövegekkel, esetenként lovasalakulatokkal is megerősíthettek. 1941. június 19-én 16 órától a szlovák légvédelmet teljes mértékben készenlétbe helyezték, beleértve nemcsak a légvédelmi, hanem a repülő alakulatokat is. A vadászrepülő-századokat Pöstyénből Pozsonyba és Iglóra, a felderítő-repülőszázadokat pedig tábori repülőterekre (Végles és Csütörtökhely) telepítették át. 1941 tavaszán már sor került – a szárazföldi haderő parancsnoki törzsét érintő – olyan gyakorlatokra is, amely során egy hadműveleti magasabbegység alárendeltségébe tartozó két hadosztály és egy gyorsalakulat harcéri irányítását és mozgását szimulálták. 1941 áprilisában a Katonai Főiskola vezetése és növendékei is hadgyakorlatot tartottak Kelet-Szlovákiában, Girált–Bártfa térségében, ahol az ellenséget piros, a szlovák alakulatokat kék, míg a velük szövetséges alakulatokat zöld színnel jelölték meg.²⁵²

1941 márciusában a német katonai vezetés részéről az esetlegesen bevetése kerülő szlovák alakulatokkal kapcsolatosan csupán biztosítói feladatok ellátása került felvetésre. 1941 májusában az OKH foglalkozni kezdett azzal a lehetőséggel, miszerint a német Dél Hadseregcsoport 17. Hadseregét szlovák alakulatokkal erősítené meg. Ez a kérdés a Barbarossa hadművelet megindításáig egyelőre nyitott maradt. A szlovákiai Német Katonai Küldöttség szerint kezdetben még a szlovák haderő képviselői – élükön Čatloš tábornokkal – nem számoltak a Barbarossa hadműveletben való részvétellel.²⁵³ 1941. május elején Čatloš nemzetvédelmi miniszter jelezte Paul von Otto tábornoknak, a pozsonyi Német Katonai Küldöttség vezetőjének, hogy a szlovák haderő készen áll – egy esetleges német–szovjet háború esetén – a német haderő oldalán hadba vonulni. A német fél és személyesen Hitler kezdetben nem számolt a szlovák haderő aktív részvételével a Szovjetunió elleni háborúban. A Barbarossa hadművelet terve nyilvánvalóvá tette a szlovák katonai részvételt. Hitler számára később világossá vált, hogy a szlovákok részvétele a Szovjetunió elleni propagandát is erősíti, mégpedig azzal, hogy a szlovákokat mint a Szovjetunó ellen harcoló szlávokat tünteti fel.²⁵⁴

1941. június 19-e és június 22-e között a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium közvetlen kapcsolatot létesített a Hlinka Gárda főparancsnokságával, a csendőrség főparancsnokságával és a Freiwillige Schutzstaffel vezetőivel, hogy lehetőség legyen közösen részt venni az esetleges ellenséges ejtőernyősök elleni védelem megszervezésében.

²⁵² *Katreba* 2000A. 44–47., 50. o.

²⁵³ *Baka* 2019. 44., 47. o.

²⁵⁴ *Mičianik* 2007. 43. o.

A Nemzetvédelmi Minisztérium szabályzatot és útmutatást adott ki, hogyan kell a felderítő, a járőr- és egyéb szolgálatokat működtetni.²⁵⁵

Az 1941. június 22-e előtti intézkedésekből arra lehet következtetni, hogy Čatloš nemzetvédelmi minisztert és a főbb katonai parancsnokokat legalább öt nappal korábban részletesebben is tájékoztatták a közeledő eseményekről. Ezt támasztja alá a szlovák nemzetvédelmi miniszter beszédének bevezető része is. 1941 áprilisától a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium hírszerző osztálya már információkkal rendelkezett a Lengyel Főköormányzóság határai mentén zajló német és szovjet csapatösszevonásokkal kapcsolatban, amely élénk hadi tevékenységet jelentett a térségben.²⁵⁶

3.2. A Szovjetunió – Szlovákiával kapcsolatos – stratégiai elképzelései 1939 és 1941 között

Annak ellenére, hogy a Szovjetunió hivatalosan is elismerte a Szlovák Köztársaságot, ezáltal még nem volt változás a Szovjetunió Közép- és Nyugat-Európára vonatkozó stratégiai terveiben. Céljuk az Európa feletti uralom megszerzése és a földrész szovjetizálása volt, amely az első lépés volt a világforradalom felé vezető úthoz. 1939 májusában Szlovákiában létrejött a kommunista párt (Szlovákia Kommunista Pártja), amely azonban nem tudott nagy hatással lenni az ország lakosságára. A szlovák kommunisták elvárása az volt, hogy Szlovákiát – mint önálló szovjet köztársaságot – csatolják a Szovjetunióhoz, ezért gyakran hangoztatták, hogy céljuk „szovjet Szlovákia” létrehozása. A Szovjetunió 1939. és 1940. évi terjeszkedése növelte a szlovák kommunisták önbizalmát, amely propagandájukban is megmutatkozott. 1940 tavaszán olyan hírek terjengtek az országban, hogy a Szovjetunió – a Magyarország által visszafoglalt – Kárpátalja elfoglalására készül, és segít abban, hogy ezt a területet Szlovákiához csatolják. Ezeknek a híreknek végül hitelt adott Ferdinand Ďurčanský külügyminiszter is, aki 1940. május 9-én meggyőzte Puskin szovjet követet arról, hogy a „Szovjetunió foglalja el Kárpátalját és Besszarábiát”. Természetesen ez a szlovák politikai elit és közvélemény egy részének naivitását is mutatja. A kommunista propaganda leginkább a Kelet-Szlovákiában élő ruszinok körében ért el sikert, akik várták a Vörös Hadsereg megérkezését. Ezek a felmerülő gyanús tevékenységek és feltételezések teljes

---

²⁵⁵ *Katreba* 2000A. 48. o.

²⁵⁶ *Katreba* 2000A. 49. o.

mértékben alátámasztották a szovjet katonai előkészületeket és terveket, amelyekről a szlovák katonai és politikai körök a Szovjetunió megtámadása előtt még gyakorlatilag semmit sem tudtak. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium bár tudott arról, hogy a Vörös Hadsereg jelentős része a Szovjetunió nyugati határainál összpontosul, és feltételezte a szovjet–német háború kirobbanását, a szovjet–szlovák diplomáciai kapcsolatok tekintetében hamis illúziókat tápláltak a szlovák állam önállóságát illetően. 1941 júniusában Mikuláš Gacek²⁵⁷ írónak a moszkvai szlovák követség sajtóattaséjának lehetősége adódott arra, hogy a Moszkvából történő hazautazás során megfigyelje a Vörös Hadsereg alakulatainak mozgását nyugati irányban Orjol, Kurszk, Kijev és Lemberg városokon keresztül.²⁵⁸

Szlovákia számára valós veszélyt jelentett a Mihail Petrovics Kirponosz²⁵⁹ vezérezredes vezette Kijevi Különleges Katonai Körzet (a későbbi Délnyugati Front) annak ellenére, hogy a szlovák államnak nem volt közös határa a Szovjetunióval. A Kijevi Különleges Katonai Körzet első stratégiai vonalát az 5. Hadsereg,²⁶⁰ a 6. Hadsereg,²⁶¹ 26. és 12. Hadseregek, a 4., 8., 9., 15., 16., 19., 22. és 24. Gépesített Hadtestek alkották, amelyek összesen harminckét lövész-, tizenhat harcokcsi-, nyolc gépkocsizó, két lovas- és tíz légi hadosztállal rendelkeztek. A 4. és 8. Gépesített Hadtesteket 1941 elejétől új típusú T–34²⁶² közepes és KV²⁶³ nehézharckocsikkal is ellátták. Szlovákia területét a szovjet 26. és 12. Hadseregek, valamint az előretolt 21. Hadsereg hadműveleti tervei érintették. A tervezett katonai átszervezések értelmében a szovjet 26. Hadseregnek három lövész- és két gépesített hadtesttel, a 12. Hadseregnek négy hegyi lövészadosztállal, míg a második vonalban elhelyezkedő 21. Hadseregnek két lövészhadtesttel kellett rendelkeznie. A szovjet 26.

²⁵⁷ Gacek, Mikuláš (1895–1971) szlovák író, diplomata. 1940-től 1941-ig a moszkvai szlovák követség sajtóattaséja. 1941 és 1945 között a pozsonyi külügyminisztériumban dolgozott. <https://www.litcentrum.sk/autor/mikulas-gacek/zivotopis-autora> (A letöltés ideje: 2021. 01. 08.)

²⁵⁸ *Mičianik* 2007. 43–45. o.

²⁵⁹ Kirponosz, Mihail Petrovics (1892–1941) szovjet vezérezredes. 1941 februárjától a Kijevi Különleges Katonai Körzet parancsnoka, majd 1941. június 26-tól a Délnyugati Front parancsnoka volt. 1941 szeptemberében a Kijevből való visszavonulás során vesztette életét. *Andaházi Szeghy* 2009. 11. o.

²⁶⁰ A Mihail Ivanovics Potapov vezérőrnagy vezette szovjet 5. Hadsereg sávjában – 1941 júniusában – öt lövészadosztály, a 22. Gépesített Hadtest, a megerősített körletek helyőrségét alkotó nyolc önálló géppuskás zászlóalj, a Legfelsőbb Főparancsnokság Tartalékának egy tüzérezrede és három légvédelmi tüzérosztály állomásozott. *Bagramjan* 1973. 60. o.

²⁶¹ A 6. Hadsereg állományában – 1941 júniusában – három lövész- és egy lovashadosztály, a 4. Gépesített Hadtest, öt géppuskás zászlóalj és két tüzérezred volt. *Bagramjan* 1973. 61. o.

²⁶² A szovjet T–34/76 közepes harcokcsi 500 LE teljesítményű motorral rendelkezett, maximális sebessége elérte az 50 km/h-t, páncélzatának vastagsága 18–45 mm volt, fegyverzetét pedig egy 76,2 mm-es harcokcsiágyú és két 7,62 mm-es géppuska alkotta. *Bonhardt* 1996F. 488. o.

²⁶³ A KV–1 nehézharckocsi motorjának teljesítménye 550 LE, maximális sebessége 35 km/h, páncélzatának vastagsága 75–100 mm volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harcokcsiágyú és négy 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV–2 nehézharckocsi motorjának teljesítménye ugyanolyan volt, mint a KV–1 típusé, sebessége 26 km/h, páncélzatának vastagsága néhol elérte a 110 mm-t, fegyverzete pedig egy 152 mm-es tarack és két 7,62 mm-es géppuska volt. *Bonhardt* 1996F. 488. o.

Hadseregnek Szlovákia északi határa mentén kellett volna előrenyomulnia Krakkó és Katowice irányába, majd a hadsereg fő erőinek 30 nap után elérnie a morvaországi Olomoucot. A hadsereg egyes alakulatainak pedig a Varsótól keletre összpontosított német Közép Hadseregcsoport bekerítésében kellett volna részt vennie, majd elérnie Łódź városát. A 26. Hadseregnek továbbá az is a feladata volt, hogy a fő csapás irányában elvágja Németországot déli szövetségeseitől (Szlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária). Szlovákia és Magyarország számára is komolyabb veszélyt jelentett a Kárpátalja határának közelében, Sztanyiszlav város környékén összpontosuló szovjet 12. Hadsereg. A 12. Hadsereg két lövész-, valamint egy gépesített hadtesttel rendelkezett. 1940 őszétől elkezdődött a hadsereg átszervezése speciális hegyi csapásmérő hadsereggé. 1940 novemberében a 12. Hadsereg alakulatai – a Georgij Konsztantyinovics Zsukov²⁶⁴ hadseregtábornok, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke által elrendelt – a hegyvidéki terepen alkalmazható harcmodort gyakorolták, hogy sikeresen áttörhessenek a Keleti-Kárpátok hágóin és szorosain. A 12. Hadsereg alakulataihoz sorozták be a külön kiválasztott, jól kiképzett, hegyvidéki terepet jól ismerő katonákat, nemcsak a kaukázusi népek és nemzetek (grúzok, örmények, azeriek), hanem a türkmének, tadzsikok és üzbégek közül is. A 12. Hadsereg stratégia célja a Keleti-Kárpátok szorosainak elfoglalása volt, hogy a 21. Hadsereg alakulatai biztonságosan átkeljenek, elfoglalják Szlovákiát és Magyarország északi részét, és megakadályozzák Németország számára – Romániából – érkező kőolajszállítást. Szlovákia ilyen nagy erejű támadást nem tudott volna visszaverni, hiszen csak a Drohobics térségében állomásozó szovjet 8. Gépesített Hadtest 1941. június elején 969 harckocsival (ebből 48 T-35, 71 KV, több mint 100 T-34) rendelkezett. A szlovák haderő ezzel szemben csupán 110 könnyű harckocsit (27 elavult LT-34 és 52 LT-35, 10 modern LT-38 és 21 LT-40) tudott volna harcba vetni. Ezek a könnyű harckocsik hatékonyak lettek volna a szovjet könnyű harckocsikkal szemben, de a modernebb T-34 közepes, valamint a KV-1 és KV-2 nehézharcokocsikkal szemben esélyük sem lett volna. A több mint 170 modernebb szovjet közepes és nehéz harckocsi ellen mindössze 39 darab 105 mm-es vz. 35 tábori ágyút és 4 darab 8,8 cm-es Flak 18 légvédelmi ágyút lehetett szembe állítani. Ezenkívül egy szovjet támadás esetén a légvédelmi ágyúkat a szovjet légierő gépei ellen kellett volna bevetniük. A

---

²⁶⁴ Zsukov, Georgij Konsztantyinovics (1896–1974) szovjet hadseregtábornok. 1940 júniusától a Kijevi Katonai Körzet parancsnoka, majd 1941. januártól júliusig a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke volt. Június 23-tól a Legfelsőbb Főparancsnokság tagja. 1942 augusztusától a háború végéig Sztálin helyettese. 1943-ban már a Szovjetunió marsallja. 1946 márciusáig a Németországban állomásozó szovjet csapatok parancsnokaként, ezután az Odesszai Katonai Körzet, 1953-tól pedig az Ukrajnai Katonai Körzet parancsnokaként tevékenykedett. 1955 februárjától 1957 októberéig a Szovjetunió védelmi minisztere volt. *Tóth* 1996B. 474 o., *Szabó* 1995. 1468. o.

szovjet 12. és 26. Hadseregek mögött a 21. Hadseregnek kellett volna előrenyomulnia. Ennek a hadseregnek az átszervezését a háború kitöréséig nem tudták befejezni. A 21. Hadsereg 19. Gépesített Hadtestje a háború elején csupán 295 harckocsival (ebből 5 KV nehézharcocsi) rendelkezett. A szlovák harci repülőgépek és légvédelem nem tudta volna feltartóztatni és megállítani a szovjet légierő támadását, amely nemcsak a szlovák légierő fegyverzetét semmisítette volna meg, hanem gyorsan megakadályozta volna a szlovák haderő mobilizációját és felfejlődését is.²⁶⁵

3.3. A szlovák állam haderejének bevonása a Barbarossa hadműveletbe

A Szlovákia és Németország között fennálló politikai és gazdasági viszonyok lazításának lehetősége szinte elképzelhetetlen volt Szlovákia stratégiaileg fontos geopolitikai helyzete miatt is. Čatloš nemzetvédelmi miniszter véleménye a következő volt a helyzettel kapcsolatban: „Más volt a stratégiai helyzet is, mert Németország akarta, vagy nem akarta, csapatait Szlovákián keresztül kellett a frontra szállítania. Teljesen természetes, hogy Szlovákiát anélkül is behúzták volna a háborúba, ha nem csatlakozott volna, a németek [akkor] elfoglalták volna. A németek nem túrták volna el, hogy a hátszágban egy semleges Szlovákia legyen.”²⁶⁶

A szlovák politikai és katonai vezetésnek nem volt tudomása a szovjet támadási tervekről, ugyanakkor a német katonai előkészületek a Szovjetunió ellen már 1941 júniusában Szlovákia területén is annyira szembeűnők voltak, hogy Čatloš nemzetvédelmi miniszter néhány nappal a Barbarossa hadművelet megindítása előtt közvetlen kérdést intézett von Otto tábornokhoz, a szlovákiai Német Katonai Küldöttség vezetőjéhez, hogy Németországnak milyen tervei vannak Szlovákiával és haderejével kapcsolatban az elkövetkező szovjet–német háborúra vonatkozólag. Von Otto tábornok – a Wehrmacht felső vezetése és Hitler egyetértésével – arról biztosította a nemzetvédelmi minisztert, hogy nem számolnak a szlovák haderő aktív részvételével.²⁶⁷ 1941. június 19-én a helyzet változott, amikor Franz Halder²⁶⁸ vezérezredes, az OKH²⁶⁹ vezérkarának főnöke titkos látogatást tett Pozsonyban. A pozsonyszőlősi repülőtéren lezajlott találkozón, amelyen Halder

²⁶⁵ Mičianik 2007. 45–47. o.

²⁶⁶ Katreba 2000A. 39. o. (fordította a szerző)

²⁶⁷ Mičianik 2007. 47. o.

²⁶⁸ Halder, Franz (1884–1972) német vezérezredes. 1938. augusztus 27-től a német szárazföldi haderő főparancsnokságának főnöke egészen leváltásáig, 1942. szeptember 24-ig. *Borus* 1996C. 150–151. o.

²⁶⁹ Oberkommando des Heeres – a német szárazföldi haderő főparancsnoksága. *Borus* 1996E. 335. o.

vezérezredes, von Otto tábornok és H. Becker alezredes vettek részt, elhangzott, hogy Hitler kívánsága az lett, miszerint a szlovák haderő vegyen részt a Szovjetunió elleni hadműveletekben. Von Otto tábornok június 21-én tájékoztatta Hans Elard Ludin²⁷⁰ pozsonyi német követet a helyzetről. Ludin azonnal látogatást tett Tuka miniszterelnöknél és Tiso köztársasági elnöknél, hogy foglaljanak állást az ügyben.²⁷¹ 16 óra 25 perckor Ludin tájékoztatta Berlint, hogy mind Tuka, mind pedig Tiso egyetértését fejezte ki a Szovjetunió ellen indított háborúban való részvétellel kapcsolatban. 1941. június 21-ről 22-re éjszaka Ludin táviratot kapott Berlinből, hogy reggel hivatalosan is tájékoztassa a szlovák kormányt a Szovjetunió ellen indított támadásról. A táviratot Joachim von Ribbentrop²⁷² német külügyminiszter készítette el már június 20-án, amelyeket a Rómában, Tokióban, Helsinkiben, Budapesten, Bukarestben, Ankarában, Madridban, Szófiában, Pozsonyban, Zágrábban, Teheránban és Kabulban működő német képviseleteknek küldtek el. Ludin német követ június 22-én, vasárnap 9 órakor hivatalosan is tájékoztatta Tuka miniszterelnököt a Szovjetunió elleni háború kitöréséről, és emlékeztette őt a Háromhatalmi Egyezményből fakadó kötelezettségek teljesítéséről. Tuka bejelentette a hadba lépést Németország oldalán. Ludin telefonon keresztül tájékoztatta a báni plébániáján tartózkodó Tiso köztársasági elnököt, hogy Németország 5 órakor hadat üzent a Szovjetunióval. Tiso még az este folyamán visszatért Pozsonyba, de tájékoztatást senkitől sem kapott. Tuka miniszterelnök időközben elrendelte a diplomáciai kapcsolatok megszüntetését a Szovjetunióval. 23 órakor Matúš Černák²⁷³ berlini szlovák követ tájékoztatta a német külügyminisztériumot Szlovákia és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok megszüntetéséről, amellyel von Ribbentrop külügyminiszter is egyetértett. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium azonnal reagált a kialakult helyzetre. A szlovák haderő vezérkarának főnöke, Štefan Tatarko²⁷⁴ vezérkari ezredes tájékoztatta Čatloš nemzetvédelmi

²⁷⁰ Ludin, Hans Elard (1905–1947) német katonatiszt, diplomata. Részt vett a Franciaország elleni hadjáratban. 1941 januárjától 1945 márciusáig pozsonyi német követ volt. A szövetségesek kiadták őt a csehszlovák hatóságoknak. Halálra ítélték, majd 1947-ben kivégezték. *Janek* 2009. 196. o.

²⁷¹ *Baka* 2019. 48. o.

²⁷² Ribbentrop, Joachim von (1893–1946) német politikus, diplomata. 1938 februárjától Németország külügyminisztere. A nürnbergi perekben halálra ítélték és kivégezték. *Sipos* 1996C. 372. o.

²⁷³ Černák, Matúš (1903–1955) szlovák politikus, diplomata. 1939-től 1944-ig szlovákia berlini követe. 1947-ben Ausztriába emigrált, majd később Németországban élt. <https://www.slovenskezahranicie.sk/sk/osobnost/70/matus-cernak> (A letöltés ideje: 2021. 01. 08.)

²⁷⁴ Tatarko, Štefan (1904–1977) szlovák vezérkari alezredes. Čatloš nemzetvédelmi miniszter közeli munkatársa volt. 1943 januárjában vezérkari ezredessé léptették elő, 1943 augusztusában pedig az 1. Gyaloghadosztály 20. Gyalogezredének parancsnoka lett. Három hónapig tartó szlovákiai tartózkodása után ismét visszatért alakulatához. 1944 augusztusában a kelet-szlovákiai haderő 2. Hadosztályának parancsnokává nevezték ki. A szlovák nemzeti felkelésben nem vett részt. A háború után, 1947-ben letartóztatták, 1948-ban 3 év fogságra ítélték, de 1949-ben szabadon engedték. Nyugdíjba vonulásáig gyári munkásként dolgozott. *Cséfalvay* 2013. 244–245. o.

minisztert a Németország és a Szovjetunió közötti hadiállapot beálltáról. Čatloš tábornok az 1940. évi Honvédelmi Törvény 20. számú törvénycikkének 27. paragrafusa értelmében elrendelte a haderő részleges mozgósítását, és egyúttal 1. számú személyes parancsában a Gyorscsoport felállítására utasított, amelynek parancsnoka Rudolf Pilfousek²⁷⁵ vezérkari ezredes – a 2. Hadosztály parancsnoka – lett. A Gyorscsoportnak június 22-én 24 óráig menetkész állapotban kellett lennie. Június 22-én délután megkezdődött a behívók (behívólevelek) széthordása, szétszállítása a közjegyzői hivatalokba, esetenként a községi képviselőkre, vagy a csendőrállomásokra, majd elkezdtek ezek kézbesítését.²⁷⁶ A behívók kézbesítését a községi kézbesítők és örök, a rendőri szervek, valamint a Hlinka Gárda, a Hlinka Ifjúság, a Freiwillige Schutzstaffel és a Deutsche Jugend²⁷⁷ soraiból kikerülő összekötők hajtották végre. A Nemzetvédelmi Minisztérium táviratban kiadott parancsa 16 óra körül²⁷⁸ érkezett meg a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságokra,²⁷⁹ amely a telefonon keresztül már korábban – „Tatry” fedőnéven – kiadott utasítás utólagos megerősítése volt.²⁸⁰

Június 23-án hétfőn Tuka miniszterelnök Čatloš nemzetvédelmi minisztert telefonon keresztül a kormányépületbe hívta, ahol éppen Ludin német követtel folytatott beszélgetést, majd tájékoztatta őt arról is, hogy a szlovák haderő Németország kérésére csatlakozzon, és vegyen részt a Szovjetunió elleni hadműveletekben. Čatloš a tájékoztatás után arra figyelmeztetett, hogy a Gyorscsoporton kívül a szlovák haderő még nincs megfelelő készültségi állapotban, sőt egy szovjet légitámadás megsemmisítheti a kommunikációs vonalakat. Čatloš óvatos és tartózkodó volt a hadba lépés kérdésével. Ezek után Tuka és Čatloš Tiso köztársasági elnökkel találkoztak, és mindketten kifejtették véleményüket.

²⁷⁵ Pilfousek, Rudolf (1899–1980) szlovák vezérkari ezredes. Német nemzetiségűként kiválóan beszélt a német nyelvet. A Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár parancsnoka volt. 1941 augusztusában visszatért Szlovákiába. 1942 augusztusától 1943 augusztusáig a Biztosító Hadosztály parancsnokaként működött. 1944 augusztusában belépett a Waffen-SS-be, majd november végén a szlovákiai német nemzetiségűeket felsorakoztató SS-Heimatschutz parancsnokává nevezték ki. A frontvonal közeledtével elhagyta Szlovákiát. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 197–198. o.

²⁷⁶ *Mičianik* 2007. 47–48. o.

²⁷⁷ A Freiwillige Schutzstaffel ifjúsági – a szlovákiai német fiatalokat tömörítő – szervezete. *Hradská – Kamenec* 2015. 134. o.

²⁷⁸ Jozef Turanec ezredes, az 1. Hadosztály parancsnoka naplójában ennek a táviratnak a megérkezését június 22-én 11 óra 30 percre teszi. 15 óra 30 perckor Trencsénben gyűlést tartottak a hadosztály alakulatparancsnokai. Turanec ezredes a jelenlévőket ismertette, hogy a készültségi alakulatoknak miként kell felvenni a harcot az ellenséges ejtőernyősök esetleges támadása esetén. 18 óra 15 perckor az 1. Hadosztály parancsnoki törzsének osztályvezetőit is tájékoztatták a helyzetről. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 2. Turanec ezredes naplóját később kezdte vezetni, és utólag írta be a június 22-i eseményeket. Valószínű, hogy az általa táviratban kapott parancs telefonon keresztül érkezett, ugyanis a táviratot 16 óra körül kaphatta meg. *Katreba* 2000B. 89. o.

²⁷⁹ A Járási Hadkiegészítési Parancsnokságok a következő településeken működtek 1941-ben Szlovákiában: Pozsony, Nagyszombat, Nyitra, Nagytapolcsány, Trencsén, Zsolna, Besztercebánya, Breznóbánya, Rózsahegy, Lőcse, Eperjes, Nagymihály. *Katreba* 2000B. 97–98. o.

²⁸⁰ *Katreba* 2000B. 89. o.

Tuka (és korábban Ludin is) Szlovákia – a magyar haderő részéről történő – megszállásának lehetőségével érvelt, miszerint a szlovák állam – távol maradásával – elveszítheti Hitler bizalmát, sőt ezen túlmenően Szlovákiának korábban hadba kell lépnie a Szovjetunió ellen, mint Magyarországnak. Ezek az érvek meggyőzték Tiso elnököt, és ebből kifolyólag a hadba lépés mellett döntött. Tiso elnök Čatloš nemzetvédelmi miniszter számára elrendelte, hogy a Gyorscsoport minél hamarabb lépje át az államhatárt, és csatlakozzon a támadó német haderőhöz. Továbbá parancsba adta, hogy mindkét hadosztályt a mobilizációs terv alapján mozgósítsák.²⁸¹

Június 23-án befejeződött a mobilizáció első fázisa és Tiso elnök aláírta a tartalékosokat érintő behívóparancsot. Mivel a hadiállapotot még hivatalosan nem jelentették be, ezért csupán „rejtett” mozgósításra került sor. Még aznap Halder vezérezredes levélben²⁸² mondott köszönetet Tuka miniszterelnöknek, hogy kezdeményezte a szlovák haderő részvételét a Barbarossa hadműveletben. Időközben Molotov²⁸³ külügyi népbiztos közös meghallgatáson fogadta a szlovák, a finn és a magyar moszkvai követet. A mindössze pár napja kinevezett szlovák moszkvai követ, Šimko átadta Molotovnak a diplomáciai kapcsolatok megszüntetéséről²⁸⁴ szóló jegyzéket. A szlovák követ az okot a német–szlovák szerződéssel indokolta. Molotov később kijelentette, hogy ezt úgy fogja fel, hogy a szlovák kormány német nyomásra üzent hadat a Szovjetunióknak. Június 24-én a délelőtti órákban Tuka miniszterelnök röviden vázolta a helyzetet a szlovák kormány tagjai számára, és felszólította őket, hogy ne komplikálják a helyzetet, ezért a kormány – néhány miniszter „halkan mondott megjegyzése” mellett – elfogadta Szlovákia hadba lépését. Čatloš minisztert Tuka nem engedte szóhoz jutni. A kormány tehát 1941. június 22-i hatállyal elfogadta a Szovjetunió elleni hadba lépést és a harci készenlét elrendelését. Tuka miniszterelnök, Ludin német követ és Alexander Mach belügyminiszter által elkészített hadüzenet szövegét Tiso kétszer is elolvasta, és néhány helyen átírta. Kihagyta, hogy „Szlovákia önként lép hadba”, illetve nem nevezte meg konkrétan az ellenséget (a Szovjetuniót) sem. Tiso tehát a hadüzenet kapcsán csupán a Németországgal szembeni

²⁸¹ *Mičianik* 2007. 49–50. o.

²⁸² Halder vezérezredes naplójában – június 22-i dátummal – azt írta be, hogy Szlovákia „felajánlotta” egy megerősített ezred erejű Gyorscsoport segítségét a német haderő részére, amelynek június 23-án Eperjes térségében kell összpontosulnia. *Katreba* 2000A. 50. o.

²⁸³ Molotov, Vjacseszlav (eredetileg Vjacseszlav Mihajlovics Szkrjabin) (1890–1986) szovjet politikus, diplomata. 1939 májusában a leváltott Litvinov külügyi népbiztos helyére került. Sztálin egyik leghűségesebb támogatója volt, majd a második világháború után meggyengült a pozíciója. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1890-februar-25-molotov-szuletese/> (A letöltés ideje: 2021. 01. 08.)

²⁸⁴ Szimbolikus jelentőségű volt az az esemény, amikor Pozsonyban mintegy 200–300 fős lelkes tömeg a szlovák-szovjet diplomáciai kapcsolatok megszüntetését élte, amely során megrongálták a szovjet küldöttség épületét és felgyújtották a diplomaták személygépkocsiját. *Baka* 2019. 42. o.

szövetségi kötelezettségeinek betartására hivatkozott. A szlovák parlament a hadüzenetet tudomásul vette. Mach belügyminiszter június 24-én délben a rádióban felolvasta a hadüzenet szövegét, majd annak beolvasása után megnevezte azokat, akik aláírták. Tiso köztársasági elnök és Tuka miniszterelnök neve mellett szerepelt Čatloš nemzetvédelmi miniszter neve is. A valóságban Čatloš tábornok sohasem írta alá a hadüzenetet (még utólag sem). Tiso elnök a szlovák kormány döntéséről táviratban tájékoztatta Hitlert, aki válaszában köszönetét fejezte ki, és a teljes győzelembe vetett hitét hangsúlyozta. Tuka miniszterelnök²⁸⁵ pedig táviratot küldött von Ribbentrop külügyminiszternek, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a szlovák nemzet – a német nemzettel válllvetve – fog harcolni a közös ellenséggel szemben az igazság és a rend győzelméért, valamint a kultúra védelméért. Arra is rámutatott, hogy a német és a szlovák haderő már harcolt szövetségben az 1939-es lengyelországi hadjárat során. A német külügyminiszter néhány nappal később küldött táviratában köszönetét fejezte ki, valamint ő is a korábban – a lengyelországi hadjárat idején – már működő német–szlovák szövetségre mutatott rá. Szlovákia tehát a Hitler által létrehozott szovjetellenes koalíció tagja lett.²⁸⁶ A szlovák állam egyfajta hidat jelentett a szovjet és német geopolitikai érdeklődések kapcsán. Ez a közzjáték csupán rövid ideig tartott a háború kitörése miatt.²⁸⁷

Szlovákia és Románia hadba lépése után a magyar katonai vezetés is szorgalmazta a Szovjetunió elleni hadjáratban való részvételt. A hadba lépés melletti fő érvet azzal magyarázták, hogy a Németország oldalán harcoló – Magyarországgal szemben álló – szlovák és román állam német győzelem esetén területi igényekkel léphet fel a passzív Magyarországgal szemben.

3.4. A szlovák haderő „rejtett” mozgósítása

A június 22-én elrendelt „rejtett” mozgósítás²⁸⁸ 1941. július 5-én ért véget, amely során 68 018 fő (ebből 2 314 tiszt és 65 704 közlegény) kapta meg a behívóparancsot. Július 4-ig

²⁸⁵ Vojtech Tuka a németek iránti komoly elkötelezettségét az a tény is alátámasztotta, hogy 1941 augusztusában olyan kérést fogalmazott meg a német fél felé, miszerint sürgős szükségét érzi annak, hogy legalább néhány órás látogatást tegyen Hitlernél és Ribbentropnál, hogy feltöltődjön munkájának eredményesebb elvégzéséhez. *Nižňanský* 2011. 127–129. o.

²⁸⁶ *Mičianik* 2007. 50–53. o.

²⁸⁷ *Čierna–Lantayová* 2003. 171. o.

²⁸⁸ A mozgósításnak 3 szakasza volt. Az első szakasz június 22-től 23-ig tartott, a másik június 24-én, a harmadik pedig június 25-én lépett érvénybe. *Katreba* 2000B. 89. o.

2 104 tiszt és 54 754 közlegény lépett katonai szolgálatba. A behívót nem vette át 2 737 olyan személy, aki Németországban dolgozott,²⁸⁹ és a kiutazása előtt nem jelentkezett ki a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságon. Június 25-ig aktív katonai szolgálatban volt 33 675 fő (ebből 1 347 tiszt és 1 202 őrmester) (lásd: Mellékletek, 5. számú táblázat). 1941. július 5-én tehát a szlovák haderő létszáma 90 533 fő (ebből 3 454 tiszt) volt. Ez kevesebb volt, mint a lengyelországi hadjárat idején lévő 148 113 fő.²⁹⁰ A DHM kritikáját fejezte ki a mozgósítással kapcsolatosan is, amelyet túlzottnak és kontraproduktívnak nevezett.²⁹¹

A mobilizációval a Légierő Parancsnoksága két felderítő és egy szállító repülőszázadot, valamint három vadászrepülő-századot mozgósított. Továbbá készenlétbe helyeztek hat könnyű és hat nehéz légvédelmi ágyús üteget, két fényszórós üteget, három légi felderítő századot, harmincegy légvédelmi géppuskával felfegyverzett századot és a tartalékszakaszt. Ezek az alakulatok Szlovákia szerte helyezkedtek el, nagy hangsúlyt fektetve az ország keleti részének légvédelmére.²⁹² Június 26-án a szlovák 1. Gyalogezred a Duklai-hágó biztosítását kapta feladatul.²⁹³

A mozgósítást egyébként lassította – elsősorban Kelet-Szlovákiában – a közlekedési útvonalak hiánya, a behívók késői és elhanyagolt kézbesítése, valamint Szlovákia egész területén problémát okozott az is, hogy a mozgósítás aratási időszakban történt. A mezőgazdaságban dolgozók jelentős része húzta és halasztotta, hogy eleget tegyen a behívóparancsnak. Ezek a személyek abban reménykedtek, miszerint később, vagy egyáltalán nem kerül sor arra, hogy fronton lévő alakulathoz kerüljenek. Voltak olyan személyek is, akik a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságoknál szorgalmazták a behívójuk elhalasztását.²⁹⁴

A Szovjetunió elleni háborúval a lakosság jelentős része nem értett egyet, ugyanis sokan közülük a Szovjetunióra (pontosabban Oroszországra) mint „szláv nagyhatalomra” tekintettek. Ezt a hangulatot erősítették a szlovák kommunisták is propagandájukban. Mach belügyminiszter ezért június 21-én biztonsági okokból elrendelte 1 095 – illegális kommunista csoportokkal együttműködő és szimpatizáló – személy őrizetbe vételét. A háborúellenes hangulatot keltő és tiltakozó tevékenységek a „rejtett” mozgósítás idején nem voltak szervezettek, sem pedig tömegesek, ezért megakadályozásuk nem igényelt

²⁸⁹ A mobilizáció nem számolt körülbelül 4 700 Németországban dolgozó – a szlovák hivatalokban „külföldön dolgozó alkalmazottként” bejelentett – személlyel. *Katreba* 2000B. 90. o.

²⁹⁰ *Katreba* 2000B. 90–91. o.

²⁹¹ *Baka* 2019. 61. o.

²⁹² *Klubert* 2016. 95. o.

²⁹³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 5.

²⁹⁴ *Katreba* 2000B. 91–92. o.

komolyabb erőfeszítést. Az ilyen esetek megakadályozásában segítséget nyújtott a Hlinka Gárda mellett a német titkos szolgálat, az Abwehr is. Több szlovák városban és faluban a kerítésekre és az épületek falára vörös csillagot festettek „Éljen Sztálin!” felirattal. Június 20-án – az eredetileg Oroszországból származó – Peter Horváth szakaszvezető (12. Repülőszázad) Avia B-534 repülőgéppel felszállt az iglói repülőtérrel, hogy a Szovjetunióba szökjön. A repülőgép pilótája – motorhiba miatt – kényszerleszállást hajtott végre Kárpátalja területén. A magyar hatóságok internálták, és kiadták Szlovákiának, ahol a bíróság halálra ítélte. Az ítéletet később életfogytiglanra változtatták.²⁹⁵ Turanec ezredes 17 órakor telefonon értesítették, hogy egy tiszt vezetésével tíz katonát küldjön Vágbesztercére, ahol néhány tartalékos a bolsevizmust éltető kijelentéseivel rendbontást okozott. A rendzavarókat elfogták és Trencsénbe szállították.²⁹⁶ Ezek az egyéni, vagy kisebb csoportok által végrehajtott tiltakozó tevékenységek ritkák, szervezetlenek voltak, és inkább propagandisztikus célt szolgáltak. A kisebb szabotázsakciók (például a kommunikációs vonalak működésének akadályozása) nem tudták lassítani a mobilizációt.²⁹⁷ A katonák között és a lakosság körében uralkodó hangulat nem érte el a megfelelő szintet. A hadba vonulás során tapasztalt harci kedv alacsony szinten volt, különösen a mozgósított tartalékosok körében. Többen kijelentették, hogy valójában nem tudják, miért kell hadba vonulniuk. Nagyobb harci kedvet mutattak az 1939-es lengyelországi hadjárat során, illetve inkább harcolnának Magyarország ellen (az I. bécsi döntés, 1939. márciusi magyar–szlovák összecsapások). A Szovjetunió elleni háború tehát nem volt népszerű. Akadtak olyan – elsősorban ittas állapotban lévő – tartalékosok, akik alakulataiknál is háborúellenes hangulatot keltettek. Ezért a szlovák hivatalos propaganda a Szovjetunió ellen vívott háború jogosságát és szükségességét hangsúlyozta a katonák számára.²⁹⁸ A 2. Hadosztálykörzet-parancsnokság egyik tisztje így vélekedett a katonák és a polgári lakosság hangulatáról: „Úgy tűnik, hogy a katonák hangulata összeségében, mint ahogy a polgári lakosságé, nincs a szükséges magasságban még akkor sem, ha nem voltak láthatóak különféle kedvezőtlen jelenségek...”²⁹⁹

²⁹⁵ *Katreba* 2000B. 92–94. o.

²⁹⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 3.

²⁹⁷ *Katreba* 2000B. 93–94. o.

²⁹⁸ *Mičianik* 2007. 55. o.

²⁹⁹ *Katreba* 2000B. 94. o. (fordította a szerző)

3.5. Szlovákia hadba lépésének okai és a háborús propaganda

A Szovjetunió megtámadása után radikális változásokon mentek keresztül a szlovák–szovjet kapcsolatok is. A szlovák nemzetnek és államnak tulajdonképpen nem volt oka arra, hogy a keleti fronton harcoljon, ugyanis nem voltak területi követelései a Szovjetunióval szemben, mint Finnországnak, vagy Romániának, továbbá nem volt közös határa sem, valamint a történelemből eredő esetleges gyűlöletet sem táplált a Szovjetunió és népei iránt.³⁰⁰ A szlovák állam lakosságának és mérsékeltbb politikusainak körében a háború nem örvendett népszerűségnek. Čatloš nemzetvédelmi miniszter még a Szovjetunió megtámadása előtt nem hitt abban, hogy Németország képes lesz teljes győzelmet aratni a Szovjetunió felett. Egy – Puskin szovjet követtel folytatott – megbeszélésen a nemzetvédelmi miniszter kijelentette, hogy szerinte a Szovjetunió legyőzhetetlen, ugyanakkor 1941. június 24-én Čatloš tábornok hadparancsában³⁰¹ meghatározta a szlovák haderő alakulatainak feladatait is. A bolsevizmus vallásellenességére és terjeszkedésének lehetőségére mutatott rá, amelynek veszélyeit a harmadik birodalom vezére, Hitler is felismerte. A támadó német haderőhöz csatlakozó szlovák haderő – Čatloš tábornok szerint – ebben a háborúban Štefánik tábornok üzenetét teljesíti, aki már 23 évvel ezelőtt felismerte a bolsevizmus veszélyét. Ez a háború a nemzetvédelmi miniszter meggyőződése szerint nem az orosz nemzet és nem a szlávok ellen fog folyni – mint ahogy azt a szlovák nemzet és állam ellenségei hangsúlyozzák – hanem egy új Európáért, amelynek az orosz nemzet is tagja lesz. Čatloš tábornok ebben a parancsában tehát szétválasztotta a kommunizmust és az orosz nemzetet. Érthetően kifejezte, hogy a szlovák katonák nem a Szovjetunió népei, hanem annak rezsime ellen fognak harcolni. Tiso elnök 1942. július 7-én Nagymihályon megtartott beszédében szintén hangsúlyozta, hogy ez a háború nem az orosz nemzet, hanem a bolsevizmus ellen folyik. Tiso valóban hitt ebben, de Čatloš tábornok valódi nézeteit az általa kijelentettekkel kapcsolatban nem tudjuk biztosan megítélni. Az nyilvánvaló, hogy nem szimpatizált a kommunista nézetekkel, de a korabeli német elképzelésekkel sem. A szlovák köztársasági elnök és a nemzetvédelmi miniszter kijelentéséhez csatlakozott Mach belügyminiszter is, aki

³⁰⁰ *Katreba* 2000A. 51. o.

³⁰¹ Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter 1941. június 24-én kiadott hadparancsában a történelem legnagyobb háborújának nevezte a német–szovjet háborút. A vörös bolsevizmust halálos veszélynek tekintette, amely fenyegeti Európát. Adolf Hitler felismerte ezt a veszélyt, ezért adott parancsot a támadásra. A német haderőhöz csatlakoztak más szövetséges – közöttük szlovák – alakulatok is. A nemzetvédelmi miniszter parancsában felszólítja a szlovák katonákat, hogy teljesítsék kötelességüket az állam és a kereszténység védelmében. Mutassák meg az egész világnak, hogy szövetségi hűségükkel és bátorságukkal boldog, dicsőséges jövőt készítenek elő nemzetüknek. VHA, 55, kr. 57, j. 5, Armádny rozkaz, 24. júna 1941., s. 2–4.

kötelességgént tüntette fel a bolsevizmus elleni harcot, amely a vallás, a kultúra és a szabadság ellensége. A szlovák politikai, katonai és vallási élet jelentős személyiségei Szlovákiának a Szovjetunió elleni hadba lépését úgy értékelték, hogy az válasz volt a szlovák államot közvetlenül is érintő agresszív, hódító szovjet tervekre. Mindannyian a vallási, nemzeti és kulturális értékek védelmét hangsúlyozták, amelyeket egy esetleges szovjet invázió megsemmisített volna, mint ahogy azt a Szovjetunió az 1939-ben és 1940-ben megszállt területeken tette.³⁰²

1941. június 22-én a Hlinka-gárda és a Freiwillige Schutzstaffel nyilvános nagygyűlést tartott Pozsonyban. A nagygyűlésen felszólaló szónokok a „zsidóbolsevizmus” elleni harcra szólítottak fel, a nemzeti érzés és érdekek fontosságát hangsúlyozták, valamint szolidaritásukat fejezték ki a nemzetiszocialista vezetésű új Európa létrehozásának tervével kapcsolatban.³⁰³

A szlovák propaganda szimpatizált a Szovjetunió ellen hadba lépő államok által is hangoztatott – a kereszténység védelmét és Európa egyesítését hirdető, „keresztes hadjáratként” feltüntetett – propagandával. A szlovák propaganda a következő hat indokot határozta meg a hadba lépéssel kapcsolatban:

1. A Németországgal kötött „védelmi szerződés” teljesítése.
2. A szlovák állam fenntartásáért és létért folytatott harc.
3. A Štefánik tábornok szellemében meghatározott katonai hagyományok teljesítése.
4. A Háromhatalmi Egyezményben meghatározott kötelezettségek teljesítése.
5. A Kárpátok szorosainak védelme a szlovák etnikum védelmét illetően.
6. A vallás- és kultúraellenességet hirdető bolsevizmus elleni harc.

A szlovák politikai elit a Szovjetunió ellen indított háborút a kereszténység, valamint a nemzeti és állami érdekek védelmével indokolta. A propaganda nemcsak Európa védelmét, hanem a Szovjetunió népeinek felszabadítását is hangoztatta. A Harmadik Birodalom – Európa védelmében – hangoztatott propagandája mögött a hódító és gyarmatosító célok³⁰⁴ is valóságosak voltak. Szlovákia célja az 1938-ban és 1939-ben Magyarországhoz került

---

³⁰² *Mičianik* 2007. 55–57. o.

³⁰³ *Cséfalvay* 2008. 70. o.

³⁰⁴ A szlovák Propagandaügyi Hivatal vezetője – Tido J. Gaspar – egyetértett a nemzetiszocialista Németország által hirdetett „keleti irányú terjeszkedés („Drang nach Osten”) politikájával, amelynek célja a német „életter” („Lebensraum”) bővítése. Gaspar előszeretettel hangoztatta a német–szovjet háború jogosságát és fontosságát. *Cséfalvay* 2008. 70. o.

területek visszaszerzése³⁰⁵ is volt. Ez is okot adott a Szovjetunió elleni háborúban való részvételhez. Szlovákia hadba lépésének fő támogatói elsősorban – a német érdekeket is kiszolgáló – Tuka miniszterelnök és Mach belügyminiszter voltak. Tiso elnök és Čatloš nemzetvédelmi miniszter szavai Szlovákia háborús részvételével kapcsolatban nem volt lelkesítőek. A szlovák állam lakosai és katonái közül valóban sokan hittek abban, hogy a háború felszabadítja az orosz nemzetet a kommunista iga alól, és egyben politikai önállóságot hoz a Szovjetunió többi nemzetének és népének, mint az ukránoknak, a fehéroroszeknek, a balti és kaukázusi népeknek stb. A lakosság egy része elfogadta a hadba lépést, de többségük ellenezte. A hadba lépés ellen elsősorban az értelmiség, a kommunista párt szimpatizánsai és a szlovák külpolitikai németorientációt ellenző állampolgárok foglaltak állást. A szlovák katonák és állampolgárok többsége a német–szovjet háborúban a legerősebb „szláv állam” Németország által történő megsemmisítésének lehetőségét látta. A szlovák katonák úgy érezték, hogy ez a háború nem szolgálja a szlovák állam érdekeit. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy szimpatizáltak volna a kommunista ideológiával, sőt. A szlovák állam sorsa a jövőben tehát a német haderő – a Szovjetunió ellen – elért háborús sikereitől is függött.³⁰⁶

Szlovákia célja tehát a Németországgal minél jobb viszonyt ápoló törekvések erősítése volt. Természetesen a német politika kihasználta szövetségeseinek egymás közti ellentéteit – Magyarország és Szlovákia kapcsán is – hogy saját érdekeit valósítsa meg.

---

³⁰⁵ Szlovákia igyekezett Németország támogatását megnyerni Kárpátalja esetleges megszerzésével kapcsolatban, amely során egy közös szlovák–román határ kérdése is felmerült. A Pozsony–Bukarest–Zágráb együttműködést rossz szemmel nézte Magyarország és Olaszország is. *Cséfalvay* 2008. 71. o.

³⁰⁶ *Mičianik* 2007. 58–60. o.

4. A Barbarossa hadművelet megindítása

4.1. A Szovjetunió elleni támadás terve és a Barbarossa hadművelet

1940. július 19-én, nem egész egy hónappal a franciaországi hadjárat befejezése után Erich Marcks,³⁰⁷ a német 18. Hadsereg vezérkari főnöke, megbízatást kapott a Szovjetunió elleni támadó hadművelet kidolgozására. A hadművelet és a támadás előkészületei egészen 1940 teléig elhúzódtak.³⁰⁸ A Barbarossa-terv előzménye 1940. augusztus 5-re készült el, amikor megvitatásra került Marcks vezérőrnagy „kelet hadműveleti vázlata”. A Marcks-terv elgondolása szerint a német csapatoknak délen Rosztov irányába, a várost elérve kellett volna előrenyomulniuk, majd északra fordulniuk Moszkva,³⁰⁹ valamint Leningrád irányába, amely során bekerítették volna a szovjet első hadászati lépcsőt. Marcks vezérőrnagy tervének megvalósításában 147 hadosztály bevetését szorgalmazta. Friedrich Paulus³¹⁰ altábornagy támadási tervében két irányból történő támadást képzelt el. Természetesen ezek a tervek, tervezetek egyfajta variánsok voltak, és nem emlékeztettek a véglegesített Barbarossa-tervre.³¹¹ December 5-én Franz Halder vezérezredes, a német szárazföldi haderő vezérkarának főnöke bemutatta a hadműveleti tervvel kapcsolatos eddigi eredményeket. Rámutatott a szovjet területen elhelyezkedő Pripjaty-mocsarak jelentőségére, emiatt célszerű a hadműveleti térséget két részre osztani. Magyarozatában előnyben részesítette a Szovjetunió északi részét az ország többi területéhez képest fejlettebb közlekedési hálózat miatt. Szerinte a Varsó és Moszkva közötti nagy kiterjedésű térség a katonai vezetés számára kiválóan alkalmas hadműveletek kidolgozására.³¹² Hitler 1940. december 18-án írta alá a 21. számú utasítást, amely a „Barbarossa” fedőnevű tervet tartalmazta.³¹³ 1941. január 31-én

³⁰⁷ Marcks, Erich (1891–1944) német vezérőrnagy. 1941. március 1-jétől altábornagy, 1942. október 1-jétől tüzérségi tábornok. 1944-ben Franciaországban halt meg. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/M/MarcksE.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

³⁰⁸ *Katreba* 2000B. 36. o.

³⁰⁹ *Szabó – Számvéber* [2002]. 7. o.

³¹⁰ Paulus, Friedrich (1890–1957) német altábornagy. 1940 szeptemberében a német vezérkar főnökének helyettesévé, majd 1942. január 1-jén a 6. Hadsereg főparancsnokává nevezték ki. Ezzel egyidejűleg a páncélos csapatok tábornokává léptették elő. 1942-ben a német 6. Hadsereg támadását irányította Sztálingrád ellen. 1943 januárjában tábornaggyá léptették elő. A szovjet csapatok sikeres ellentámadása során, 1943. január 31-én megadta magát és fogságba került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták meg. 1953-ban szabadult, és az NDK-ban telepedett le, Drezdában, ahol állandó megfigyelés alatt tartották. 1957-ben hunyt el. <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/P/paulus.htm> (A letöltés ideje: 2022. 12. 19.)

³¹¹ *Ránki* 1973. 73. o.

³¹² *Tippelskirch* 1951. 199. o.

³¹³ *Szabó – Számvéber* [2002]. 7. o.

Walther von Brauchitsch³¹⁴ tábornagy, a német szárazföldi haderő főparancsnoka utasítást adott, hogy az egyes hadseregcsoportoknak és hadseregeknek pontosan határozzák meg a feladataikat.³¹⁵ Január 30-án Halder – a Berlinbe látogató Akseli Erik Heinrichs,³¹⁶ a finn haderő vezérkarának főnöke előtt – már nyíltan beszélt a Szovjetunió elleni háborúról és az esetleges finn részvételről a háborúban. A háborúra való előkészületek során döntő kérdés volt, hogy a támadás súlypontját hova helyezték. Hitler északon és délen, Walther von Brauchitsch tábornagy, a német szárazföldi erők parancsnoka Moszkvát jelölte meg a támadás fő irányának, ahol a legnagyobb erőket kellene bevetni. Február 4-én a legfelsőbb német katonai vezetők értekezletet tartottak, ahol a Barbarossa hadművelet végrehajtásával foglalkoztak. Értékeltek a szovjet haderő állapotát, jelenlegi helyzetét, amely szerint a Vörös Hadsereg nagy létszámmal rendelkezik, de tüzérsége, légierője, páncélosai és katonai vezetésének képzettsége alulmarad a németekével szemben. A német politikai és katonai vezetés később foglalkozni kezdett a finnek mellett a románok részvételével is. A finnek a szovjet–finn háborúban elszenvedett vereség miatt, a románok pedig Besszarábia és Észak-Bukovina elvesztése miatt szerettek volna elégtételt venni a Szovjetunióval szemben. Ion Antonescu,³¹⁷ a román vezér különösen hajlott az együttműködésre a németekkel. 1941 tavaszán Antonescu a román kohászatot a Hermann Göring Werke alá rendelte. Június 11-én Hitler az Antonescuval tartott megbeszélésen a konkrét részleteket mellőzve feltárta katonai terveit, miszerint hamarosan kezdetét veszi a Szovjetunió elleni támadás, amelyből Románia sem maradhat ki. Románia ugyanis csak így szerezheti vissza Besszarábiát és Észak-Bukovinát, sőt más szovjet területeket is kaphat.³¹⁸

A legfelsőbb német katonai vezetők március 30-i megbeszélése után Halder vezérezredes a következőképpen ír naplójában: „Két világnézet harca egymás ellen. Megsemmisítő ítélet a bolsevizmusról, a kommunizmus borzalmas veszély a jövő

³¹⁴ Brauchitsch, Walther von (1881–1948) német tábornagy. 1940 júliusában nevezték ki tábornaggyá. Mivel egyre inkább nem értett egyet Hitler stratégiai és politikai döntéseivel, 1941 vége felé többször is kérte távozását a szárazföldi haderő éléről. 1941. december 19-én erre sor is került. 1948-ban Hamburgban hunyt el. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/B/BrauchitschWaltherv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

³¹⁵ *Tippelskirch* 1951. 202. o.

³¹⁶ Heinrichs, Akseli Erik (1890–1965) finn tábornok. https://www.sotasampo.fi/en/persons/person_30 (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

³¹⁷ Antonescu, Ion (1882–1946) román tábornagy, diktátor. 1940 szeptemberétől Románia államvezetője (conducător). 1944 augusztusában I. Mihály király utasítására letartóztatták. Később Moszkvában védőőrizetben tartották, majd a szovjetek kiadták a román hatóságoknak. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték. *Bognár* 1996A. 26–27. o.

³¹⁸ *Ránki* 1973. 97–98. o.

számára...Megsemmisítő háborúról van szó...Nem azért harcolunk, hogy megőrizzük az ellenséget.”³¹⁹

A Szovjetunió elleni háború katonai előkészületei és a gazdasági feladatok kijelölése mellett Hitler a hadjárat diplomáciai alátámasztását is fontosnak tartotta. Olaszországot csak az utolsó pillanatban akarta bevonni terveibe. A Németország és Japán közötti tárgyalások viszont már 1941 februárjában megkezdődtek. A március 5-i hadműveleti utasítás – amely a Japánnal való katonai együttműködéssel foglalkozik – tartalma szerint Japán feladata a brit erők lekötése a Távols-Keleten, és az Egyesült Államok figyelmének elvonása, hogy a csendes-óceáni térségre összpontosítson. Április 13-án azonban sor került a japán–szovjet semlegeségi szerződés megkötésére, amelyben a felek kötelezték magukat arra, hogy kölcsönösen tiszteletben tartják országaik területi integritását. A szerződés értelmében, ha valamelyik országot támadás éri, akkor a másik ország köteles semleges maradni a konfliktusban. A németek kissé túlzónak tartották ennek a semlegeségi szerződésnek a megkötését, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy alapjában véve a szerződés nem zavarja háborús terveiket.³²⁰

A Barbarossa hadművelet megindítását eredetileg 1941. május 15-re tervezték, de a balkáni hadjárat és főleg az időjárási viszonyok okozta állapotok miatt elhalasztották. A szovjet területek a tavaszi esőzések miatt csupán később száradtak ki.³²¹ A Barbarossa hadművelet kezdő napjának kiválasztásában tehát elsősorban az időjárási viszonyok és a katonai helyzet alakulásától függött. A német haderő a szovjet határ közelében való felvonulása során komoly nehézségekkel küzdött. Az 1941 tavaszi olvadás későn következett be, és ezáltal az áradás is tovább tartott Kelet-Európa folyóin. A támadás kezdetét tehát semmiképpen nem lehetett június harmadik hetétől korábbra tenni.³²² Hitler egyébként április 30-án döntött a támadás kezdetének elhalasztásáról, az új időpont június 22-e lett.³²³

A Barbarossa hadművelet sikeres befejezése esetén az új orosz állam továbbra is létezne, azzal a különbséggel, hogy Észak-Oroszország Finnországhoz kerülne, Ukrajna és Belorusszia a balti államokkal együtt pedig német protektorátus alá tartoznának.³²⁴

---

³¹⁹ Ránki 1973. 98. o.

³²⁰ Ránki 1973. 100–102. o.

³²¹ Szabó – Számvéber [2002]. 15. o.

³²² Keegan 2003. 116. o.

³²³ Ránki 1973. 103. o.

³²⁴ Ránki 1973. 99. o.

A Szovjetunió elleni hadjárat előtt, már 1941 tavaszán a német katonai előkészületek egyre nyilvánvalóbbak voltak, ugyanis ebben az időben Kelet-Poroszországban, a Lengyel Főkormányzóság és Románia területén több mint százötven hadosztály három hadseregcsoporthba rendezve összpontosult.³²⁵ Június 20-án éjszaka az OKW,³²⁶ a német véderő főparancsnoksága elküldte a „Dortmund” kódszót, amely szerint a támadás végleges időpontja június 22-e lett.³²⁷

4.2. Németország és szövetségeseinek hadereje és hadászati céljai a támadás előtt

Németország és szövetségesei részéről – a Szovjetunió ellen indított – német támadásban a német haderő (Wehrmacht) 3,3 millió katonája, százötvenhárom hadosztálya vett részt. A német szárazföldi haderő (das Heer) alakulatai felkészültek a támadásra. A Wilhelm Ritter von Leeb³²⁸ tábornagy vezette Észak Hadseregcsoporth feladata az volt, hogy Kelet-Poroszországból a balti államokon keresztül törjön előre és semmisítse meg a térségben elhelyezkedő szovjet erőket. A hadseregcsoporth alárendeltségébe tartozó 4. Páncéloscsoportnak, a 16. és 18. Hadseregeknek el kellett foglalnia a balti-tengeri kikötőket, valamint a Kotlin-szigeten fekvő Kronstadt és Leningrád városát. A Fedor von Bock³²⁹ tábornagy irányította Közép Hadseregcsoporth a 2. és 3. Páncéloscsoportokból, a 4. és 9. Hadseregekből állt. A hadseregcsoporth feladata a Belorussziában állomásozó szovjet erők megsemmisítése, Minszk, Szmolenszk és Moszkva városának elfoglalása volt. A hadseregcsoporthnak továbbá együtt kellett működnie az Észak Hadseregcsoporthtal Leningrád és térségének elfoglalása kapcsán. A Gerd von Rundstedt³³⁰ tábornagy vezette Dél Hadseregcsoporth feladata a Kijev és a Dnyeper folyó térségében állomásozó szovjet erők megsemmisítése és üldözése, a Dnyeper keleti partján hídfők létesítése és a Donyec-medence elfoglalása volt. A hadseregcsoporth az 1. Páncéloscsoportból, a 6., 11. és a 17. Hadseregekből állt. A Dél Hadseregcsoporth magasabb egységeinek alárendeltségébe tartoztak a szlovák gyors alakulatok is. A támadó német szárazföldi erők 3 398 harckocsival és 250 rohamlöveggel, 1 060 darab 8,8 cm-es – páncéloselhárításra is alkalmas légvédelmi ágyúval együtt 8 102 darab 7,5 cm-nél nagyobb űrméretű táborigénylőveggel rendelkeztek.³²⁸

³²⁵ Katreba 2000A. 36. o.

³²⁶ Oberkommando der Wehrmacht – a német véderő (haderő) főparancsnoksága. Borus 1996F. 336. o.

³²⁷ Beevor [2013]. 183. o.

³²⁸ Szabó – Számvéber [2002]. 9. o.

A német légierő – a Luftwaffe – a támadás előtti napon 3 032 bevethető repülőgéppel (ebből 1 939 harci repülőgép) rendelkezett. Az Alfred Keller³²⁹ vezérezredes vezette 1. Légiflotta feladata az Észak Hadseregcsoporthoz, míg az Albert Kesserling³³⁰ tábornagy irányította 2. Légiflotta feladata a Közép Hadseregcsoporthoz támogatása volt. A Dél Hadseregcsoporthoz légi támogatását az Alexander Löhr³³¹ vezérezredes vezette 4. Légiflotta 887 repülőgépe látta el.³³²

A Barbarossa hadművelet során, a támadó német erőkhöz 600 ezer szövetséges (román, finn, olasz, magyar, spanyol, szlovák, horvát, francia, belga) katona csatlakozott. A harminchét szövetséges hadosztály és egyéb szövetséges alakulat 262 páncélossal és 978 repülőgéppel rendelkezett. A Waffen-SS kötelékében a németek mellett 1941-ben dánok, flamandok, hollandok, norvégok, svédok, finnek is harcoltak. Az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály állománya alapvetően dán, finn, flamand, holland, norvég és svéd önkéntesekből tevődött össze.³³³

1941. június 22-én a szovjet szárazföldi csapatok, a haditengerészet és a hadügyi népbiztosság erőinek létszáma 4 901 852 fő volt. A Vörös Hadsereg négy frontja százkilencvennyolc lövész-, hatvanegy harckocsi-, harmincegy gépkocsizó lövész- és tizenhárom lovashadosztállyal, valamint egy páncélgépkocsi-dandárral, huszonkilenc motorkerékpáros ezreddel, egy önálló harckocsizászlóaljjal, ötvenhét megerősített körlettel és számos önálló és nem önálló dandárral, ezreddel, osztállyal (légideszant és főleg különféle tüzér dandárok, ezredek, osztályok) rendelkezett. A Vörös Hadsereg 1941. július 1-ig 5,3 millió főt mozgósított. Az M. M. Popov³³⁴ tábornok vezette Leningrádi Katonai Körzetben (későbbi Északi Front) a nyugati határ mentén lévő 1 200 km-es arcvonalon három

³²⁹ Keller, Alfred (1882–1974) német vezérezredes. 1940 júliusában léptették elő vezérezredessé. 1940 augusztusától 1943 júniusáig a német 1. Légiflotta parancsnoka volt. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/K/KellerA.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

³³⁰ Kesserling, Albert (1885–1960) német tábornagy. A német 2. Légiflotta parancsnoka a Barbarossa hadművelet idején. 1942-ben a „Dél”, 1943-ban a „Délnyugat”, 1945-ben pedig a „Nyugat” nevet viselő hadseregcsoporthoz parancsnoka volt. 1947-ben halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytiglanra változtatatták. 1952-ben szabadon bocsátották. Szabó 1995. 681. o.

³³¹ Löhr, Alexander (1885–1947) német vezérezredes. 1942 júliusáig a német 4. Légiflotta parancsnoka volt. 1942 júliusától a német 12. Hadsereg, 1943 januárjától pedig az E Hadseregcsoporthoz parancsnoka volt. 1945 májusában kiadták Jugoszláviának, ahol az ország 1941. áprilisi bombázásáért halálra ítélték és kivégezték. Borus 1996D. 258. o.

³³² Szabó – Számvéber [2002]. 9. o

³³³ Szabó – Számvéber [2002]. 11., 13. o.

³³⁴ Popov, Markijan Mihajlovics (1902–1969) szovjet tábornok. 1943 augusztusától hadseregtábornok. Később a szovjet 61. Hadsereg parancsnoka, a Sztálingrádi Front parancsnokhelyettese, majd a háború vége felé a Leningrádi Front törzsfőnöke is volt. 1956 és 1962 között a szovjet szárazföldi erők törzsfőnökeként tevékenykedett. http://dbpedia.org/page/Markian_Popov (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

összefgyvernemi hadsereg helyezkedett el. Az F. I. Kuznyecov³³⁵ vezérezredes irányította Balti Különleges Katonai Körzet (későbbi Északnyugati Front) a mintegy 300 km-es arcvonalon három összefgyvernemi rendelkezett. A D. G. Pavlov³³⁶ hadseregtábornok irányította Nyugati Különleges Katonai Körzetben (későbbi Nyugati Front) a mintegy 470 km hosszú arcvonalon négy összefgyvernemi hadsereg helyezkedett el. Az M. P. Kirponosz vezérezredes vezette Kijevi Különleges Katonai Körzet (későbbi Délnyugati Front) a 865 km-es arcvonalon négy összefgyvernemi hadsereggel rendelkezett. Június 25-én az Odesszai Katonai Körzetből létrehozták a Déli Frontot, amelynek parancsnoka I. V. Tjulenyev³³⁷ hadseregtábornok lett. A Déli Front alárendeltségébe tartozott a 9. Összefgyvernemi Hadsereg. A Vörös Hadsereg 1941. június 22-én mintegy 23 572 harckocsival és 4 819 – nagyrészt löveggel is ellátott – páncélgépkocsival rendelkezett. A nyugaton felvonultatott erők 14 200 páncélosa közül 12 400 volt könnyű vagy elavult, további 1 800 pedig közepes és nehéz harckocsi. A harckocsiállomány 27 %-a – körülbelül 6 400 harckocsi – volt bevethető állapotban. A szovjet légierő nyugaton lévő 9 200 repülőgépe közül csupán 3 719 repülőgép számított korszerűnek.³³⁸

A Barbarossa hadművelet megindítására 1941. június 22-én 3 óra 15 perckor került sor. A Luftwaffe gépei csapást mértek a határmenti szovjet katonai körzetek 66 repülőterére, amely során 800 ellenséges repülőgépet semmisítettek meg még a földön, további 400 szovjet repülőgép pedig a légi harcokban semmisült meg. A szovjet Délnyugati Front pedig 277 repülőgépet veszített. A támadó páncélos, gyalogos, tüzér és egyéb alakulatok igyekeztek gyorsan előretörni. Az Észak Hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó – Erich Hoepner³³⁹ vezérezredes vezette 4. Páncéloscsoport Kaunastól 35 km-re északnyugatra

³³⁵ Kuznyecov, Fjodor Iszidorovics (1898–1961) szovjet vezérezredes. 1941 augusztusától a Krím-félszigetet védő szovjet 51. Önálló Hadsereg parancsnoka, később a 28. Hadsereg törzsfőnöke, a Nyugati Front parancsnokhelyettese és a 61. hadsereg parancsnoka is volt. 1943 augusztusától a Volkhov Front, 1944 februárjától pedig a Karéliai Front parancsnokhelyetteseként tevékenykedett. 1948-ban betegség miatt nyugdíjba vonult. <https://yawood.ru/sk/wall/kuznecov-f-dor-isidorovich-biografiya-f-dor-kuznecov-kuznec.html> (A letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

³³⁶ Pavlov, Dmitrij Grigorjevics (1897–1941) szovjet hadseregtábornok. 1941 februárjában léptették elő hadseregtábornokká. 1941 júliusában katonai feladatainak elmulasztásával, szovjetellenes összeesküvéssel és árulással vádolták meg, ezért megfosztották rendfokozatától, vagyonától és golyó általi halálra ítélték, majd kivégezték. 1957 júliusában rehabilitálták és visszadták tábornoki rendfokozatát. <https://www.valka.cz/Pavlov-Dmitrij-Grigorjevic-t124927> (A letöltés ideje: 2021. 01. 13.)

³³⁷ Tjulenyev, Ivan Vlagyimirovics (1892–1978) szovjet hadseregtábornok. A Déli Front parancsnoka volt. A harcok során megsebesült, ezért gyógykezelésre Moszkvába szállították. Később a Kaukázusontúli Front parancsnokaként is tevékenykedett. <https://sk.garynevillegasm.com/obrazovanie/73786-general-tyulenev-biografiya-i-foto.html> (A letöltés ideje: 2021. 01. 13.)

³³⁸ Szabó – Számvéber [2002]. 12–13. o.

³³⁹ Hoepner, Erich (1886–1944) német vezérezredes. 1940 júliusában léptették elő vezérezredessé. 1942 januárjában Hitler menesztette Hoepnert. Később a sikertelen Hitler elleni merényletben való részvétele miatt 1944 augusztusában kivégezték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/H/HoepnerErich.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 13.)

elérte a Dubysa folyót. A Közép Hadseregcsoportoz tartozó 3. Páncéloscsoport Hermann Hoth³⁴⁰ vezérezredes parancsnoksága alatt Kaunastól 60 km-re délre átkelt a Nyeman folyón, miközben Heinz Guderian³⁴¹ vezérezredes 2. Páncéloscsoportja megkerülte a breszti erődrendszert és 60 km-re mélyen betört a Szovjetunió területére. Június 23-án a szovjet Délnyugati Front öt gépesített hadteste Luck, Brodi és Rovno körzetében ellencsapást mért a német Dél Hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó Ewald von Kleist³⁴² vezérezredes irányította 1. Páncéloscsoport szárnyaira. Itt került sor a keleti hadszíntér első nagyobb páncélosütközetére. A Luftwaffe gépei hevesen támadták a szovjet gépesített erőket és súlyos veszteségeket okoztak azoknak. A német és a vele szövetséges erők támadása és előrenyomulása tovább folytatódott (lásd: Mellékletek, 1. számú térkép).³⁴³

A német haderő és szövetségeseinek támadása pont abban az időszakban következett be, amikor a szovjet tüzérséget a határ közelébe telepítették, és megfelelő mennyiségű munícióval látták el. A szovjet tüzérség nem védekező háborúra volt felkészítve, támadás indítására pedig képtelen volt, ugyanis a tüzérség bár a határnál helyezkedett el, a gyalogság viszont még nem érkezett meg.³⁴⁴

Az szovjet haderő első hadászati lépcsőjében tizenhat hadsereg, több tucat önálló hadtest és hadosztály helyezkedett el. A második hadászati lépcső hét felállított hadseregből állt, amelyeket tartalékosokkal (részben rabokkal) töltöttek fel. A harmadik hadászati lépcsőt 1941. június végén, a német támadásra reakcióként állították fel, amely három hadseregből állt.³⁴⁵ Az első hadászati lépcsőben 1941. június 21-én 900 ezer fő, százhetven hadosztály, tizenegy dandár állomásozott és 37 500 darab 50 mm-nél nagyobb űrméretű tüzérségi eszköz állt rendelkezésre.³⁴⁶

³⁴⁰ Hoth, Hermann (1885–1979) német vezérezredes. 1940 júliusában léptették elő vezérezredessé. 1941 őszétől a német 17. Hadsereg parancsnoka is volt. 1942 májusában a 4. Páncélos-hadsereg élére került. 1943 decemberében felmentették. 1979-ben Goslarban hunyt el. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/H/Hoth.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 13.)

³⁴¹ Guderian, Heinz (1888–1954) német vezérezredes. 1940 júliusában vezérezredessé nevezték ki. 1941 decemberében Hitler leváltotta a 2. Páncélos-hadsereg parancsnoki posztjáról. 1944 júliusától 1945 márciusáig az OKH élén állt. *Borus* 1996B. 130. o.

³⁴² Kleist, Ewald von (1881–1954) német vezérezredes. A német 1. Páncéloscsoport, majd 1941 októberétől az 1. Páncélos-hadsereg parancsnoka volt 1942 szeptemberéig. Ezután az A Hadseregcsoport élére került. 1943 februárjától tábornagy. 1943 márciusától 1944 márciusáig a Délukrajnai Hadseregcsoport parancsnokaként tevékenykedett. 1954-ben egy fogságban halt meg a Szovjetunióban. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/K/KleistEv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 13.)

³⁴³ Szabó – Számvéber [2002]. 15. o.

³⁴⁴ Szuvorov 2008. 157–158. o.

³⁴⁵ Szuvorov 2008. 250. o.

³⁴⁶ Szabó – Számvéber [2002]. 12. o.

Az első és a második hadászati lépcső csapatkötelékeibe és egységeibe beépítették az NKVD zárócsapatait is.³⁴⁷ Az NKVD helyettes vezetője már június 21-én tájékoztatta a Szovjetunó legfőbb vezetőjét, Joszif V. Sztálint, hogy a németek június 20-án harminckilencszer sértették meg az ország légterét.³⁴⁸

---

³⁴⁷ *Szuworov* 2008. 266. o.

³⁴⁸ *Beevor* [2013]. 184. o.

5. A szlovák Gyorscsoport (Rýchla skupina) részvétele és harci tevékenysége a Barbarossa hadműveletben

5.1. A Gyorscsoport létrehozása, alakulatai, fegyverzete és feladata

Szlovákia a Szovjetunió elleni hadba lépésével csatlakozott a Németország által megszervezett „európai antibolsevista koalícióhoz”, amelyhez Finnország, Románia és Magyarország is tartozott. A nemzetvédelmi miniszter, Ferdinand Čatloš tábornok ezért már június 22-én az 1. számú személyes parancsában utasítást adott egy rögtönzött gépkocsizó alakulat létrehozására. Ez az alakulat a Gyorscsoport nevet kapta. Még aznap délután a szlovák kormány megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval, a szlovák haderő alakulatait pedig készültségbe helyezték. Čatloš tábornok a honvédelmi törvény 27. paragrafusának értelmében mozgósítást rendelt el.³⁴⁹ A Gyorscsoportot alkotó alakulatoknak másnap, június 23-án a határhoz közeli Mezőlaborc³⁵⁰ térségében kellett összpontosulniuk, noha ez a gépkocsizó alakulat az eperjesi parancsnokság alá tartozott. Čatloš tábornok célja az volt, hogy ez a szlovák csapattest minél hamarabb bevethető legyen, így Szlovákia előnyben legyen Magyarország esetleges Szovjetunió elleni hadba lépésével szemben, és ezzel elnyerje Németország szimpátiáját. Čatloš tábornok tervével egyetértett Jozef Tiso köztársasági elnök is. A keleti határ közelében összpontosuló Gyorscsoport alapját egy „külön csoport” adta, amelynek bázisa a 2. Lovas Felderítőosztály volt. Ezt a csoportot Čatloš tábornok parancsára hozták létre néhány héttel a Barbarossa hadművelet megindítása előtt. Feladata a Balkánról – Szlovákián keresztül – Németországba érkező vasúti szállítmányok biztosítása volt. A külön csoportot később további egységekkel, egy harcokocsizászlóaljjal, valamint egy tüzérosztállyal erősítették meg, és létrehozták a Gyorscsoportot. A Gyorscsoport parancsnoka a németül kiválóan beszélő Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes lett, aki korábban az eperjesi hadosztálykörzet parancsnoki tisztét töltötte be. Június 22-én Augustín Malár vezérkari ezredes Eperjesre érkezett, és átvette tőle a formálódó 2. Hadosztály vezetését.³⁵¹ Másnap, június 23-án Pilfousek 12 óra 45 perckor törzsével együtt két személy- és egy tehergépkocsival elhagyta Eperjest, és 16 óra 45 perckor érkezett meg Mezőlaborcra. A két defekt miatt az út meglehetősen hosszú ideig, mintegy

³⁴⁹ Cséfalvay 2008. 78. o.

³⁵⁰ Medzilaborce (Szlovákia)

³⁵¹ Mičianik 2007. 61. o.

négy óráig tartott. Pilfousek ezredest a mezőlaborci csendőrállomás parancsnoka tájékoztatta a Steiner³⁵² százados által telefonon keresztül adott információkkal kapcsolatban. A Gyorscsoport összekötő tisztje Soldan százados, s annak beosztottja Schwarzhaupt főhadnagy lett.³⁵³ A gépkocsizó gyalogzászlóalj harminc, már teljesen megtelt gépkocsival rendelkezett, ezért Pilfousek még további tíz gépkocsit kért. A Gyorscsoport alakulatainak parancsnokai megérkezésükkor azonnal jelentkeztek Pilfousek ezredesnél, 17 óra 25 perckor a 2. Lovas Felderítőosztály, 18 óra 45 perckor a 6/II. Gyalogzászlóalj, 19 óra 50 perckor az utászszakasz, 21 órakor pedig a híradószázad parancsnoka. Az út során az utászszakasz gépjárművei harminc, míg a híradószázad harminckét defektet kaptak.³⁵⁴

A szlovák haderő részvételének kérdése a Szovjetunió elleni háborúban már jóval korábban felmerült. 1941. április végén és május elején Čatloš nemzetvédelmi miniszter arra kérte a Szlovákiában tevékenykedő német katonai attasét, Heinrich Becker alezredest, hogy a kompetens német köröket értesítse arról: ha Magyarország részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban, akkor a szlovák haderő is csatlakozni szeretne.³⁵⁵ A szlovák Gyorscsoport létrehozásakor az volt a cél, hogy az alakulat a szovjet határt átlépve demonstrálja Szlovákia szövetségi hűségét.

Június 23-án a szlovák Gyorscsoportot Čatloš tábornok 10. személyes parancsa értelmében a Carl-Heinrich von Stülpnagel³⁵⁶ gyalogsági tábornok vezette 17. Hadsereg alá rendelték,³⁵⁷ amely a Gerd von Rundstedt tábornagy parancsnoksága alá tartozó német Dél Hadseregcsoport része volt. A Dél Hadseregcsoportot két részre osztották. Az egyik csoport, amelyhez a 17. Hadsereg mellett a von Kleist vezérezredes vezette német 1. Páncéloscsoport és a Walter von Reichenau³⁵⁸ tábornagy irányította német 6. Hadsereg is tartozott, a

³⁵² Steiner, Ludovít Ján (1912–1992) szlovák százados. 1941-től összekötő tisztként működött. 1942 februárjától októberéig a Gyorshadosztály tisztje volt, majd visszatért Szlovákiába. 1944 augusztusától az Olaszországban tevékenykedő 2. Műszaki Hadosztály törzsfőnöke. 1945 januárjában vezérkari őrnaggyá léptették elő. 1945 májusában visszatért Szlovákiába, és a csehszlovák haderő tisztje lett. *Cséfalvy* 2013. 224. o.

³⁵³ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 1.

³⁵⁴ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 1–2.

³⁵⁵ *Segeš* 2015. 299–300. o.

³⁵⁶ Stülpnagel, Carl-Heinrich von (1886–1944) német gyalogsági tábornok. 1940 decemberétől 1941 októberéig a német 17. Hadsereg parancsnoka volt. 1942 februárjában a megszállt Franciaország katonai parancsnokává nevezték ki. A Hitler elleni merényletben való részvétele miatt 1944 augusztusában kivégezték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/StuelpnagelCarlHeinrichv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 14.)

³⁵⁷ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 2.

³⁵⁸ Reichenau, Walther von (1884–1942) német tábornagy. 1939 októberétől 1941 decemberéig a német 6. Hadsereg parancsnoka volt. Ezután a Dél Hadseregcsoport parancsnoka lett. 1942 január 15-én agyvérzést kapott. Január 17-én repülőgéppel Lipcsébe szállították, de az út során szívrohamot kapott és meghalt. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/R/ReichenauWaltherv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 14.)

lengyelországi Włodawa városától a Kárpátok gerincéig terjedő területen állomásozott. A másik csoport egységei (német 11. Hadsereg, román 3. és 4. Hadseregek) Romániában helyezkedtek el. A 17. Hadsereget június 22-én az összesen tizenegy hadosztállal rendelkező IV. és LII. Hadtestek, valamint a XXXXIX. Hegyi Hadtest alkotta. A tizenegy hadosztályból öt gyalog-, két könnyű gyalog-, két hegyi és két biztosító hadosztály volt. A IV. Hadtest alárendeltségébe a 24., 125., 295. Gyaloghadosztályok és a 97. Könnyű Gyaloghadosztály tartoztak, az LII. Hadtestet a 101. Gyaloghadosztály és a 100. Könnyű Gyaloghadosztály alkotta, a XXXXIX. Hegyi Hadtest pedig a 257. Gyaloghadosztályból, valamint az 1. és a 4. Hegyi Hadosztályokból állt. A 17. Hadsereg tartalékát a 444. és 454. Biztosító Hadosztályok alkották. A 17. Hadsereg létszáma körülbelül 150 ezer főt tett ki, viszont nem rendelkezett semmilyen páncélos és gépesített kötelékkel. Ellenben a szlovák Gyorscsoport – kis létszáma ellenére – gépkocsizó kötelék volt harckocsikkal felfegyverezve, ezért volt fontos egysége von Stülpnagel hadseregének. A 17. Hadsereg parancsnoka a harckocsik fontosságát felismerve a Gyorscsoport parancsnokságára két összekötő tisztet küldött, akik június 24-én 1 óra 30 perckor jelentkeztek Pílfouseknál Mezőlaborcon.³⁵⁹

A Gyorscsoport alakulatai Szlovákia északkeleti határánál gyülekeztek. A 2. Lovas Felderítőosztály mint rejtett „nyugati csoport” Nagycsertész³⁶⁰ térségében helyezkedett el. Az alakulat egy kerékpáros, egy 3 OA vz. 30³⁶¹ páncélgépkocsival felszerelt nehézfegyver-századból és a 11/I. Tüzérosztály 1. Ütegeből állt. A „keleti csoport” (a gépkocsizó gyalogzászlóalj, egy páncéltörő ágyús szakasz, egy utászszakasz, a 11/I. Tüzérosztály fennmaradó ütegei, egy híradóraj) Palota térségében összpontosult. A „tartalék csoportot” képező Harckocsizászlóalj egységei június 23-án érkeztek meg Mezőlaborc térségébe. A Gyorscsoport legénysége kizárólag tényleges sorkatonai szolgálatukat teljesítő katonákból állt. Ezek a fiatal férfiak az első világháborút megjáró generáció fiai voltak, akik a háborút csak az elbeszélésekből ismerték. Az egyes egységeknél sok barát, szomszéd és ismerős találkozott, akik ígéretet tettek, hogy vigyáznak egymásra, és a bajtársiasságot helyezik előtérbe.³⁶² Minden alakulat feladata az esetleges szovjet támadás megállítása volt, tehát a

³⁵⁹ *Mičianik* 2007. 62. o.

³⁶⁰ Čertižné (Szlovákia)

³⁶¹ A páncélgépkocsi (eredeti elnevezése Tatra T-72, a haderónél használatos elnevezése OA vz. 30) maximális sebessége 60 km/h, hatótávolsága 300 km volt, fegyverzetét pedig három 7,92 mm-es ZB vz. 26 golyószóró (ebből egy tartalékban) alkotta. Kezelőszemélyzete 3 fő volt. Az 1933–1934-ben gyártott 51 (+1 prototípus) darab páncélgépkocsi közül 18 darab 1939-től a szlovák haderónél volt hadrendbe állítva, 9 darabot Románia kapott, 1 darab pedig a magyar királyi honvédség kezébe került. *Francev – Kliment* 2004. 330. o.

³⁶² *Mičianik* 2007. 62–63. o.

határátkelők és átjárók védelme, valamint a harcokszázlój harcjárműveinek mélységben való lépcsőzése.³⁶³

Június 24-én 10 órakor Pilfousek ezredes a német összekötő tisztek kíséretében Rudnikre, a német 17. Hadsereg parancsnokságára utazott, ahol tudomására adták, hogy jelenleg az iwoniczi térség parancsnokának alárendeltségébe tartozik, akivel vegye fel a kapcsolatot. Pilfousek még Iwoniczba való indulása előtt parancsot adott a Gyorscsoportnak, hogy nyomuljon Brzozów–Haczów–Kombornia térségébe, holott az alakulat összes egysége még nem tartózkodott Mezőlaborc környékén. Ezzel szemben 11 órakor az első szlovák alakulatok megindultak a határ felé. A Gyorscsoport élén a 2. Lovas Felderítőosztály gépesített alakulata haladt, amely június 24-én 12 óra 45 perckor lépte át a határt. Mögötte a Mezőlaborc–Laborc³⁶⁴–Nagycsertész–Jaśliska–Dukla–Jasienica–Blizne–Brzozów vonalon nyomult előre a híradószázad a Gyorscsoport parancsnokságával együtt, majd a gépkocsizó gyalogzászlóalj, a Harckocsizászlóalj és a 11/I. Tüzérosztály. A 2. Lovas Felderítőosztály mindkét százada és az 1. Lovas Felderítőosztály Szlovákia területén maradt. Az első előrenyomuló alakulatok 15 órakor érték el Brzozów települést, és a nap folyamán a szlovák csapatok nagy része is megérkezett. A Gyorscsoport parancsnoksága, a 11/I. Tüzérosztály és a híradószázad Haczów településen, a 2. Lovas Felderítőosztály alakulatai Humniska, a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóalj Stará Wieś, a Harckocsizászlóalj pedig Kombornia térségében helyezkedett el. Az alakulat utóvédje három nap után hagyta el Duklát. A Gyorscsoport mindössze 23 kilométerre helyezkedett el a frontvontaltól. A szlovák csapatok előrenyomulása a nem könnyű terep ellenére is simán ment végbe. A nap nagy része szervezési és javítási munkálatokkal, valamint a fegyverzet karbantartásával és a készletek feltöltésével telt el. A szlovák katonák többségét kíváncsiság töltötte el, hogy Lengyelország és a Szovjetunió területét megismerjék. Először találkoztak a háború nyomaival és következményeivel a megszállt Lengyelországban, amikor kiégett házakat és nagyon szegényes öltözetű embereket láttak.³⁶⁵

Június 25-én reggel a Gyorscsoport kész volt arra, hogy a frontra induljon. Von Stülpnagel tábornok táviratában dicsérettel illette a szlovák alakulat parancsnokát, tisztjeit és katonáit³⁶⁶ és üdvözölte őket, hogy német oldalon részt vesznek a Szovjetunió elleni háborúban. Pilfousek, vezérkari ezredes válaszában biztosította a német tábornokot, hogy a

³⁶³ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 1.

³⁶⁴ Habura (Szlovákia)

³⁶⁵ *Mičianik* 2007. 64. o.

³⁶⁶ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 3.

szlovák katonák „bátran fognak harcolni Adolf Hitler új Európájáért”. Pilfousek jelleme és világnézeti beállítottsága a szlovák katonák többsége számára idegen volt.³⁶⁷

A Pilfousek ezredes vezette Gyorscsoport (lásd: Mellékletek, 16. számú táblázat, 2. számú ábra) tehát a Tibor Dualský³⁶⁸ őrnagy irányította 2. Lovas Felderítőosztályból, a Karol Hrabec (Hrabecz)³⁶⁹ őrnagy parancsnoksága alá tartozó 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljából, a Ján Frtús³⁷⁰ százados vezette 11/I. Tüzérosztályból, a Jozef Dobrotka³⁷¹ őrnagy irányította Harckocsizászlóaljából és egy híradószázadból állt.³⁷² A Gyorscsoport létszáma 1 910 fő (ebből 59 tiszt) volt. Az alakulat 661 darab pisztollyal, 813 darab vz. 24 puskával,³⁷³ 79 darab golyószóróval, 4 darab géppuskával, 23 darab 37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúval, 4 darab 75 mm-es vz. 15 hegyi ágyúval, 9 darab 100 mm-es vz. 30 könnyű tarackkal, 3 OA vz. 30 páncélgépkocsival, 47 harckocsival (30 LT-35, 10 LT-38, 7 LT-40),³⁷⁴ 186 tehergépkocsival, 49 személygépkocsival, 33 motorkerékpárral és 112 kerékpárral rendelkezett (lásd: Mellékletek, 6., 11., 13. és 16. számú táblázatok).³⁷⁵

³⁶⁷ Mičianik 2007. 68. o.

³⁶⁸ Dualský, Juraj Tibor (1903-?) szlovák őrnagy. A 2. Lovas Felderítőosztály parancsnoka volt egészen 1944. február 1-ig. Részt vett a Minsk, Borisov és a Rosztov környéki harcokban is. 1943 januárja és novembere között a Biztosító Hadosztály alárendeltségében irányította a motorizált felderítő osztályt. 1944 februárjában saját kérésére katonai kórházba került. 1945 májusától a csehszlovák haderőnél szolgált alezredesként. 1948-ban nyugállományba helyezték. *Cséfalvy* 2013. 55–56. o.

³⁶⁹ Hrabec, Karol (1901-?) szlovák őrnagy. A Gyorscsoport gépkocsizó gyalogzászlóaljának és a Gyorsdandár gépkocsizó gyalogos csoportjának parancsnoka volt. 1941. augusztus 20-tól a Biztosító Hadosztály 102. Gyalogezredének parancsnokaként működött. 1941. július 1-jén alezredessé nevezték ki. 1944 után kórházi és házi kezelést is kapott. 1949-ben egészségügyi okok miatt nyugállományba helyezték. *Cséfalvy* 2013. 93. o.

³⁷⁰ Frtús, Ján (1909-?) szlovák tüzérszázados. 1941-ben a Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár egyik tüzérosztályának parancsnoka volt. 1941 augusztusában visszatért Szlovákiába. 1944-ben részt vett a szlovák nemzeti felkelésben, és partizánként is tevékenykedett. 1946-ben már a csehszlovák haderőnél szolgálva alezredesi rendfokozatot ért el. 1948-ban nyugállományba helyezték. *Cséfalvy* 2013. 69. o.

³⁷¹ Dobrotka, Jozef (1908-1994) szlovák őrnagy. A Gyorscsoport és a Gyorsdandár Harckocsizászlóaljának parancsnoka volt. 1941. július 1-jén az alakulat őrnagyává nevezték ki. 1944 nyarán a Kelet-szlovákiai Haderő Harckocsiezredének parancsnoka volt, augusztus 31-én pedig csatlakozott a „Čapajev” partizánkötelékhez. A németek letartóztatták és néhány hetet fogságban töltött. A háború után visszahívták az aktív szolgálatból. A későbbiekben alacsonyabb parancsnoki beosztásban működött. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvy* 2013. 50–51. o.

³⁷² Mičianik 2007. 64–65. o.

³⁷³ Klubert adatai szerint a pisztolyok száma 1 665 darab, a puskáké pedig 1 391 darab. Ezek viszont június 22-i adatok. *Klubert* 2016. 103. o.

³⁷⁴ Ezeknek a könnyű harckocsiknak a fegyverzete egy 37,2 mm Škoda lövegből, két 7,92 mm vz. 37 géppuskából állt, páncélzatuk vastagsága 8–25 mm volt, kezelőszemélyzetük pedig 4 főből állt. A különbség elsősorban a harckocsik teljesítményében és maximális sebességében volt. Az LT-35 88 kW teljesítményű motorral rendelkezett és 34 km/h maximális sebességet ért el, az LT-38 42 km/h, az LT-40 pedig 47 km/h maximális sebességet ért el. Az utóbbi két páncélost 91,9 kW teljesítményű motor hajtotta. *Klubert* 2016. 240. o.

³⁷⁵ *Cséfalvy* 2008. 80. o.

A Gyorscsoport és alakulatai különböző fedőneveket kaptak, amelyeket parancsnokaik keresztnevére neveztek el. Így a Gyorscsoport fedőneve „Rudolf”, a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljé „Karol”, 2. Lovas Felderítőosztályé „Tibor” volt.³⁷⁶

A Gyorscsoport erősségét a Harckocsizászlóalj adta, míg gyengeségét a gyalogság és a tüzérségi fegyverek hiánya jelentette. Egyébként a szlovák haderő alakulatai a keleti fronton a későbbiekben már sohasem rendelkeztek ennyi, vagy ennél több harckocsival. A gyalogság emellett gyengén felfegyverzett volt, ugyanis nem rendelkezett sem géppisztolyokkal, sem aknavetőkkel, és csupán négy darab géppuskát tudott harcba vetni. Az 11/I. Tüzérosztály a maga 9 darab tarackjával nem volt teljes értékű, mivelhogy 12 darabbal kellett volna rendelkeznie. A három ütegnek külön-külön 4 darab tarackkal kellett volna rendelkeznie. Az alakulatnak továbbá nem volt olyan páncéltörő ágyúja, amely hatékony lett volna a modern szovjet T-34 közepes és KV nehézharckocsikkal szemben. A 37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúk tüzereje és mennyisége sem volt eléggé hatékony a páncélelhárításhoz, ugyanis az 5. és 6. Páncéltörő Ágyús Század egyenként csupán 8 darab ágyúval rendelkezett a 12 helyett. A Gyorscsoport sebezhetőségét támasztotta alá a légvédelmi lövegek és a légi támogatás hiánya is. Anton Pulanich tábornok, a légierő parancsnoka még június 22-én az alakulat rendelkezésére bocsátotta az 1. Felderítő-Repülőszázad 12 Letov Š-328 típusú repülőgépét, amelyek feladata a légi felderítés és a légi támogatás volt. Mivel azonban ez az egység semmilyen harci feladatot nem teljesített, ezért június 24-én kivették a Gyorscsoport alárendeltségéből, és később az Augustín Malár vezérkari ezredes parancsnoksága alatt lévő 2. Hadosztály alárendeltségébe helyezték. Az előrenyomuló szlovák csapatok gyengesége volt az is, hogy a harckocsikon kívül nem rendelkeztek semmilyen más lánctalpas járművel, amelyek alkalmazása sokkal hatékonyabb volt a szovjet utakon, mint a gumikerekes járművek.³⁷⁷

A német 17. Hadsereggel szemben, amelynek alárendeltségébe tartozott a Gyorscsoport is, a Fjodor Jakovlevics Kosztyenko³⁷⁸ altábornagy parancsnoksága alatt lévő nagy létszámú szovjet 26. Hadsereg egységei helyezkedtek el a Przemysltól északra lévő Radimnotól egészen Tworylne településig. A 26. Hadseregtől délre mintegy 500 kilométeres

³⁷⁶ Lacko 2009. 118., 124. o.

³⁷⁷ Mičianik 2007. 65. o.

³⁷⁸ Kosztyenko, Fjodor Jakovlevics (1896–1942) szovjet altábornagy. 1940 decemberétől 1941 szeptemberéig a szovjet 26. Hadsereg, majd 1941 decemberétől 1942 áprilisáig a Délnyugati Front parancsnoka volt. A Harkovért folytatott harcok során vesztette életét. <https://www.valka.cz/Kostenko-Fjodor-Jakovlevic-t125057> (A letöltés ideje: 2021. 01. 18.)

szakaszon a Pavel Grigorjevics Ponyegyelin³⁷⁹ vezérőrnagy vezette 12. Hadsereg alakulatai állomásoztak. A 12. Hadseregnek voltak alárendelve a 10., 11. és 12. Megerődített Körletek, valamint az NKVD öt határőr-osztaga³⁸⁰ is. A 12. Hadsereg feladata a kelet-szlovákiai és a kárpátaljai hágókon keresztüli támadás, majd Szlovákia és Magyarország területére való bevonulás volt, illetve, hogy elvágja Németországot a romániai kőolajforrásoktól, ezért rendelkezett több hegyi lövészhadosztálllyal. A 26. és a 12. Hadsereg is a Kirponosz vezérezredes vezette Délnyugati Front (Kijevi Különleges Katonai Körzet) parancsnoksága alá tartozott.³⁸¹

Az NKVD határőrei szívosan harcoltak, míg a Vörös Hadsereg tisztjei számos esetben magukra hagyták embereiket és elmenekültek. A kommunikációs zűrzavar eredményeképpen az egyes parancsnokok vagy nem kaptak utasítást, vagy olyan parancsot kaptak, amely értelmetlen volt.³⁸² A szovjetek oldalán fennálló káoszt támasztja alá az a tény, amikor a német légielő támadása során a szovjet 34. Harckocsihadosztálynál egy szolgálatot teljesítő tiszt így emlékezett vissza az eseményekre: „Javorovba való visszatérésünk drágának bizonyult. Az útkereszteződés felett, eléghogy éppen áthaladtunk, feltűntek a német légielő gépei. A bombázásnak a hadoszlop vége esett áldozatul. De nem néztem sokáig, hogyan robbannak fel a bombák mögöttünk, mert a második légitámadást a pilóták a hadoszlop elejére mérték. A századom csak kisebb veszteségeket szenvedett, mivel gyorsan lementünk az útról és szétszóródtunk a kis erdőben.”³⁸³

A Gyorscsoport feladata az volt, hogy a két szovjet hadsereg csatlakozása mentén nyomuljon előre. A 26. Hadsereg déli szárnyát a 8. Lövészhadtest alárendeltségébe tartozó 99. és 173. Lövészhadosztályok és 72. Hegyi Lövészhadosztály alkották, utóbbi biztosította az összeköttetést a 12. Hadsereggel. A 12. Hadsereg északi szárnyán a 13. Lövészhadtest 44., 58. és 192. Hegyi Lövészhadosztályainak alakulatai helyezkedtek el. A 26. Hadsereggel

³⁷⁹ Ponyegyelin, Pavel Grigorjevics (1893–1950) szovjet vezérőrnagy. 1941 márciusától a szovjet 12. Hadsereg parancsnoka volt. 1941 augusztusában az umanyi katlanban esett a németek fogságába. Fogságba esése miatt a szovjet katonai, történelmi témájú publikációkban ignorálták őt, ezért nem ismertek életrajzi adatai. *Andaházi Szeghy* 2009. 12. o., *Klubert* 2003. 16. o.,

³⁸⁰ Később a háború folyamán ezeket a határőr osztagokat átnevezték és átszervezték határőr ezredeké. A 94. Határőr Osztagot később 92. Határőr Ezreddé nevezték át. *Padžev* 1982. 9. o., A határon közvetlenül a Vlodovától Krisztinopoltig terjedő 170 km hosszú szakaszon a 90. és 98. Határőr Osztagok, a Krisztinopoltól Radimnóig húzódó 140 km-es határszakaszon a 91. Határőr Osztag és 92. Határőr Osztag egy része, a Radimnótól Dvorilnig terjedő 130 km-es szakaszon a 92. Határőr Osztag egy része és a 93. Határőr Osztag, a Csernovictól a Dnyeszter torkolatáig húzódó 500 km-es szakaszon pedig a 94., 95., 96. és 97. Határőr Osztagok teljesítettek szolgálatot. *Bagramjan* 1973. 60–62. o.

³⁸¹ *Mičianik* 2007. 65–66. o.

³⁸² *Beevor* [2013]. 187. o.

³⁸³ *Peněžko* 2010. 31. o. (fordította a szerző)

az összeköttetést a 192. Hegyi Lövészadosztály csapatai biztosították, amelynek legénysége Türkmenisztánból származott.³⁸⁴

5.2. A Wojtkowa környéki harcok

1941. június 25-én a német 454. Biztosító Hadosztály kísérletet tett Sanok városától délre, a San folyón való átkelésre, és hídfőállás kialakítására. A Molotov-vonal³⁸⁵ vasbetonból készült kiserődjeiből a szovjet katonák tüzet nyitottak és visszaverték a támadást. A szlovák Gyorscsoportot tehát a Rudolf Krantz³⁸⁶ altábornagy vezette német 454. Biztosító Hadosztály alá rendelték.³⁸⁷ Feladata az volt, hogy Sanok északi térségében túl kellett haladniuk a német alakulatokon, és Dynów–Lipa–Wojtkowa irányába folytatni az előrenyomulást, elérni Krościenko környékét, valamint felderíteni Chyrow térségét (lásd: Mellékletek, 4. számú térkép). Amennyiben a csapatok erős ellenállásba ütköznének, akkor a szovjet erődítményeket hátba kell támadniuk Sanok–Lesko térségében, hogy a német hadosztály alakulatai Sanok és Lesko településeknél átkelhessenek a San folyón.³⁸⁸ Az alakulat alárendeltségébe került a német 4. Biztosító Ezred két gyalogzászlóalja és a 454. Biztosító Hadosztály 4. Kerékpáros Zászlóalja. A Gyorscsoportnak a feladat teljesítése után keleti irányban kellett előrenyomulnia. A Gyorscsoport előrenyomulása számára kijelölt terület déli részén a lovas felderítőosztály alakulatainak kellett haladniuk, ugyanis az itt lévő terepviszonyok miatt használhatatlanok voltak a gépkocsizó és gépvontatású alakulatok.³⁸⁹

Június 25-én délután a Gyorscsoport alakulatai megkezdték az átkelést a San folyón, Brzozów és Haczów környékéről indulva, a Sanoktól alig 15 km-re északra fekvő Temeszów községnél. A San folyó kacskaringós és gyors folyású, Przemyśltől északra eléggé széles, helyenként eléri a 2 km szélességet, később azonban összeszűkül és mélyül. Sanok városáig a folyó eléggé mély, de a sodrását követve majdnem mindenütt át lehet kelni rajta. Éppen ezen a szakaszon kellett a Gyorscsoport alakulatainak átkelniük. A folyón való átkelés még aznap 17 órakor kezdődött meg. Az átkelőhely közel 100 méter széles volt és viszonylag

³⁸⁴ *Mičianik* 2007. 51., 66. o.

³⁸⁵ Építését 1940 elején kezdték. A Szovjetunió elleni háború kitöréséig a határon körülbelül 2 500 vasbetonból készült objektumot építettek, amelyek közül 1000 erődágyúkkal, míg a többi 1 500 géppuskákkal volt felfegyverezve. *Mičianik* 2007. 74. o.

³⁸⁶ Krantz, Rudolf (1874–1941) német altábornagy. 1941 februárjában léptették elő altábornaggyá. 1941 októberében Drezdában halt meg. <https://www.unithistories.com/officers/bio/german/HeerK2.htm#Kr> (A letöltés ideje: 2021. 01. 14.)

³⁸⁷ *Mičianik* 2007. 68. o.

³⁸⁸ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 3.

³⁸⁹ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 3–4.

sekély, viszont a folyó fenekét homok és kavics borította.³⁹⁰ Elsőként a 2. Lovas Felderítőosztály alakulatai kezdték meg az átkelést a folyón, és 19 óra 30 perckor fejezték be.³⁹¹ A terepjáró járművek az akadályokat fokozatosan leküzdötték, de a kisebb gépkocsik és a harckocsik problémákba ütköztek. Az átkeléskor a kavics a harckocsik láncfalpai közé került, ezért némelyek a folyóban elakadtak. Egy LT-38 könnyű harckocsi a kijelölt átkelőhelyétől kissé kitért, és elmerült a vízben, de mielőtt a víz befolyt volna, még sikerült a túlsó partra kijutnia. A kavicsban elakadt gépjárműveknek ki kellett kapcsolniuk a motort, ezután a lovasfogatok és a harckocsik acélból készült drótkötelek segítségével a túlsó partra vontatták őket. Szerencsájukra az ellenség tüze nem akadályozta az átkelést. A 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóalj és a 11/I. Tüzérosztály gépjárművei nem tudtak a folyón átkelni, így mindkét alakulat a San folyó nyugati partján maradt a 454. Biztosító Hadosztály alárendeltségében. Június 25-én 21 órakor a német hadosztály parancsnoksága elrendelte, hogy ezek a szlovák alakulatok Grabownicán és Jurowcén keresztül Sanok térségébe, Tarnawába vonuljanak. Június 26-án reggel mindkét alakulat megérkezett a településre. Itt parancsba kapták, hogy másnap Lesko ellen támadjanak. Este azonban a parancsot megváltoztatták, és a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljat Temeszówba küldték, ahol ismét a Gyorscsoport alárendeltségébe került volna. A zászlóaljat később ismét útnak indították Temeszówból, ahová időközben megérkeztek. A 3. Harckocsiszázad páncélosainak segítségével az egység átkelt a San folyón, és ismét a Gyorscsoport alárendeltségébe került. A szlovák tüzérosztály segítségét a 454. Biztosító Hadosztály is igénybe vette, amikor a szlovák alakulat a német 221. Tüzérezred keretében tüzérségi támogatást nyújtott a hadosztálynak a San folyó nyugati partján indított támadásakor. A szlovák tüzéreknek sikerült felgyújtaniuk a szovjet hadosztály parancsnokságát.³⁹²

A DHM szerint a Gyorscsoport hiányosságai már a San folyó vonaláig történő előrenyomulás során megmutatkoztak. A szlovák alakulat törzsében káosz uralkodott, és az összeomlás veszélye fenyegetett, amelyet csupán a DHM beavatkozásának köszönhetően egy német összekötő törzs létrehozásával sikerült kiküszöbölni.³⁹³

Időközben a nem teljes értékű Gyorscsoport (a parancsnokság, a 2. Lovas Felderítőosztály, a Harckocsizászlóalj) feladata az volt, hogy Wojtkowa község irányába nyomuljon előre, ahol harci érintkezésbe kellett kerülnie az ellenséggel. A szlovák

³⁹⁰ *Mičianik* 2007. 68. o.

³⁹¹ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 4.

³⁹² *Mičianik* 2007. 68–69. o.

³⁹³ *Baka* 2019. 56. o.

alakulatoknak a második lépcsőben kellett vonulniuk a német csapatok mögött. A parancsot Pilfousek távolléte miatt a törzs hadműveleti osztályának vezetője, Ján Straka főhadnagy vette át. Pilfousek ezredes később Temeszówon megbeszélte a másnapi teendőket Krantz altábornaggyal, a 454. Biztosító Hadosztály parancsnokával. Szorgalmazta a lovas felderítőosztály számára az alakulattól délre lévő hegyvidék megtisztítását, mert ez a terep a gépkocsizó egységek számára járhatatlan volt. Június 25-ről 26-ra virradóra, reggel 4 órakor a Gyorscsoport megérkezett Malawa községbe. A menetoszlop élére a Ján Jarembák főhadnagy vezette 3. Harckocsiszázad LT-35 páncélosait jelölték ki.³⁹⁴ A malawai templom mögött összpontosult az egység három harckocsija, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a német gyalogság támogatásával északi irányba támadjanak Bircza felé. Két harckocsinak a Malawa mögötti, Leszczawától nem messze lévő erdőszéli térséget kellett átvizsgálnia, további öt páncélosnak pedig a Wojtkowa településtől északra lévő magaslatot kellett elérnie, és a San folyóig előretörnie.³⁹⁵ 1941. június 26-án pirkadatkor a Gyorscsoport az első harci bevetésére indult, amely egyben a szlovák haderő első harci tevékenysége volt a keleti fronton. Az alakulat gyorsan elfoglalta Bircza és Leszczawa térségét, amelyet a szovjet alakulatok már kiürítettek. Pilfousek elrendelte, hogy folytassák az előrenyomulást a Leszczawa–Wojtkowa vonalon, és ériék el Krościenko községet. Trzcianiec településen a helyi lakosságtól tudomást szerzett arról, hogy a Wojtkowa környéki erdővel borított hegyoldalon tüzérségi támogatással rendelkező szovjet erők helyezkednek el. A szovjet katonák jelenlétéről a helyi lakosság tájékoztatta a Gyorscsoport elővédjének néhány katonáját is. Az elővédet alkotó 3. Harckocsiszázad és nyolc német motorkerékpár ennek ellenére Wojtkowa irányába haladt előre. Amikor a Gyorscsoport elővédje dél körül a szovjet védelem lőtávolságába ért, akkor az ellenség a gyalogsági fegyverekből tüzet nyitott rájuk.³⁹⁶ Válaszként a szlovák golyószórók és géppuskák, valamint a páncéltörő ágyúk tüze semlegesítette a szovjetek előretolt állásait. A kerékpáros század a Wojtkowától északra lévő 497-es magassági pont felé támadott, ahol a szovjetek védelmi állása helyezkedett el. Az alakulat katonái öt ellenséges géppuskafélszket és a kezelőszemélyzet nagy részét is megsemmisítették. Úgy tűnt, hogy a szovjet ellenállást felszámolták. Nemsokára azonban újabb – aknavetők és lövegek által támogatott – szovjet géppuskás alakulatok nyitottak tüzet rájuk. Több közelben lévő ház is kigyulladt, míg a szlovák kerékpáros alakulat a gyalogság és a tüzérség támogatásának hiányában nem tudott fölénybe kerülni az ellenséggel szemben,

---

³⁹⁴ *Mičianik* 2007. 70. o.

³⁹⁵ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 4–5. s.

³⁹⁶ *Mičianik* 2007. 70. o.

ezért a Gyorscsoport parancsnoka a térségben előrenyomuló német kerékpáros alakulatok és a német üteg segítségét kérte, amelyet elutasítottak.³⁹⁷ A Harckocsizászlóalj páncélosai és páncéltörő ágyúi ezalatt a községtől délre támadtak az ellenséges támpontok ellen. A 3. Harckocsiszázad élszakasza Ján Dulá hadnagy parancsnoksága alatt betört a településre. Dulá hadnagy LT-35 és Jarembák főhadnagy LT-40 harckocsijával megpróbált a Wojtkowától délre elterülő dombon lévő szovjet védelmi állások ellen támadni, míg egy LT-35 harckocsi biztosította őket. A nehéz terepen nemsokára mindkét páncélos elakadt egy mély árokban. Amikor ez a szovjetek tudomására jutott, azonnal ellenlökést indítottak. Dulá hadnagy a heves golyózáporban kiugrott harckocsijából, és a harmadik LT-35 parancsnokához, Gustáv Krúpec tizedeshez futott segítségért, aki páncélosával a faluban maradt. Segítségével Dulá elakadt harckocsiját gyorsan kiszabadították, Jarembák főhadnagy páncélosának pedig külső segítség nélkül is sikerült kiszabadulnia. Mindhárom harckocsi megtámadta a közeledő szovjet katonákat, akik megkezdték a visszavonulást, mert a páncélosok ellen nem volt esélyük. A harckocsik egészen a védelmi állásokig vetették vissza a szovjet erőket. Jarembák főhadnagy páncélosa megsemmisített néhány géppuskafészkét is. A géppuskák kezelői keményen tartották magukat, sőt az egyik géppuska az utolsó ember elvesztéséig tüzelt. A szovjet ellenállást felszámolták. Ennek ellenére nem sok hiányzott ahhoz, hogy a Gyorscsoport csaknem egy ép LT-35 harckocsija szovjet kézre kerüljön. A járművet csupán a személyzet megfontolt viselkedése óvta meg. A többi harckocsi és a páncéltörő ágyú a 2. Lovas Felderítőosztály kerékpáros századának támogatásával megpróbálták felszámolni a szovjet védelmet a községtől délnyugatra. Itt ismét Gustáv Krúpec tizedes tűnt ki tettével, aki a heves tűzharcban megvédte a lovas felderítőosztály egy katonáját, és kilőtt egy lőszerrel megrakott tehergépkocsit. Cyril Kuchta főhadnagy, a harckocsiszakasz parancsnoka páncélosával betört a szovjet védelmi állások közé, és néhányat megsemmisített közülük. Néhány további géppuskafészek fokozatos felszámolásával sikerült a szovjet védelmet visszaszorítani. A szlovák alakulatok elfoglalták Wojtkowa települést, és sikerült behatolniuk a község mögötti keskeny völgybe. A szovjetek védelmének áttöréséhez hiányzott a gyalogság és a tüzérség támogatása. A védők csapdába akarták csalni a támadókat. Amikor a völgy megtelt a szlovák katonák és gépjárművek tömegével, a szovjetek tüzet nyitottak géppuskáikból, aknavetőikből és a 76,2 mm-es ágyúikból. A szlovák katonák gyorsan átugráltak a faluban lévő kerítésekön, és beszálltak járműveikbe, amelyek Wojtkowa környékén álltak. A szlovák csapatok megkezdték a

---

³⁹⁷ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Wojtkowej, 26. 06. 1941.

visszavonulást, és gépjárműikkel hatalmas porfelhőt kavartak, amely befedte a nagyon lassan haladó járműoszlopot. A szovjet tüzérség pontatlan tüze során Štefan Fábry tizedes életét veszítette, a felszerelést viszont nem érte semmilyen károsodás sem. Ha a lövedékek egy-két kilométerrel közelebb csapódtak volna be, bizonyára a szlovák járműoszlop súlyos veszteségeket szenvedett volna. A szovjet tüzérség ezután a Wojtkowától északra és délre lévő magaslatokat kezdte lőni, amelyeket szlovák alakulatok foglaltak el. Később a tüzérségi tüzet kizárólag a községre zúdították, amely során néhány ház kigyulladt. Pilfousek ezredes tudomásul vette, hogy csapatainak nincsenek megfelelő fegyverei a szovjet tüzérség elhallgattatására, ezért kétszer is (először páncélgépkocsival, másodsor motorkerékpáron) Kuzmina településre tért vissza, hogy támogatást és segítséget szerezzen a német csapatoktól. A segítséget elutasították, ezért Pilfousek parancsot adott a visszavonulásra. Wojtkowán közben pánik tört ki. Az elsők közt haladók az ellenséges tüzet nem bírták és a nyolc német motorkerékpáros visszavonult. Mögöttük a szlovák erők is megkezdték a visszavonulást, akik megálltak a Kuzmina és Roztoka községek közt lévő úton. Pilfousek ezredes is visszavonta a kerékpáros századot. A kerékpáros század a visszavonulás során nem esett pánikba, elsősorban néhány tiszt határozottságának köszönhetően. A lovas felderítőosztály parancsnokának segédtsíztje, Jozef Vražda³⁹⁸ főhadnagy géppuskájával és kezelőszemélyzetével az ellenséges tűzben fedezte saját alakulatának visszavonulását az utolsó katonáig. Hasonlóan cselekedett a szakaszparancsnok Juraj Laurinc hadnagy is, aki utolsóként vonult vissza az elért állásokból.³⁹⁹

A szlovák önkéntesekből szervezett utóvéd 18 órakor a Trzcianiectől délkeletre elhelyezkedő lejtőkön foglalt állást.⁴⁰⁰ A szlovák csapatok a visszavonulás közben ideiglenes védelmet szerveztek meg az állomány maradékából. Ekkor mutatta meg határozottságát és jó szervezőképességét Ján Straka főhadnagy, aki a visszavonuló katonákat egységekbe szervezte, és a védelmi állásokba küldte. 19 óra után a szlovák védelmet megerősítették nemcsak egy német kerékpáros századdal, hanem a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljjal is. A két hegyi ágyúval támogatott szovjet gyalogság azonnal harci érintkezésbe került az ideiglenes védelmi vonallal. Az éjszaka nyugtalan volt. A szovjet erők

³⁹⁸Vražda, Jozef (1912–?) szlovák főhadnagy. 1941 júniusától 1942 márciusáig a 2. Lovas Felderítőosztály parancsnokának segédtsíztje volt, majd visszatért Szlovákiába. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után a lipótszentmiklósi katonai helyőrség parancsnokaként működött. 1944. szeptember 25-től a csehszlovák haderő „Breza” gyalogzászlóaljának parancsnoka lett. 1944 decemberétől a 4. Partizánrezred (később dandár) tagja volt. Később összekötő tisztként működött. A háború után őrnaggyá, 1948-ban pedig ezredessé léptették elő. 1951-ben nyugállományba helyezték. *Cséfalvay* 2013. 265. o.

³⁹⁹ *Mičianik* 2007. 70–71. o.

⁴⁰⁰ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Wojtkowej, 26. 06. 1941.

igyekeztek elvágni a visszavonuló szlovák csapatok útvonalát, és támadásokat indítottak a falu mindkét oldalán lévő lejtők környékén. A Roztoka községtől délkeletre fekvő lejtőkön elhelyezkedő szlovák csapatokat megerősítették a német 4. Biztosító Ezred II. Zászlóaljával. A szovjet vonalak mögött maradt néhány szlovák katona, akiknek nem sikerült visszavonulniuk. František Kvasnička tizedes a harcok közepette elszakadt alakulatától, de nem adta fel, hogy ismét csatlakozzék hozzá. Éjszaka találkozott Ludovít Plesko közlegénnyel, aki egyedül védte a szovjet vonalak mögött lévő, károsodást szenvedett vz. 37 páncéltörő ágyút. Kvasnička tizedes közben három ellenséges szovjet katonát ejtett fogságba. Ők voltak az első szlovák fogságba került szovjet katonák a Szovjetunió elleni háborúban. Hasonlóan cselekedett a szovjet vonalak mögött maradt páncéltörő ágyújával Štefan Putiš közlegény is, aki az éjszaka alatt ágyúját fedezékbe helyezte, és megmentett még 12 elhagyott kerékpárt is. Ezek a katonák, akik azelőtt még sohasem vettek részt harcokban, nagyon nehéz helyzetben mutatták meg bátorságukat és egyéni képességeiket. Érdekes, hogy közülük senki nem állt át a Vörös Hadsereghez annak ellenére, hogy kimondottan ideális lehetőségük volt rá. Június 27-én reggel 8 órakor a 3. Harckocsiszázad LT-35 páncélosokkal ellátott szakasza előretört a Wojtkowától délnyugatra fekvő lejtők mentén a Trzcianiec melletti állásaiból, és észrevette, hogy a szovjet csapatok még pirkadat előtt keletre vonultak. A visszavonulók üldözését átvették a német alakulatok, míg a szlovák harckocsik visszatértek. A Gyorscsoport parancsnokságának nem volt tudomása arról sem, hogy a Wojtkowát védő szovjet csapatok melyik magasabb egységhez tartoztak, holott a német vezetésnek alapos információi voltak a szovjet alakulatokról és parancsnokaikról is. A Gyorscsoport ezen a napon együtt harcolt a német 444. és a 454. Biztosító Hadosztályokkal a szovjet 192. Hegyi Lövészadosztály ellen, amelyet két tüzérezred is támogatott. A Gyorscsoport első harci tevékenysége során csekély veszteségeket szenvedett. Egy fő esett el a harcokban (név szerint Štefan Fábry tizedes) és 6 fő sebesült meg. Két autó és 20 kerékpár semmisült meg. A Vörös Hadsereg veszteségeit nem lehetett megállapítani.⁴⁰¹ Más adatok szerint a Gyorscsoport vesztesége 1 halott, 3 sebesült (1 tiszt, 2 közlegény), 35 kerékpár és egyéb (tehergépkocsi, motorkerékpár) gépjármű, illetve felszerelés volt.⁴⁰²

„A szlovák Gyorscsoport első harci bevetése során nem vallott kudarcot annak ellenére, hogy fegyverzete és felszerelése hiányos volt. A gyalogság nem rendelkezett automata kézi lőfegyverekkel, a 11/I. Tüzérosztály nem volt teljes értékű, valamint a páncéltörő ágyúk és a könnyű harckocsik tüzereje sem volt eléggé hatékony. A Gyorscsoport

⁴⁰¹ Mičianik 2007. 72. o.

⁴⁰² VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Wojtkowej, 26. 06. 1941.

a kezdeti sikerek ellenére a Wojtkowa környéki harcok során arra kényszerült, hogy visszavonuljon, amely néhány tiszt és közlegény határozott fellépésének és bátorságának köszönhetően – a kisebb problémák ellenére is – végül rendezetten ment végbe.”

5.3. A Załuż környéki harcok

Június 27-én a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljából, a 11/I. Tüzérosztályból, a Harckocsizászlóaljából, a 2. Lovas Felderítőosztályból, a híradószázadból és egy utászszakaszból⁴⁰³ álló Gyorscsoport előrenyomulásának irányát keletiről nyugatira változtatták, miután a második vonalban elhelyezkedő német 454. Biztosító Hadosztály nem tudott áthaladni Sanok településen keresztül. A Gyorscsoportot ezek után a Julius Coretti⁴⁰⁴ ezredes vezette harccsoport alá rendelték, amely a San folyó keleti partján helyezkedett el a szovjet erődítmények mögött. A harccsoportot a szlovák alakulat mellett a német 4. Biztosító Ezred, Baath alezredes harccsoportja és a 303. Rendőrezred alkotta. Feladata az volt, hogy állítsa meg az esetlegesen délről és keletről induló szovjet támadásokat, ugyanis a Wojtkowa és Rybotycze mellett állomásozó szovjet alakulatoktól várható volt, hogy támadást indítanak. A szovjet csapatok azonban aznap kaptak parancsot a visszavonulásra. A harccsoportnak keletről meg kellett támadnia a szovjet erődítményeket, hogy ezalatt a német 454. Biztosító Hadosztály átkeljen a folyón. A Coretti-harccsoportnak együtt kellett működnie a légi felderítéssel. A 454. Biztosító Hadosztály alárendeltségében volt a szlovák lovasszázad is, amely feladatként azt kapta, hogy keljen át a folyón, és csatlakozzon a Coretti-harccsoporthoz. A Gyorscsoportnak a Kuzmina–Tyrawa Wołoska–Załuż vonalon kellett előrenyomulnia. Az elővédet a 2. Lovas Felderítőosztály nehézfegyver-századának két OA vz. 30 páncélgépkocsija, a 2. Harckocsiszázad két szakasza és egy páncéltörő ágyús szakasza alkotta. A hadoszlop fő erőit a kerékpáros század, a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóalj és a megmaradt harckocsi egységek alkották, ugyanis a 3. Harckocsiszázad egy szakasza és négy páncéltörő ágyú ideiglenesen a német 4/II. Zászlóalj alárendeltségében volt Roztoka község mellett, amelyek később csatlakoztak a Gyorscsoporthoz. Az átcsoportosítást a Kuzmina környékén és Roztoka délnyugati térségében elhelyezkedő német 4. Gyalogezred II. Zászlóalja és 8. Százada biztosította. A Gyorscsoport 10 órakor

⁴⁰³ Klubert 2016. 104–105. o.

⁴⁰⁴ Coretti, Julius (1892–1970) német ezredes. 1945 január végén nevezték ki vezérőrnaggyá. 1970 augusztusában hunyt el Grazban. <https://www.unithistories.com/officers/bio/german/HeerC.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

kezdte meg az előrenyomulást, amely a kanyargós utakon csaknem problémamentesen ment végbe. Tyrawa Wołoska község mellett körülbelül 150 szovjet katona tüzet nyitott rájuk, amely nem állította meg az előrehaladást, különösen azért, mert a szovjetek a szlovák páncélosok elől Rakowa község irányába vonultak vissza. Az elől haladó szlovák alakulatok 13 órakor elérték a Sanoktól körülbelül 10 km-re keletre fekvő Załuż települést. Itt jelentek meg előttük a látszólag üresnek tűnő, vasbetonból készült kiserődök. A szlovák alakulatok tehát a szovjetek erődítményrendszerébe ütköztek, amelyet nem hivatalosan Molotov-vonalnak neveztek. A nyugati irányba néző, lőrésekkel ellátott kiserődök a San folyó keleti partján helyezkedtek el. A Gyorscsoport egységei tehát hátulról közeledtek a kiserődök felé, ahonnan azok a legsebezhetőbbek voltak. Az alakulat főerőinek Załuż felől déli irányban kellett előrenyomulniuk Lesko felé, míg a gyengébb erőkkel rendelkező felderítő alakulatoknak és a Coretti-harccsoport parancsnoki törzsének Sanokra kellett előretörniük, amely az erődítményrendszer fő állásaival szemben helyezkedett el.⁴⁰⁵

Ez a Molotov-vonal katonai szempontból érdekes tervezésű volt. A Szovjetunió korábbi határán kiépített Sztálin-vonallal⁴⁰⁶ összehasonlítva a Molotov-vonal csupán erődítmények ritka láncolata volt, közvetlenül a határon kiépítve úgy, hogy az ellenség lássa azt. Ezen felül nem rendelkezett sem összefüggő aknamezővel, sem egyéb úttorlaszokkal és útakadályokkal. Hiányzott a védelmi vonala, amelynek kiépítését nem is tervezték, így a hátulról jövő támadást nem lehetett visszaverni. A Molotov-vonal kiserődjeinek többsége nem volt sem föld alá rejtve, sem pedig álcázva. Sanoktól Załuż és Lesko irányában összefüggő, vasbetonból készült kiserődök voltak kiépítve, amelyek fokozatosan helyezkedtek el 200–300 méterenként egymástól. Így ellenőrzés alatt tudták tartani a San folyó völgyét, tűz alatt tarthatták a folyó fontosabb átkelőhelyeit, és tűztámogatást nyújthattak egymásnak. Egyes kiserődöket fedett összekötő árkoknak kellett volna összekapcsolniuk, és telefonösszeköttetésnek is kellett volna lennie. Ezek az összeköttetések még nem voltak mindenütt kiépítve. Némely szakaszon 2 m mély és 3 m széles árkok, valamint drótkadályok voltak. A Sanok térségében lévő kiserődök egy-, kettő-, vagy háromemeletesek voltak, a helyőrségeik 4, 12, 15, 18, vagy akár 27 fős személyzetből álltak. A legelterjedtebbek az M típusú egyemeletes kiserődök voltak, amelyek kettő, három és ritkán négy 7,62 mm-es Maxim géppuskával voltak felfegyverzve. Építettek B típusú,

⁴⁰⁵ Mičianik 2007. 72. o.

⁴⁰⁶ A Szovjetunió nyugati határán tervezett határmenti megerősített körletek összefüggő rendszere, amely csupán félig készült el. Tűzeszközeit 1939-ben leszerelték, ezáltal később, 1941-ben a Szovjetunió elleni támadás során már nem tudta betölteni szerepét. *Suba* 1996. 416. o.

géppuskákkal felfegyverzett kétemeletes kiserődöket is, amelyeknek a föld alatt pihenésre alkalmas helyiségeik voltak. Némelyek közülük két 45 mm-es páncéltörő erődágyúval volt felszerelve. A leghatalmasabbak a háromemeletes, gyakran kettő, és ritkán négy 76,2 mm-es ágyúkkal felfegyverzett kiserődök voltak. Előfordultak olyanok is, amelyek vegyesen géppuskákkal és ágyúkkal is rendelkeztek. A vasbetonból készült kiserődök falainak vastagsága elérte az 1,5 m-t, míg a föld az 1 m-t. Ez ellenállóvá tette a kiserődöt a 120–150 mm-es lövegek tüzeivel szemben. Több esetben a vasbeton belülről még nyersgumi-réteggel volt beszegve, amely nehezen engedte át a lövedékeket, és tompította a becsapódó tűzéri gránátok erejét. Nyilvánvalóan a kiserődök többségében voltak szellőzőberendezések, kilátócsövek és légmentesen lezárt ajtók az egyes emeletek között, amely a helyőrségnek biztonságot nyújtott a vegyi fegyverekkel szemben. A föld alatt helyezkedtek el az élelmiszer- és lőszerraktárak. Néhány kiserőd páncélajtóját kívülről lezárták, így a benne lévő helyőrségnek nem volt más lehetősége, minthogy harcoljon a végsőkig. A Sanok és Lesko környékén lévő kiserődök helyőrségét a szovjet 12. Hadsereg alárendeltségébe tartozó 10. Megerősített Körlet alakulatainak legénysége adta. Ezek a katonák a szovjet vezetés részéről ténylegesen feláldozhatók voltak. Utolsóként éppen június 26-áról 27-re éjszaka vonult vissza az NKVD 93. Határőr Osztaga (később határőr ezred). Annak ellenére, hogy Sanoktól délre a Molotov-vonal kiépítése távolról sem volt befejezett, mégis komoly akadályt jelentett a német 17. Hadsereg előrenyomuló gyalog- és biztosító hadosztályainak.⁴⁰⁷ A 93. Határőr Osztag a 94. Határőr Osztag jobb szárnyával volt szomszédos.⁴⁰⁸ Egy ukrán katonaszökevény – Pomincsuk J. Opanaszevics – a kihallgatása során elmondta, hogy a kiserőd, amelyben tartózkodott, vasbetonból készült, a falak vastagsága 1,5 m, magassága körülbelül 2,5 m volt. Az ilyen típusú kiserődökben 6–12 fő tartózkodott. A kiserőd automata fegyverekkel volt felfegyverzve.⁴⁰⁹

Miután a német 454. Biztosító Hadosztálynak ezeket az erődítményeket szemből nem sikerült leküzdenie, ezért a Gyorscsoport is bevetésre került az erődítmények mögött azzal a céllal, hogy szabaddá tegye az utat a német hadosztály számára. Zaľuz felől Sanok irányába elsőként a német kerékpárosok csoportja tört előre, amely átvizsgálta a Zaľuztól nyugatra lévő első kiserődöt. Miután megállapították, hogy a kiserőd üres, jelzésként három fehér rakétát lőttek ki, hogy az út szabad. Abban a hitben, hogy a többi erődítményt nem tudják elfoglalni, 13 óra 45 perckor Zaľuzból előretörték a Gyorscsoport felderítő egységei,

⁴⁰⁷ Mičianik 2007. 73–74. o.

⁴⁰⁸ Padžev 1982. 36. o.

⁴⁰⁹ Lacko 2009. 97. o.

élen a Coretti-harccsoport törzsével.⁴¹⁰ A Winter vezérkari őrnagy és Schwarzhaupt főhadnagy vezette törzs három szlovák harckocsi védelme alatt haladt előre. Az elsőre üresnek tűnő kiserődök egyikéből 10 szovjet katonát ejtettek foglyul, amely nyilvánvalóvá tette, hogy a kiserődök mégsem üresek. Az egyik kiserőd 45 mm-es páncéltörő ágyúval volt felfegyverezve, amellyel szemben a szlovák harckocsik védtelenek voltak.⁴¹¹ Időközben a német gépjárműveket a Zaluža vezető úton lévő kereszteződéstől körülbelül 700 m-re nyugatra az ellenség tűz alá vette a kiserődökből, amely során hat német gépjármű kigyulladt. A német tisztek és altisztek kiszálltak az égő gépjárművekből, és az út menti árokban próbáltak fedezéket keresni. Pilfousek ezredes, a Gyorscsoport parancsnoka mikor meglátta az első égő német személygépkocsit, azonnal elrendelte Ján Straka főhadnagynak, hogy menjen a legközelebbi kiserődhöz, és megadásra szólítsa fel a szovjet katonákat. Straka főhadnagynak szerencséje volt, hogy nem ölték meg őt azonnal. A kiserődből elsőként egy szovjet főhadnagy adta meg magát, majd követte őt 22 katona és 2 telefonkezelő. A kiserődök helyőrségének legénysége között voltak olyanok is, akik a közeli erdőkbe próbáltak menekülni. Mivel a felderítő csoport és a szovjet kiserődök helyőrsége közötti harcok nem csendesedtek, ezért Pilfousek ezredes személyesen vette át a vezetést a Zaluž–Sanok szakaszon, és ide összpontosította a Gyorscsoport főerőit is. Lesko irányába csupán egy kisebb erővel rendelkező felderítő csoportot vezényelt, annak ellenére, hogy a főerőknek is ebben az irányban kellett volna előrenyomulniuk. Ez a csoport egy harckocsizakaszból, egy páncéltörő ágyús szakaszból és egy gyalogszakaszból állt. Lesko környékén a felderítő csoport erős ellenállásba ütközött, és nem tudott tovább haladni, mivel az itt lévő erődítmények megsemmisítésére nem voltak sem megfelelő eszközei, sem fegyverei.⁴¹²

Éppen akkor, amikor a német gépjárműveket a szovjetek tűz alá vették, a zaluži templom előtt álltak indulásra készen a Štefan Vančo főhadnagy vezette 2. Harckocsiszázad páncélosai. Amikor a szovjetek tüzet nyitottak a kiserődökből, néhány eltévedt golyó a falu felett repült el, ezért Vančo főhadnagy LT-40 harckocsijával előbbre ment, hogy megnézzze mi történt, majd kis idővel később Pilfousek ezredestől parancsot kapott az előrenyomulásra a harckocsizászlóalj parancsnoka Jozef Dobrotka őrnagy is, aki elrendelte, hogy két harckocsizakasz számolja fel az ellenállást. Vančo főhadnagy harcba küldte az öt LT-38 páncélosból álló, Ján Kukliš főhadnagy vezette 1. Harckocsizakaszát, és az öt LT-35 harckocsival rendelkező, Pavol Chlebuš hadnagy irányította 2. Harckocsizakaszát is. A

⁴¹⁰ *Mičianik* 2007. 74–75. o.

⁴¹¹ VHA, 55 kr., j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941), s. 1.

⁴¹² *Mičianik* 2007. 75–76. o.

páncélosok letértek az útról, és a gabonamezőkön keresztül haladtak előre, ahol drótakadályok és árkok is voltak, majd felvonultak a dombra, ahol az erődítmények helyezkedtek el. A harckocsik mögött nyomult előre a gyalogság. A többi gyalogos alakulat az erdőn keresztül, hátulról közelítette meg a kiserődöt. A szovjet védelem tüzet nyitott, a szlovák harckocsik azonban gyorsan elérték a szovjet sáncokat, és kizavarták onnan az ellenséget, majd löni kezdték a kiserődök lőréseit. Ez kevésbé volt hatékony, de a gyalogság kihasználta arra, hogy közeledjen a kiserődökhöz. Chlebuš hadnagy harckocsiszakasa a gyalogságot támogatta, és a távolabbi kiserődökre nyitott tüzet, míg Kukliš főhadnagy harckocsiszakasa visszahúzódott a domboldalra, és visszatért a faluba, ahonnan indult. Dobrotka őrnagy, Pilfousek ezredes parancsa értelmében azonnal a tűz alatt tartott útvonal felderítésére küldte a visszatérő alakulatot. A kiserődök előtti úton néhány szétlőtt német személygépkocsi hevert, míg a Coretti-harccsoport parancsnokságának törzstisztjei és altisztjei az árokban feküdtek, ahonnan a heves géppuskatűz miatt nem tudtak elmozdulni, és a sötétedésre vártak, hogy elmeneküljenek onnan. A Załużról Sanokra vezető út egy hegygerincen át vezetett, amelynek egyik oldalán még egy, fel nem derített kiserőd helyezkedett el két 76,2 mm-es ágyúval felfegyverezve. Kukliš főhadnagy LT–38 páncélosai Załuż település végén sorakoztak fel, majd a szakaszparancsnok indult el elsőként harckocsijával, és parancsba adta vezetőjének, Viktor Dokúpil tizedesnek, hogy állítsa meg a páncélost közvetlenül a domb tetején. Kukliš kinézett a harckocsi tornyából, és látta a németek kilőtt és kiégett Praga AV személygépkocsiját, amelynek legénysége az árokban talált menedéket. Kukliš páncélosa megindult előre, és a szovjetek géppuskatűzet zúdítottak rá. Dokúpil tizedes egy égő német gépkocsit kikerülve a páncélossal az út lazább talajára került, amely nem viselte el annak súlyát, megcsúszott, és oldalával az árokba borult, s ezzel a szovjetek számára kiváló célpontot nyújtott, akik tüzet nyitottak. Kukliš főhadnagy parancsot adott a harckocsi elhagyására, hogy legénységével fedezékbe vonuljon. A főhadnagy és töltőkezelője, Viliam Schneider tizedes az árokban maradtak, míg Dokúpil tizedes megpróbált eljutni a faluba, hogy jelentse a helyzetet Vančo főhadnagynak. Nagy erőfeszítések után sikerült eljutnia a szlovák gyalogos alakulatokhoz, majd közvetlenül a századparancsnokhoz, akit informált a helyzetről. Vančo főhadnagy LT–40 harckocsijával a baleset színhelyére ment. Időközben Kukliš segítségére sietett Karol Penciak tizedes LT–38 harckocsijával, de találatot kapott egy tüzelő 76,2 mm-es ágyúból, amelyet még további öt találat követett.⁴¹³

---

⁴¹³ *Mičianik* 2007. 76–77. o.

Az égő harckocsi legénysége, Karol Penciak tizedes, Štefan Galbavý, Ľudovít Makovický és František Zañ életét vesztette. Ők voltak a Gyorscsoport harckocsizászlóaljának első hősi halottjai, valamint az első megsemmisített szlovák LT-38 a keleti fronton.⁴¹⁴

Nem sokkal a tragédia után a helyszínre érkezett a Gyorscsoport gyalogsága és parancsnoksága mellett, Štefan Vančo főhadnagy LT-40 harckocsija, amely először megállt Kukliš főhadnagy elhagyott LT-38 páncélosa mellett, és kérte a főhadnagyot, hogy szálljon be, aki ezt visszautasította, ezért megmutatta neki a menekülési útvonalat. Vančo harckocsijának személyzete az égő LT-38 megszemlélése után esetleges túlélőket keresve biztonságba helyezte magát és visszatért.⁴¹⁵

Pilfousek ezredes tudomásul vette, hogy az ellenséges kiserődök semlegesítése elkerülhetetlen, ezért a Zaluž-Sanok országút (319-es magaslat térsége) irányából harcba vetette a páncéltörő és a hegyi ágyúkat, és elrendelte a 6/II. Gyalogzászlóalj parancsnokának, hogy tegyék ártalmatlanná a kiserődök fegyverzetét és személyzetét.⁴¹⁶

Míg a harckocsik a kiserődöket támadták, addig a 6/II. Gyalogzászlóalj gyalogos és utász legénysége hátulról közelítette meg az erődítményt, majd szemből indítottak támadást a vz. 37 páncéltörő és vz. 15 hegyi ágyúk tüzérségi támogatása mellett. Az 11/I. Tüzérosztály vz. 30 tarackjai még nem voltak jelen, mert a német 221. Tüzérezred alárendeltségében vetették be őket a San folyó nyugati partján, Wielopole térségében. A gyalogság rajokba rendeződve, óvatosan közeledett a kiserődökhöz. Ha a kiserődökből nem nyitottak tüzet, szétszóródtak a puszta mezőn. Akkor körülbelül 100 méterről a kiserődökből heves tüzet zúdítottak rájuk a géppuskákból, és földhöz szegezték őket. Az erődítményekre a páncéltörő és hegyi ágyúk szintén heves tüzet nyitottak, amely azonban hatástalan volt. A fedezettűz alatt a szlovák gyalogság visszavonult. Nyilvánvalóvá vált, hogy a szemből indított támadás erős tüzérségi tűz nélkül értelmetlen. A németek által nyolc Ju-87⁴¹⁷ zuhanóbombázóból ígért tüztámogatás elmaradt. A kiserődök szovjet védői saját előljáróik által halálra ítélve keményen védekeztek. A szlovák katonák morálja és harci kedve azonban jó volt. A

⁴¹⁴ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941.), s. 1.

⁴¹⁵ *Mičianik* 2007. 77–79. o.

⁴¹⁶ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941.), s. 1–2.

⁴¹⁷ A Ju-87 egymotoros, alsószárnyas, merevfutóműves, fémépítésű német Junkers zuhanóbombázó. Fegyverzetét két 7,92 mm-es géppuska, két 20 mm-es gépágyú és 700 kg bomba alkotta. A háború utolsó éveiben főleg csatarepülőgépként használták, ezért két 37 mm-es páncéltörő gépágyút építettek be a szárnyai alá. *Bonhardt* 1996G. 194., *Bonhardt* 1996B. 493. o.

Gyorscsoport parancsnoksága szerint a legénység a fáradtság és a rendszeres étkezés hiánya ellenére bátran küzdött.⁴¹⁸

A gyalogság kiserődök elleni sikertelen támadása után az utászegységeket is bevetették, akik hátulról az erdős terepen közelítették meg a célpontokat. Néhány szovjet hadifogoly is segített nekik. Az utászok kisebb csoportokba rendeződve támadtak, és robbanóanyagokat is bevetettek. A délután 16 óráig tartó harcokban Ladislav Lendvay⁴¹⁹ főhadnagy tűnt ki, aki személyesen vezette csoportját, és támadást indított az egyik kiserőd ellen. Határozottságának köszönhetően a kiserődöt gyorsan, és veszteségek nélkül sikerült ártalmatlanná tenniük. Hasonlóan teljesített katonáival együtt Jozef Vražda főhadnagy is. Bátran viselkedett Pavol Gallík szakaszvezető (gyalogság), aki csupán pisztolyával felfegyverezve, szakaszának legénységével fogságba ejtette a kiserőd 12 tagú legénységét. Peter Gavlaš közlegény heves tűzharcban vasrúddal megemelte a kiserőd kilátócsövét, és kézigránát behajításával semlegesítette a kiserődöt. Néhány órás harc után a tizenhárom kiserődből⁴²⁰ kilencet semlegesítettek, a megmaradt négy elreteszelt, lezárt és őrzött kiserőd volt, amelyet július 3-ról 4-re a szlovák 5. Gyalogezred (2. Hadosztály) katonái⁴²¹ foglaltak el. Három kiserődöt még a páncéltörő és hegyi ágyúk támogatásával sem sikerült semlegesíteni. A szlovák alakulatok a kiserődök elleni harcokban 5 halottat, 2 sebesültet,⁴²² egy LT-38 harckocsit és egy Praga AV személygépkocsit veszítettek.⁴²³ Fogságba ejtettek körülbelül 200 szovjet katonát, amelyek többsége Közép-Ázsiából származott. Kukliš főhadnagy LT-38 harckocsiját kihúzták az árokból, majd ismét a Coretti-harccsoporthoz került. A harcok végeztével, 15 óra 30 perckor Zalužra visszatért a Coretti-harccsoport

⁴¹⁸ *Mičianik* 2007. 79. o.

⁴¹⁹ Lendvay, Ladislav (1917–?) szlovák lovassági főhadnagy. 1941. június 24-től szeptember 1-ig részt vett a harcokban a keleti fronton. 1943. június 26-tól egészen 1945. március 25-ig mint százados teljesített szolgálatot. Másnap csatlakozott a csehszlovák haderőhöz. A háború után összekötő tisztként is működött, és kiképző tevékenységet is folytatott a gyalogságnál. *Cséfalvay* 2013. 149–150. o.

⁴²⁰ A 447-es magaslattól keletre lévő nehéz kiserődöket a felderítő osztály fegyverzetével nem lehetett ártalmatlanná tenni, ezért az alakulat nem tudott tovább haladni. A Gyorscsoport parancsnoka elrendelte a nem semlegesített kiserődök őrzését, és a többi, már lefegyverzett kiserőd elfoglalását. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941.), s. 2.

⁴²¹ Čatloš tábornok dicséretben részesítette Ján Černek alezredest, az 5. Gyalogezred parancsnokát, aki személyesen vezette katonáit, és július 3-án önkéntesen, saját kezdeményezésre az ezred alakulataival megsemmisítette a szovjet vasbeton erődöt, ahonnan az ellenség veszélyeztette a felvonulási útvonalat. VHA, 55-57-4, Veliteľstvo armády, Čís.: 1092/1941, SV. 10. júla 1941.

⁴²² A sebesülést szenvedett katonák Imrich Vašnova közlegény (Harckocsizászlóalj) és Ján Potkan tizedes (6/II. Gyalogászlóalj) voltak. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Vel. 2. divízejn oblastí, Čís. 21.932/Döv. O. d. 1941, Zápisky z bojov, Prešov 18. august 1941., s. 6.

⁴²³ A Coretti-harccsoport parancsnoksága 6 személygépkocsit veszített. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941.), s. 2.

parancsnoksága, gépjárműik viszont megsemmisültek. Azoknak a kiserődöknek a bejáratát befalazták, amelyekben még működő fegyver és éleslőszer volt.⁴²⁴

5.4. Harcok Sadkowice–Koniuzski térségében

A Zaluż környéki erődvonal áttörése után a Gyorscsoport alakulatai 19 órára elfoglalták Olchowiec–Tyrawa Wołoska térségét, s ezáltal lehetővé tették a német 454. Biztosító Hadosztály katonái számára, hogy végre átkeljenek a San folyón. A hadosztály parancsnoka elismerését fejezte ki, és köszönetet mondott a szlovák katonáknak és parancsnokuknak a segítségért. A Gyorscsoportnak ezek után Lesko irányába kellett előrenyomulnia, amely az eredeti kijelölt feladat volt. Mivel azonban ebben a térségben többemeletes, vasbetonból készült kiserődök helyezkedtek el, amelyek ellen még a 100 mm-es vz. 30 tarackok is hatástalanok voltak, ezért a Gyorscsoport számára új irányt jelöltek ki. Június 28-án Zaluż–Kuzmina–Krościenko–Chyrow–Dobromil–Nowe Miasto Przemyskie–Bylice vonalon Sadkowice–Koniuzski térségébe kellett előrenyomulni, és lezárni minden déli és délkeleti irányú átjárót.⁴²⁵ Június 27-én este 20 óra körül a Gyorscsoport utóvédje Tyrawa Wołoska–Wujskie térségében veszteségek nélkül verte vissza a szétszóródott szovjet alakulatok támadásait, akik kereszttüzet zúdítottak rájuk a 300-as magaslat és a kis templom térségében.⁴²⁶ Másnap 14 órakor a Gyorscsoport a német 101. Könnyű Gyaloghadosztály alárendeltségében Kuzmina irányába tört előre. Az előrenyomulás megtorpant, amikor Wojtkowától délre egy LT-35 harcokcsi a hídnak ütközött, és körülbelül 5 métert zuhant. A legénység sérülés nélkül túlélte a balesetet.⁴²⁷ Az alakulat ezek után tovább haladt előre, és elérte Chyrowot, ahol a helyi lakosság lelkesedve, diadalkaput felállítva, virágok sokaságával, vendégszeretően fogadta a szlovák katonákat. Június 29-én 19 óra 15 perckor a Gyorscsoport elérte Sadkowicét.⁴²⁸

Itt az eddig német alárendeltségben harcoló 11/I. Tüzérosztály ismét visszakerült a szlovák alakulathoz. A Gyorscsoportot ezzel egyidőben a Kurt von Briesen⁴²⁹ tábornok vezette német LII. Hadtest alárendeltségébe helyezték. A német LII. Hadtest keleti szárnyán

⁴²⁴ *Mičianik* 2007. 79. o.

⁴²⁵ *Mičianik* 2007. 79–81. o.

⁴²⁶ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Zaluža (27. júna 1941.), s. 3.

⁴²⁷ *Mičianik* 2007. 81. o.

⁴²⁸ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 6–7.

⁴²⁹ Briesen, Kurt von (1886–1941) német gyalogsági tábornok. 1940 augusztusától gyalogsági tábornok. 1941. november 20-án a Szovjetunió területén zajló harcokban esett el. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/B/BriesenKv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

lévő Gyorscsoport Szambortól északkeletre helyezkedett el. Június 30-án az alakulat legénységének többsége pihenőnapot tartott, illetve a gépjárművek javításával, a fegyverzet és a felszerelés feltöltésével foglalkozott. Egy kisebb létszámú felderítő alakulatot, amely egy gyalogszázadból, egy géppuskásszakaszból, három vz. 37 páncéltörő ágyúból és három OA vz. 30 páncélgépkocsiból állt, Ozimina–Hordinia–Tatari Laka–Majnica–Woloszcza térségébe küldték. A járműveiket horogkeresztes zászlóval kellett ellátniuk, hogy sem a Luftwaffe, sem pedig a Szamborból előrenyomuló német alakulatok ne tekintsék őket ellenséges csapatoknak. A szlovák felderítő csapatok nem találkoztak ellenséges, csupán német erőkkel, majd a terep felderítése után visszatértek az alakulatukhoz. 18 óra körül azonban a Vörös Hadsereg szétvert, az erdőkben bujdosó megmaradt alakulatai zavart keltettek az előrevetett szlovák osztagoknál.⁴³⁰ Este 20 órakor a Gyorscsoport csapatait megtámadta egy 150–200 főből álló lovasosztály, amely a szétszórt szovjet kozák lovasdandár katonáiból szerveződött, és északra akartak törni a szlovák alakulatokon keresztül, hogy egyesüljenek a Vörös Hadsereg csapataival.⁴³¹ Sadkowice–Wieckowice térségében elsősorban a szlovák 2. Lovas Felderítőosztály került nyomás alá. Az alakulat parancsnoka a 6/II. Gyalogzászlóalj egy századának segítségét kérte. Ezt a kérést akkor azonban még nem tudták teljesíteni, mert a szlovák zászlóalj a német alakulatok leváltását hajtotta végre. A Zarajsko községből Koniuzskin keresztül menekülő lakosok elmondták, hogy az ellenség behatolt a településre, és ami útjába került, elpusztította. Koniuzski nyugati szélén megerősítették a felderítő csoportot.⁴³² Az alakulat harci tevékenységét az 11/I. Tüzérosztály is segítette, miután a Wieckowicétől délre lévő erdősegre néhányszor tüzet nyitottak. A 2. Lovas Felderítőosztály parancsnoka a kért segítséget később megkapta. A 6/II. Gyalogzászlóalj egy százada azonban Czernichów–Ostrow irányban előrenyomulva szintén nagy szovjet nyomás alá került. A zászlóalj előrevett osztagainak végül vissza kellett vonulniuk Ostrowra, ahol a szovjet csapatok támadását sikerült megállítani. A fegyveres összecsapás másnap, július 1-jén hajnali 4 órakor ért véget. A szlovák csapatok az ellenséges erőket szétverték, és 2 hadifoglyot ejtettek. Az egyik civilruhába öltözött⁴³³ volt, akit a kihallgatás után föbe lőttek. Időközben a szlovák Harckocsizászlóalj két katonája, név szerint Pavol Trnavský és Viktor Kamil átszöktek a szovjetekhez. A szovjet propaganda

⁴³⁰ Az osztag ideiglenes jellegű és állományú, különleges feladat teljesítésére kikülönített megerősített egység, a legység erejű különítmény. *Szabó* 1995. 1027. o.

⁴³¹ *Mičianik* 2007. 81. o.

⁴³² VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje v priestore Sadkováce–Konjuski.

⁴³³ A civilruhába öltözött katonáról a helyi lakosok elmondták, hogy a szlovák katonák helyzetéről, állásairól és gyengeségeiről érdeklődött. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje v priestore Sadkováce–Konjuski.

mindkettőjükre hatással volt, bár a kommunista eszme alapjaival még Szlovákiában ismerkedtek meg, később mindkettőjüket holtan találták meg. Szovjet kézfegyverből kilőtt golyó végzett velük, és figyelmeztető cédula volt a nyakukon. A látottak hatására a dezertálások száma egy időre a minimálisra csökkent.⁴³⁴

5.5. Előrenyomulás Szambor–Drohobics–Sztrí irányába

1941. július 1-jén a Gyorscsoport feladata az volt, hogy déli irányban előrenyomuljon Szamboron keresztül Drohobics felé. Az alakulatot két csoportra osztották. A keleti csoportot a 2. Lovas Felderítőosztály, egy harckocsiszakasz, egy páncéltörő ágyús szakasz, a 6/II. Gyalogzászlóalj és a 11/I. Tüzérosztály (egy üteg hiányában), a híradószázad és a Harckocsizászlóalj többsége alkotta, amelynek Koniuzski–Drohobics vonalon kellett előnomulniuk, míg a nyugati csoport négy páncélgépkocsiból, egy harckocsiszakaszból, egy páncéltörő ágyús szakaszból, lovas felderítő alakulatokból és a 11/I. Tüzérosztály egy ütegeből állt. Időközben a Gyorscsoportot valószínűleg megerősítették az 1. Lovas Felderítőosztály néhány alakulatával Pilfousek kijelentésére, miszerint az erdős terepen az előnyomulás fedezésére lovas alakulatok szükségesek. A nyugati csoportnak Sadkowice–Szambor irányába kellett vonulniuk, valamint összeköttetést létesíteniük a Dubljanyban lévő német alakulatokkal. A szlovák katonáknak előrenyomulásuk irányában meg kellett tisztítaniuk a terepet a szétvert ellenséges csapatoktól. A Gyorscsoport minden probléma nélkül érte el Szambort, ahol összeköttetést létesített a német 454. Biztosító Hadosztállyal. Itt az alakulatnak tovább kellett vonulnia Drohobics irányába, és elfoglalnia Sztrí városát. Az előrenyomulás itt is akadályok nélkül zajlott, és a Gyorscsoport július 1-jén 10 óra 15 perckor elfoglalta Drohobics települést. Később a szlovák alakulatot visszavezényelték Szamborra, ahová még aznap 17 óra 40 perckor meg is érkezett. Az alakulat katonái a nap hátralévő részét gépjárművek javításával, a készletek, a fegyverzet és a felszerelés feltöltésével töltötték. A Gyorscsoport nagy mennyiségű szovjet fegyvert és felszerelést zsákmányolt, amelynek elszállítását a gépjárművek és legénységének nem elegendő száma miatt a németek vállalták. A szlovák alakulat nem tudott Sztrí felé vonulni, mert gépjárműinek több mint negyede pótalkatrészek hiányában üzemképtelen állapotban maradt

---

⁴³⁴ *Mičianik* 2007. 81. o.

az utakon. Ennek ellenére Pilfousek ezredes július 2-án a 66 km-re lévő Sztríre küldött egy felderítő csoportot.⁴³⁵

A szovjet 192. Hegyi Lövészadosztály június 29-ig a Sztrí–Tuchla vonalig vonult vissza. Időközben a szovjet csapatok helyzete kritikussá vált, ugyanis a német 1. Páncéloscsoport visszaverte a szovjet gépesített hadtestek ellentámadását, és Zsitomirig tört előre. Június 30-án a SZTAVKA⁴³⁶ a 6., 12. és a 26. Hadseregek számára elrendelte, hogy ürítsék ki a lebergi kiszögellést, és a Szárni–Szlucs folyó–Skalat–Csortkov–Kolomija–Berehomet vonalon ideiglenes védelmi vonalat létesítsenek, valamint július 9-ig új védelmi állásokat építsenek ki Korosztény, Novohrad-Volinszkij, Sepetovka és Sztarokonsztantinov nyugati szélén. A 12. Hadsereg alakulatainak június 30-ról július 1-jére virradó éjszaka el kellett hagyniuk állásaikat. A 44. és az 58. Hegyi Lövészadosztályok, mivel nem voltak harci érintkezésben a német csapatokkal, ezért problémamentesen vonultak vissza, míg a 192. Hegyi Lövészadosztály komoly harcokat folytatott a visszavonulás során. Utolsóként az NKVD 94. Határőr Osztag (később 92. Határőr Ezred) vonult vissza. A szlovák felderítő csoport Sztrí települést harcok nélkül foglalta el.⁴³⁷ Az NKVD 94. Határőr Osztag alakulatainak többsége a szovjet–magyar határ mentén helyezkedett el, és az Uzsoki-, a Vereckei- és a Viskovszki-hágóknál összpontosult.⁴³⁸ Mihail Grigorjevics Padzsev a 94. Határőr Osztagtól így emlékezett vissza az eseményekre: „Június 26. estéig a 94. Határőr Osztagunk is – a 13. Gyaloghadttest parancsnokának, N. K. Kirillov vezérőrnagy parancsára – megkezdte [az alakulatok] kivonását a határról...Csak az alakulat két határőrosztaga nem kapott parancsot a visszavonulásra, miénk, a tizedik, és a szomszédos, kilencedik – Titov hadnagy osztaga.”⁴³⁹ Később sor került a megmaradt osztagok kivonására is. Padzsev így írt erről: „Ismét egy gépjárműoszlop érkezett. A 13. Gyaloghadttest törzsfőnök-helyettese mindenkinek elrendelte a felszállást a gépkocsikra és a visszavonulás megkezdését.”⁴⁴⁰

⁴³⁵ *Mičianik* 2007. 82–83. o.

⁴³⁶ 1941. június 23-án létrehozták a Szovjet Fegyveres Erők Főparancsnoksága Főhadiszállását, amelyet hamarosan Legfelsőbb Parancsnokság Főhadiszállásává szerveztek át. Augusztus 8-án ebből alakult meg a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása (orosz nyelvű rövidítése: SZTAVKA). *Szabó – Számvéber* [2002]. 16. o. Június 30-án felállították az Állami Honvédelmi Bizottságot (GKO), amelynek közvetlen alárendeltségébe utalták a SZTAVKA-t. A GKO tagja volt Sztálin mellett Vorosilov, Berija, Molotov és Malenkov (Sztálin pártbéli helyettese). A SZTAVKA vezetésében a kommunista pártot Sztálin, Molotov és Vorosilov, a haderőt pedig Tyimosenko, Bugyonnij, Saposnyikov és Zsukov képviselte. *Keegan* 2003. 125. o.

⁴³⁷ *Mičianik* 2007. 83. o.

⁴³⁸ *Padžev* 1982. 31. o.

⁴³⁹ *Padžev* 1982. 37. o. (fordította a szerző)

⁴⁴⁰ *Padžev* 1982. 53. o. (fordította a szerző)

Július 3-án Szamborban megemlékezést tartottak a Wojtkowánál és Załużnál elesett szlovák katonák tiszteletére. A megemlékezésen jelen volt ing. Franz Karmasin⁴⁴¹ tartalékos százados, államtitkár, aki a szlovákiai német kisebbség vezetője is volt. Július 4-én 17 óra 30 perckor a Szamborban állomásozó Gyorscsoportnál látogatást tett a nemzetvédelmi miniszter, Ferdinand Čatloš tábornok, és a német katonai küldöttség vezetője, Paul von Otto tábornok is. Čatloš a Gyorscsoport díszszemléjének megtekintése után kitüntette a Wojtkowa és a Załuż melletti harcokban kitűnt tiszteket és katonákat.⁴⁴² Az ellenséggel szembeni hatékony fellépésükért Jozef Vražda és Ján Straka főhadnagyokat századossá, Juraj Laurinc hadnagyot főhadnaggyá, a Harckocsizászlóalj négy katonáját pedig örvezetővé léptették elő.⁴⁴³ Még aznap reggel a Gyorscsoport néhány alakulatát (egy géppuskás szakasz, 2 OA vz. 30 páncélgépkocsi, 2 darab vz. 37 páncéltörő ágyú, a kerékpáros század) a Szambor–Koniuzski–Rudki útvonalon harcba küldték, hogy derítse fel és semmisítse meg azokat a szovjet alakulatokat, amelyek megtámadták a szlovák és német különítményeket Koniuzski és Rudki településen. A Vörös Hadsereg szétvert kozák lovas kötelékei a helyi lakosságot is terrorizálták. A kiküldött szlovák csoport semmi érdemlegeset sem tett a szovjetekkel szemben, és eredménytelenül tért vissza.⁴⁴⁴

5.6. A Gyorscsoport tevékenységének értékelése

A szlovák katonáknak a harcokban tanúsított magatartását a megfelelő harci kedv és fegyelem határozta meg annak ellenére, hogy a Szovjetunió elleni háború embertelen és könyörtelen volt. Némely tiszt és katona is foglalkozott a dezertálás lehetőségével, ugyanis

⁴⁴¹ Karmasin, Franz (1901–1970) szudétanémet származású politikus volt, aki a Szlovák Köztársaság (1939–1945) idején a Német Párt vezetőjeként tevékenykedett. *Janek* 2009. 33. o.

⁴⁴² Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes a szlovák katonai győzelmi kereszt III. osztályával tüntették ki. A „Hősiességért” érdemérem 2. fokozatát a Harckocsizászlóaljnál szolgálatot teljesítő Ján Jarembák főhadnagy, Ján Kukliš főhadnagy, Gustáv Krúpec tizedes, Ludovít Plesko közlegény, Štefan Putiš közlegény és a 6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóaljnál szolgálatot teljesítő Pavol Gallík szakaszvezető kapta. A „Hősiességért” érdemérem 3. fokozatával Cyril Kuchta főhadnagyot, Július Čelár tizedest, František Kvasnička tizedest, Michal Orendáč tizedest, Jozef Cíger közlegényt, Viktor Dokúpil közlegényt, Jozef Kurej közlegényt, Viliam Schneider közlegényt (mindannyian a Harckocsizászlóalj tisztjei, illetve katonái), Ladislav Lendvay főhadnagyot (2. Lovas Felderítőosztály) és Peter Gavlaš közlegényt (6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóalj) tüntették ki. A Gyorscsoportnál szolgálatot teljesítő hősi halált halt szlovák katonákat (Karol Penciak tizedes, Štefan Galbavý, Ludovít Makovický és František Záh közlegények, valamint Štefan Fábry tizedes) posztumusz a „Hősiességért” érdemérem 3. fokozatával tüntették ki. VHA, 55-57-4, Veliteľstvo armády, Čís.: 1021/1941, SV. 4. júl 1941.

⁴⁴³ VHA, 55-57-4, Veliteľstvo armády, Čís.: 1021/1941, SV. 4. júl 1941.

⁴⁴⁴ *Mičianik* 2007. 83. o.

a Szovjetunió erejének és kommunista propagandájának köszönhetően szláv nagyhatalomként jelent meg előttük, de ezt a hamis képet eloszlatták a szovjet területen látottak. Az első két szlovák dezertőrt (Trnavský és Kamil közlegény) a szovjetek brutálisan meggyilkolták, ezáltal további dezertálásokra a Gyorscsoportnál nem került sor. A szlovák katonák számára kellemes élmény volt, hogy a helyi lakosság virágokkal, felszabadítóként fogadta őket, gyümölcssel, tejjel, alkohollal és egyéb élelmiszerrel kínálta meg őket. A kommunisták részéről, a munkások és parasztok paradicsomának tartott Szovjetunió mítoszát elvetette a megszálló katonák üdvözlése és fogadása a helyi lakosság által. Az NKVD által végrehajtott tömegmészárlás áldozatainak látványa mély nyomokat hagyott a szlovák katonákban. Amíg a köztörvényeseket szabadon engedték, addig a politikai foglyokat, akiket az NKVD nem evakuált, a börtönökben lemészárolták. A Gyorscsoport katonái ezeket a meggyilkolt áldozatokat a szambori, drohobicsi és sztrii börtönökben találták meg. A drohobicsi börtönben 400 áldozat volt, akiket a helyi lakosok fokozatosan temettek el. A helyi lakosság rémtörténetet beszélt el az NKVD által elkövetett gyilkosságokról. Szamborban néhány száz ukrán és lengyel értelmiségi személyt öltek meg, akiket a kommunista rezsim legveszélyesebb ellenségeinek tartottak. A drohobicsi gyermekotthonban élő gyermekeket is lemészárolták azzal az indokkal, hogy nem kerülhetnek az ellenség kezei közé. Ezeknek a szörnyű gyilkosságoknak a látványa sokkolta a szlovák katonákat, akik közül sokan pozitívan értékelték részvételük jogosságát a Szovjetunió elleni háborúban. A szlovák propaganda ugyanezt hangoztatta. A szlovák katonák a helyi lakosság felszabadítójaként kezdték magukat érezni, és ez erős hatással volt harci kedvük megerősödésére.⁴⁴⁵ Kautnik főhadnagynak – a Gyorscsoport hírszerző tisztjének – július 3-i távirata szerint július 1-jén a drohobicsi rendőrség hátsó épületrészében körülbelül 1 000 ukrán nemzetiségű személy holttestét találták meg, akiket az NKVD különleges alakulatai a legkegyetlenebb, legembertelenebb módszerekkel (megcsonkítás, kínzás) gyilkoltak meg.⁴⁴⁶

A gyorsan felállított szlovák Gyorscsoport 1941. június 25-én kezdte meg az átkelést a San folyón, a Sanoktól 15 km-re északra fekvő Temeszów településnél, majd Wojtkowa irányába nyomult előre. Másnap, június 26-án a szlovák alakulat első harci bevetésére indult, amely során átesett a tűzkeresztségen. Bircza és Leszczawa térségének elfoglalása után (Megjegyzés: a szovjet csapatok már korábban elhagyták a térséget) Leszczawa–Wojtkowa vonalon kellett előrehaladniuk Krościenko irányába, amikor az ellenség tüzérsége tüzet

⁴⁴⁵ *Mičianik* 2007. 84–85. o.

⁴⁴⁶ *Lacko* 2009. 124. o.

nyitott a szlovák katonákra. Június 27-én a Gyorscsoportnak a Kuzmina–Tyrawa Wołoska–Załuż vonalon kellett előrenyomulnia. Załuż térségében a szlovák Gyorscsoport katonái ismét harcba keveredtek a szovjet erőkkel, majd kisebb harcokra került sor Sadkowiec–Koniuzski térségében, ezután a szlovák alakulat Szambor–Drohobics–Sztrí irányába folytatta az előrenyomulást.

A Gyorscsoport katonái két komolyabb harci bevetése során 9 vasbetonból készült kiserődöt semlegesítettek és több mint 200 hadifoglyot ejtettek úgy, hogy nem rendelkeztek sem speciális kiképzéssel, sem különleges, kiserődök elleni fegyverzettel, sem pedig komolyabb tüzérségi támogatással. A szlovák harckocsik 37,2 mm-es ágyú hatástalanok voltak a kiserődökkel szemben, csupán a gyalogság fedezésére, és a kiserődök védőinek lekötésére vetették be őket. A Gyorscsoport 7 halottat, 8 sebesültet, 2 harckocsit, 1 páncéltörő ágyút, 2 személygépkocsit, néhány tehergépkocsit és kerékpárt veszített. Nem világos, hogy milyen okok miatt égett ki a másik harckocsi. Valószínűleg nem harc közben, hanem a motor meghibásodása miatt. Természetesen az alakulatnak szerencséje volt, hogy nem találkozott a hatalmas erőket felvonultató szovjet 8. Gépesített Hadtesttel, amellyel szemben nem lett volna esélye, és a megsemmisülés fenyegette volna.⁴⁴⁷ A Gyorscsoport mindössze kéthetes tevékenysége során megfelelően teljesített annak ellenére, hogy fegyverzete és felszerelése hiányos volt. Veszteségei a körülményekhez képest alacsonyak voltak

---

⁴⁴⁷ *Mičianik* 2007. 84–85. o.

6. A szlovák Gyorsdandár (Rýchla brigáda) részvétele és harci tevékenysége a Barbarossa hadműveletben

6.1. A Gyorsdandár létrehozása, alakulatai és fegyverzete

A Szlovákiában lezajlott mobilizáció által lehetővé vált, hogy komolyabb, nagyobb erőket küldjenek a keleti frontra. 1941. június 22-e és július 5-e között 2 314 tisztet és 65 704 katonát hívtak be. A behívottak közül a valóságban 2 104 tiszt és 54 754 katona került egyéb katonai alakulathoz, ezáltal lehetővé vált a június 30-ig a Szlovákia északkeleti részén összpontosuló szlovák alakulatok feltöltése. A Čatloš tábornok parancsnoksága alatt álló „Armádna skupina” (Ennek az elnevezésnek a magyar nyelvű szó szerinti fordítása lehet hadseregcsoporthoz, illetve seregcsoporthoz is. Természetesen jelen esetben nem beszélhetünk egy hadműveleti–hadászati seregtestről.) nevű seregtest – amelynek törzsfőnöke Štefan Tatarko vezérkari alezredes volt – a parancsnokságból, az 1. és 2. Gyaloghadosztályokból, a 11. és 12. Tüzérezredekéből, a 11. Harckocsiszázadból, a 11. Páncéltörő ágyús századból, a 11. Utászászlóaljából, a 11. Híradóászlóaljából, és egyéb ellátó, illetve kiszolgáló alakulatokból állt. A hadtest erejű seregtest parancsnoksága Homonnán állomásozott. A Jozef Turanec ezredes vezette 1. Gyaloghadosztály Bártfa–Kapi–Girált térségében, az Augustín Malár vezérkari ezredes irányította 2. Gyaloghadosztály Mezőlaborc–Olyka térségében összpontosult.⁴⁴⁸ Az „Armádna skupina” seregtestet egyes forrásokban Tábori Hadtestnek (Polný zbor) is nevezik.⁴⁴⁹ A szlovák vezetés kénytelen volt beismerni, hogy ennek a seregtestnek az alakulatai – modern technika híján – a fronton használhatatlanok voltak. Becker alezredes a hiányosságokat is megnevezte, amely különösen a gépkocsik, gumiabroncsok és a képzett gépkocsivezetők számában mutatkozott meg.⁴⁵⁰

A szlovák „Armádna skupina” seregtest alakulatainak június 30-án Čatloš tábornok 1. számú hadműveleti parancsában elrendelte, hogy Sanok–Lesko térségébe vonuljanak.⁴⁵¹ Ez az – 50 608 főből álló – Tábori Hadtest Čatloš tábornok parancsnoksága alatt az 1. Gyaloghadosztályból (1., 2. és 3. Gyalogezredek, 1. Tüzérezred, 1. Utászászlóalj, 1. Híradóászlóalj, 14. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg, 1. Páncéltörő Ágyús Század, 1. Lovas

⁴⁴⁸ Bystrický 1998. 41. o.

⁴⁴⁹ Lacko 2009. 24. o.

⁴⁵⁰ Baka 2019. 61. o.

⁴⁵¹ Bystrický 1998. 42. o.

Felderítőosztály), a 2. Gyaloghadosztályból (4., 5. és 6. Gyalogezredek, 2. Tüzérezred, 2. Utászszázlólaj, 2. Híradószázlólaj, 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg, 2. Páncéltörő Ágyús Század, 2. Lovas Felderítőosztály) és a hadtestközvetlen alakulatokból (parancsnokság, 12. Tüzérezred, 11. Harckocsiszázad, 11. Páncélgépkocsi-század, 11. Páncéltörő Ágyús Század, 8. Nehéz Légvédelmi Ágyús Üteg, 11. Utászszázlólaj, 11. Híradószázlólaj stb.) állt, amely 1941. július 7-én indult el a keleti frontra.⁴⁵²

A szlovák Gyorscsoport a harcok során kisebb–nagyobb létszámú szovjet katonát és félig–meddig katonai öltözéket viselő szovjet személyeket ejtett fogságba. Tatarko vezérkari alezredes 1941. július 6-án elrendelte a fogságba ejtett szovjet katonák elszállításával kapcsolatos egységes eljárást. A foglyokat kihallgatták, és két csoportra – ukrán és más nemzetiségűekre – osztották, majd ezután az „Armádna skupina” parancsnoksága (fedőneve: Ladislav) által létrehozott gyűjtőhelyre kerültek. Újabb kihallgatás után a nem ukrán nemzetiségűeket, valamint a megbízhatatlan ukránokat és zsidókat Szlovákiába küldhették, ahol segédkezniük kellett volna elsősorban a mezőgazdasági munkákban. A megbízható ukrán hadifoglyokat nem szállították Szlovákia területére. Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter és az „Armádna skupina” parancsnoka 1941. július 10-én 51. számú személyes parancsában elrendelte, hogy a szovjet hadifoglyokat ne osszák szét nemzetiségük szerint.⁴⁵³

A Gyorscsoport harci bevetéseit és tevékenységét figyelembe véve, valamint a katonák harci tapasztalatait értékelve a szlovák hadvezetés úgy döntött, hogy a Gyorscsoportot további alakulatokkal erősíti meg,⁴⁵⁴ és megszervezi a Gyorsdandárt. 1941. július 5-én Čatloš tábornok 4. számú hadműveleti parancsa értelmében a Gyorscsoportot megerősítették a 11. Tüzérezreddel, az 1. Hadosztály alárendeltségébe tartozó 1. Lovas Felderítőosztály gépkocsizó alakulataival és a kerékpáros századdal, amelyeket Szambor településre küldtek, ahol az 1. Hadosztálytól átadott alakulatokat összevonták a 2. Lovas Felderítőosztály gépkocsizó alakulataival, és létrehozták a Gépkocsizó Felderítőosztályt. A 2. Hadosztály a formálódó alakulat rendelkezésére bocsátotta az 1. Utászszázadát.⁴⁵⁵ A Gyorscsoport parancsnokságát 82 fővel, a Gépkocsizó Felderítőosztályt 540 fővel, a gépkocsizó gyalogszázlólaját 205 fővel, a Harckocsizászlólaját 135 fővel, a 11/I. Tüzérosztályt 404 fővel, a híradószázadot pedig 4 fővel erősítették meg. A fegyverzet tekintetében is megerősítésekre került sor, ugyanis a tüzérosztály 4 darab 105 mm-es vz. 35

⁴⁵² Kliment – Nakládal 2003. 31. o.

⁴⁵³ Pejs 2009. 75–76. o.

⁴⁵⁴ 1941. július elején a szlovák 1. és 2. hadosztályok Szambortól nyugatra állomásoztak, amelyek néhány alakulatukkal erősítették meg a Gyorscsoportot.

⁴⁵⁵ VHA, 55, kr. 57, 5, Veliteľstvo armády, Štáb 3. oddelenie, Operačný rozkaz č. 4, SV. 5. júl 1941.

ágyút kapott, valamint és a páncéltörő ágyúk számát is növelték.⁴⁵⁶ 1941. július 7-én az 5. számú hadműveleti parancs értelmében a Gyorscsoportot hivatalosan is átnevezték Gyorsdandárrá.⁴⁵⁷ Július 12-én a dandár megszervezése befejeződött, amelyet ismét Carl-Heinrich von Stülpnagel tábornok 17. Hadseregének alárendeltségébe helyezték.⁴⁵⁸

A német katonai szervek jelentései szerint a Szovjetunió elleni hadjárat kezdete óta tárgyalások zajlottak a szlovák és német fél között a lehető legnagyobb katonai részvételtől a keleti fronton. Tulajdonképpen a tárgyalások eredménye lett a Gyorsdandár létrehozása.⁴⁵⁹

A Gyorsdandár létszáma 3 546 fő volt (ebből 117 tiszt⁴⁶⁰). Fegyverzete 1 391 darab pisztolyból, 1 665 darab puskából, 126 darab golyószóróból, 29 géppuskából, 37 darab 37 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúból, 2 darab aknavetőből, 4 darab 75 mm-es vz. 15 hegyi ágyúból, 12 darab 100 mm-es vz. 30 tarackból, 4 darab 105 mm-es vz. 35 ágyúból, 5 OA vz. 30 páncélgépkocsiból, 36 könnyű harckocsiból (20 LT-35, 9 LT-38 és 7 LT-40), 298 tehergépkocsiból, 88 személygépkocsiból, 5 egészségügyi és 4 tartálykocsiból, 62 motorkerékpárból és 269 kerékpárból állt.⁴⁶¹

A Gyorsdandár alakulatai Szamor környékén helyezkedtek el. A dandár parancsnoka Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes, a dandártörzsé pedig Július Nosko lovassági őrnagy lett. A dandár alakulatainak összevonását a szlovák repülőgépek is biztosították. Július 6-án az 1. Felderítő-repülőszázad és a 13. Vadászrepülő-század gépei több alkalommal is felderítő és védelmi tevékenységet folytattak Chyrow–Szamor–Drohobics–Turka légtérben, de nem került sor semmilyen incidensre az ellenséges szovjet légierő gépeivel szemben.⁴⁶² A 12. és 13. Vadászrepülő-századok gépeinek feladata július folyamán a német légi felderítés biztosítása volt a frontvonal déli szakaszán.⁴⁶³ Július 8-án útnak indult a szlovák 1. Hadosztály Rudky, a 2. Hadosztály pedig Drohobics térségébe.⁴⁶⁴ Július 9-én a Gyorsdandár a Szamor–Rudky–Lemberg–Winiki vonalon Winiki–Kurowice–

⁴⁵⁶ *Kliment – Nakládal* 2003. 86–87. o.

⁴⁵⁷ VHA, 55. kr. 57. j. 5, Veliteľstvo armády, Štáb 3. oddelenie, Číslo: 107. 086/Taj. oper. 1941, Operačný rozkaz č. 5, SV. 7. 7. 1941.

⁴⁵⁸ *Cséfalvay* 2008. 81. o.

⁴⁵⁹ *Baka* 2019. 60. o.

⁴⁶⁰ A szakmailag jól kiképzett és felkészített hivatásos tisztek és altisztek hiánya miatt már 1939 novemberében Besztercebányán megnyitotta kapuit a katonai akadémia. Ez a katonai iskola készítette fel és képezte ki a szlovák szárazföldi erők és a légierő jövőbeni tisztjeit. Noha az oktatás időtartama két év volt, a tisztek hiánya miatt már 1940 augusztusában az első évet abszolvált hallgatókat tisztté avatták. A Szovjetunió elleni hadbalépés után, 1941 júliusában a katonai akadémiát feloszlatták, a hallgatókat pedig hadnagyi rangban a harcmezőre küldték. Az akadémia 1941 novemberében kezdte meg ismét működését. *Segeš* 2015. 287. o.

⁴⁶¹ *Kliment – Nakládal* 2003. 87. o.

⁴⁶² *Mičianik* 2007. 86–87. o.

⁴⁶³ *Baka – Meško* 2010. 96. o.

⁴⁶⁴ *Bystrický* 1998. 43. o.

Szopki térségébe nyomult előre. Az utak csúszósak és sárosak voltak, ezért külön kihívást jelentett elsősorban a gépjárművek vezetőinek. Több gépjármű elromlott, és defektet kapott, amelyeket Szamborba, vagy Lembergbe vontattak, ahol a javításokat végezték. A következő napon, július 10-én a Gyorsdandárt a 8 darab 20 mm-es Oerlikon gépágyúval felfegyverzett 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteggel erősítették meg, amely az alakulat légvédelmét próbálta biztosítani.⁴⁶⁵ A július 9-i parancs értelmében a dandárt a szlovák 3. és 4. Gyalogezredek két zászlóaljával (3/I. és 4/I. Zászlóalj) kell megerősíteni, amelyeket Chyrowba küldtek, hogy ott gépjárművekkel szereljék fel, és német mintára szervezzék át. 1941. július 11-én a Gyorsdandár Tarnopol keleti térségébe érkezett, ahol a von Stülpnagel gyalogsági tábornok vezette német 17. Hadsereg alárendeltségébe került. A dandár tisztjeit és legénységét Kozlowa környékén szállásolták el, ahol három nap pihenő várt rájuk. A következő napon az alakulatot a 11. Tüzérezred további osztályaival erősítették meg. Az ezred két könnyű (11/I. és 11/II.) és egy nehéz tüzérosztállyal (11/III.) rendelkezett. Mindkét könnyű tüzérosztály három-három ütegből állt, és mindegyik üteg egyenként 4 darab vz. 30 tarackkal volt felfegyverezve. A 11/III. Nehéz Tüzérosztály szintén három üteggel rendelkezett, ütegenként 4 darab vz. 35 ágyúval felfegyverezve.⁴⁶⁶ A német és szlovák tüzéralakulatok közti összekötő szerepet von Langerke őrnagy töltötte be. A Gyorsdandár 3/I. és 4/I. Gyalogzászlóaljakkal tervezett megerősítése végül elmaradt.⁴⁶⁷ Július 12-én a – tervezettől eltérően, de előerőben és fegyverzetben némileg megerősített – 6/II. Gyalogzászlóaljat Gépkocsizó Gyalogos Csoportnak nevezték át.⁴⁶⁸ Július 21-én a dandár létszáma már elérte a 4 902 főt (ebből 195 tiszt). Fegyverzetét ekkor 1 666 darab pisztoly, 2 815 darab puska, 156 darab golyószóró, 27 darab géppuska, 24 darab 100 mm-es vz. 30 tarack, 12 darab 105 mm-es vz. 35 ágyú, 4 darab 75 mm-es vz. 15 hegyi ágyú, 39 darab 37,2 mm-es vz. 34 és 37 páncéltörő ágyú, 8 darab 20 mm-es vz. 36 légvédelmi gépágyú, 2 darab 81,3 mm-es vz. 36 aknavető, 5 OA vz. 30 páncélgépkocsi, 27 LT–35, 9 LT–38 és 7 LT–40 könnyű harcokcsi alkotta. A közlekedést 459 teher- és 137 személygépkocsi, 90 motorkerékpár és 296 kerékpár biztosította.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ VHA, 55-57-4, kr. 57, Veliteľstvo armády, Č. 107.118/Taj. oper. 1941, Operačný rozkaz č. 47, SV. 9. júl 1941.

⁴⁶⁶ Jozef Pecina tanulmányában a Ján Kallo tüzérőrnagy vezette 11. Tüzérezred fegyvereinek elosztása eltérő, mint ahogy Mičianik leírja könyvében. Pecina munkájában 1941 júliusában mindhárom tüzérosztály egyenként 8 db 100 mm-es vz. 30 tarackkal és 4 db 105 mm-es vz. 35 ágyúval rendelkezett. *Pecina* 2005. 58. o.

⁴⁶⁷ Véleményem szerint a háttérben az idő- és a gépkocsihiány állt. Utóbbi problémára a későbbi Gyorsadosztály parancsnoka, Turanec ezredes is felhívta a figyelmet. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a szlovák katonai vezetésnek nem állt érdekében nagyon erős alakulatok bevetése a keleti fronton, mint ahogy már erről volt szó, a részvétel inkább szimbolikus, mint katonai jellegű volt.

⁴⁶⁸ *Kliment – Nakládal* 2003. 87. o.

⁴⁶⁹ *Cséfalvay* 2008. 81. o.

Július 16-án Čatloš tábornok személyes megbeszélést tartott Turanec ezredessel, az 1. Hadosztály parancsnokával, valamint a 2. Hadosztályt irányító Malár vezérkari ezredessel. A hadosztályparancsnokok javaslatát – miszerint a harci feladatok ellátására elég a Gyorsdandár, és őrző feladatok teljesítésére két–három zászlóalj, a többi alakulatot pedig haza lehetne küldeni – a nemzetvédelmi miniszter elvetette. Turanecék azzal érveltek, hogy a férfiakra szükség van odahaza az aratásnál és más sürgős mezőgazdasági munkáknál is, ahol jelenleg több hasznukat vennék. A nemzetvédelmi miniszter továbbra is hajthatatlan maradt. Malár ezredes tervét egy vegyes hadosztály létrehozását illetően, szintén elvetette. Turanec ezredes naplójában megjegyezte, hogy ezekkel az elavult közlekedési eszközökkel nagyon nehéz mozgatni egy hadosztályt, és új, modernebb közlekedési eszközökre van szükség. Egy ezred legénységi állományának és készleteinek szállítására legalább 250 tehergépkocsira van szükség.⁴⁷⁰

Az alakulatok parancsnokai fontosnak tartották, hogy a katonák fegyelme megmaradjon, ezért a szabálysértéseket igyekeztek szigorúan büntetni, hogy gátat szabjanak az ilyen eseteknek. Ján Kallo⁴⁷¹ őrnagy – a 11. Tüzérezred parancsnoka – 10. számú napi parancsában megtiltotta bármilyen katonai eszköz, vagy felszerelés eltulajdonítását. A polgári lakosság vagyonának eltulajdonítását rablásnak minősítette, amely akár golyó általi halállal is büntetendő.⁴⁷²

6.2. Előrenyomulás Vinnyica térségébe

Július 14-én a német 17. Hadsereg parancsnokságának utasítása szerint a Gyorsdandárnak a hadsereg jobbszárnyán kellett előrenyomulnia Bucsacs, majd tovább Gródek térségébe, ahova július 16-án 19 órakor meg is érkezett, s így elérte az 1939 szeptembere előtti lengyel–szovjet határt. Az itt eltöltött két nap során az alakulat katonái a gépjárművek javításával, a fegyverzet és felszerelés megtisztításával és a készletek feltöltésével foglalkoztak. Július 19-én a dandárnál látogatást tett Čatloš nemzetvédelmi miniszter, Alexander Mach belügyminiszter és az államtitkár Franz Karmasin százados. Még aznap este a Gyorsdandárt a Ludwig Kübler⁴⁷³ gyalogsági tábornok XXXXIX. Hegyi Hadteste alá rendelték, amelynek

⁴⁷⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 21–23.

⁴⁷¹ Kallo, Ján szlovák őrnagy. 1940 októberétől 1941 augusztusáig a szlovák 11. Tüzérezred parancsnoka volt. <https://www.valka.cz/Delostrelecky-pluk-11-1940-1941-t49271> (A letöltés ideje: 2021. 01. 18.)

⁴⁷² VHA, RD, kr. 155, Del. pl. 11, Denný rozkaz čís. 10, 14. júla 1941.

⁴⁷³ Kübler, Ludwig (1889–1947) német gyalogsági tábornok. A legkiválóbb német táborigazgatók közé tartozott, aki egyúttal Hitler hegyi alakulatainak megalapítója is volt. 1933 előtt a Szovjetunióban katonai

alárendeltségében volt a német 257. Gyaloghadosztály, valamint az 1. és 4. Hegyi Hadosztályok is. A hadtest Vinnyica irányába nyomult előre. A szlovák dandár ekkor egy szolidan, de megbízhatóan felfegyverzett, teljesen gépesített és kipihent alakulat volt, amely a 17. Hadseregen belül egyedülként rendelkezett harckocsikkal. Előrenyomulásuk iránya Gródek–Ploskirow–Latyczow volt egészen Djakowce–Werbka térségéig, amely körülbelül 40 km-re északnyugatra helyezkedett el Vinnyicától. A szlovák dandár katonái július 20-án érkeztek meg a kijelölt helyre. Időközben az 1. és 4. Hegyi Hadosztályok Vinnyica elfoglalásáért küzdöttek, amikor a szovjet utászok a kialakult zűrzavarban saját embereikkel együtt felrobbantották a hidat. A város elestét nem tudták megakadályozni az erős szovjet ellenlökések sem. A Gyorsdandár azt a feladatot kapta, hogy július 21-én Vinnyicára vonuljon. Elsőként a Tibor Dualsky őrnagy vezette elővéd nyomult előre, amely egy felderítő (egy páncélgépkocsi-szakasz, egy kerékpáros szakasz) és egy harcoló (két harckocsiszakasz, két páncéltörő ágyús szakasz, két kerékpáros szakasz, a nehézfegyverszázad nagy része, egy gyalogszázad, egy tüzérüteg) alakulatokból álló csoportosításból, valamint a dandártörzsből állt. Mögöttük a Karol Hrabec őrnagy vezette hadoszlop (egy páncélgépkocsi szakasz, egy páncéltörő ágyús szakasz, a Gépkocsizó Gyalogos Csoport, a Harckocsizászlóalj, a 11. Tüzérezred, a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg, egy utász- és egy híradószázad, a 315. Tehergépkocsi-oszlop stb.) haladt. Július 21-én Pilfousek vezérkari ezredes, a Gyorsdandár parancsnoka néhány tisztjével Kübler tábornokhoz ment Vinnyicára. A tábornok vázolta nekik a fennálló helyzetet. A Gyorsdandár feladata az volt, hogy déli és délkeleti irányban elvágja a szovjet csapatok menekülési útvonalát. Kübler tábornok a Gyorsdandárt a Maximilian Fretter-Pico⁴⁷⁴ vezérőrnagy vezette német 97. Könnyű Gyaloghadosztály alárendeltségébe helyezte, és elrendelte, hogy Gumennoje–Mihajlovka–Szcsasztlivaja–Lipovec–Illinci vonalon nyomuljon előre, boztosítsa Lipovec–Illinci térségét, akadályozza meg a szovjet alakulatok visszavonulását délkeleti irányban, és folytassa a szovjet csapatok üldözését egészen Granovig (lásd: Mellékletek, 5. számú térkép). Ján Straka főhadnagy szerint a német hadvezetés elvárása alapján a Gyorsdandárnak

---

instruktorként tevékenykedett. Később részt vett a lengyelországi, a franciaországi, a balkáni és a Szovjetunió elleni hadjáratokban. 1941 novemberében rendfokozatát a hegyi csapatok tábornokává nevezték át. 1941 decemberétől 1942. január végéig a német 4. Hadsereg parancsnoka volt. 1943 őszén katonai parancsnokként a Balkán-félszigeten működött. A második világháború utolsó napjaiban a jugoszláv partizánok fogságába esett. 1947-ben mint háborús bűnöst föbe lőtték. *Klubert* 2003. 16. o., <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/K/KueblerLudwig.htm> (A letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁴⁷⁴ Fretter-Pico, Maximilian (1892–1984) német vezérőrnagy. A második világháború elején a német XXIV. Hadtest vezérkarának főnöke. 1941. április 15-én a német 97. Könnyű Gyaloghadosztály parancsnokává nevezték ki. 1941. december 27-én a német XXX. Hadtest parancsnoka lett. 1942 februárjától altábornagy, júniustól pedig tüzérségi tábornok lett. 1944. július 17-én a német 6. Hadsereg élére került. 1945 márciusában a német IX. Hadtest parancsnokhelyettese lett. 1984. április 4-én hunyt el. *Borus* 1996A. 118 o.

át kellett törnie a frontot Vinnyicánál, és gyors előrenyomulással a szovjet csapatok mögött, körülbelül 80 km mélységben lezárni az egyetlen visszavonulási útvonalat és a vasútvonalat. Pilfousek ezredes is aggályait fejezte ki a feladat teljesítését illetően. Kübler tábornok válasza az volt, hogy a szlovákok megmutathatják, hogy megérdemlik a Führer bizalmát. Ha teljesítik a feladatot, akkor kérelmezi, hogy a Gyorsdandár katonái rendkívüli szabadságot kapjanak, és többé ne legyenek harcba vetve.⁴⁷⁵

A XXXXIX. Hegyi Hadtest parancsnoka figyelmeztette Pilfousek ezredest, hogy ez a feladat nem veszélytelen. A Gyorsdandárnak Voronovicából Illinci felé haladva támogatnia kellett a német 97. Könnyű Gyaloghadosztályt, és Nová Priljukától északnyugati irányban Lipovec felé pedig a német IV. Hadtest alárendeltségébe tartozó 24. Gyaloghadosztályt. Kübler tábornok szerint a szlovák dandárnak minimális veszteségek árán kellett volna nagy győzelmet elérnie, több mint 10 ezer foglyot ejtenie, és nagy zsákmányt szereznie. Nosko őrnagy, a dandártörzs parancsnoka szkeptikus volt a feladat teljesítését illetően. Szerinte a szlovák katonákat az égő pokolba küldik. Kübler tábornok számításai azonban helytelenek voltak, ugyanis a német 1. Páncéloscsoport nyomása alatt harcoló szovjet 6. és 12. Hadseregeknek nem volt szándékuk visszavonulni. A német tábornoknak nem volt tudomása arról sem, hogy a szovjet csapatok 1941. július 22-én komoly ellenlökésre készültek. Pilfousek ezredes – Kübler tábornokkal való tanácskozása után – este 23 órakor találkozott a Fretter-Pico tábornokkal, a német 97. Könnyű Gyaloghadosztály parancsnokával. A tábornok közölte Pilfousek ezredessel, hogy elfoglalták a Lipovectól 8 km-re nyugatra lévő Szcsasztlivaja települést, és a német felderítés szerint a szovjetek csupán ezred nagyságú erőkkel (a valóságban a szovjet 72. Hegyi Lövészadosztály) rendelkeznek a Voronovica–Obodnoje útvonalon. A német 97. Könnyű Hadosztály főerőinek július 22-én Obodnoje településen keresztül Illinciig kellett előrenyomulniuk. Fretter-Pico tábornok Pilfousek ezredesnek egyben elrendelte, hogy a Gyorsdandár azonnal Szcsasztlivaja településre vonuljon, ahonnan július 22-én reggel vegye üldözőbe az Illinci irányába visszavonuló ellenséget. Egy német felderítőzászlóaljnak a Gyorsdandár mögött kellett előrenyomulnia, és biztosítania Lipovec térségét. A szlovák dandárnak pedig Illinciben csatlakoznia kellett a német 97. Könnyű Gyaloghadosztályhoz, és közösen előrenyomulniuk Granov irányába.⁴⁷⁶

A Gyorsdandár július 21-én késő este érkezett meg a Bug folyó partján lévő Vinnyica településre. A város még lángokban állt, amely a német 4. Hegyi Hadosztály és a

⁴⁷⁵ *Mičianik* 2007. 89–90. o.

⁴⁷⁶ *Mičianik* 2007. 94–95. o.

visszavonuló szovjet alakulatok közötti kemény harcokról tanúskodott.⁴⁷⁷ A Gyorsdandár Gépkocsizó Gyalogos Csoportjánál gépkocsivezetőként szolgálatot teljesítő Jozef Belko így emlékezett vissza Vinnyica városára: „Vinnyica a Bug folyó partján fekszik. Nagy és gyönyörű város volt sok gyárral. Amikor a dandár a városhoz közeledett már késő este volt. Az alacsony dombtetőről rettenetesen szívszagató képet láttunk. A város lángokban állt. Az égő házak a nem régi kegyetlen harcokról tanúskodtak.”⁴⁷⁸ A szlovák dandár nem állt meg a településen, hanem folytatta előrenyomulását, átkelt a német utászok által fából épített hídon keresztül. A gépjárművek lekapcsolt fényszórókkal haladtak előre a girbegörbe utakon, amely elég kockázatos volt. A Gyorsdandár július 22-én 1 órakor érte el Szcsasztlivaja települést. A német felderítőzászlóalj csupán bizonytalan hírekkel szolgált Pilfousek ezredes számára. A hírek szerint Felixovka község a szovjetek kezén van, Lipovec térségében talán két szovjet gyalogezred állomásozik. Pilfousek ezen információk alapján arra következtetésre jutott, hogy az ellenség demoralizálódott, és Illinci irányába vonul vissza. Ebből kifolyólag Lipovec előtt csupán gyenge, rejtett szovjet alakulatokat feltételezett. A valóság azonban az volt, hogy a német 17. Hadsereggel és a von Kleist vezérezredes vezette 1. Páncéloscsoporttal szemben a szovjet 12. és 6. Hadseregek voltak védelemben. Ezeknek a szovjet hadseregeknek a helyzete 1941. június végén vált kritikussá, amikor a német 1. Páncéloscsoport egészen Zsitomirig tört előre. Június 30-án a SZTAVKA utasította az Ivan Nyikolajevics Muzicsenko⁴⁷⁹ altábornagy vezette 6. Hadsereget és a Pavel Grigorjevics Ponyegyelin vezérőrnagy vezette 12. Hadsereget, valamint a Fjodor Jakovlevics Kosztyenko altábornagy irányítása alatt lévő 26. Hadsereget, hogy ürítsék ki a lembergi kiszögellést, és létesítsenek védelmi állásokat a Szárni–Szlucs folyó–Osztrog–Skalat–Csortkov–Kolomija–Bergomet vonalon. Július 9-ig pedig építsenek ki újabb védelmi állásokat a Sztálin-vonalhoz tartozó megerősített körzetekben, mégpedig Korosztyeny, Novográd-Volinszkij, Sepetovka, Sztarokonsztantyinov és Proszkurov (ma Hmelnickij) nyugati szélén. A Sztálin parancsára lefegyverzett és részenként lebontott Sztálin-vonal nem jelentett nagy akadályt a támadóknak. A német 1. Páncéloscsoport már július 9-én áttörte a vonalat, és három nappal később, nehéz harcok közepette elfoglalta Bergycsevet. A német 17. Hadsereg is támadásba lendült a Sztálin-vonal ellen, előrenyomulásának iránya a szovjet 12. Hadsereg és a tőle délre elhelyezkedő 18. hadsereg csatlakozási pontja volt. A német

---

⁴⁷⁷ *Mičianik* 2007. 97. o.

⁴⁷⁸ *Belko* 1965. 20. o. (fordította a szerző)

⁴⁷⁹ Muzicsenko, Ivan Nyikolajevics (1901–1970) szovjet altábornagy. 1940 júniusától 1941 augusztusáig a 6. Hadsereg parancsnoka volt. *Andaházi Szeghy* 2009. 52. o.

XXXXIX. Hegyi Hadtest, amelynek alárendeltségébe tartoztak az 1. és 4. Hegyi Hadosztályok, támadást indított a szovjet 12. Hadsereg ellen, és július 16-án 20 km-es szélességben áttörte a Sztálin-vonalat. Időközben az 1. Páncéloscsoport elfoglalta Belaja Cerkovot. A támadók a szovjet 6. és 12. Hadseregeket elválasztották a Délnyugati Front többi alakulatától. Július 19-én a német XXXIX. Hegyi Hadtest elfoglalta Vinnyicát, és a szovjet csapatokat a Déli-Bug folyó mögé vetette vissza. A Vörös Hadsereg csapatainak üldözése kimerítette a német katonákat, valamint a visszavonulók által megsemmisített hidak szintén akadályozták az előrenyomulást, ezért Kübler tábornok parancsnoksága alá rendelték ideiglenesen a német IV. Hadtest 97. Könnyű Gyaloghadosztályát, 125. és 295. Gyaloghadosztályait, az LII. Hadtest 100. Könnyű Gyaloghadosztályát, valamint a szlovák Gyorsdandárt.⁴⁸⁰

A szovjet alakulatok délkelet felé, Kalinovka–Gajszin, valamint Vinnyica–Gajszin irányban vonultak vissza a SZTAVKA által kijelölt Belaja Cerkov–Gajszin vonalig. Lipovec település fontos útkereszteződés volt, ahol a Kalinovka–Gajszin út találkozott a Vinnyicába vezető mellékúttal. Lipovecet a sikeres visszavonulás miatt meg kellett védeniük a szovjet csapatoknak. Miután a visszavonuló szovjet alakulatoknak nem sikerült szabadulniuk üldözőiktől, Muzicsenko altábornagy és Ponyegyelin vezérőrnagy úgy döntöttek, hogy ellenlökést indítanak a támadókkal szemben, amelyet július 22-re terveztek. A német XXXIX. Hegyi Hadtesttel szemben Ponyegyelin 12. Hadserege helyezkedett el, amely szintén rendelkezett hegyi alakulatokkal. Július elején a 12. Hadsereget a 8. Lövészhadtest (72. Hegyi Lövészadosztály, 99. és 173. Lövészadosztályok), a 13. Lövészhadtest (44., 58. és 192. Hegyi Lövészadosztályok) és a 24. Gépesített Hadtest (45. és 49. Harckocsihadosztályok, 216. Gépesített Hadosztály) alkotta, amely csupán 15 régebbi típusú harckocsival rendelkezett. A 8. Lövészhadtest és a 24. Gépesített Hadtest korábban a 26. Hadsereg alárendeltségében volt. A német XXXIX. Hegyi Hadtest támadását a 13. Lövészhadtestnek kellett visszavernie. Lipovecen és környékén, amely a szlovák Gyorsdandár előrenyomulásának iránya volt, a Szemjon Akimovics Tkacsenko⁴⁸¹ vezérőrnagy vezette 44. Hegyi Lövészadosztály helyezkedett el.⁴⁸²

Július 21-én Čatloš nemzetvédelmi miniszter és Tuka miniszterelnök jelentették Ludin követnek, hogy – német engedéllyel – szándékukban áll ennek a szlovák seregtestnek

⁴⁸⁰ *Mičianik* 2007. 97–98. o.

⁴⁸¹ Tkacsenko, Szemjon Akimovics (1898 – 1945) szovjet vezérőrnagy. Ukrán származású parancsnok volt. A szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály vezetését 1940 júniusában vette át. 1945-ben halt meg. <https://pamyat-naroda.ru/commander/1237/> (A letöltés ideje: 2021. 01. 18.)

⁴⁸² *Mičianik* 2007. 98. o.

az átszervezése, amely 10–12 nap alatt az ellenséges erők közelébe érhetne, ahol biztonsági és őrzési feladatokat látna el. Tuka miniszterelnök a szlovák katonák egyre romló erkölcsi állapotáról beszélt, amelynek oka a nagyszámú felesleges mozgósítás volt. A szlovák miniszterelnök arra is rámutatott, hogy technikai eszközök és kiképzés hiányában a seregest alarendeltségébe tartozó 1. és 2. Hadosztályok harcra vetése felesleges, ezáltal egy dandár erejű alakulat felállítását szorgalmazta, amelyet minden rendelkezésre álló eszközzel kell felszerelni. A cél a Gyorsdandár megerősítése lett volna. A seregestből megmaradt alakulatokat pedig Szlovákiába kell hazavezényelni.⁴⁸³ A lipoveci ütközet következményei felülírták ezt az elképzelést, és a későbbiekben nem egy dandár, hanem két hadosztály felállítására került sor.

6.3. A szembenálló erők fegyverzete Lipovec térségében

A szlovák Gyorsdandárral szembenálló szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály legénységének többsége a Kaukázusból, míg némelyek szovjet Közép-Ázsiából származtak. A 44. Hegyi Lövészadosztály hadrendjébe tartoztak a 25., 146., 305. és 319. Lövészezredek, a 122. és 179. Tüzérezredek, az 56. Páncéltörő Tüzérosztály, a 424. Önálló Légvédelmi Tüzérosztály, a 61. Utászászlóalj, 12. Önálló Híradózászlóalj, egy lovasszázad és további ellátó alakulatok. A hadosztály létszáma június 22-én elérte a 9 159 főt, azonban július 21-ig 7 500 főre csökkent. A legénység kézi fegyverzetét a június 22-i adatok szerint 8 306 darab ismétlő, 3 741 darab félautomata puska és 359 darab géppisztoly alkotta. Természetesen a harcok során ezeknek a fegyvereknek a száma jelentősen csökkent. Egy később fogságba ejtett szovjet tiszt elmondásai szerint július 12-én a hadosztály kézi fegyvereinek száma csupán 2 861 darab 1910/30 mintájú Mosin puska, 384 darab félautomata puska és 111 darab géppisztoly volt. A július 21-i adatok szerint a szovjet seregest 66 darab nehézgéppuskával,⁴⁸⁴ 12 darab 45 mm-es páncéltörő ágyúval, 17 darab 76,2 mm-es hegyi ágyúval és 41 darab aknavetővel rendelkezett. Az alakulat mozgékonyt 1 274 ló és 199 tehergépkocsi biztosította, viszont nem birtokolt semmilyen páncélozott gépjárművet, néhány T–20 Komszomolec tüzérségi vontatót kivéve, amelyek a páncéltörő ágyúk szállítását segítették. A hadosztály légvédelmének fegyverzetét 1910-es mintájú Maxim géppuskák, valamint kisebb mennyiségben 1938-as mintájú 12,7 mm-es DSK

⁴⁸³ Baka 2019. 64. o.

⁴⁸⁴ Nem derül ki, hogy ezek mind 12,7 mm-es nehézgéppuskák voltak-e, viszont tény, hogy a hadosztály rendelkezett ilyen nehézgéppuskákkal.

nehézgéppuskák alkották. Nyilvánvaló, hogy ezt a szovjet sereget július 21-ig feltöltötték és megerősítették, viszont korábbi erejét (legénység létszáma, fegyverzet) már nem érte el. A 44. Hegyi Lövészadosztály gyalogsági fegyverzete erős volt, ismétlő és félautomata puskákkal, géppisztolyokkal, géppuskákkal és nehézgéppuskákkal ellátva. Tkacsenko vezérőrnagy támadásra készült, nem védelemre, sőt tudomása sem volt a szlovák Gyorsdandárról.⁴⁸⁵

1941. július 21-én Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes Gyorsdandárja a Hrabec őrnagy vezette Gépkocsizó Gyalogos Csoportból, a Kallo őrnagy irányította 11. Tüzérezredből, a Dobrotka őrnagy parancsnoksága alá tartozó Harckocsizászlóaljából, a Dualský őrnagy vezette Gépkocsizó Felderítőosztályból, az Ivanič hadnagy irányította utászsázadból, Baltés hadnagy híradósázadából, a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Ütegből, a 315. Tehergépkocsi-oszlopból és egyéb ellátó, karbantartó alakulatokból állt (lásd: Mellékletek, 17. számú táblázat, 3. számú ábra). A seregetest létszáma 4 902 fő (ebből 195 tiszt) volt. A Gyorsdandár legénységének nagy része ereje teljében lévő, 1918–1920-as születésű férfiak voltak, akik viszont nem rendelkeztek harci tapasztalatokkal. Hiány volt a tisztekből és az altisztekből is, sőt a harcra való elméleti felkészültségük sem volt kiváló. A dandárnál beosztott német tisztek és altisztek is tevékenykedtek (pl. von Lengerke őrnagy, aki összekötő tiszt volt a tüzérségnél), de létszámuk ismeretlen. Az is tény, hogy minden utászszakasznál volt egy német altiszt, aki egyben a parancsnokhelyettesi pozíciót is betöltötte.⁴⁸⁶ A Gyorsdandár tisztikarának megerősítése céljából öt tisztet küldtek a szlovák 1. Hadosztálytól, akik közül három főt a gyalogos, egy főt a géppuskás és további egy főt a hegyi ágyús alakulatokhoz kellett beosztani.⁴⁸⁷ A dandár 1 666 darab pisztollyal, 2 815 darab puskával, 156 darab golyószóróval és 27 darab géppuskával, 2 darab aknavetővel, 39 darab 37 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúval, 8 darab 20 mm-es Oerlikon gépágyúval, 4 darab 75 mm-es vz. 15 hegyi ágyúval, 24 darab 100 mm-es vz. 30 tarackkal, 12 darab 105 mm-es vz. 35 ágyúval, 5 OA vz. 30 páncélgépkocsival és 43 könnyű harckocsival (27 LT–35, 9 LT–38, 7 LT–40), 5 MTH lánctalpas traktorral, 445 tehergépkocsival, 137 személygépkocsival, 10 egészségügyi gépjárművel, 4 tartálygépkocsival és 296 kerékpárral rendelkezett (lásd: Mellékletek, 6., 10., 12. és 15. számú táblázatok).⁴⁸⁸ Fegyverzet tekintetében tehát a dandár tüzérsége hadosztály szintű volt, a harckocsi alakulatok pedig megfelelő felszereléssel és

⁴⁸⁵ *Mičianik* 2007. 98–99. o.

⁴⁸⁶ *Mičianik* 2007. 100. o.

⁴⁸⁷ VHA, RD, kr. 7, Veliteľstvo 1. divízie, Vojnový denník (22. 6. 1941–15. 8. 1941), s. 12.

⁴⁸⁸ *Kliment – Nakládal* 2003. 90. o.

képzettséggel rendelkeztek. A seregtest gyalogsága viszont gyengébb volt a kelleténél (csupán 2 darab aknavetővel rendelkezett, géppisztollyal pedig eggyel sem), védelemben azonban alkalmas volt a légitámadás és a szovjet harcokocsik támadásának elhárítására.⁴⁸⁹

6.4. A lipoveci ütközet

6.4.1. A lipoveci ütközet első szakasza. A Gyorsdandár támadása Lipovec ellen

A lipoveci ütközet a második világháború egyik ütközete volt, amelyben a szlovák Gyorsdandár és a szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály alakulatai vettek részt 1941. július 22-én, egy hónappal a Barbarossa hadművelet megindítása után.

Tkacsenko vezérőrnagynak az ütközet előtt 7 500–8 000 fő bevetésére volt lehetősége Lipovec térségében. A hegyi lövészezredek fegyverzetét ismétlő és félautomata puskák, géppisztolyok, könnyű géppuskák és aknavetők alkották. A lovasság könnyű géppuskákkal, karabélyokkal és szablyákkal volt felfegyverezve.⁴⁹⁰ A szovjet tüzérséget a támadás során sohasem zárt alakzatban, hanem mindig ugrásszerűen alkalmazták.⁴⁹¹

Lipovec település Kijevtől délnyugatra, Vinnyicától 50 km-re keletre és Illincitől 20 km-re északnyugatra helyezkedik el. 1941-ben a kisváros lakosságának száma körülbelül 4 500–5 000 fő között mozgott.⁴⁹² A település a Szob folyó (a Déli-Bug folyó bal mellékfolyója) felső folyásának mindkét partján terül el. A jelenlévő katonák visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a Szob folyó nyáron alacsony vízállású volt, ugyanakkor megközelíthetetlen mocsarak vették körül. A településen a folyót szabályozták, híd vezetett át rajta. Lipovecen földszintes, egyszerű kertes házak voltak, de működött itt posta, kisebb élelmiszeripari cég⁴⁹³ és traktorállomás is. Az utcák burkolat nélküliek és elhanyagoltak voltak. A kisvárost búza-, borsó- és burgonyaföldek, valamint kisebb erdőségek vették körül. Lipovectől 8 km-re nyugatra Szcsasztlivaja település található, innen 5–7 m széles, egyenes, de egyenetlen felületű út vezetett a kisvárosba. Az út mindkét oldalán széles gabona- és borsóföldek voltak. Lipovecet északnyugatról kisebb dombvidék határolja, amely az utat is

⁴⁸⁹ Klubert 2001. 25. o.

⁴⁹⁰ Klubert 2003. 19–20. o.

⁴⁹¹ Szuvorov 2008. 157. o.

⁴⁹² Klubert az egyetlen, 1959-ből származó, 5 900 lélekszámot meghatározó adatból következtetett. Figyelembe vette a második világháború alatti emberveszteséget és a lakosság számának későbbi növekedését. Klubert 2003. 20. o.

⁴⁹³ Napraforgóból készült étolajat gyártottak itt. Klubert 2003. 20. o.

átszeli, és ezáltal az út mindkét oldalán 1 km-re a településtől stratégiai fontosságú magaslatok vannak. Lipovectől 1,5 km-re keletre található a szintén stratégiai fontosságú, 275-ös magaslat.⁴⁹⁴ Lipovectől körülbelül félúton helyezkedik el Felixovka falu, Lipovectől délre pedig Kamionka község.

Időközben a szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály ellenlökésre készült a német XXXXIX. Hegyi Hadtest ellen. A hadosztály jobbszárnyát a 141. Lövészadosztály fedezte Vahnovkánál, míg a balszárnyon a 72. Hegyi Lövészadosztály helyezkedett el, amely szintén az ellenlökésre készült Obodnoje–Voronovica irányába. A 44. Hegyi Lövészadosztály két százada a Lipovec–Szcsasztlivaja utat biztosította, egy század Felixovka településen helyezkedett el, egy másik század pedig a Felixovkától délkeletre lévő híd mögött volt beásva az ún. „rókalyukakban”.⁴⁹⁵ Kamionka településen egy hegyi ágyús tüzérszázad foglalt állást, mivel innen jó kilátás volt Szcsasztlivaja településre. A hadosztály főerői természetesen Lipovecen helyezkedtek el, és Szcsasztlivaja irányába készültek a támadásra, ahol csupán a gyenge, nehézfegyverekkel nem rendelkező német 97. Könnyű Gyaloghadosztály felderítőzászlóaljának két kerékpáros százada foglalt állást. A szovjet hadosztály a német zászlóalj szétverése után akár Vinnyica irányába is előtörhetett volna. Tkacsenko vezérőrnagy számításait megzavarta a szlovák Gyorsdandár támadása, amelynek létezéséről tudomása sem volt. A nyugati irányból érkező motorok zaja alapján a hadosztály parancsnoka meg volt győződve arról, hogy a településre egy német páncélosadosztály érkezett, ezért gyorsan elrendelte, hogy katonái védelemi harcokra készüljenek. Hagyta, hogy kiürítsék a Felixovkán lévő előretolt állást, és két hegyi lövészezzel megszállta a Lipovectől nyugatra fekvő magaslatokat. Egy hegyi lövészezzet Kamionka településen helyezett el, a negyediket pedig tartalékként Lipovecen hagyta. A páncéltörő ágyúkat a településre vezető utakra irányította, a hadosztály tüzérségét pedig a Kamionkától 3 km-re délkeletre fekvő kis erdőben és a 275-ös magaslat alatt helyezte el.⁴⁹⁶ A német 97. Könnyű Gyaloghadosztály felderítő alakulatának hírei szerint Lipovec térségében az ellenség mindössze két gyalogezzel rendelkezett.⁴⁹⁷

A német XXXXIX. Hegyi Hadtestet Vinnyica elfoglalása után két részre osztották. A hadtest balszárnyán a szlovák Gyorsdandár és a német 97. Könnyű Gyaloghadosztály, a jobbszárnyon a német 125. Gyaloghadosztály, az 1. és a 4. Hegyi Hadosztályok

⁴⁹⁴ Klubert 2003. 20. o.

⁴⁹⁵ Az ún. „rókalyukak” U alakban kiásott gödrök voltak, amelyekben általában két katona tartózkodott. Lipovec közelében azonban akár 5-6 katonát elrejtő „rókalyukak” is voltak. Klubert 2003. 21. o.

⁴⁹⁶ Klubert 2003. 21. o.

⁴⁹⁷ Bystrický 1998. 44. o.

helyezkedtek el, míg a 100. Könnyű és a 295. Gyaloghadosztályok mozgásban voltak a frontvonal irányába. A Gyorsdandár feladata a Lipovec–Illinci irányban való előrenyomulás volt. A jobbszárny feladata a Vinnyica–Voronovica–Nemirov térségének elfoglalása volt.⁴⁹⁸ A frontvonal július 22-én a Nemirov–Felixovka–Vahnovka–Frontovka vonalon húzódott. A kiszögellés északi részén a szovjet 6. Hadsereg foglalt állást, míg a déli részén a 12. Hadsereg helyezkedett el. Ponyegyelin vezérőrnagy, a 12. Hadsereg parancsnoka harcba vetette a 8. Lövészhadtestet, amelynek alárendeltségébe tartozott a 44. Hegyi Lövészadosztály is. A 13. Lövészhadtest védelemben, a 24. Gépesített Hadtest pedig – harckocsik nélkül – Illinci és Oratov között tartalékban maradt. Erősítésként ide küldték a szovjet 2. Gépesített Hadtestet, amely 168 páncélgépkocsival és 358 harckocsival (87 T–26,⁴⁹⁹ 215 BT,⁵⁰⁰ 46 T–34, 10 KV–1) rendelkezett. Ez a hadtest július 21-én a Lukasevka–Krasznopolka vonalon védelemre rendezkedett be.⁵⁰¹

Mivel a térségben a németek nem rendelkeztek kellő számú bevethető repülőgéppel, ezért a német 17. Hadsereg főparancsnoksága a „Lipa“ fedőnevű Légierő-parancsnokság szlovák parancsnokság egyetértésével július 20-án utasítást adott a 12. Repülőszázadnak, hogy hajtson végre mélységi támadást az ellenséges erők ellen. A támadóformációt három 3 repülőgépből és egy 2 repülőgépből álló raj alkotta. A repülőgépek 19 óra 34 perckor kezdték meg a felszállást. A 150–200 m magasságban repülő gépek elérték Vinnyica légterét, majd déli irányba fordulva 10–20 m-es magasságból tüzet nyitottak a Vinnyica–Nemirov útszakaszon visszavonuló szovjet hadoszlop ellen. Az első támadás meglepetésként érte a szovjet erőket, de a második és harmadik támadás során légvédelmi géppuskatűz fogadta a szlovák Avia B–534 típusú vadászgépeket (lásd: Mellékletek, 14. számú táblázat). Legsúlyosabban Vladimír Kačka⁵⁰² őrnagy parancsnoki repülőgépe sérült

⁴⁹⁸ Klubert 2003. 19. o.

⁴⁹⁹ Szovjet könnyű harckocsi. Az 1930-as években gyártották, de 1941-ben már elavultnak számított, mégis ekkor még nagy számban volt szolgálatban. A T–26 motorjának teljesítménye 90 lóerő volt, sebessége elérte a 28 km/h-t, páncélzatának vastagsága 10–25 mm között mozgott, fegyverzetét pedig egy 45 mm-es harckocsiágyú és egy 7,62 mm-es géppuska alkotta. Bonhardt 1996H. 420., Bonhardt 1996F. 488. o.

⁵⁰⁰ Szovjet könnyű harckocsi. Több változata létezett, amelyek közül a BT–5 és a BT–7 típusokat gyártották a legnagyobb számban. Gyártását a T–34 megjelenése miatt már 1939-ben leállították. A BT–7 motorjának teljesítménye 500 lóerő volt, sebessége elérte az 53 km/h-t, páncélzatának vastagsága 10–22 mm között mozgott, fegyverzetét pedig egy 45 mm-es harckocsiágyú és egy 7,62 mm-es géppuska alkotta. Bonhardt 1996C. 54., Bonhardt 1996F. 487. o.

⁵⁰¹ Mičianik 2007. 102.

⁵⁰² Kačka, Vladimír (1908–2005) szlovák repülő őrnagy. 1940. október 1-jén a II. Repülőosztály parancsnoka lett. 1941. június 22-től a „Boreša” Repülőszázad kötelékében teljesített frontszolgálatot, amely alatt részt vett a légi harcokban. 1941. július 1-jén az ellenséggel szemben tanúsított tevékenysége miatt őrnaggyá léptették elő. 1942 augusztusában a Pöstyéni repülőtér parancsnoka lett. 1942-ben abszolválta az Me–109 vadászgépen végzett kiképzést Dániában. Visszatérése után a vadászpilóták kiképzésének vezetője volt. 1943 októberében a II. Repülőosztály, majd később a Műszaki Repülőosztály parancsnokaként működött. 1944-ben a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium személyi részlegének vezetője volt. A háború után vizsgálati fogságban

meg. Találat érte az alsószárnyat, a gép törzsét, a motorháztetőt, a pilótafülkét stb. További 3 repülőgép is kisebb mértékű károsodást szenvedett.⁵⁰³ A visszavonuló szovjet csapatokat sikerült szétszórni. A szlovák légierő vadászpilótáinak ez a tette elismerést és dicséretet váltott ki Carl-Heinrich von Stülpnagel tábornoknál is.⁵⁰⁴

A Gyorsdandár feladata az volt, hogy vegye üldözőbe az ellenséget a Lipovec–Illinci–Granov útvonalon, míg a német 97. Könnyű Gyaloghadosztálynak követnie kellett a szlovák alakulatot egészen Illinciig. Az élen a felderítőosztálynak kellett haladnia, amelynek egy harckocsi-, egy gyalog- és egy páncéltörő ágyús szakaszból kellett állnia. Az elővédnek 4 óra 15 perckor kellett indulnia, és megerősítenie a híreket a Szcsasztlivajától keletre lévő patak elfoglalásáról. A feladata elsősorban az volt, hogy hatalmukba kerítsék a még meglévő hidat, majd nyomuljanak előre Felixovkán keresztül Lipovecra, ahol a németek felderítése szerint egy ellenséges megfigyelőhely is volt a templomtoronyban. Az elővéd mögött Jozef Vogl⁵⁰⁵ őrnagy 11/I. Tüzérosztályának kellett haladnia, hogy tüzérségi támogatást nyújtson.⁵⁰⁶

1941. július 22-én 4 óra 30 perckor⁵⁰⁷ a Gyorsdandár felderítőosztálya Pavol Duchnovský⁵⁰⁸ százados vezetése alatt kezdte meg az előrenyomulást. Nemsokára elérték Felixovka települést, ahol nem találtak ellenséggel, mivel a szovjet alakulatok már korábban elhagyták azt. A felderítőosztály folytatta az előrenyomulást a patak felett elhelyezkedő köhíd irányába. Ez a patak Kamionkától északra ömlik bele a Szob folyóba. Lipovectől körülbelül 3 km távolságban a felderítőosztályt az út mindkét oldalán az ún. „rókalyukakba“ beásott szovjet katonák tüze fogadta. Duchnovský alakulatának meg kellett állnia, és hátrálnia kellett. Pilfousek ezredes a hírek hallatán parancsot adott az elővédnek és

---

tartották, majd a csehszlovák haderőnél teljesített aktív szolgálatot. 1948-ban tartalékba helyezték. 1991-ben rehabilitálták. *Cséfalvay* 2013. 112. o.

⁵⁰³ *Rajninec* 1997. 117–118. o.

⁵⁰⁴ VHA, 55-57-4, Veliteľstvo Armády, Číslo: 1512. Dôv. I. oddeľ. 1941, Armádný rozkaz č. 5, SV. 1. augusta 1941.

⁵⁰⁵ Vogl, Jozef (1900–1990) szlovák tüzérőrnagy. 1941 júniusától a 11. Tüzérezred egyik osztályának parancsnoka volt, majd rövid ideig a 11. Tüzérezred parancsnoki tisztét is betöltötte. 1942-ben alezredessé léptették elő. 1943-ban a Gyorsdandár hadrendjébe tartozó 11. Tüzérezred parancsnoka lett ismét, de még ez év novemberében visszatért Szlovákiába. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után a Kriváň nevezetű partizánbrigád parancsnoka lett. 1945-ben ezredessé léptették elő. 1955-ben letartóztatták, és 1956-ban 12 év szabadságvesztésre ítélték. 1964-ben feltételeesen szabadlábra helyezték. 1990-ben bekövetkezett halála után rehabilitálták, és vezérőrnaggyá léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 263–264. o.

⁵⁰⁶ *Mičianik* 2007. 103. o.

⁵⁰⁷ A támadás negyedórával később indult, mint ahogy Pilfousek ezredes elrendelte.

⁵⁰⁸ Duchnovský, Pavol (1902–?) szlovák lovassági százados. 1941 nyarán a 2. Lovas Felderítőosztály kerékpáros századának parancsnoka volt. 1942 júliusától a szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumban tevékenykedett. 1943. január 1-jén őrnaggyá léptették elő. 1944 szeptemberében nyugdíjazták. 1945 márciusában áttért a partizánokhoz. Később a 20. Gyalogezred egyik zászlóaljának parancsnoka lett Nagymihályon (Michalovce), majd egy év múlva már a 32. Gyalogezred műszaki századának parancsnokaként működött Kassán. Összekötő tisztként is tevékenykedett. *Cséfalvay* 2013. 56. o.

törzsének, hogy 5 órakor kezdjék meg az előrenyomulást. Az elővéd, Tibor Dualský őrnagy parancsnoksága alatt eleget tett a parancsnak. Az élen a 2. Lovas Felderítőosztály 3 OA vz. 30 páncélgépkocsija haladt Ludovít Demčák főhadnagy vezetése alatt közösen egy kerékpáros szakasszal. Mögöttük a Gépkocsizó Felderítőosztály, a 3. Harckocsiszázad két LT-35 könnyű harckocsiból álló szakasza Ján Jarembák főhadnagy parancsnoksága alatt, két kerékpáros szakasz és a 12 darab vz. 30 tarackkal felfegyverzett 11/I. Tüzérosztály haladt előre. A hadoszlop több mint 1 km hosszú volt. Három km hosszú út után elsőként a 11/3. Űteg létesített lőállást az út mellett, és azonnal tüzet nyitott, hogy támogassa a harcban lévő felderítőosztályt. A legközelebbi domb mögött a 11/2. Űteg is tüzelőállást foglalt el, de a sűrű köd miatt nem tudott azonnal beavatkozni a harcokba. A szlovák hadoszlop haladt előre. A köd eloszlása után a látási viszonyok egyre javultak, s ezt kihasználva a szovjet tüzérség tüzet nyitott a szlovák katonákra. A gyalogosok kiugráltak a gépjárművekből, és igyekeztek az út mentén lévő árokban fedezéket keresni. Akik megpróbáltak a közeli búzaföldön elrejtőzni, aknamezőre tévedtek. A tehergépkocsik, amelyek letértek az útról a mezőre, a levegőbe repültek. A szovjetek ugyanis a védelmi állásaik előtt elaknásították az út szélét, hogy az ellenség minél közelebb kerüljön a tüzelőállásaikhoz, és onnan ne tudjon elmenekülni. A többi gépjármű gyorsan megfordult, és elrejtőzött a közeli domb mögött. Ez a helyzet pánikot idézett elő, és némelyek fejtellenül, fegyvereiket elhajigálva menekülni kezdtek, ezért a tisztok a levegőbe lőttek.⁵⁰⁹ Jozef Belko közlegény így emlékezett vissza az eseményekre: „Fejünk felett el kezdtek süvíteni a tüzérségi gránátok és aknák, és esőként szóródtak az egész hadoszlopra. Megnyílt előttünk a pokol. A gépkocsivezetők [gépjárműikkel] az árkokon keresztül szóródtak szét a mezőn, de ott az egyik gépkocsi a másik után a levegőbe repült. Minden el volt aknásítva, csupán az utat hagyták aknamentesen, hogy az ellenség minél közelebb kerüljön tüzelőállásaikhoz. A tüzérségi gránátok és aknák zaja minden oldalról hallatszódott. Nem lehetett hova elrejtőzni, csak az út melleti kis árokba. Leírhatatlan pánik keletkezett. A fiúk eldobálták fegyvereiket, és menekültek visszafelé, ahogy a lábuk bírta. A visszaút viszont tüzérségi tűz által volt eltorlaszolva.”⁵¹⁰ Pilfousek ezredes nem számolt azzal, hogy a szovjet alakulatok ellen szüksége lesz az egész dandár bevetésére.⁵¹¹

Július Nosko őrnagy, a dandár törzsfőnöke a menekülő szlovák katonák előtt a földre köpött, és leszidta őket, hogy nem szégyellik magukat, amiért meghátrálnak

⁵⁰⁹ *Mičianik* 2007. 104. o.

⁵¹⁰ *Belko* 1965, 21. o. (fordította a szerző)

⁵¹¹ *Klubert* 2003. 23. o.

a bolsevikok elől! Később a pánikot sikerült megszüntetni. A katonákat kisebb csoportokra osztották, akik folytatták az előrenyomulást. A kerékpáros század katonái (1. Lovas Felderítőosztály) megérkeztek a szovjet tüzéregységek előtt lévő hadoszlophoz. A kerékpáros század két raja parancsot kapott, hogy foglalja el az úttól 400 m-re lévő kis erdőt. Az egyik rajt Šebo őrvezető, a másikat Ján Takáč közlegény vezette. Mialatt Takáč raja a kis erdőhöz közeledett, addigra a Šebo őrvezető vezette raj megtisztította azt, és fogságba ejtett egy egész szovjet szakaszt, s ezáltal biztosította a Lipovecra vezető utat oldal irányból. Reggel 6 óráig a felderítőosztály magára hagyatva folytatta a harcot, míg végül a 11/I. Tüzérsztyál által támogatott elővéd is bekapcsolódott a harcokba. 7 óra körül Szcsasztlivajáról útnak indult a 3. Harckocsiszázad LT-35 könnyű harckocsikkal felfegyverzett két szakasza Jarembák főhadnagy vezetése alatt. A harckocsik azonban nem tudták támogatni a gyalogságot, mert az utat az ellenség erős tüzérségi tűz alatt tartotta, valamint az út körüli aknamezők és a mocsaras terep is gátolta az előrenyomulást, ezért elhaladtak a 11/2. Tüzéregység mellett a patak hosszában húzódó hullámos, lankás terepen Kamionka irányába, majd tüzet nyitottak a harckocsiágyúkból. A szovjet tüzérség tüzet nyitott rájuk, ezért változtatniuk kellett helyzetüket. A 11/I. Tüzérsztyál tarackjai is tüzet zúdítottak nemcsak a szovjet gyalogság állásaira, hanem Kamionka településre is, ahol több helyen tűz ütött ki.⁵¹²

A Gépkocsizó Felderítőosztály kerékpáros századai rajokban haladtak előre Lipovecra. A felkelő nap sugarai gyengítették az előrenyomuló szlovák katonák látását, ez pedig kedvezett a jól álcázott szovjet védőknek, így azok erejét nem lehetett felmérni. A támadókat a szovjet tüzérség tüze fogadta, akik azonnal rajokba szerveződtek, és fedezet nélkül haladtak az út mindkét oldalán elhelyezkedő borsóföldeken keresztül a domb irányába. A búzatáblák szélén a fedezékben lévő szovjetek tüzet nyitottak a közeledő szlovák katonákra. Nehéz helyzetbe került az 1. Lovas Felderítőosztály kerékpáros százada, akiket a szovjet gyalogság és az aknavetőik tüze a földhöz szegezett. Az ellenséges tűz ellenére csekély veszteségeket szenvedtek. Mivel a támadók ereje nem volt elég az ellenség felszámolására, ezért a harckocsik támogatását is kérték. 8 LT-35 harckocsi azonnal a segítségükre sietett. A szovjet védők a harckocsik láttán beszüntették a tüzet, hogy ne árulják el rejtekhelyeiket. A harckocsik keresztül haladtak az ún. „rökalyukakon“, a kerékpáros század katonái pedig utánuk. A szovjetek ismét tüzet zúdítottak a támadókra, ezért a harckocsik megfordultak, és hátulról nyitottak tüzet, amit a szlovák katonák az előrenyomulásra használtak ki. A harckocsiknak meg kellett semmisíteniük az ún.

---

⁵¹² Mičianik 2007. 104–105. o.

„rókalyukakat“ támogató, a második vonalban elhelyezkedő géppuskafészeket. A gyalogságnak rendkívül nagy segítséget nyújtott harckocsijukkal Jozef Gavalier tizedes, Michal Mišík és Eugen Šumichrast közlegények. Néhány szovjet katona menekülni próbált, de a harckocsik és a gyalogság tüze megállította őket. A szovjetek második védelmi vonala a néhány megsemmisített géppuskafészek ellenére is kitartott. A tüzérség a közelharc miatt nem tudott beavatkozni.⁵¹³ A harcokban életét vesztette az 1. Lovas Felderítőosztály 1. Kerékpáros Szakaszának parancsnoka František Dubecký hadnagy. Alakulatának legénysége kedvelt parancsnokának elvesztése miatt végzett az ellenséges szovjet katonák többségével.⁵¹⁴

Később a szlovák katonák segítségére sietett a 2. Harckocsiszakasz két LT-35 páncélosa, az alakulat parancsnokhelyettesének, Cyril Kubinec tizedes-jelöltnek a vezetése alatt. A Kamionka előtti állásaikat elhagyó szlovák harckocsik a közelben lévő dombon keresztül az országúton haladtak előre a szovjet gyalogsági fegyverek tüze közepette, majd áttörték az országúttól nyugatra lévő ellenséges védelmi állásokat. Ennek köszönhetően a szlovák gyalogságnak sikerült 10 óráig elfoglalni a szovjet védelmi vonal egy részét Lipovec előtt. A Gépkocsizó Felderítőosztály harcoló katonáinak támogatást nyújtott szintén két LT-35, Jozef Majerský tizedes és Kriváň őrvezető vezetésével. A harckocsik Kamionka előtt Lipovec felé vették az irányt, és oldalirányból közeledtek a szovjet védelmi állások felé. Megsemmisítettek négy géppuskafészeket, viszont nem vették észre az ún. „rókalyukakat“, ezért később megfordultak, és megtámadták azokat. Majerský páncélosa a gabonaföldön az egyik ilyen ún. „rókalyuk“ elé került, amelyet 6–7 fő védelmezett. Az ellenség kézigránátokkal támadta a harckocsit, de azok nem okoztak kárt benne. Az LT-35 ágyúja végül megsemmisítette az ellenséget. A harckocsik támogatását a gyalogság is sikeresen használta ki. Ján Golian tizedes raja oldalirányból megtámadta a szovjet védőket, akik gyorsan visszavonultak. Golian rajának sikerült ellenséges géppuskákat zsákmányolniuk. A szlovák páncélosok a szovjet védelem áttörése után egyre közeledtek Lipovec felé, de a településre nem sikerült betörniük. Nagyjából ebben az időben kapcsolódott be a harcokba a szlovák tüzérség is. Az elővéd tüzérségi támogatását az Ondrej Šeban százados vezette 11/II. Tüzérosztály kezdte meg. A harcokba bekapcsolódott a 11/I. Tüzérosztály is. Az alakulat első vonalba küldött megfigyelőjének, Juraj Sokol hadnagynak a feladata az volt, hogy pontosabb koordinátákat adjon meg az osztály tüzéreinek. Sokol hadnagynak és a lovas felderítőosztály hat katonájának sikerült 40 szovjet katonát fogságba ejteni. Emil

⁵¹³ *Mičianik* 2007. 107. o.

⁵¹⁴ *Klubert* 2003. 24. o.

Krokavec⁵¹⁵ százados, a páncéltörő ágyús zászlóalj parancsnoka és legénysége foglyul ejtett további 40 ellenséges katonát. Mivel a páncéltörő ágyús szakaszok együtt nyomultak előre a gyalogsággal, ezért nagyon sebezhetőek is voltak. A kezelőszemélyzetnek fel kellett vinniük az ágyúkat a dombra, szembe kellett állítaniuk a védők gyalogsági fegyvereivel, és meg kellett semmisíteniük a géppuskafészeket. A legnagyobb veszélyt a szovjet aknavetőök tüze jelentette számukra. Ján Pelech szakaszából ketten életüket veszítették, többen pedig megsebesültek, valamint két páncéltörő ágyú is károsodást szenvedett. Az elővéd ennek ellenére azonban 10 óra körül áttörte az ellenségnek a kis híd mögött elhelyezkedő első védelmi vonalát, viszont nem sikerült megszerezniük a Lipovec előtt elterülő dombokat. Az elővédnek csupán az úton lévő kis hidat sikerült biztosítani, és az első elesett katonákon kívül jelentős volt a sebesültek száma is. A sebesültek azonnali gyógyítását és ellátását MUDr. Štefan Velgos szakaszvezető-jelölt vezetésével végezték, majd Szcsasztlivaja településre szállították őket. A legsúlyosabb sebesülteket a vinyicai német tábori kórházba szállították. Pilfousek ezredes a harcokat a Szcsasztlivaja–Lipovec úthoz közeli gödörből kísérte figyelemmel. Megfigyelőhelyét a szovjet tüzerek felfedezték, és azonnal tüzet zúdítottak rá. A Gyorsdandár parancsnokának nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenség még nem demoralizálódott, és komoly tüzerővel rendelkezik, ezáltal tudomásul kellett vennie, hogy Lipovec elfoglalására a teljes dandárt be kell vetnie.⁵¹⁶

10 óra 15 perckor Pilfousek parancsot adott a támadásra az elővéd déli szárnyán Lipovec és Kamionka térségében, amelynek támogatását gyakorlatilag a dandár összes harckocsija adta. Karol Hrabec őrnagy gépkocsizó gyalogos csoportja kezdte meg a felfejlődést a kijelölt szakaszon. A Štefan Vančo főhadnagy vezette 2. Harckocsiszázad az úttól északra lévő magaslat irányába, a Ján Jarembák főhadnagy irányította 3. Harckocsiszázad pedig az úttól délre fekvő domb irányába nyomult előre, ahol szélmalom is volt. A támadást a dandár tüzérségének kellett támogatnia. A 11/I. Tüzérosztály ütegeit közelebb helyezték, hogy a délelőtti folyamán elfoglalt területen elhelyezkedő felderítő osztály és az elővéd támadását támogatni tudják, valamint az Ondrej Šeban százados vezette 11/II. Tüzérosztály és a Ján Frtús százados vezette 11/III. Tüzérosztály ütegei pedig tüzelőállásokat létesítettek Vogl őrnagy 11/I. Tüzérosztályától nem messze. Az egyes alakulatok kevesebb, mint egy óra alatt elfoglalták kiindulási pozícióikat, de nem kaptak

⁵¹⁵ Krokavec, Emil (1911–?) szlovák százados. A páncéltörő ágyús zászlóalj parancsnokaként részt vett a lipoveci ütközetben. 1941 októberétől a II. Páncéltörő Ágyús Zászlóalj parancsnokává nevezték ki. 1942-ben a Harckocsizászlóalj 5. Századához, majd 1943-ban a II. Zászlóalj törzsszázadához osztották be. 1945 után rendőrtisztként tevékenykedett. *Cséfalvay* 2013. 138. o.

⁵¹⁶ *Mičianik* 2007. 107–108. o.

parancsot a támadásra. A katonák több, mint két órát vártak a támadás megkezdéséig,⁵¹⁷ amely fokozta a bennük lévő feszültséget, és egyre idegesebbé váltak. Pilfousek ezredesnek fenntartásai voltak az ellenség erejét illetően, ezért segítséget kért a szomszédos német hadosztályoktól, sőt lehetséges az is, hogy kapcsolatba lépett Ludwig Kübler tábornokkal, a hadtestparancsnokkal is, és a támadás elodázását kérte az erősítés megérkezéséig. Mivel azonban időközben a német 24. Gyaloghadosztályt Vahnovka előtt megállították és a 97. Könnyű Gyaloghadosztály is erős ellenállásba ütközött, ezek a hadosztályok nem tudtak segítséget nyújtani. Kübler túlértékelte a Gyorsdandár erejét, és így adott parancsot a szlovák alakulatnak a támadásra tekintet nélkül arra, hogy az ellenség milyen erővel rendelkezik.⁵¹⁸

Tkacsenko vezérőrnagy, a szovjet 44. Hegyi Lövészhadosztály parancsnoka kihasználta a kapott időt. A 275-ös magaslatról kiváló rálátás volt Kamionka községre és a szlovák Gyorsdandár elhelyezkedésére, valamint annak mozgására. Tkacsenko gyorsan felismerte, hogy az ellenség nem rendelkezik számbeli fölényvel, viszont nagy tűzerővel, ezért úgy döntött, hogy csapdát állít. A támadás indítása, illetve a védelmi tevékenység fenntartása mellett ez volt a harmadik alternatíva. A Lipovecra vezető út melletti magaslatokat és Kamionka települést csupán gyenge, „feláldozható“ alakulatokkal szállta meg, és nem feltételezte, hogy megállítják a Gyorsdandár támadását. A hadosztály fő erejét Lipovec nyugati szélére összpontosította, a tartalékokat (nyilvánvalóan egy teljes hegyi lövész ezredet) rejtett állásokba helyezte el Kamionkától délre. Feltételezte, hogy az ellenséget becsalja a településre, ahol a harckocsik már nem tudnak érvényesülni, utcai harcokban kimeríti őket, majd ellenlökést indít a hadosztály főerőinek és a tartalékoknak a bevetésével, ami visszavetné az ellenséget.⁵¹⁹

A támadás végül 12 óra 30 perckor vette kezdetét erős tüzérségi előkészítéssel. A szlovák alakulatok Felixovka és a Felixovkától délre elterülő Sztrulinka települések között helyezkedtek el nagyjából 2 km szélességben. A támadás célja, vagyis Lipovec–Kamionka térségének elfoglalása körülbelül 6 km szélességű terület volt. A támadó alakzat balszárnyát a gépkocsizó felderítő csoport alkotta, amelynek feladata az úttól északra lévő magaslat elfoglalása volt, majd további előrenyomulás Lipovec északi szélébe. Középen a gépkocsizó gyalogos csoport nagy része nyomult előre, hogy hatalmába kerítse az úttól

⁵¹⁷ A parancs szerint a támadásnak 10 óra 15 perckor kellett volna kezdődnie, ennek ellenére az csupán 135 perccel később, 12 óra 30 perckor vette kezdetét. *Klubert* 2003. 25. o.

⁵¹⁸ *Klubert* 2003. 24–25. o.

⁵¹⁹ *Klubert* 2003. 25. o.

délre fekvő magaslatot a szélmalommal, valamint, hogy behatoljon Lipovecra, és biztosítsa a települést déli irányból. A jobbszárnyon előrenyomuló Gépkocsizó Gyalogos Csoport maradékának feladata Kamionka település birtokba vétele volt. A balszárnyat és a középben haladó alakulatokat támogatta a harckocsik többsége, 3 páncélgépkocsi, a páncéltörő ágyúk, két géppuskás szakasz és az utászsorozat. Utóbbi feladata a Szob folyón való átkelés segítése volt. Kamionka irányába kellett támadnia a 3. harckocsiszázad egy részének, egy gyalogszázadnak és egy géppuskás szakasznak. Pilfousek ezredes az előrenyomulást a tüzérség tüzelőállásai mögött körülbelül 3 km-re kialakított új parancsnoki álláspontjáról szemlélte.⁵²⁰

A tüzérségi előkészítés után a gyalogos alakulatok támadásba lendültek. Az egyes rajok között 50 m volt a távolság. Amikor a Gyorsdandár főerői a borsóföldek előtt elterülő patakhoz értek, akkor a szovjet lövegek és aknavetőök tüzet nyitottak rájuk. A gyalogság ennek ellenére folytatta az előrenyomulást, és elérték a Lipovec előtti dombokat. A szovjet katonák puskáikból és géppuskáikból is tüzelni kezdtek. A szlovák katonák néhány ún. „rókalyukat“ már maguk mögött hagytak, amelyekből a szovjet védők támadásba lendültek, és zavart keltettek a Gyorsdandár katonáinak körében. A szlovák gyalogság kicsit meghátrált, de a harcokba bekapcsolódtak a szlovák harckocsik és a tüzérség is. A szovjetek ezután visszavonultak az ún. „rókalyukakba“, a szlovák páncélosok és a gyalogság pedig azonnal megtámadta őket. Az ellenséges katonák többször is alattomos eszközökhöz folyamodtak. Egy esetben az egyik szovjet katona jelzésként kidugta a kezét fehér zsebkendővel lobogtatva az egyik ilyen ún. „rókalyukból“, hogy megadja magát. Miután kimászott, feje fölé tette a kezét, a jobb kezében a fehér zsebkendővel. Amikor pedig a szlovák katonák körülbelül tíz lépésnyire értek hozzá, a zsebkendővel eltakart kézigránátot az ellenség közé hajította, majd visszaugrott a gödörbe. A gránát súlyosan megsebesítette Karol Janoštiak hadnagyot, további két közlegény pedig könnyebb sérüléseket szenvedett. Válaszul az egyik géppuska kezelője a lövészgödör összes védőjét lekasabolta. Janoštiak hadnagyot azonnal Szcsasztlivajára szállították, de még aznap behalt sérüléseibe. A szovjet katonák többször igénybe vették a tiltott dum-dum golyó használatát is, amelyek különösen súlyos sebesüléseket tudtak okozni. A szlovák katonákat ez nagyon feldühítette, ezért egyre keményebben léptek fel ők is az ellenséggel szemben. Kézigránátokkal, valamint a harckocsik fegyverzetének bevetése mellett olykor a láncalpak segítségét is igénybe vették, hogy elhallgattassák az ellenséget. Némely harckocsi legénysége a géppuskatüzet

---

⁵²⁰ *Mičianik* 2007. 110. o.

túlélő szovjet védők ellenállását pisztolyok és kézigránátok segítségével törte meg. Ezekben a rövid ideig tartó adáz harcokban vesztette életét Ján Moravčík hadnagy, a 2. Gyalogszázad 3. Szakaszának parancsnoka. Helyét Anton Martinovič szakaszvezető vette át. A szlovák Gyorsdandár katonáinak sikerült mindkét magaslatot hatalmukba keríteni, ezért a dandár főerői azonnal megkezdték az előrenyomulást Lipovecra. A Lipovec előtti magaslatokon harcoló szovjet katonák többsége elesett, és csupán egy részük került fogságba. Mikuláš Mikolaj hadnagy gyalogszakaszának egy raja 17 szovjet foglyot ejtett, míg Rudolf Bartek közlegénynek köszönhetően egy másik raj további 12 főt. A Gépkocsizó Felderítőosztály a 2. Harckocsiszázad segítségével több szovjet foglyot is ejtett. Több szlovák katona is életét vesztette, vagy megsebesült. Időközben a Gyorsdandár főerői folytatták előrenyomulásukat Lipovecra. Az események tulajdonképpen Tkacsenko vezérőrnagy elképzeléseinek, tervének feleltek meg.⁵²¹

A Szcsasztlivaja településről induló tehergépkocsioszlopok a lőszer és a páncéltörő ágyúk egy részét szállították a harcoló alakulatoknak. 13 óra körül a tehergépkocsi-oszlop eleje elérte az út melletti magaslatokat, ugyanakkor a vége Szcsasztlivajától körülbelül 1 km-re nyugatra helyezkedett el. A szovjet tüzérség tüzet nyitott rájuk. Először az első, utána az utolsó gépjárműre, majd a többire. A szlovák tarackok és ágyúk próbát tettek a szovjet tüzérség elhallgattatására, ezért tüzet nyitottak a Kamionkától délkeletre lévő kis erdőre. A szovjet tüzérség válaszul löni kezdte a szlovák tüzérségi állásokat. Először tüzet nyitottak a 11/I. Tüzérosztály gépjárműveire, ezért azok visszahúzódtak körülbelül 1 km-re Szcsasztlivajáig. A 11/III. Tüzérosztály ütegeinek többször meg kellett változtatniuk pozícióikat. A 11/I. Tüzérosztály ütegei tüzet nyitottak a 275-ös magaslat alatt elhelyezkedő szovjet ütegekre. A nagyjából egy óraig tartó tűzharc után a 11. Tüzérezred ütegeit Felixovka mellől a Lipovec előtt elterülő, már elfoglalt magaslatokra helyezték át.⁵²² Belko emlékirataiban a következőképpen írja le az eseményeket: „Sok helyen égett a búzatábla. A katonák igyekeztek a tüzet eloltani, de nagyon nehezen sikerült nekik, mert a búza száraz volt, és a tűz gyorsan terjedt minden oldalon. Körülbelül este hat óra lehetett, amikor sikerült eloltani.”⁵²³

A szlovák dandár támadó alakulatai lassan elérték Lipovecet és Kamionkát. A szovjet lövegek, aknavetők és géppuskák tüze szétszórta az egyes alakulatokat. A századok kisebb csoportokra, jobb esetben szakaszokra estek szét, és a terep egyenetlenségét

⁵²¹ *Mičianik* 2007. 110–113. o.

⁵²² *Klubert* 2003. 26. o.

⁵²³ *Belko* 1965. 22. o. (fordította a szerző)

kihasználva törtek előre. A gyalogságot támogatták a páncélgépkocsik, a harckocsik és a páncéltörő ágyúk, amelyek elsősorban az ellenséges géppuskafészeket tették ártalmatlanná. A támadó alakulatok állandó ellenséges tüzérségi tűz alatt álltak, mivel a helyzetét változtató 11. Tüzérezred nem volt képes megsemmisíteni a szovjet ütegeket. A támadók közül sokan megsebesültek. Az egészségügyi katonák közül elsősorban Juraj Cimbora őrzető-jelölt tűnt ki, aki a tüzérségi és géppuskatűzben elsősegélyben részesítette Alexander Ižo főhadnagyot és további négy katonát. Néhány harckocsi is károsodást szenvedett, amelyeket a tábori műhely szerelői a harctéren igyekeztek megjavítani. A 2. Harckocsiszázad 2. Szakaszának parancsnoka – Pavol Chlebuš hadnagy – LT-35 páncélosával a Lipovectől körülbelül 1 km-re lévő patakhoz érkezett. A harckocsi tornyából kitekintett, hogy körülnézzen. Abban a pillanatban találat érte a tornyot az egyik aknavetőből, Chlebuš hadnagy életét vesztette, a legénység két tagja pánikba esett, és elhagyta a harckocsit, amelyet később a szovjetek megsemmisítettek.⁵²⁴

Időközben a szlovák alakulatok folytatták előrenyomulásukat a szovjet védőkkel szemben. 15 órakor kiszorították a védőket Kamionka településről, és elérték a Szob folyót. Az itt fogságba ejtett szovjet hadnagytól megtudták, hogy az ellenség a térségben négy hegyi lövészezzel rendelkezik.⁵²⁵ Időközben már Dualský őrnagy gépkocsizó felderítő csoportja és Duchnovský százados felderítő osztálya betört Lipovec északi szélébe, míg a Gépkocsizó Gyalogos Csoport alakulatai a település középső és déli részébe. Az élen haladt a 3 OA vz. 30 páncélgépkocsi Demčák főhadnagy parancsnoksága alatt és a Vančo főhadnagy vezette 2. Harckocsiszázad. A páncélgépkocsik és a páncélosok nagy segítséget nyújtottak a kerékpáros és gyalogos alakulatoknak a géppuskafészek kiiktatásában. A településre vezető úton és a településen is mind a főutakon, mind pedig az egyes házakban jól álcázott páncéltörő lövegek voltak elhelyezve. Vančo főhadnagy LT-40 harckocsija találatot kapott, és a 2. Harckocsiszázad parancsnoka súlyosan megsérült a lábán. A harckocsi vezetőjének – Jozef Cícer őrzetőnek – sikerült a harckocsit a nehéz terep ellenére is a kiindulási pozíciójáig visszavezetni. A harckocsi javíthatatlan károsodást szenvedett. A vinnyicai német tábori kórházba szállított Vančo főhadnagy 1941. augusztus 12-én belehalt sérüléseibe. A kemény utcai harcok tovább folytatódtak. 14 órakor Lipovec északi szélén a gyalogság folyón való átkelésének megsegítésére harcba vetették a Rudolf

---

⁵²⁴ *Mičianik* 2007. 113–114. o.

⁵²⁵ *Klubert* 2003. 27. o.

Ivanič hadnagy vezette utászszerződöt. Elsőként az Anton Hirner⁵²⁶ hadnagy vezette 2. Utászszerződ haladt előre heves ellenséges tüzérségi tűz közepette. Az egyes rajok azonban az ellenséges tűzben szétszerődtek, és a szerződ elveszítette egységét. Ez sorsdöntővé vált a parancsnok Hirner hadnagy, Rudolf Daubner tizedes, Fabian Hlubík és Gašparík közlegények számára, akik elszakadtak a 2. Utászszerződ többi katonájától.⁵²⁷ Hirner hadnagy emlékirataiban így írt a történetéről: „A rajok húsz méteres közönként törtek előre egymás után. Ötven méteres futás után, tüzérségi és aknavető lövedékek felvillanó sorozata fogadott minket. Egy tüzérségi gránát nem messze tőlünk telibe talált egy gyalogsági gépjárművet, amelyekben német tisztak voltak...A szovjet fegyverek olyan tűzfüggőnyt alakítottak ki, hogy nem lehetett gondolni sem a faluba való eljutásra, sem a visszatérésre...Villanás, légnyomás löket, por és piszok. Feltápaszkodtam. A légnyomás leterít a földre. Pár másodperc múlva a tüzérségi gránát által keletkező mélyedésbe vetem magam. Mellettem szétlőtt szlovák gépkocsi és harckocsi áll...Csak el [innen]! Lábaim alatt vér és darabokra szakadt emberi testek. A lövedékek zúgása közepette a szlovák fiúk hangjai hallatszódnak. Anyjukat és feleségüket, a legközelebbieket hívják. Kiáltás, átható nyöszörgés és kétségbeesett segítségkiáltás harsog...“⁵²⁸ Körülbelül 8 óra 30 perc után a szovjetek tüzet nyitottak rájuk a visszavonulás során. A szlovák katonák az utolsó pillanatig viszonozták a tüzet, amely hiábavaló volt, mert fogságba kerültek.⁵²⁹ A 2. Utászszerződöt nem sokkal később követte a Rudolf Reždovič hadnagy vezette 1. Utászszerződ és a František Dananaj hadnagy irányította 3. Utászszerződ. Az 1. Utászszerződ katonái tehergépkocsikon haladtak előre a kis hídra, a posta épületének irányába. Körülöttük megsemmisített szlovák harckocsik és gépkocsik helyezkedtek el. A szovjet katonák közvetlen közel engedték őket magukhoz, majd tüzet nyitottak a páncéltörő ágyúból és géppuskákból. Először a szerződparancsnok, Reždovič hadnagy gépjárműve kapott találatot, a hadnagy súlyos sérüléseket szenvedett, és Hirner hadnagy elsősegélynyújtása ellenére is életét veszítette.⁵³⁰ Hirner hadnagy a következőképpen emlékezett vissza a történetekre: „A szovjetek a közvetlen közelükbe engedték őket, majd

⁵²⁶ Hirner, Anton (1915–1992) szlovák hadnagy. 1941 nyarán egy utászszerződ parancsnoka volt. A lipoveci ütközet során esett fogságba. Két és fél éves hadifogság után 1944-ben híradós és rádiótávíró kurzust végzett, ezután hamis iratokkal és nevének megváltoztatásával (Hipík) légi úton Moszkvából Kijevbe, majd onnan Rovnora szállították. Felvette a kapcsolatot az ellenállókkal. 1944 novemberétől Nyugat-Szlovákiában tevékenykedett. Több mint 200 rádiogramot küldött át a Szovjetunóba. 1946-ban századossá léptették elő. A háború után sokféle tevékenységet folytatott a gyárban végzett munkától, egészen a Tatrai Nemzeti Park igazgatásáig. *Cséfalvay* 2013. 87. o.

⁵²⁷ *Mičianik* 2007. 114. o.

⁵²⁸ Hirner 1986. 21–22. o. (fordította a szerző)

⁵²⁹ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Topas, Protokol spísaný s des. Daubnerom Rudolfom, SV. 26. júla 1941.

⁵³⁰ *Mičianik* 2007. 114–116. o.

heves tüzet zúdítottak rájuk. Az egyik gépkocsi megáll. Látom, ahogy kinyitják a kabin ajtaját, és a találatot kapott Rudko Reždovič hadnagy kiesik belőle az árokba. Elsősegély: kiszakítani egy lécet a kerítésből, és segítségével Rudkot áthúzni a magas gazba. Amikor szétgomboltam a zubbonyát és az ingjét, még lélegzett. Lövés érte a mellkasát és a medencéjét. Az ölemben halt meg.⁵³¹

Időközben a 3. Utászszakasz katonái a Lipovecra vezető út bal szélén haladtak előre. Az utászok tüzharcban érték el a település bal szélét, hogy csatlakozzanak a Gépkocsizó Felderítőosztály katonáihoz. Dananaj hadnagy szakaszával elérte a Kamionka patak partját, ahol egy elhagyott, lőszerrel és kézigránátokkal megrakott szovjet lovaskocsit találtak, amely segítségével sikerült átkelniük a patakon. Ez idő tájt Lipovec északi, bal szélén Karol Varga főhadnagy gyalogszázata kemény harcokat folytatott az ún „rókalyukakban“ megbújó ellenséggel szemben. A szovjet tüzéség is löni kezdte a szlovák katonák által elfoglalt területet, ezért az egyes szakaszok kis csoportokra estek szét, és így folytatták tovább a harcot minden egyes házért. Mivel az egységet nem lehetett a körülmények miatt helyreállítani, ezért a század parancsnoka elrendelte, hogy a szakaszok az erősítés megérkezéséig a település szélén összpontosuljanak. Lipovec középső részén a gyalogságot a harcokosikon és páncélgépkocsikon kívül az 5. Páncéltörő Ágyús Század és egy géppuskás szakasz is támogatta. A géppuskás szakaszok is rajokra estek szét. Az egyenként négy géppuskával felfegyverzett szakaszok átgázoltak a megsemmisített híd közelében, amikor parancsot kaptak Duchnovský századostól a visszatérésre, hogy biztosítják Lipovec szélét. Ez viszont nem minden szétszóródott géppuskás rajnak sikerült.⁵³² A harcokban megsebesült Sedliak őrvezető a posta épületétől útnak indult rajával a meghatározott helyre. Vele tartottak Turoci tizedes, Lorko őrvezető, Jozef Strakota és František Kuchár közlegények. Útközben az ellenség kézigránátokkal támadt rájuk, de géppuskájukkal a körülbelül 200 m-re lévő ellenséges katonákat ártalmatlanná tették. Ezután sikerült a hátulról érkező ellenséges támadást visszaverni, sőt megsemmisítettek egy géppuskát is. Miután a lőszer elfogyott, ismét visszatértek a posta épületéhez, ahol tüzéségi tűz zúdult rájuk, és az egyik utászhadnagy életét vesztette. Itt találkoztak Vojtech Vančo hadnaggal, aki arra törekedett, hogy kivezesse őket a településről. A házak között azonban nyomát vesztették a hadnagnak, és kijutottak az útra, ahol ellenséges géppuskatűzbe kerültek. Poliak és Sedliak őrvezetők megsebesültek, a többiek pedig fogságba estek.⁵³³ Ovečka

⁵³¹ Hirner1986. 23–24. o. (fordította a szerző)

⁵³² Mičianik 2007. 116–117. o.

⁵³³ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Strakota Jozefom, SV. 26. júla 1941.

örvezető 4. Rajának a heves géppuskatűz elől kellett visszavonulnia. A raj a harcok közepette szétesett. A a raj katonái 1 óra 29 perckor kezdték meg a visszavonulást az utász és kerékpáros alakulatok katonáival együtt. A géppuska heveder-kezelője Jozef Ťaptík közlegény és Lorko örvezető a település előtt szovjet katonák egy csoportjába ütköztek, ezért visszahúzódtak előlük, és türelmesen kitartottak egészen reggelig. Látták, hogy a szovjetek az egész települést körülzárták, ezért a helyükön maradtak egészen július 24-ig, a német katonák megérkezéséig.⁵³⁴ Július Sekáč közlegény a visszavonulás során az ellenséges géppuskatűz elől a burgonyaföldön rejtőzött el. A szovjetek távozása után visszahúzódtak Lipovecra, ahol ismét ellenséges katonákat pillantott meg, ezért a közeli bokrokban talált menedéket. Az előrenyomuló német katonák leltek rá, akiknek megmutatta merre található a szovjet megfigyelőállás. Ekkor sikerült találkoznia Lorko örvezetővel és Ťaptík közlegénnyel is.⁵³⁵

Nehéz helyzetben volt a település déli, jobb szélén harcoló, Keller főhadnagy vezette gyalogszázad is. A szlovák katonák az első házak elfoglalása után erősebb ellenállásba ütköztek. Egyes szovjet katonák az ellenség megtévesztése céljából szlovák katonai köpenyt és sisakot viseltek. Mikuláš Mikolaj hadnagy gyalogszakasza eljutott a településtől délkeletre lévő szövetkezethez, de a szovjet túlerő elől a kukoricaföldön keresztül vissza kellett vonulnia a századához. A visszavonulás során Mikolaj hadnagy életét vesztette. A település egy részét elfoglaló szlovák alakulatok erős szovjet nyomás alatt álltak, de a harckocsik, páncélgépkocsik, páncéltörő ágyúk és a géppuskák támogatásának segítségével sikerült ellenállniuk, és előreküzdniük magukat a traktorállomásig és a posta épületéig.⁵³⁶

15 óra körül Kamionkára betörték Jarembák főhadnagy 3. Harckocsiszázadának páncélosai. Miloslav Klobušiak harckocsijának az intenzív harcok miatt kifogyóban volt a lőszer és az üzemanyaga. Hasonlóan rossz helyzetbe kerültek a Lipovecon harcoló harckocsik is, ezért Jozef Dobrotka őrnagy, a Harckocsizászlóalj parancsnoka 16 óra körül elrendelte, hogy Szcsasztlivajára kellett vonulniuk. A településen csupán Cyril Kubinec tizedes-jelölt egy LT-35 harckocsija és három OA vz. 30 páncélgépkocsi maradt. Kubinec tizedes a harckocsi ágyújával ártalmatlanná tette a településen lévő szovjet géppuskafészeket.⁵³⁷ A Kamionkáról visszatérő páncélosok nehézségekbe ütköztek a falu

⁵³⁴ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Ťaptíkom Jozefom, SV. 26 júla 1941.

⁵³⁵ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Sekáčom Júliusom, SV. 26 júla 1941.

⁵³⁶ *Mičianik* 2007. 118. o.

⁵³⁷ *Klubert* 2003. 27. o.

környéki mocsaras, puha talajú terep miatt. Két LT-35 harckocsi az iszapba süllyedt, miközben Szcsasztlivajára igyekeztek. Matrtaj tizedes-jelölt páncélosa telitalálatot kapott az egyik szovjet tüzérségi lövegből miután a legénység elhagyta a harckocsit. Jozef Majerský tizedes LT-35 páncélosának még a településen kifogyott az üzemanyaga, ezért a kezelőszemélyzet elhasználta a megmaradt lőszer, és kénytelen volt elhagyni a harckocsit, majd gyalog folytatták útjukat a körülbelül 1 km széles mocsáron keresztül Szcsasztlivaja irányába. A harckocsik kivonása rossz döntésnek bizonyult, mert a szlovák gyalogság a legkritikusabb pillanatban támogatás nélkül maradt. A szlovák harckocsizók által hátra hagyott két harckocsit a szovjetek az éjszaka folyamán megsemmisítették. A szlovák páncélosok távozásával egyidőben a község közelébe érkezett Koloman Novotný főhadnagy géppuskás szakasza, amely a gabonaföldön keresztül egy kis dombig jutott, ahonnan jó kilátás nyílt Kamionkára. A kis dombon két géppuskát helyeztek el, hogy azok fedezzék a többiek előrenyomulását. A szovjet aknavetők tüzet nyitottak rájuk, amelynek hatására Novotný főhadnagy súlyosan megsebesült Štefan Lihan közlegény pedig életét veszttette. Novotnýt elszállították, a szakasz vezetését pedig Vojtko tizedes vette át. A géppuskás szakasz mögött megindult Kamionkára a František Keller főhadnagy vezette gyalogszázad is. A patak medrében előrenyomulva a géppuskás szakasz a gyalogosokkal közösen a község előtt lévő dombra jutott fel, ahonnan a faluba mély árok vezetett. A géppuskás szakasz az árokban előrehaladva a falu széléig jutott előre, ahol az egyik kertben egy fedezéket fedeztek fel, amelyben egy férfi, egy nő, egy kisfiú, valamint egy szovjet katona rejtőzött el. Mivel a katona nem adta meg magát, ezért lelőtték. A géppuskás szakasz mind a négy vz. 24 géppuskájával egy beásott szovjet tüzérutegére támadott, ezért az ellenség gyorsan megváltoztatta tüzelőállását. A géppuskás szakasz és a gyalogság az aknavetőtűz közepette e falu központjába ért. A házak fedezékében tüzet nyitottak a szovjet katonákra, akik előjöttek a házakból, és megtámadták a maroknyi szlovák katonát. A harcokban megsebesült Vojtko tizedes is. Keller főhadnagy a heves ellenséges tűz ellenére is visszavonulást rendelt el. Némelyeknek a szovjet katonák útját állták, némelyek elestek, Ján Klesniak közlegény pedig fogságba esett. A géppuskás szakaszt a szovjetek már csaknem körülzárták az alatt, míg azok a gyalogság visszavonulását fedezték. A szovjet lövegek, aknavetők és gyalogsági fegyverek tüzeiben három rajnak sikerült a közeli domboldalra visszahúzódniuk. Brndiar őrzető raja fedezte őket, akiket a szovjetek körülzártak. František Harvančík közlegény, a géppuska kezelője életét veszttette, Brndiar őrzető megsebesült, így a géppuskánál csupán Jozef Beňo, Ján Mitrus és Jozef Ocel' közlegények maradtak, akik folytatták a tüzelést, amíg tudták, majd később fogságba estek. A szovjet

katonák elvették fegyvereiket, gázálarcaikat, és egyéb eszközeiket. A harckocsik támogatása nélkül – a szovjet gyalogság fölényének és a tüzérségi támogatásnak köszönhetően – a szlovák katonákat gyorsan kiszorították Kamionkáról. Keller főhadnagy százada, amely már csupán két szakaszból állt, a falu szélén körülbelül háromnegyed órán keresztül kitartott, majd a szovjet túlerő elől a kiindulási állásaiba vonult vissza. Pilfousek ezredes a nem világos jelentésekből kifolyólag a traktorállomás és a lipoveci posta elfoglalása után úgy gondolta, hogy a települést elfoglalták. 17 órakor parancsot adott a már elfoglalt terület biztosítására. A parancs értelmében a Hrabec őrnagy vezette gépkocsizó gyalogos csoportnak biztosítania kellett a 275-ös magaslattal,⁵³⁸ Lipovecet keletről, északkeletről és az északról Lipovecra vezető útvonal bejáratát.⁵³⁹ Belko így írt a helyzetről: „Amikor Hrabec őrnagynak vacsorát vittem, hallottam, miként mondta szárnysegédjének, hogy az előkészített támadásnak sikerülnie kell. Előtte azonban abbahagyta a beszédjét. Éjszaka mindenütt csend volt, csak itt-ott hangzott fel lövésdörej az egyik és a másik oldalról.”⁵⁴⁰

A gépkocsizó felderítő osztály és az utászsorozat feladata Lipovec délnyugati irányú kijáratainak biztosítása volt. A 11. Tüzérezrednek az elfoglalt területeket kellett biztosítania a várostól nyugatra elfoglalt magaslattokról. A harckocsizószázadnak Szcsasztliváján kellett összpontosulnia. A Szcsasztlivájára tartó szlovák harckocsik látványa pánikot keltett a gyalogos alakulatoknál, ugyanis azt hitték, hogy szovjet páncélosok támadták meg őket. Az 5. Páncéltörő Ágyús Század tüzérei – akik korábban tévedésből tüzet nyitottak a német gépkocsikra – most a hír hallatán tüzelőállást vettek fel. Időben megtudták, hogy szlovák harckocsikról van szó. A szlovák harckocsizók megálltak, és beszélgetni kezdtek velük, amikor lövések dördültek el, és a harckocsikon állók közül némelyek életüket veszítették. A tüzérek fedezékbe vonultak, és rájöttek, hogy az ellenség a körülöttük lévő borsóföldek szélén jól álcázott ún. „rókalyukakból” nyitott tüzet. A tüzérek megtámadták, és fogságba ejtették a 12 szovjet katonát, akiknek megmutatták az általuk megölt szlovák katonák holttesteit. Leopold Ďuran főhadnagy, az 5. Páncéltörő Ágyús Század parancsnoka a foglyokat sorba állította, és dühében lelőtte őket. Ezzel tulajdonképpen emberiesség elleni bűncselekményt követett el. Időközben Hirner hadnagy, a 2. Utászsorozat parancsnoka a Szob folyó bal partján lévő házakban ellenséges géppuskafészeket és páncéltörő ágyúkat, azok mögött pedig különféle fegyverekkel felszerelt szovjet katonákat vélt felfedezni.⁵⁴¹

⁵³⁸ Erről a magaslattól jól belátható és ellenőrizhető a Krisztinovka–Kazatyin vasútvonal. *Klubert* 2003. 28. o.

⁵³⁹ *Mičianik* 2007. 118–120. o.

⁵⁴⁰ *Belko* 1965. 22. o.

⁵⁴¹ *Mičianik* 2007. 120–121. o.

Pilfousek ezredes úgy vélte, hogy az ellenséget legyőzték, akik délkeleti irányban Illinci felé vonulnak vissza, ezért utasította Hrabec őrnagyot, hogy alakulatával biztosítja a Lipovectől keletre lévő 275-ös magaslatot. A Harckocsizászlóalj, két páncélgépkocsi és a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg Szcsasztlivaján összpontosultak. A kisebb károsodást szenvedett OA vz. 30 páncélgépkocsi később érkezett meg Szcsasztlivajára. Időközben Pilfousek ezredes pedig jelentette Kübler tábornoknak, hogy az ellenség visszavonul a településről. Kübler – Pilfousek jelentése alapján – 17 óra 20 perckor parancsot adott, hogy a Gyorsdandár Lipovecről nyomuljon előre Illinci irányába.⁵⁴²

6.4.2. A lipoveci ütközet második, befejező szakasza. A szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály ellenlökése és Lipovec német kézre kerülése

A szlovák Gyorsdandár alakulatai 1941. július 22-én 17 órára már elfoglalták Lipovec jelentős részét, de a település és térségének biztosítását még nem tudták végrehajtani.

A szovjet erők időközben a szlovák katonákat már kiszorították Kamionkáról, a Lipovecen harcoló szlovák alakulatok pedig erős szovjet nyomás alatt álltak. Tkacsenko vezérőrnagy a 275-ös magaslatról jól belátta a terepet. A 44. Hegyi Lövészadosztályának főerői a Szob folyó bal partján helyezkedtek el, míg a tartalék Kamionkától délnyugatra összpontosult. Tkacsenko 17 óra 45 perckor jelt adott a támadásra. A Gyorsdandár jobbszárnya ellen – erős tüzérségi támogatás mellett – támadásba lendült a szovjet hegyi lövész alakulatok, amelyek északnyugati irányban nyomultak előre Szcsasztlivaja felé. Támadásba lendültek a Szob bal partján elhelyezkedő szovjet alakulatok is. A szlovák gyalogszáznak és a meggyengült géppuskás szakasznak menekülnie kellett. A szovjet gyalogos alakulatok feltartóztathatatlanul közeledtek a szlovák tüzérségi állások felé. A Lipovecen harcoló szlovák alakulatokat a bekerítés és a megsemmisítés fenyegette, ezért Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes 18 órakor elrendelte, hogy vonuljanak vissza, és Szcsasztlivajától 2 km-re keletre létesítsenek védelmi állásokat. A gyalogság nem rendelkezett sem géppisztolyokkal, sem aknavetőkkel, sem lángszórókkal, a harckocsik és a légvédelmi gépágyúk pedig Szcsasztlivaján voltak, így a gyalogság támogatása lehetetlen volt.⁵⁴³

A korábbi hírek miatt, amelyek ellenéges szovjet harckocsikról számoltak be, egy német 8,8 cm-es légvédelmi ágyús üteg érkezett a térségbe, és tüzelőállást foglalt el.

⁵⁴² Klubert 2003. 28. o.

⁵⁴³ Klubert 2003. 28. o.

Szerencsére a hírek valótlanok voltak. A Kamionkától előrenyomuló szovjet gyalogos alakulatok vészesen közeledtek a szlovák tüzérségi állások felé. A 11. Tüzérezred katonái nem estek pánikba, hanem új lőállásokat kialakítva lövegeiket a támadó szovjet gyalogság felé irányították, és tüzet nyitottak rájuk. Az ellenség 500 m-re megközelítette őket, amikor a szlovák tüzérek lövéseket adtak le rájuk. Ez megtizedelte a támadókat, akik ennek hatására menekülni kezdtek. Röviddel ezután – mivel esteledett – a 11. Tüzérezred parancsot kapott, hogy Szcsasztlivaja község irányába vonuljon, amit végre is hajtott. A szlovák tüzérek meghiúsították, hogy Tkacsenko vezérőrnagy tervének legfontosabb része sikerüljön, ugyanis a Gyorsdandár főerőit nem sikerült Lipovecnál körülzárni és megsemmisíteni. A Szcsasztlivajától keletre kialakított szlovák védelmi állások támogatására egy megerősített harcokocsizakaszt küldtek Dominik Miartuš hadnagy vezetésével, amely 5 LT–35 és 1 LT–38 könnyű harcokocsiból állt. Lipovec irányába útnak indítottak 2 OA vz. 30 páncélgépkocsit is. A páncélozott harcjárművek röviddel 18 óra után hatoltak be Lipovecra, ahol csatlakozott hozzájuk Kubinec tizedes LT–35 páncélosával. A harcokocsiknak és páncélgépkocsiknak köszönhetően a tehergépkocsikkal sikerült az egyes fegyverek és a lőszer nagy részét megmenteni. Pavol Kolibaš szakaszvezetőnek és Jozef Petrik tizedesnek – Tatra 27 tehergépkocsijukkal – még a heves ellenséges tűz közepette is sikerült két vz. 15 hegyi ágyút a kezelőszemélyzettel együtt elszállítani. A hegyi ágyúk tüzelőállása a Lipovec és a magaslatok közötti úton helyezkedett el, ahol a 11. Tüzérezred állásai voltak. A hegyi ágyús üteg parancsnoka, a korábbi parancsnok sérülése miatt Anton Varinský hadnagy volt. A négy 75 mm-es vz. 15 hegyi ágyúból álló üteg hatástalan volt a szovjet tüzérségi lövegek ellen, ezért a szlovák gyalogos alakulatok mögött nyomultak előre, és így kiváló célpontot jelentettek a szovjet lövegek és aknavetőik számára. A Kovalík tizedes-jelölt irányította két ágyúnak sikerült két szovjet löveget harcképtelenné tenni. Megmenekülésük csupán elszállításuknak volt köszönhető. A hegyi ágyús üteg vesztesége mindössze 3 sebesült volt. A Gyorsdandárt az esti órákban két német kerékpáros századdal erősítették meg. Időközben Lipovec településen a Miartuš hadnagy parancsnoksága alatt álló páncélozott harcjárművek, valamint körülbelül 250 szlovák katona és tiszt volt elvágva a dandár többi alakulatától, akik semmilyen körülmények között sem szerettek volna szovjet fogságba kerülni. A tisztek közül a legjelentősebbek Pavol Duchnovský százados, a felderítőosztály parancsnoka, Demčák és Ďuran főhadnagyok, Dananaj, Hirner, valamint Vančo hadnagyok voltak. A Gépkocsizó Felderítőosztály parancsnoka, Tibor Dualský őrnagy sérülései miatt már korábban elhagyta a települést. A német 8,8 cm-es légvédelmi ágyús üteg német parancsnoka javaslatot tett Pilfousek ezredesnek, hogy a körülzárt szlovák katonákból

szervezzék meg egy 40 fős csoportot, amelyek német harckocsik támogatásával sötétedés után áttörnének a szovjet állásokon, és kivezetnék a többiek az ellenséges gyűrűből. A csoport parancsnokának Ján Straka századost jelölte meg. A csoport 20 óra körül készen állt a kitörésre, amikor Fretter-Pico vezérőrnagy a harctérre érkezett, és azonnal leállította a kezdeményezést, mivel képtelen ötletnek tartotta ezt a vállalkozást.⁵⁴⁴ Pilfousek ezredes később telefonon tájékoztatta Kübler tábornokot a Gyorsdandár helyzetéről, akit csupán az érdekelte, hogy a dandár másnap harc képes lesz-e, vagy sem. Pilfousek határozatlanul, de igent mondott. A beszélgetést kihallgatta Matej Skalický (1940-ig Szittyai)⁵⁴⁵ főhadnagy, aki azonnal jelentette a szlovák köztársasági elnök attaséjának, Benedikt Dúbravec ezredesnek a hallottakat. A helyzet értékelése után – Jozef Tiso köztársasági elnök egyetértésével - megtiltották Pilfousek ezredesnek, hogy a dandárt másnap harcba vesse. Kübler tábornok úgy döntött, hogy Lipovec elfoglalására a német 295. Gyaloghadosztályt küldi, amelynek tüzérségi támogatását a szlovák 11. Tüzérezred nyújtja.⁵⁴⁶

A Tkacsenko vezérőrnagy vezette szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály nem indított támadást a Szcsasztlivajától keletre létrehozott szlovák védelmi vonal ellen, hanem a településen körülzárt, és Lipovec szélén elhelyezkedő szlovák katonák ellen fordította erejét. A szovjet katonák zsákmányolt szlovák katonai köpenyben és sisakban indultak el, hogy a település környékét átfésüljék. A szlovák katonák többsége vagy visszavonult Scsasztlivajára, vagy pedig a településen húzódott meg. Vojtech Vančo hadnagy géppuskás szakaszát, amely a gyalogság visszavonulását fedezte, körülzárta az ellenség. Vančo hadnagynak a szakasz többségével sikerült Szcsasztlivajára eljutnia, viszont Jozef Strakota, František Suchar és Štefánik közlegények a szovjetek fogságába kerültek.⁵⁴⁷ Sedliak és Poliak őrzővezetők valamint Cibula és Šušn közlegények a burgonyaföldön rejtőztek el. Anton Martinovič szakaszvezető, Štefan Svitek közlegény, és Varga főhadnagy, a 2. Gyalogszázad

⁵⁴⁴ *Mičianik* 2007. 121–123. o.

⁵⁴⁵ Skalický, Matej Michal (1913–2004) szlovák főhadnagy. 1941 nyarán a Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár parancsnokságán tevékenykedett. Augusztus végén visszatért Szlovákiába, majd a Nemzetvédelmi Minisztérium közlekedési osztályára osztották be. 1942. július 1-jén századossá léptették elő. Katonai tanulmányokat folytatott nemcsak Pozsonyban, hanem Berlinben is. 1943 júniusában a keleti hadszíntérre került, ahol a Gyorsadosztály, majd az 1. Gyaloghadosztály-parancsnokság 3. (hadműveleti) Osztályának vezetőjeként működött. 1944-ben visszatért Szlovákiába, és folytatta tanulmányait. 1945 májusától már a csehszlovák haderő tisztjeként tevékenykedett. 1948-ban vezérkari őrnaggyá léptették elő. 1950-ben saját kérésére a tartalékkállományba került. *Cséfalvy* 2013. 216. o.

⁵⁴⁶ *Klubert* 2003. 29. o.

⁵⁴⁷ A szovjetek megfosztották őket felszereléseiktől, fegyvereiktől, majd ételt adtak, és a borsóföldre kísérték őket. Az itt állomásozó 12 századból álló ellenséges erők fegyverzetét a kézfegyverek mellett 4 löveg és 8–9 géppuska alkotta. A szovjet katonák ezután a hadifoglyokat gépkocsin Sztarij Dasovba szállították, majd kihallgatták őket. VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spisaný so strel. Strakota Jozefom, SV. 26. júla 1941.

parancsnoka a közeli patak medrében találtak rejtékhelyet. Az éjszaka folyamán találkoztak Ernest Nevický főhadnaggal, a 4. Gyalogszásad parancsnokával, aki később eltűnt a sötétségben. 23 órakor próbát tettek, hogy eljussanak saját alakulataikhoz, de csak a csodának köszönhető módon sikerült megmenekülniük az ellenséges géppuskatűz elől. A sűrű sötétségben a szovjet katonákat sajátjaiknak gondolták. Az árokban elrejtőzve várták meg a hajnalt.⁵⁴⁸ 5 óra után indultak el Szcsasztlivaja irányába, de az út során körülbelül 30 fős ellenséges katonákból álló csoportba ütköztek. Futásnak eredtek, és sikerült eljutniuk Lipovecra, ahol később csatlakoztak az előrenyomuló német katonához.⁵⁴⁹ Némelyek úgy menekültek meg a fogságtól, hogy halottnak tették magukat. Az 1. Utászszakasz katonái közül – parancsnokuk halála után – többen arra törekedtek, hogy csatlakozzanak Anton Hirner hadnagy 2. Utászszakaszához, aki alakulatának egy részével, illetve más szakaszok katonáival közösen a Lipovectől keletre lévő lóhereföldön rejtőztek el. Körülbelül 20 óra 30 perckor felfedezte őket egy szovjet raj. A szlovák katonák az utolsó pillanatig ellenálltak, majd a 40 fős szovjet túlerővel szemben megadták magukat, és fogságba kerültek. A szovjet katonák lefegyverezték őket, elvették óráikat, pénztárcáikat, cigarettáikat stb., majd elszállították őket. František Dananaj hadnagy 3. Utászszakasza, amely Lipovec nyugati szélén helyezkedett el, északról déli irányban próbált haladni. 20 órakor Dananaj hadnagy erősítést kért magára maradt szakaszának, amely parancsnokával együtt csupán 27 főből állt. 21 órakor a szakasz a településtől nem messze lévő kútnál gyülekezett, hogy felfrissüljön és újraszerveződjön. A túlerőben lévő szovjetek azonban körülzárták őket. A szlovák katonák a közeledő ellenségről először azt feltételezték, hogy megérkezett az erősítés. Azonban később eszméltek fel tévedésükből, ezért kénytelenek voltak megadni magukat. Dananaj hadnagy nem viselte rendfokozati jelzését, a szlovák katonák közül pedig senki sem árulta el őt, ezért a szovjet fegyveres őrök a többiekkel együtt Illinci irányába kísérték. A Lipovec településen körülzárt szlovák katonák Pavol Duchnovský százados vezetésével kétségbeesetten védekeztek, és páncélozott harcjárművek támogatása mellett többen kitörték a szovjetek gyűrűjéből. Duchnovský százados a katonák egy részével négy óráig tartó nehéz harcok után, 21 órakor kezdte meg a kitörést Szcsasztlivaja irányába. A településről sikerült kitörnie páncélgépkocsijával Karol Lerchner őrvezetőnek is, míg a Jozef Faltus őrvezető vezette OA vz. 30 találatot kapott, és lángolva hagyta el Lipovecet. Ludovít Demčák főhadnagy személygépkocsijával már korábban útnak indult, hogy két sebesült katonát is

---

⁵⁴⁸ *Mičianik* 2007. 123. o.

⁵⁴⁹ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný s čtk. Martinovič Antonom a so strel. Svitek Štefanom, SV. 26. júla 1941.

Szcsasztlivajára szállítson el. Demčák főhadnagy igyekezett egy csoportba toborozni a szétszóródott katonákat, akiknek az éjszaka folyamán sikerült elérniük a saját vonalaikat. Az utolsó nagyobb csoportnak – Leopold Ďuran főhadnagy vezetésével – sikerült Lipovecről kitörnie. Ehhez a csoporthoz csatlakoztak a páncéltörő ágyús század egy szakaszán kívül más kisebb gyalogos, utász stb. alakulatok is. Ďuran főhadnagy átvette a vezetést felettük, amivel gyakorlatilag megvédte őket attól, hogy meghaljanak, vagy fogságba essenek. Az utolsók között hagyta el a települést Dominik Miartuš hadnagy megerősített harcokszakasza. A harcokosok oszlopban haladva 22 órakor hagyták el Lipovecet, miközben a szovjet páncéltörő ágyúk tüzeltek rájuk. Cyril Kubinec tizedes-jelölt LT-35 és Jozef Gavalier tizedes LT-38 harcokosját találat érte. A légénység elhagyta a páncélosokat, és a mocsáron keresztül gyalogosan jutott el Szcsasztlivajára. Gavalier tizedes harcokosja később felrobbant. 23 órakor Lipovec ismét a Tkacsenko vezérőrnagy vezette szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály kezében volt. A harcokosoknak köszönhetően körülbelül 200 szlovák katonának sikerült kitörnie a településről, és biztonságba kerülnie. A többi katona vagy fogságba került, vagy a település melletti földeken talált rejtekhelyet.⁵⁵⁰

Az ütközet első napján a Gyorsdandár jelentős veszteségeket szenvedett, és Lipovecet sem sikerült elfoglalnia, 68 szlovák katona vesztette életét, közülük 62 fő a harctéren esett el, 3 fő Szcsasztlivaján, további 3 fő pedig a vinnyicai kórházban halt bele sérüléseibe. A fogságba esettek száma meghaladta az 50 főt, megsemmisült 3 harcokosi, 1 páncélgépkocsi és több tehergépkocsi, továbbá 3 páncélost és 1 páncélgépkocsit a kezelőszemélyzetnek hátra kellett hagynia. A szovjet katonák alattomos és ádáz módszerei sok szlovák katonánál pszichés sokkot váltottak ki. A szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály a harcok során komoly veszteségeket szenvedett, mert meg sem próbálkozott azzal, hogy támadást indítson Szcsasztlivaja elfoglalására. Tkacsenko terve sem vált be teljesen, ugyanis a Gyorsdandár főerőit nem semmisítették meg, sőt a Lipovecen körülrzárt szlovák alakulatokat sem sikerült felmorzsolniuk. Röviddel azután, hogy Dananaj hadnagy utászszakasza fogságba esett, Štefan Jevčák tizedes tájékoztatta a hadnagyot, hogy a szovjetek elfelejtették őt átkutatni, és nála maradt két darab kézigránát. Azonnal tervet eszeltek ki a szabadulásukra, hogy a megfelelő pillanatban az őrzőikre támadhassanak. Amikor a menet egy kisebb dombra érkezett, Jevčák hadnagy az elöl, míg Karol Červenák őrzővezető a hátul haladó őrzőkre hajította a kézigránát. Az elöl haladó őrzők azonnal életüket vesztették, míg a hátul haladók közül az egyik súlyosan megsebesült, a másik pedig sokkot

---

⁵⁵⁰ *Mičianik* 2007. 123–124. o.

kapott, ezért könnyen le tudták fegyverezni. Dananaj szakaszának sikerült elszöknie. A szökésben lévő szlovák katonák kezdetben csupán két elkobzott félautomata puskával rendelkeztek. Lipovec előtt azonban – a már korábban zsákmányolt, fegyverrel megrakott kocsiról – sikerült újabb fegyvereket szerezniük. Nyugati irányban, az út melletti árokban haladtak óvatosan előre, miközben a közeli rozsföldön szovjet őrségbe ütköztek. A szovjetek géppuskatüzet zúdítottak rájuk. A szlovák katonák többségének sikerült elrejtőzniük. Hárman életüket veszítették, a többieknek viszont sikerült eljutniuk a német vonalakig. A 3. Utászszakasz fogságba esett 27 katonájából 21 főnek sikerült visszatérnie a dandárhoz, 3 fő meghalt, további 3 fő pedig eltűnt. A fogságba esett szlovák katonákat alaposan kihallgatták, és a Lipovectól nagyjából 80 km-re keletre fekvő Sztarij Dasov településen gyűjtötték össze, ahol körülbelül 19 szlovák fogoly (Anton Hirner utászhadnagy, Rudolf Daubner, Ján Klesniak és Ján Patlevič tizedesek, valamint Ondrej Brašeň, Brezina, Bučko, Pavel Fečko, Karol Gašparík, Fabian Hlubík, Ondrej Liga, Jozef Mazár, Anton Mäsiarik, Július Medvecký, Ján Mitrus, Michal Staško és Juraj Timko közlegények) tartózkodott.⁵⁵¹

A fogságba esett szlovák katonákra – Sztarij Dasovban – az elkövetkező napokban is ismét kihallgatás⁵⁵² várt. A közkatonákkal megfelelően bántak, ételt és dohányárut kaptak, míg az altisztekre testi fenyegetés várt. Anton Hirner hadnagy kezét – vállsérülése ellenére is – megkötözték. A fogolytáborban a kihallgatást végzők között (egy őrnagy, egy hadnagy és egy politikai tiszt) volt egy szovjet katonai egyenruhát viselő – 24–26 év közötti – cseh nyelven jól beszélő nő, aki elsősorban a származásukkal kapcsolatban tett felkérdéseket.⁵⁵³ Hirner hadnagy emlékirataiban így írt a kihallgatásról: „Elsők között tették fel azt a kérdést, hogy tudok-e a július 18-i szovjet–csehszlovák szerződésről⁵⁵⁴, és hogy elismerem-e. Mondtam, hogy nem tudok róla...Továbbá megkérdezték, mi a különbség a szlovák és csehszlovák között, amikor mondom, hogy szlovák nemzetiségű vagyok. A nemzetiségi kérdésünket tisztázhatatlannak gondoltam, de láttam, hogy ki kell fejtenem, tehát beszélnem kell a két nemzetről.”⁵⁵⁵

⁵⁵¹ *Mičianik* 2007. 125–126. o.

⁵⁵² A Kamionkán fogságba esett Ján Mitrus közlegény elmondása szerint a kihallgatást egy szovjet őrnagy végezte, aki kérdéseket tett fel alakulatával és annak létszámmal kapcsolatban. Mivel a szlovák hadifogoly válasza „nem tudom” volt, ezért a kihallgatást végző tiszt azzal kezdett fenyegetőzni, hogy Szibériába fognak kerülni. VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Protokol spísaný so strel. Mitrusom Jánom, SV. 26. júla 1941.

⁵⁵³ VHA, 55, 55-36-1, Veliteľstvo Adolf, Zápisnica spísaná so strel. prez služby Jozefom Beňom, 12. august 1941.

⁵⁵⁴ 1941. július 18-án a szovjet és a csehszlovák emigráns kormány a Németország elleni közös háborúról, és a Szovjetunió területén lévő csehszlovák alakulatok létrehozásáról szóló szerződést írt alá. *Hirner* 1986. 28. o.

⁵⁵⁵ *Hirner* 1986. 28–29. o. (fordította a szerző)

A szovjet politikai biztosok (komisszárok) a szlovák hadifoglyok között a Szovjetunió és a kommunizmus győzelmét hirdették, és az országot mint a „paradicsom“ helyszínét vázolták fel nekik, de semmilyen hatást nem értek el közöttük. Természetesen 1941 nyarán elképzelhetetlennek tűnt, hogy a visszavonuló Vörös Hadsereg győzedelmeskedjen a német haderő és szövetségesei felett.⁵⁵⁶

Időközben – július 22-én kora este – a német 24. Gyaloghadosztálynak Vahnovkánál sikerült áttörnie a szovjet védelmet, és visszavonulásra készítenie a szovjet erőket. Július 23-án 4 órakor a szlovák tüzérség háromnegyed órán át tartó tüzérségi előkészítést indított. A tüzérségi előkészítés után Szcsasztlivajáról Lipovec irányába útnak indultak a szlovák harckocsik és a gyalogság, Vahnovkáról pedig megkezdte az előrenyomulást a német 295. Gyaloghadosztály is. A szovjeteknek Lipovec északi határán sikerült megállítaniuk a német erőket is. Tkacsenko vezérőrnagy tudomásul vette, hogy hadosztálya a későbbiekben nem tudja kivédeni az ellenséges támadást, ezért elrendelte katonáinak, hogy feltűnés nélkül kezdjék meg a visszavonulást Illinci irányába. A Gyorsdandár és a német hadosztály vezetése nem észlelte, hogy a szovjetek megkezdtek a visszavonulást, és várt a támadás megindításával. 12 órakor a német és a szlovák tüzérség tüzet nyitott Lipovecra és Kamionkára. Ezzel egyidőben a német gyalogság is megkezdte az előrenyomulást a településre.⁵⁵⁷ A szovjetek csekély ellenállást tanúsítottak, ezért a támadóknak 16 órakor sikerült elfoglalniuk a települést. A Gyorsdandártól délre a magyar Gyorshadtest katonái nyomultak előre. A szlovák és magyar katonák között körülbelül fél óráig tartó lövöldözésre került sor. Ezt a konfliktust a németek később vizsgálat alá vették, míg a szlovák katonák azzal védekeztek, hogy a magyar alakulatok szövetkeztek a szovjetekkel, amely természetesen nem volt igaz, ugyanis mindenki tudta, hogy milyen alakulat található a Gyorsdandár jobb szárnyán. A magyar Gyorshadtest helyét ezáltal a német 97. Könnyű Gyaloghadosztály vette át.⁵⁵⁸ Belko következőképpen írt a konfliktusról: „Egyszer csak azonban a gyalogsági fegyverekből rendkívül heves lövöldözésre került sor közöttünk és jobb oldali szomszédaink között. Mint a villám terjedt a hír, hogy jobb oldali szomszédaink a magyarok, és hogy löni kezdtek ránk...A lövöldözés több mint fél órán át tartott...Amikor a harcot sikerült lecsendesíteni, a németek vizsgálni kezdték a dolgot. Katonáink állították, hogy azt gondolták szovjet gyalogos alakulatok indítottak támadást, ezért kétszeresen

---

⁵⁵⁶ *Mičianik* 2007. 126. o.

⁵⁵⁷ *Klubert* 2003. 30. o.

⁵⁵⁸ *Mičianik* 2007. 127. o.

válaszoltak vissza. Mindenki tudta, hogy magyarok voltak, hiszen parancsnokuk elmagyarázta nekik, hogy ki van a jobbszárnyon.⁵⁵⁹

A Lipovec szélén rejtőzködő szlovák katonák egymásután csatlakoztak a német támadó alakulatokhoz. Martinovič szakaszvezetőre és Svitek közlegényre a német katonák találtak rá, akik csatlakoztak a támadókhöz. Poliak és Sedliak őrzetők, valamint Cibula és Šůň közlegények – akiknek fegyverzete mindössze három pisztolyból és egy puskából állt – szintén bekapcsolódtak a harcokba. Megsebesítettek két szovjet katonát, akik fogságba kerültek, majd a szlovák katonák csatlakoztak egy német rajhoz. A település közepén egy fáról hirtelen tüzet nyitott rájuk egy szovjet géppuska. Egy német katona életét veszítette, egy másik német katona, Šůň közlegény, valamint Poliak és Sedliak őrzetők is megsebesültek. A szovjet géppuskafélszket később sikerült megsemmisíteni. Lorko őrzető, valamint Sekáč és Ťaptík közlegények szintén csatlakoztak a német alakulatokhoz. A szovjet alakulatok nagy része időközben elhagyta a települést. A többi – ott tartózkodó – szovjet kisebb alakulatot megsemmisítették. Lipovec utcái tele voltak aknákkal, megsemmisített szovjet gépjárművekkel, szovjet katonák holttesteivel és kilőtt páncéltörő ágyúkkal. A helyi lakosok előjöttek a pincékből, némelyek közülük azonban a visszavonuló szovjet katonákkal együtt elhagyták a települést. Később a Gyorsdandár is benyomult a településre. Az elesett szlovák katonák iratait, személyi igazolójegyet (dögcédula) elvették a szovjetek, sőt némelyeket még a ruházatuktól is megfosztották. Az egyenruhákat elsősorban az ellenség megtévesztésére használták. A kényszerből hátrahagyott szlovák harckocsikat és egy páncélgépkocsit az ellenség megsemmisítette. A szlovák katonák találtak egy OA vz. 30 páncélgépkocsit, amelynek oldalára vörös csillagot festettek, ami azt jelenti, hogy valószínűleg használni szerették volna.⁵⁶⁰

6.5. A Gyorsdandár tevékenységének értékelése, mérlege

A Gyorsdandár a német 17. Hadsereg jobbszárnyán nyomult előre Bucsacs, Gródek irányában egészen Vinnyica térségébe, és július 22-én támadást indított Lipovec elfoglalására. Az alakulat harci feladatának teljesítését azonban a német 295. Gyaloghadosztály vitte tovább. A német seregtest július 24-én – a Lipovectől 60 km-re délkeletre elhelyezkedő – Granov irányába nyomult előre. A Gyorsdandár alakulatai közül mindössze a 11. Tüzérezred és a Gépkocsizó Gyalogos Csoport került bevetésre. Az utóbbi

⁵⁵⁹ *Belko* 1965. 23. o. (fordította a szerző)

⁵⁶⁰ *Mičianik* 2007. 127–129. o.

felderítő tevékenységet kapott feladatul. A németek nem voltak elragadtatva a szlovák gyalogság teljesítményétől, és megállapították, hogy a lipoveci ütközet óta a szlovák katonák nagyon érzékenyek lettek a becsapódó tüzérségi lövedékek robbanásainak erejére és zajára, amelynek hatására a kialakult pánik miatt elhagyják állásaikat. A következő napokban a német 295. Gyaloghadosztály csupán a szlovák Gyorsdandár 11. Tüzérezredének támogatását vette igénybe.⁵⁶¹ A Gyorsdandár alakulatai július végéig Illinciben összpontosultak. Július 26-án a szlovák tüzérség a Kalnyik irányába támadó német alakulatokat támogatta. A tüzérezred egyik ütege ellen támadást intézett egy szovjet vadászgép, de semmilyen kárt nem okozott. Az üteg folytatta a német utászszázalaj tüzérségi támogatását. A németek teljes mértékben elégedettek voltak a szlovák tüzérség tevékenységével, és közülük némelyek számára javasolták, hogy kitüntetésben részesüljenek. A németek Umány irányába történő előrenyomulása során, július 30-án bevetésre került a Frtús százados vezette 11/III. Tüzérosztály, amelynek egyik ütegét körülzárta egy szovjet lövészsorozat. Az üteg a harcok során elveszítette fegyverzetét és felszerelését. 8 szlovák katona életét vesztette, 8 pedig megsebesült. Legalább 2 Praga RV tehergépkocsi és 7 darab vz. 30 tarack megsemmisült. A szlovák Gyorsdandár ebben az időben, mint önálló alakulat már nem létezett, ugyanis július 25-én Ferdinand Čatloš tábornok 7. számú hadműveleti parancsa értelmében a formálódó Gyorsdandár része lett. A Gyorsdandár volt a legjobban felfegyverzett szlovák alakulat a keleti fronton.⁵⁶²

A lipoveci ütközetben elszenvedett kudarckért és a sikertelenségért Rudolf Pilfousek ezredes és a Gyorsdandár parancsnoksága is felelős volt. A dandárt kellő felderítés nélkül, az ellenséges erők alapos ismeretének hiányában küldték harcba. Pilfousek ezredesnek 15 óráig tudomása sem volt arról, hogy alakulata tulajdonképpen milyen ellenséges alakulat ellen harcol. A későbbiekben a szovjet 44. Hegyi Lövészhadosztály erejével kapcsolatban pedig hiányos és bizonytalan ismeretekkel rendelkezett. A katonák körében sem volt közkedvelt, amelyet az is megerősített, hogy – állítólag – kizárólag cseh nyelven beszélt. A német vezetés a szlovák 50 darab másodosztályú vaskeresztet adományozott a Gyorsdandár parancsnokságának. Más adatok szerint 25 szlovák katonát és tisztet tüntettek ki a másodosztályú vaskeresztrel, Pilfousek ezredes pedig megkapta az elsőosztályú vaskeresztet. Čatloš tábornok 95 darab „Hősiességért“ érdeméremet adományozott a dandár katonáinak.⁵⁶³ Jozef Tiso szlovák köztársasági elnök pedig

---

⁵⁶¹ Klubert 2003. 30–31. o.

⁵⁶² Mičianik 2007. 129. o.

⁵⁶³ Mičianik 2007. 130. o.

kitüntetésüket adományozott a német 17. Hadsereg egyes tábornokainak és főtisztjeinek is.⁵⁶⁴

Voltak olyan katonák is, akik két héttel a lipoveci ütközet után a vinnyicai német tábori kórházban haltak bele sérüléseikbe. A fogságba esett szlovák katonák közül némelyek szökéssel is próbálkoztak.⁵⁶⁵ Július 23-ról 24-re éjszaka Daubner tizedesnek, Hlubík és Mitrus közlegényeknek drámai körülmények között sikerült megmenekülnie a fogságból. 21 óra körül Sztarij Dasovban – ahova a szlovák hadifoglyokat összegyűjtötték – két szovjet katona felügyelete mellett vezették el egy csoportjukat. Egy adandó alkalommal, amikor az egyik szovjet őr félre vonult, Hlubík közlegény ököllel arcon ütötte a másik őrt, Daubner tizedes elvette annak puskáját, és lelőtte a távolabb lévőket. Az úton, amely során visszatértek, foglyul ejtettek egy fegyveres szovjet katonát, majd később két szovjet lovas katona nyitott tüzet rájuk, amelyeket német segítséggel szintén sikerült fogságba ejteni. Így tehát a szökésben lévő szlovák katonák 3 foglyot ejtettek, sőt 2 lovat is zsákmányoltak, amelyeket átadtak a németeknek.⁵⁶⁶ Daubner tizedes a kihallgatása során így emlékezett vissza a történetekre: „Puskákkal felfegyverzett 2 orosz katona vezetett minket. Körülbelül egy órást után a mezőre érkeztünk, ahol a kísérők közül az egyik átment a másik oldalra. Ezt a pillanatot használta ki Hlubík közlegény, és ököllel arcul ütötte a másikat, aki leesett a földre és eszméletlen maradt. Én kivettem a puskát a kezéből, és a másikkra lőttem, természetesen lelőttem őt.”⁵⁶⁷ A többi szlovák hadifoglyot még éjjel előtt egy régi tehergépkocsira rakták, és elindultak Sztarij Dasovtól keleti irányban. A tehergépkocsin 10 hadifoglyot szállítottak, a gépjármű vezetője és egy fegyveres őr társaságában. Amikor a tehergépkocsi megcsúszott és az árokba fordult a szlovák hadifoglyok elhagyták a járművet, és szétszéledtek. Beňo, Strakota és Suchar közlegényeknek sikerült megszökniük, és eljutniuk Illincire. A hadifoglyok között maradt – Dananaj hadnagy sikeres szökése után – az egyetlen szlovák tiszt, Hirner hadnagy is. A hadnagy csoportjából,

⁵⁶⁴ A 17. Hadsereg parancsnokát, Carl-Heinrich von Stülpnagel gyalogsági tábornokot a csillaggal ékesített katonai győzelmi kereszt I. osztályával, a XXXIX. Hegyi Hadtest parancsnokát, Ludwig Kübler tábornokot a katonai győzelmi kereszt II. osztályával, Vincent Müller vezérkari ezredes, Friedrich Wenzel vezérkari alezredes, Ferdinand Jodl alezredes és Karl Kroh őrnagyot a katonai győzelmi kereszt III. osztályával tüntették ki. Ernst Goth vezérkari alezredes és Siegfried Hoefs vezérkari őrnagy a „Hősiességért” érdemérem 2. fokozatát, Georg Höcherl alezredes és Emmerich Ofczark hadnagy a „Hősiességért” érdemérem 3. fokozatát, Hans Potel őrnagy, Paul Wenzel százados, a propaganda vezetője Ernst Busch, valamint öt katonai orvos és négy ápoló a „Szolgálatért” érdemérmét kapta meg. VHA, 55-57-4, Velitel'stvo Armády, Číslo: 1512. Döv. I. oddel. 1941, Armádnj rozkaz č. 5, SV. 1. augusta 1941.

⁵⁶⁵ *Mičianik* 2007. 131. o.

⁵⁶⁶ VHA, 55, 55-36-1, Velitel'stvo Topas, Protokol spisany s voj. v zál. Hlubikom Fabianom, SV. 26. júla 1941.

⁵⁶⁷ VHA, 55, 55-36-1, Velitel'stvo Topas, Protokol spisany s des. v zál. Daubnerom Rudolfom, SV. 26. júla 1941.

ismeretlen okok miatt – valószínűleg sikertelen szökési kísérlet során – életét veszítette Medvecký közlegény. A szovjetek fogságba került 50 főből 26 szlovák katonának és egy tisztnek sikerült megszöknie, és visszajutnia saját alakulatához, 4 fő a szökési kísérlet során veszítette életét, míg 19 fő maradt fogságban. A szlovák Gyorsdandár jelentős veszteségeket⁵⁶⁸ szenvedett. A hivatalos adatok szerint a Gyorsdandár vesztesége 75 halott,⁵⁶⁹ 167 sebesült, 17 eltűnt és 2 fogságba esett személy volt. Az eltűntnek nyilvánított 17 fő valójában a szovjetek fogságában volt, ezáltal a fogságba vetettek száma valójában 19 fő volt. A dandár 6 harckocsit (4 LT–35, 1 LT–38 és 1 LT–40), 1 OA vz. 30 páncélgépkocsit veszített.⁵⁷⁰ A seregtest további 11 vz. 37 páncéltörő ágyút,⁵⁷¹ 2 géppuskát és 25 tehergépkocsit veszített. További 7 harckocsi (5 LT–35, 1 LT–38 és 1 LT–40) és 2 OA vz. 30 páncélgépkocsi károsodást szenvedett. A 11. Tüzérezred a lipoveci ütközetben nem szenvedett veszteségeket, míg Granovnál az alakulatból 8 fő életét veszítette, 8 fő megsebesült és 7 löveg megsemmisült. A veszteségekhez hozzájárult az is, hogy alábecsülték az ellenség erejét, és a dandárt kellő felderítés, valamint légi támogatás nélkül küldték harcba. Az is kiderült, hogy a szlovák haderő legharcképesebb alakulatainak a tüzér- és harckocsi alakulatok számítanak.⁵⁷² Belko véleménye szerint: „Lipovec volt az első hely, ahol a szlovák haderő megérezte a szovjet fegyverek erejét, és elsősorban azt állapította meg, hogy egyáltalán nem állja meg a helyét a tisztek azon állítása, hogy a Vörös Hadsereg fejtellenül vonul vissza a németek elől.”⁵⁷³

A szovjet 44. Hegyi Lövészhadosztály vesztesége szlovák becslések szerint körülbelül 700 halott, 1 000 sebesült volt, míg legkevesebb 150 fő szlovák fogságba került, akiket átadtak a németeknek. A szlovák katonák – néhány esettől eltekintve – példásan viselkedtek a szovjet hadifoglyokkal szemben. Leopold Ďuran főhadnagy – az 5. Páncéltörő Ágyús Század parancsnoka – Lipovec előtt 10 szovjet hadifoglyot lőtt agyon, míg Granovnál a szlovák katonák a 11/I. Tüzérosztály parancsnokának, Jozef Vogl őrnagynak az egyetértésével 5 szovjet hadifoglyot lőttek föbe. A 44. Hegyi Lövészhadosztály anyagi veszteségei ismeretlenek. Legkevesebb 2 hegyi ágyú, néhány páncéltörő ágyú, gépjármű és legalább 1 T–20 Komszomolec lánctalpas tüzérségi vontató megsemmisült. A szovjet

⁵⁶⁸ A 11. Tüzérezred a lipoveci ütközet során (1941. július 22–23.) egyetlen katonát sem veszített. *Pecina* 2005. 58. o.

⁵⁶⁹ M. Skalický tanúsítása szerint a szlovák Gyorsdandár elhunyt katonáinak száma a lipoveci ütközetben 88 fő volt. *Klubert* 2003. 31. o.

⁵⁷⁰ *Klubert* 2003. 31. o.

⁵⁷¹ Klubert szerint a szlovák Gyorsdandár 3 páncéltörő ágyút veszített. *Klubert* 2003. 31. o.

⁵⁷² *Mičianik* 2007. 132. o.

⁵⁷³ *Belko* 1965. 23. o.

hadosztály komoly veszteségeket szenvedett, ezért a tervezett ellenlökést nem tudta végrehajtani, a Gyorsdandárt pedig nem tudta megsemmisíteni. Az 1941. július 22-re tervezett ellenlökések a szovjet 6. és 12. Hadseregek szakaszán sem érték el a kitűzött célokat. Július 23-án mindkét szovjet hadsereget egyesítették Ponyegyelin vezérőrnagy parancsnoksága alatt, július 25-én pedig a Déli Front hadrendjébe helyezték. Mindkét hadsereg egészen Umanyig vonult vissza, ahol a német 1. Páncéloscsoport és a német–román 11. Hadsereg körülfárta őket. Augusztus 8-án a bekerített szovjet erőket (6. és 12. Hadseregek, 18. Hadsereg egy része, 2. Gépesített Hadtest) megsemmisítették (lásd: Mellékletek, 3. számú térkép). A Vörös Hadsereg a harcokban 858 löveget és 242 páncéltörő ágyút veszített, valamint fogságba esett 103 ezer fő. A 2. Gépesített Hadtest vesztesége 317, eredetileg 358 harckocsi volt, amelyből kifolyólag gyakorlatilag a hadtest megsemmisült. Csupán 3 620 sebesült szovjet katonát sikerült evakuálni. Fogságba esett Muzicsenko altábornagy, a 6. Hadsereg parancsnoka, majd később a súlyos sérülést szenvedett Ponyegyelin vezérőrnagy, a 12. Hadsereg parancsnoka, valamint a fejsérülést és vállsérülést szenvedett Tkacsenko vezérőrnagy, a 44. Hegyi Lövészadosztály parancsnoka is.⁵⁷⁴

Tkacsenko vezérőrnagy győzelemként könyvelte el az ütközetet, míg a szlovák hadvezetés – Pilfouseket leszámítva – kudarcként értékelte.⁵⁷⁵ Ferdinand Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter az ütközet végeredményét sikertelennek minősítette, és a sikertelenségért Pilfouseket okolta, aki azzal védekezett, hogy ő csupán Kübler tábornok parancsát teljesítette. Čatloš a Gyorsdandárt harcképtelennek minősítette, amely alkalmatlan további előrenyomulásra Granov irányába, így a támadó német csapatok elsősorban a szlovák tüzérség támogatását vették igénybe. Később az ütközetet szlovák győzelemként értékelték, mintha a szlovák katonai hagyományok kezdete lett volna. Valójában a lipoveci ütközet eldöntetlen volt, mert egyik fél sem érte el az eredetileg kitűzött célját, akaratát.⁵⁷⁶

A szlovák Gyorsdandár alakulatainak Gumennoje–Mihajlovka–Szcsasztlivaja–Lipovec–Illinci vonalon kellett előrenyomulnia. A seregtest július 21-én este érkezett meg Vinnyica térségébe. Lipovec térségében (Felixovka, Kamionka) – természetesen magát a települést is beszámítva – a szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály erői előnyös pozíciókat foglaltak el, beleértve a stratégiai fontosságú 275-ös magaslatot. A lipoveci ütközet értékeléseként megfigyelhető, milyen fontos szerepe van a pontos felderítésnek, a megfelelő

⁵⁷⁴ Mičianik 2007. 136. o.

⁵⁷⁵ Klubert szerint mind a szlovák, mind a szovjet fél győzelemként könyvelte el az ütközet kimenetelét, holott az eredmény döntetlen volt. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy 1941. július 23-án éjjélkor mindkét fél csapatainak elhelyezkedése gyakorlatilag csaknem az egy nappal előtti állapotoknak felelt meg. Klubert 2003. 32. o.

⁵⁷⁶ Mičianik 2007. 137. o.

fegyverzetnek, a terep adta előnyök kihasználásának, az egyes parancsnokok rossz helyzetfelismerésének és következetességének, az utánpótlás biztosításának stb. A szlovák gyalogság előrehaladását nagyban akadályozták a Lipovec és Kamionka előtti ún. „rókalyukakból“ támadó szovjet katonák, amelyek felszámolására július 22-én 15 órakor került sor. Pilfousek ezredes és a szlovák hadvezetés legfőbb hibája az volt, hogy nem biztosította a lőszer- és üzemanyag utánpótlást a harckocsiknak, amelyeknek el kellett hagyniuk a települést és vissza kellett térniük, így nem támogathatták a szlovák gyalogságot az ellenlökést indító szovjet csapatokkal szemben, ráadásul a szovjet tüzérütegek ezzel szemben a Lipovectől keletre fekvő 275-ös magaslat mögött helyezkedtek el, ezért kezdetben a szlovák katonák nem vették észre őket, így a 11/I. Tüzérosztály ütegei később tudtak tüzet zúdítani az ellenséges erőkre. Lipovec elfoglalásának korai jelentése Pilfousek részéről elhamarkodott volt, ugyanis, amint kiderült, a szlovák gyalogság a harckocsik támogatása nélkül, és a megfelelő kézfegyverek (elsősorban géppisztolyok) hiányában nem tudta megtartani a már részben elfoglalt települést.

7. A szlovák Gyorshadosztály (Rýchla divízia) létrehozása és részvétele a Kijev környéki harcokban

7.1. A Gyorshadosztály létrehozása, szervezeti felépítése és fegyverzete

Lipovec német kézre kerülése után – 1941 nyarán – két olyan szlovák hadosztályt hoztak létre, amely harcoló, és/vagy megszálló hadosztályként teljesített szolgálatot a Szovjetunió területén. A Gyorshadosztály és a Biztosító Hadosztály⁵⁷⁷ létrehozására 1941. augusztus első felében került sor. A Gyorshadosztályt a kezdetektől úgy építették ki, mint egy frontvonalbeli magasabb köteléket, amelynek feladata, hogy az első vonalban helyettesítse a Gyorsdandárt. Ebből kifolyólag a hadosztályt a Gyorsdandár, valamint a Lemberg–Przemysl–Sztří térségében állomásozó szlovák „Armádna skupina” seregestest 1. és 2. Hadosztályok, valamint az egyéb – a hadtest alárendeltségébe tartozó – alakulataiból állították fel. A Gyorshadosztálynak motorizált harcoló alakulatnak kellett lennie.⁵⁷⁸ A Gyorshadosztály hadrendjébe tartoztak a 20. és 21. Gépkocsizó Gyalogezredek, a 11. Tüzérezred, a 11. Felderítőosztály, a 2. Híradózászlóalj a 11. Utászszászlóalj, a (hadosztályközvetlen) 11. Páncéltörő Ágyús Század, a (hadosztályközvetlen) 11. Hegyi Ágyús Üteg és egyéb támogató, ellátó stb. alakulatok (lásd: Mellékletek, 18. számú táblázat, 4. számú ábra).⁵⁷⁹ Az 1. Hadosztály 1. Gyalogezrede által felállított páncéltörő ágyús századot gépesítették és július végén a Gyorsdandárhoz küldték. A formálódó Gyorshadosztály többi alakulatát időközben folyamatosan gépesítették, motorizálták.⁵⁸⁰ Ezek gépkocsizó alakulatok voltak. A lövegek szállítását gépkocsik segítségével (vontatás vagy plátón történő szállítással) hajtották végre. Az átszervezések során az egészségügyi szempontokat is figyelembe vették, ezért az 1. Hadosztály alakulatainál már július 26-án végrehajtották a tifusz elleni második oltás beadását.⁵⁸¹

A szlovák alakulatokat érintő átszervezések során a tartalékosok elbocsátásánál – Jozef Turanec ezredes szerint – igazságosan kell az intézkedéseket végrehajtani, tehát

⁵⁷⁷ Az 1. és 2. Hadosztályok alakulataiból létrehozott – 8 135 főből álló – Biztosító Hadosztály 1941. augusztus végén és szeptember elején Sztarokonsztantyinov–Polonne–Sepetovka térségében állomásozott. Egy hónappal később a Biztosító Hadosztály Kijevtől nyugatra – Zsitomir, Ovrucs és Mazir térségében teljesített szolgálatot. Feladata a közlekedési útvonalak, kommunikációs vonalak biztosítása, és a partizánok elleni harc volt. *Klubert* 2016. 127. o.

⁵⁷⁸ *Cséfalvay* 2008. 83. o.

⁵⁷⁹ *Kliment – Nakládal* 2003. 93–94. o.

⁵⁸⁰ VHA, RD, kr. 7, Veliteľstvo 1. divízie, Vojnový denník (22. 6. 1941–15. 8. 1941), s. 16.

⁵⁸¹ VHA, RD, kr. 7, Veliteľstvo 1. divízie, Vojnový denník (22. 6. 1941–15. 8. 1941), s. 14.

elsősorban a nős családapákat kell elbocsátani, majd a nős férfiaknak, végül pedig a behívott idősebb korosztályoktól visszamenőleg a nőtlen férfiaknak kellene következniük. A meglévő készleteket is megfelelően és ésszerűen kellene osztályozni és elosztani az egyes alakulatoknál.⁵⁸²

A Gyorshadosztály 1941. augusztus 10-én felállított parancsnokságára az 1. Hadosztály parancsnokságáról jelentős számban vezényeltek át tiszteket, katonákat, sőt gépkocsikat is átirányítottak. Az 1. Hadosztály parancsnokságának maradékát az elkövetkező időszakban a hátszágba küldték. Az 1. Hadosztály 1. és 2. Gyalogezrede augusztus 12-én 6 órakor, 3. Gyalogezrede pedig másnap 5 órakor indult útnak, hogy visszatérjen Szlovákia területére. Augusztus 14-én este parancs érkezett az 1. Hadosztály megszüntetésének befejezéséről, amelyre másnap sor is került.⁵⁸³ Hasonló sors várt a 2. Hadosztályra is, amelynek megmaradt alakulatai is augusztus folyamán visszatértek Szlovákiába, ahol ezeket az alakulatokat átszervezték.

A Gyorshadosztály főerőit a Ján Černek⁵⁸⁴ alezredes vezette 20. Gépkocsizó Gyalogezred (Ján Šmigovský⁵⁸⁵ őrnagy I. Zászlóalj, Vít'azoslav Šupák⁵⁸⁶ őrnagy II. Zászlóalj) és az Ondrej Zverin⁵⁸⁷ alezredes irányította 21. Gépkocsizó Gyalogezred (Anton

⁵⁸² VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 27.

⁵⁸³ VHA, RD, kr. 7, Veliteľstvo I. divízie, Vojnový denník, s. 20–21.

⁵⁸⁴ Černek, Ján (1896–1977) szlovák alezredes. Rövid ideig a 21. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnoka volt. 1941 szeptemberében visszatért Szlovákiába, és az 5. Gyalogezred parancsnokaként működött. 1942. április végén áthelyezték az 1. Hadosztálykörzet-parancsnokságra, majd szeptember végétől a nyitrai Járási Hadkiegészítési Parancsnokságon teljesített szolgálatot, amelynek 1943. január 1-jétől parancsnoka is volt egy ideig. 1944 szeptemberében átvált a felkelők oldalára, majd a csehszlovák haderőnél teljesített szolgálatot. Ezredessé léptették elő. 1948-ban nyugdíjazták. 1950-ben megfosztották rendfokozatától. 1969-ben rehabilitálták, visszaadták ezredesi rendfokozatát. 1990-ben posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 40–41. o.

⁵⁸⁵ Šmigovský, Ján (1903–1945) szlovák őrnagy. A Gyorshadosztály 20/I. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt. 1942 januárjában visszatért Szlovákiába. 1943 júniusától októberéig a Gyorshadosztálynál, majd az 1. Gyaloghadosztálynál teljesített szolgálatot. 1944 szeptemberétől 1945 áprilisáig a Szlovákiában állomásozó 1. Gyalogezred parancsnoka volt, miközben alezredessé léptették elő. 1945-ben Pozsonyban bíróság elé állították, ahol halálra ítélték, majd kivégezték. *Cséfalvay* 2013. 238. o.

⁵⁸⁶ Šupák, Vít'azoslav (1907–?) szlovák őrnagy. A Gyorshadosztály 20/II. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt, majd 1942 márciusában átvette a 21/I. Gyalogzászlóalj vezetését. 1942 augusztusától szeptemberéig a 20. Gyalogezred parancsnokaként működött, ezután visszavette a 21/I. Gyalogzászlóalj vezetését. 1942 októberében visszatért Szlovákiába. 1944 februárjában ismét a frontra küldték, ahol átvette a 20. Gyalogezred vezetését. Később ismét visszatért hazájába, ahol 1945 januárjában alezredessé léptették elő. A háború után kérte felvételét a csehszlovák haderőhöz, amelyet azonban visszautasítottak. 1948-ban megfosztották – az 1939 és 1945 között elért – őrnagyi és alezredesi rendfokozatától. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 240–241. o.

⁵⁸⁷ Zverin, Ondrej (1896–1944) szlovák alezredes. 1941 decemberéig a Gyorshadosztály 20. Gépkocsizó Gyalogezredének parancsnoka volt, majd 1942 júliusától decemberéig a 21. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnokaként működött. 1943. január 1-jén ezredessé léptették elő. 1943–1944-ben a 2. Hadosztálykörzet, a 6. Gyalogezred, később pedig az 1. Hadosztálykörzet parancsnoka is volt. Nem csatlakozott a felkelőkhöz, ezért elfogták majd kivégezték. *Cséfalvay* 2013. 273–274. o.

Vick⁵⁸⁸ őrnagy I. Zászlóalja, Jozef Husár⁵⁸⁹ őrnagy II. Zászlóalja) adta.⁵⁹⁰ Augusztus 6-án változások következtek be, ugyanis Zverin alezredes lett a 20. Gyalogezred parancsnoka, a zászlóaljparancsnokok pedig maradtak ugyanazok a személyek. A 21. Gyalogezred élére Černek alezredes került, míg a csapattest I. Zászlóaljának Husár őrnagy, a II. Zászlóaljának pedig Jozef Lehocký⁵⁹¹ őrnagy lett a parancsnoka.⁵⁹² A hadosztály tehát csupán két gyalogezredből állt, amely egyenként csak két zászlóaljjal rendelkezett. A gyalogság létszáma nagyobb volt, mint a korábbi Gyorsdandárnak, de a német és szovjet gépkocsizó hadosztályokkal szemben létszámban alulmaradt, ugyanis azok három ezreddel, és az ezredek külön-külön három zászlóaljjal rendelkeztek. A Gyorshadosztály gépkocsizó gyalogezredeinek tüzérségi támogatását természetesen a 11. Tüzérezred (lásd: Mellékletek, 10. és 19. számú táblázatok) adta, míg a főerők harcait egyéb támogató alakulatok segítették. A Gyorsdandárral ellentétben a Gyorshadosztály tüzérsége egy tüzérosztállyal gyengébb volt, mert a hadosztály csupán két meggyengült tüzérosztályt kapott, ugyanis négy tüzérüteg hiányzott. Vinnyicán 4 darab vz. 30 tarack és 2 darab vz. 35 ágyú tartalékban maradt. A Gyorshadosztály a Gyorsdandárral ellentétben nem kapott harckocsikat annak ellenére, hogy az eredeti terv értelmében egy harckocsiszázadot kellett volna kapnia. A harckocsikat üzemképtelennek és harcképtelennek minősítették, ezért Ferdinand Čtloš nemzetvédelmi miniszter engedélyezte azok visszatérését Szlovákiába.⁵⁹³

A Gyorshadosztály parancsnoksága a Kriváň fedőnevet kapta, valamint a hadosztály főbb alakulatatis fedőnevekkel látták el (lásd: Mellékletek, 20. számú táblázat).⁵⁹⁴ Az

⁵⁸⁸ Vick, Anton (1904–?) szlovák őrnagy. 1941 júliusától szeptember 1-jéig a Gyorshadosztály 21/I. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt. 1942. január 1-jén alezredessé léptették elő. 1944. augusztus 1-jétől rövid ideig a Kelet-Szlovákiában állomásozó 3. Gyalogezred parancsnoka is volt. 1945 májusában a csehszlovák haderő tisztje lett. 1946-ban ezredessé léptették elő. 1948-ban felmentették a szolgálat alól, és nyugdíjazták. 1991-ben rehabilitálták. *Cséfalvay* 2013. 259. o.

⁵⁸⁹ Husár, Jozef (1898–?) szlovák őrnagy. Rövid ideig a Gyorshadosztály 21/II. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt, majd később a 21. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnokává nevezték ki. 1942. január 1-jén alezredessé léptették elő. 1942 márciusában visszatért hazájába, ahol a 4. Gyalogezred parancsnokaként működött. 1942 szeptemberétől 1943 májusáig a Biztosító Hadosztály 102. Gyalogezredét irányította. Visszatért Szlovákiába, ahol a 4. Gyalogezred parancsnoka lett ismét. 1944. január 1-jén ezredessé léptették elő. A háború után a csehszlovák haderőnél teljesített szolgálatot. *Cséfalvay* 2013. 97. o.

⁵⁹⁰ VHA, Veliteľstvo armády–1941, kr. 1, Č. 107/278/Taj. 3. odel. 41, Operačný rozkaz č. 7, SV. 25. 7. 1941, s. 1.

⁵⁹¹ Lehocký, Jozef (1903–?) szlovák őrnagy. A Gyorshadosztály 21/II. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt. 1941 novemberében visszatért Szlovákiába, ahol az 5. Gyalogezred tartalékszázalóját irányította. 1942 júliusától a Gyorshadosztály egyik gyalogzászlóaljának parancsnokaként működött. 1943 februárjában ismét visszatért hazájába, és a Nemzetvédelmi Minisztériumban tevékenykedett. A háború után a csehszlovák haderőnél teljesített szolgálatot. *Cséfalvay* 2013. 149. o.

⁵⁹² VHA, Veliteľstvo armády–1941, kr. 1, Č. 107.345/Taj. 3. odd. 41, Určenie veliteľov mot. p. plukov 20 a 21, SV. 6. 8. 1941.

⁵⁹³ *Mičianik* 2007. 191. o.

⁵⁹⁴ VHA, 55-57-7, kr. 57, Vel. RD, Čís: 2008/Taj. 3 odel. 1941, SV. 14. august 1941.

alakulatoknak – német mintára – gépjárműveik első és hátsó sárhányóján fel kellett tüntetniük szimbólumaikat. A hadosztály parancsnokságának jelképe a szarvas lett (lásd: Mellékletek, 21. számú táblázat).⁵⁹⁵ 1941 augusztusában a hadosztály létszáma⁵⁹⁶ 8 521 fő (ebből 371 tiszt) volt.⁵⁹⁷

A hadosztály leghatékonyabb fegyverei a géppuskák és a tüzérségi fegyverek voltak. A hadosztály fegyverzetét 2 111 darab pisztoly, 4 898 darab puska, 265 darab golyószóró, 57 darab géppuska, 22 darab aknavető, 12 darab 20 mm-es Oerlikon légvédelmi gépágyú, 40 darab 37 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyú, 12 darab 75 mm-es hegyi ágyú, 4 darab 8,8 cm-es Flak légvédelmi ágyú, 16 darab 100 mm-es vz. 30 tarack és 4 darab 105 mm-es vz. 35 ágyú alkotta (lásd: Mellékletek, 6., 10., 15., 19. és 22. számú táblázatok).⁵⁹⁸ A közlekedést 893 tehergépkocsi, 235 személygépkocsi, 282 kerékpár és 185 motorkerékpár⁵⁹⁹ biztosította.⁶⁰⁰ A gyalogság nem rendelkezett sem géppisztolyokkal, sem olyan páncéltörő fegyverekkel, amelyek hatékonyak lettek volna a szovjet közepes és nehéz harckocsikkal szemben (a szovjet T-34 és KV harckocsik ellen csupán a 105 mm-es vz. 35 ágyúkat és a 8,8 cm-es Flak 18 légvédelmi ágyúkat lehetett hatékonyan és megbízhatóan használni). A hadosztály támadókészségének gyengeségét jelentette az a tény is, hogy nem rendelkezett sem páncélgépkocsikkal, sem harckocsikkal, sőt láncalpas járművekkel sem, amelyek a gumikerekes járművekkel ellentétben használhatóbbak voltak az őszi és tavaszi hónapokban. A gépjárművek műszaki állapota rossz volt.⁶⁰¹

Komoly problémát okozott a térképeken való tájékozódás, ugyanis némely települések neve a térképen 1:300 000 mérték szerint volt feltüntetve, eltérően az 1:100 000 mértékű térképektől, valamint olykor a helyi lakosság teljesen más elnevezést használt az egyes településekre. Minél keletebbre nyomult a hadosztály, annál inkább pontatlanabbak voltak a térképek.⁶⁰²

⁵⁹⁵ Pecina 2005. 59–60. o.

⁵⁹⁶ Kliment és Nakládal közös munkájukban a hadosztály létszámát 8 451 főre (ebből 301 tiszt) teszik. *Kliment – Nakládal* 2003. 95. o. Bystrický tanulmányában a Gyorshadosztály létszáma 8 521 fő. *Bystrický* 1998. 46. o.

⁵⁹⁷ *Cséfalvay* 2008. 84. o. Ezeket az adatokat Jozef Pecina is alátámasztja a tanulmányában. *Pecina* 2005. 60. o.

⁵⁹⁸ *Kliment – Nakládal* 2003. 95. o., *Cséfalvay* 2008. 84. o., Mičianik és Klubert adatai szerint a puskák száma 4 895 darab volt. *Mičianik* 2007. 191–192. o., *Klubert* 2016. 117. o., Bystrický adatai szerint az aknavetők száma (véleményem szerint tévesen) 33 darab volt. *Bystrický* 1998. 46. o.

⁵⁹⁹ Mičianik adatai szerint a motorkerékpárok száma 138 (ebből 9 oldalkocsis), a személygépkocsiké pedig 201 volt. *Mičianik* 2007. 192. o.

⁶⁰⁰ *Cséfalvay* 2008. 84. o. Jozef Pecina adatai szintén megegyeznek a szövegben feltüntetettekkel. *Pecina* 2005. 60. o.

⁶⁰¹ VHA, Veliteľstvo armády–1941, skat. 1, sig. 12, č. 2030/Taj. 3. oddel. 1941. Osobitný rozkaz č. 3, SV. 17. august 1941.

⁶⁰² *Pecina* 2005. 60. o.

1941. augusztus 1-jén Gyorsadosztály parancsnokává Jozef Turanec tüzérezredest nevezték ki, aki korábban az 1. Hadosztály parancsnoka volt. A hadosztálytörzs tisztjeit maga választhatta. A hadosztály vezetését augusztus 12-én vette át annak tudatában, hogy ismerte a szlovák haderő állapotát.⁶⁰³ A Gyorsadosztály parancsnoka – akit egyébként buzgó németbarátnak tartottak – közvetlenül kívánt tárgyalni német feletteseivel a DHM közreműködése nélkül, ezzel is csökkentve ennek a szervnek a beleszólását alakulata irányításába. Október 13-án – naplójában megjegyezte, hogy a DHM az utóbbi időben nagyon visszafogottá vált, mert tájékoztatták a tagjait, hogy ők csak összekötő, nem pedig végrehajtó feladatokat ellátó szerv képviselői.⁶⁰⁴ Turanec ezredes már 1941. július végétől kritikáját fejezte ki az átszervezésekkel kapcsolatban. Szerinte ez a létrehozott hadosztály nem tekinthető gyors seregtestnek, hanem csupán gépkocsizó gyalogos alakulatnak. Megjegyezte azt is, hogy a gépkocsiknak nemcsak a legénység, hanem a felszerelés és fegyverzet szállítását is meg kell oldaniuk, különösen a hegyi lövegek szállítását kell biztosítani nemcsak az utakon, hanem a terepen is.⁶⁰⁵ Javaslatait Čatloš tábornok nem tette magáévá, így a hadosztály megerősítésére nem került sor. Turanec ezredes augusztus elején látogatást tett az 1. és 2. Hadosztályok azon alakulatainál, amelyek részei lesznek a Gyorsadosztálynak.⁶⁰⁶ Ellátogatott Illincibe, a Gyorsdandár parancsnokságára, ahol beszélgetést folytatott Pilfousek ezredessel, valamint Tatarko és Kanák⁶⁰⁷ alezredesekkel, és megtudta, hogy a dandár speciális fegyverzetének és gépjárműveinek nagy része a harcokban megsemmisült. Pilfousek a dandár katonáit és tisztjeit gyávának titulálta, mivel szerinte a legénység általánosságban véve a szovjet tüzérségi tűz kezdetekor menekülni kezd, a tisztek a támadás során hátul, visszavonulás esetén pedig az élen járnak, sőt előfordulnak olyan esetek is, hogy egyes katonák és tisztek szándékosan sebesülést okoznak maguknak. Elismerően csupán az elesett fiatal tisztekről szólt.⁶⁰⁸

Čatloš tábornok utasítást adott ki, miszerint augusztus 12-én az összes, a keleti fronton tartózkodó szlovák szárazföldi alakulatot vonják össze egy Tábori Hadtestbe Anton Pulanich tábornok vezetése alatt. A hadtest parancsnokságának székhelye Lemberg lett. Így

⁶⁰³ *Mičianik* 2007. 192. o.

⁶⁰⁴ *Baka* 2019. 65. o.

⁶⁰⁵ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 28–29.

⁶⁰⁶ *Mičianik* 2007. 193. o.

⁶⁰⁷ Kanák, Viliam (1900–1944) szlovák vezérkari ezredes. 1941 nyarán rövid ideig a Szovjetunió területén lévő szlovák alakulatoknál tevékenykedett, majd visszatért Szlovákiába. 1944 januárjában vezérkari ezredessé léptették elő, majd rövid ideig a Kelet-szlovákiai Haderő 2. Hadosztályának parancsnoka lett. A szlovák nemzeti felkelés idején elfogták. A Púbietovai fogolytáborba való szállításakor, 1944. október 13-án a község mellett agyonlőtték. *Cséfalvay* 2013. 113. o.

⁶⁰⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 33–34.

a Gyorshadosztály is a hadtest parancsnoksága alá került.⁶⁰⁹ Pulanich tábornok parancsnoksága alá tartoztak a Gyorshadosztály, a Biztosító Hadosztály és a hadtestközvetlen alakulatok (mint például a 11. Híradózáslóalj is).⁶¹⁰ Szeptember 20-án viszont – a hadtestet érintő – teljes átalakításra került sor, amely során a hadtest parancsnokságát megszüntették és egyéb, a harcoló egységeket kiszolgáló alakulatokat hoztak létre.⁶¹¹

Turanec ezredes jegyzéket készített a hadosztály számára a szükséges készleteket illetően. Arra törekedett, hogy a Gyorshadosztály legalább annyi harcokocsival rendelkezzen, amennyivel korábban a Gyorsdandár. Növelni akarta a tüzéralakulatok számát (két – vz. 30 tarackokkal felfegyverzett – tüzérosztály, két – vz. 35 ágyúkkal felfegyverzett – tüzérosztály, három páncéltörő ágyús század, két nehéz légvédelmi ágyús üteg) is. A légitámogatást egy felderítő, egy vadászpilóta és egy bombázó repülőszázaddal akarta megoldani. Turanec szerint, ha a Gyorshadosztálytól elvárják, hogy alacsony veszteségeket szenvedve sikeresen harcoljon, és fenntartsa a szlovák haderő jó hírét, akkor feltétlenül szükséges az említett fegyverekkel felszerelni.⁶¹² 1941 augusztusában a fronton maradt a 1. Felderítő-repülőszázad és a 12. Vadászpilóta-század, míg a II. Felderítő-repülőosztály egy része a futárszolgálatot biztosította. Augusztus 21-én megszüntették a „Lipa” fedőnevű Légierő-parancsnokságot (1941. szeptember 20-án az újabb átszervezések során ismét felállították), és létrehozták a Légierő törzsét E. Novotný⁶¹³ vezérkari alezredes parancsnoksága alatt, amely a Pulanich tábornok vezette Tábori Hadtest keretén belül működött.⁶¹⁴ Időközben a Belaja Cerkov-i repülőtéren rengeteg repülőgép helyezkedett el. A szlovák repülőszázadokon kívül több német bombázó és vadászpilóta alakulat is itt állomásozott. Az utóbbiak Kijevet és térségét támadták. Belaja Cerkov így a szovjet légierő célpontjává vált, ugyanis a térségben körülbelül 150 szovjet bombázó- és vadászpilóta gép helyezkedett el. Szeptember elején a német 4. Légiflotta parancsnokságának egyetértésével a

⁶⁰⁹ Turanec ezredes naplójában megjegyezte, hogy nem tudja elképzelni, miként irányíthatja majd Pulanich tábornok a Gyorshadosztályt is, amikor hadosztályát a német 17. Hadsereg parancsnoksága alá rendelték, és annak parancsait kell teljesítenie. A hadtest parancsnokságának részéről csupán a lőszer és a készletek ellátását biztosítható, amely egyben kötelesség is. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 39.

⁶¹⁰ *Bystrický* 1998. 48. o.

⁶¹¹ *Cséfalvay* 2008. 83. o.

⁶¹² *Mičianik* 2007. 193. o.

⁶¹³ Novotný, Emil (1903–1988) szlovák alezredes. 1941 októberében visszatért Szlovákiába. 1942 júliusától decemberéig a Gyorshadosztály törzsfőnöke volt, majd visszatért hazájába. 1943 márciusától néhány hónapig a Nemzetvédelmi Minisztérium katonai közlekedési hivatalában tevékenykedett. 1943 októberében nyugdíjazták. 1945 júniusában a csehszlovák haderő tisztje lett, de aktív szolgálatot nem teljesített. 1947-ben nyugdíjazták. Ezután hivatalnokként dolgozott. *Cséfalvay* 2013. 183–184. o.

⁶¹⁴ *Baka – Meško* 2010. 96–97. o.

repülőszázadokat és a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Űteget Belaja Cerkovból a Szkvirától 5 km-re északra lévő repülőtérré helyezték át. Szeptember 4-én a 12. Vadászipülő-századot és a 4. Könnyű Légvédelmi Ágyús Űteget a Kijevtől 70 km-re északra fekvő gubini repülőtérré telepítették át. A szlovák vadászipülőgépek távozása miatt szeptember 13-án a szkvirai repülőtéren állomásozó 1. Felderítő-repülőszázad védelmének megerősítésére küldték a 13. Vadászipülő-század egy – három gépből álló – raját.⁶¹⁵

A hadosztályt érintő hiányosságok ismertek voltak Čatloš tábornok és a Nemzetvédelmi Minisztérium tisztjeinek számára is. Čatloš presztízsokból minél hamarább szerette volna harcba vetni a Gyorshadosztályt, és nem szándékozott eleget tenni Turanec követelményeinek. A szlovák haderőnek volt ereje a hadosztály megerősítésére, de Čatloš a szerény tartalékok felhasználását nem akarta csupán egy hadosztályra lekorlátozni. Azzal számolt, hogy a Gyorshadosztályt rövid ideig tartó harci tevékenysége után a felszerelés és fegyverzet hiánya miatt a frontról kivonják, nehogy a megsemmisülés várjon rá. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumban feltételezték, hogy a kivont hadosztályt egy új, elsősorban német felszereléssel és fegyverzettel⁶¹⁶ jól felszerelt gyorsadosztály váltja majd fel, amely harcokcsikkal, hatékony páncéltörő ágyúkkal és erős tüzérséggel lesz ellátva. Turanec ezredes kérései nem teljesültek, kivéve, hogy a hadosztály kapott 22 darab aknavetőt. A Gyorshadosztályt tehát harcokcsikkal nem fegyverezték fel, a három helyett csupán egy páncéltörő ágyús századot, a kettő helyett csak egy nehéz légvédelmi ágyús űteget kapott, lánctalpas traktorokat pedig egyáltalán nem. A tábori tüzérség csupán két tüzérosztállyal és 20 löveggel rendelkezett a négy tüzérosztály és 48 löveg helyett. A hadosztály légi támogatását csupán egy repülőszázad biztosította a három helyett. Turanec

⁶¹⁵ *Rajšinec* 1997. 125. o.

⁶¹⁶ 1941 júliusában a pozsonyi német katonai attasé, Heinrich Becker alezredes, és a Szlovákiában működő német katonai bizottság parancsnoka, Paul von Otto tábornok közreműködésével csaknem sikerült Németországtól felszerelést és fegyverzetet beszerezni. Ez valójában tehergépkocsikat, 27 LT-38 könnyű harcokcsit, két 8,8 cm-es légvédelmi ágyúkkal felfegyverzett légvédelmi tüzérűteget, három 2 cm-es légvédelmi gépágyúkkal felszerelt légvédelmi tüzérűteget, három vadászipülő- és két felderítő-repülőszázadot (csehszlovák gyártmányú repülőgépek), négy vz. 37 páncéltörő ágyúkkal felszerelt páncéltörő tüzérűteget, négy 7,5 cm-es ágyúkkal felfegyverzett tüzérűteget, 86 darab lángszórót, 40 000 darab kézigranátot és egyéb muníciót, valamint különféle híradástechnikai, utász, egészségügyi felszerelést stb. jelentett. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium érdeklődése később 142 német gyártmányú bombázó, közlekedési és felderítő repülőgépek tervezett megvásárlására is kiterjedt. Az 1942. január 24-én megérkező német válasz csalódást jelentett a szlovák fél számára, ugyanis a német fél csupán a felszerelés, fegyverzet és muníció részenként történő átadásával értett egyet, és a többi kérést visszautasította, amely mindenekelőtt a légierőt érintette. *Bystrický* 1998. 46. o. A szlovák haderő német fegyverekkel történő felfegyverzését szorgalmazta Ludín pozsonyi német követ is, aki egy 1941. december 12-i – Becker alezredessel – folytatott megbeszélése során figyelmeztette az alezredest, hogy az ígéretek teljesíteni kell. Becker is logikusnak tartotta új, modernbb fegyverek átadását a szlovák alakulatoknak, mert azokat hatékonyabban tudnák alkalmazni a „bolsevizmus elleni harcban”. *Uhrin* 2013. 108–109. o. 1942-től a szlovák haderő több ízben kapott fegyvereket (kézifegyverek, légvédelmi, páncéltörő és tábori lövegek, aknavetők, harcokcsik, vadászipűvek) a német haderőtől.

ezredes tudomásul vette a történeteket, de egyben szkepticizmusát fejezte ki a Gyorshadosztály jövőjét illetően.⁶¹⁷ Szerinte ez a szlovák hadosztály nincs olyan erős, és a harcokban nem olyan mozgékony, mint egy német gyalogezred. Valójában csak nevében „gyors“, és csupán négy – gyengébb erőt képviselő – gépkocsizó gyalogzászlóaljjal rendelkezik, amelynek esetleges gépjármű-utánpótlása is a közeljövőben megoldatlan.⁶¹⁸

7.2. Előkészületek és előrenyomulás Kijev térségébe

A szlovák katona kiképzése – 1941 második felétől – egyértelműen aktív része volt a szlovák haderőnek a Szovjetunió elleni hadjárat során. A kiképző tevékenységeket öt csoportba (nemzeti, népművelő, erkölcsi, vallási és erőnléti) sorolták. A fronton harcoló és/vagy megszálló feladatokat teljesítő szlovák hadosztályok vezetése a nemzeti és az erkölcsi nevelést, valamint a kiképzést tartotta a legfontosabbnak.⁶¹⁹ 1941 augusztusában a Gyorshadosztály katonáira kiképzés várt az alapoktól egészen a motorizált gyalogság mozgatásáig, és szükség volt az alakulatok összekovácsolására is. Turanec ezredes tisztjeinek felvilágosítást adott arról, hogy a gyakorlat során főleg az alakulatok előrenyomulásának biztosítására helyezték a hangsúlyt, és készek legyenek a bármilyen irányból érkező esetleges ellenséges rajtaütések elhárítására.⁶²⁰ Gyakorolni kellett a hadoszlopban való intenzív előrenyomulást, a kiszállást és beszállást a gépjárművekből a különböző harci helyzetekben. A kiképzés az egyes alakulatok parancsnokait és a hadosztálytörzs tisztjeit is érintette, akik nem rendelkeztek gyakorlati tapasztalatokkal. A kiképzésnél jelen volt néhány tapasztalt német tiszt is a szlovákiai német katonai bizottságtól, akik segítségével a hadosztálynak rövid idő alatt sikerült elérnie a harci készültséget. Minden zászlóaljnak, századnak és szakasznak négy napon keresztül gyakorolnia kellett, hogy összehangoltan tudjanak együttműködni. A két gyalogezred a Lemberg-től északnyugatra lévő Janov melletti tüzérségi lőtérén éleslövészetet tartott. A tüzérségi támogatást a kiképzés során a szlovák Biztosító Hadosztály 31. Tüzérezredének I. Tüzérosztálya biztosította, mert a 11. Tüzérezred még Illinciben állomásozott. Az augusztus 12-én (20. Gyalogezred) és 13-án (21. Gyalogezred) lezajlott hadgyakorlaton jelen volt Čatloš tábornok, von Otto tábornok és természetesen Turanec ezredes is. A gyalogság a két

⁶¹⁷ *Mičianik* 2007. 193–194. o.

⁶¹⁸ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 40.

⁶¹⁹ *Šumichrast* 2003. 36–37. o.

⁶²⁰ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 36.

zászlóaljban indított elsővonalbeli támadást gyakorolta, amelyet a gyalogsági fegyverek, géppuskák, aknavetők, hegyi lövegek és a tábori lövegek is támogattak. A szlovák katonák és tisztek tehát minőségi kiképzést kaptak az elkövetkező harci cselekményekben való sikeres helyálláshoz. A hadgyakorlatok után a Gyorshadosztály alakulatai Lembergől nyugatra gyülekeztek, és augusztus 14-én készek voltak az előrenyomulásra keleti irányban.⁶²¹ A hadosztály parancsnokságának utasítása szerint a szlovák seregtestnek Lembergen, Tarnopolon és Vinnyicán keresztül kellett előrenyomulnia Illinci irányába.⁶²² Augusztus 15-én a hadosztályparancsnok készülséget rendelt el, amely értelmében a híradósokat és az összekötőket leszámítva sem a tisztek, sem a katonák nem hagyhatták el szálláshelyüket.⁶²³

1941. augusztus 18-án a kora reggeli órákban a Gyorshadosztály megkezdte az előrenyomulást Illinci irányába. Dél előtt megérkezett Lembergbe, majd tovább haladt Tarnopol felé, miközben az út során megjelentek az első hiányosságok,⁶²⁴ és az egyes hibák miatt már az első napon 22 gépjárműre nem lehetett számítani. Másnap a hadosztály Zlocsovról folytatta az előrenyomulást Tarnopol és Proszkurov irányába.⁶²⁵ A hadosztályparancsnok írásban is figyelmeztetett az egyes hibákra, közöttük azokra, hogy az előőrs katonái nagyon lassan ugrottak ki a gépjárműikből, és nem kaptak azonnali fedezőtűzet, illetve az előőrs parancsnokának határozatlansága azt okozta, hogy az elővéd katonái teljesen beleütköztek az előőrsbe, ami természetesen zavart keltett. Szintén problémát jelentett, hogy az álló gépjárművek védtelenek maradtak a nyílt terepen.⁶²⁶ A Gyorshadosztály azon az úton haladt, ahol 1941. június végén a német 9. és 16. Páncélosadosztályok vívtak harcot a szovjet 4., 8. és a 15. Gépesített Hadtestekkel. Az említett szovjet hadtestek gyakorlatilag megsemmisültek ezekben a harcokban. A harcok nyomait az elhagyott és kiégett szovjet harckocsik, egyéb harcjárművek, gépjárművek és fegyverek látványa is bizonyította. Több harckocsi, löveg stb. harcképes állapotban volt. Meglepő, hogy Turanec ezredes meg sem próbálta megerősíteni alakulatát ezekkel a

⁶²¹ *Mičianik* 2007. 194. o.

⁶²² VHA, 55, kr. 57, 7, kr. 57, Veliteľstvo RD, č.: 2008-Taj. oper. 3. odd. 1941, Operačný rozkaz č. 1, SV. 14. august 1941.

⁶²³ VHA, 55, kr. 57, j. 7, kr. 57, Veliteľstvo RD, č.: 2.010-Taj/3.odd. 1941, Osobitný rozkaz č. 1, SV. 15. august 1941.

⁶²⁴ Némely gépkocsivezetők nem tartották be az előírt állandó 25 km/h sebességet és a követési távolságot, amely torlódást okozott. A nagyobb sebesség és a terepviszonyokból következő nem megfelelő gépjárművezetés miatt több gépjármű is megrongálódott. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 40–41.

⁶²⁵ *Mičianik* 2007. 195. o.

⁶²⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 41.

fegyverekkel. Valószínűleg a háttérben az állt, hogy a német hadvezetésnek nem volt ínyére ezeket a szovjet fegyvereket a szlovák haderő rendelkezésére bocsátani.⁶²⁷

A Gyorshadosztály alakulatainak tevékenységével kapcsolatban szabályzat készült, amely a seregtest alakulatainak és gépjárműinek mozgását is meghatározta. Az egyes alakulatok (egyes századok, egyes parancsnokságok, gépjárműoszlopok) közötti távolságként 100 m-t határoztak meg. Az összes gépjárműnek mindig és elvből az út jobb oldalán kell haladnia. A gépjárművek közötti távolságot a sebességtől függően kell meghatározni: 10 km/h sebességnél 10 m, 20 km/h sebességnél 20 m és így tovább. Pihenő esetén teljesen az út jobb oldalán kell várakozni, mégpedig úgy, hogy a gépkocsik között 20 m, a századok között pedig 50 m legyen. Azt is meghatározták, hogy az egyes gépjárművek bal oldali első és jobb oldali hátsó sárhányóján szimbólummal, címerrel jelöljék, hogy melyik alakulathoz tartoznak.⁶²⁸

A Gyorshadosztály előrenyomulása a hibák elemzése után tovább folytatódott. 1941. augusztus 20-án a hadosztály reggel 6 órakor megindult Vinnyica irányába. Az előrenyomulás során a szlovák katonák gyakorlatot is tartottak, majd elérték Vinnyica települést, ahol tájékoztatták a hadosztályparancsnokot, hogy az alakulatnak nem Illinci, hanem Belaja Cerkov irányába kell előrenyomulnia. Vinnyicán két nap pihenő következett, amelyet arra használtak ki, hogy a korábbi Gyorsdandár alárendeltségébe tartozó néhány alakulatot a hadosztályhoz csatoltak, amelyek augusztus 21-én Illinciről Vinnyicára vonultak.⁶²⁹ A korábbi Gyorsdandár néhány tisztjével (Kallo őrnagy, Dualský főhadnagy stb.) kapcsolatban problémák merültek fel, ugyanis nem gondoskodtak a felesleggé váló legénység hazaszállításáról. Ezzel szemben az említett alakulatok négy hétig Illinciben tartózkodtak. A dandár néhány tisztje elvitte a működő gépkocsikat, és visszatért Szlovákiába.⁶³⁰ Az eset eredményeképpen a 11. Tüzérezred korábbi parancsnokát, Ján Kallo őrnagyot Jozef Vogl őrnagy váltotta a parancsnoki székben.⁶³¹ A katonák hazaszállításáról később maga Turanec ezredes gondoskodott annak ellenére, hogy nem kapott utasítást rá, míg a korábbi Gyorsdandár parancsnoksága azzal védekezett, hogy parancs hiányában nem cselekedhettek.⁶³²

⁶²⁷ *Mičianik* 2007. 195–196. o.

⁶²⁸ VHA, RD, kr. 7, Veliteľstvo armády, Príl. k č. 107.316/Taj. 3. odd. 41, Smernice pre činnost jednotiek rýchlej divízie, s. 1–2.

⁶²⁹ *Mičianik* 2007. 197. o.

⁶³⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 43.

⁶³¹ *Pecina* 2005. 59. o.

⁶³² VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 45.

A két napig tartó pihenőt elsősorban a gépjárműműhelyek használták ki intenzíven, amelyek ugyanis éjjel–nappal készenlétben voltak. Nyilvánvalóvá vált, hogy a gépjárműműhelyek száma nem lesz elegendő, mert a hosszú és megerőltető előrenyomulás során minél több gépjármű mondja fel a szolgálatot. A Vinnyicára való út során 11 motorkerékpár, 6 személygépkocsi és 27 tehergépkocsi vált üzemképtelenné. A tehergépkocsik közül a Praga RV⁶³³ volt a legsérülékenyebb. A kijavítandó hibák, károsodások nem voltak komolyak, ugyanis a javítás csupán 6–8 órát vett igénybe, viszont a műhelyek és szerelők száma nem volt elegendő, ezért a javítási munkálatok elhúzódtak. Időközben pedig egyre több gépjármű szorult javításra.⁶³⁴

1941. augusztus 21-én megemlékezést és koszorúzást tartottak a Lipovecnál elesett szlovák katonák sírjainál, ahol jelen voltak a Gyorshadosztály alakulatainak küldöttségei és a hadosztály parancsnoka, valamint a szlovákiai német katonai küldöttség vezetője, von Otto tábornok is.⁶³⁵

1941. augusztus 21-én a Gyorshadosztály a német Dél Hadseregcsoport parancsnokságától parancsot kapott az előrenyomulásra a Vinnyica–Mahnovka–Bialopol–Rollbahn Mitte–Szkvira vonalon, amelynek augusztus 23-án a kora reggeli órákban kellett megindulnia. A hadosztály hadoszlopban haladt előre.⁶³⁶ Az előrehaladás komoly szervezettséget igényelt, mert az ellenkező irányban a német hadtáp-oszlopok haladtak, az utak pedig siralmas állapotban voltak. Az 1939 előtti lengyel–szovjet határig az utak kemény alapzattal rendelkeztek, míg a határ mögötti területen már nem. Kemény alapzatúak, illetve aszfaltburkolatúak helyenként csupán a Kijevtől és Belaja Cerkovtól nyugatra lévő városokba vezető utak voltak. Ezek közül az aszfaltút rendkívül ritka volt, a többi pedig nagyrészt kövekkel volt kirakva, amely azonban keskeny volt, különösen a tehergépkocsik számára. A gépjárművezetők az akadályokat leküzdötték, és a hadoszlop augusztus 23-án megérkezett Szkvira településre.⁶³⁷ Ez a település Kijevtől körülbelül 70 km-re délnyugatra, Belaja Cerkovtól pedig 35 km-re nyugatra helyezkedett el.⁶³⁸

1941. augusztus 24-e és szeptember 12-e között a Gyorshadosztály Szkvira településen tartózkodott, mint a Gerd von Rundstedt tábornagy vezette Dél Hadseregcsoport

⁶³³ Turanec ezredes szerint ez a gépjármű jól működik a pozsonyi aszfaltutakon, de nem a terepen. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 42.

⁶³⁴ *Mičianik* 2007. 197. o.

⁶³⁵ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 44.

⁶³⁶ Az egyes járművek közötti távolság 25 m volt, és a hadoszlop hossza elérte a mintegy 120 km-t. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 46.

⁶³⁷ *Mičianik* 2007. 197–198. o.

⁶³⁸ *Turanec* 2012. 232. o.

parancsnokságának mozgó tartaléka,⁶³⁹ amely az ellátás szempontjából a Walter von Reichenau tábornagy vezette német 6. Hadsereg parancsnoksága alá tartozott. A szlovák hadosztály katonái a pihenőnapjaikat elsősorban a gépjárművek javításával, valamint hadgyakorlattal töltötték. A hadgyakorlatokon különösen az ún. „rókalyukak” és a kiserődök elleni harcot, valamint a lejtőkön, hegyoldalban kialakított állások elleni támadást gyakorolták. A katonák tájékoztatást kaptak arról, hogyan kell az alakulatok biztosítását megoldani az előrenyomulás során, hogyan kell a szálláshelyeken esedékes kisebb létszámú szovjet csapatok rajtaütéseivel szemben fellépni, továbbá oktatást kaptak az aknamezők felfedezéséről és megszüntetéséről, a harckocsik elleni sikeres harcokról, a hadifoglyok őrzéséről stb.⁶⁴⁰ Augusztus 27-én 8 órától az 1. Tüzérezred és a híradószakasz bemutatógyakorlatot tartott Berezjanka községtől északra az ezred parancsnoka, valamint a törzstisztek és törzstisztjelöltek jelenlétében. A gyakorlaton részt vett a Gyorshadosztály parancsnoka, Turanec ezredes is, aki a 11. Tüzérezred tisztjeihez intézett előszavában a modern harcmodorról is beszélt. A hadgyakorlat Alexander Korda⁶⁴¹ tüzérszázados parancsnoksága alatt zajlott és Turanec ezredes távozásával ért véget 10 óra 30 perckor. Augusztus 29-én a 11./II. Tüzérosztály hadgyakorlatára került sor, amely 10 óra 10 perckor ért véget. Ezután elemezték a történeteket.⁶⁴² A hadosztály légvédelmét készenlétbe helyezték az esetleges szovjet légitámadások miatt, ezért az egyes gépjárműveket szétszórta helyezték el és álcázták. Mindkét gyalogezred egy-egy zászlóalj, a 11. Tüzérezred pedig egy könnyű üteget helyezett készülségbe. A készülségben lévő alakulatok 24 óránként váltották egymást. A többi alakulat egy-egy szakaszt állított készülségbe (1 tiszt, 30 közlegény, 3 golyószóró, fejenként 2 darab kézigránát). A Gyorshadosztály katonáinak a pihenő ellenére nem sok szórakozás jutott. Legjelentősebb a vasárnapokon és ünnepnapokon tartott katolikus és evangélikus istentiszteletek voltak, amelyen a helyi lakosság is szép számban képviseltette magát. A legénység egészségügyi állapota is romlani kezdett, ugyanis a helyi víztől súlyos bélfertőzést lehetett kapni, ezért a hadosztály parancsnoksága megtiltotta a helyi víz fogyasztását. Akik a parancsot nem tartották meg, megbetegedtek. Az

⁶³⁹ A Gyorshadosztálynak – mint mozgó tartaléknak – az volt a feladata, hogy a Dél Hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó előrenyomuló és harcoló alakulatok számára szükség esetén azonnali támogatást nyújtson.

⁶⁴⁰ *Mičianik* 2007. 198. o.

⁶⁴¹ Korda, Alexander (1907–1958) szlovák tüzérszázados. 1941 nyarán a keleti fronton tartózkodott, majd szeptember 19-én visszatért Szlovákiába. 1943-ban őrnaggyá léptették elő. Már 1941-től tagja volt az án a csehszlovák 1. Hadsereg 25. Gyalogzászlóaljának parancsnoka volt. Még ebben az évben alezredesséilletélegálisan működő „Victoire” ellenállási csoportnak. A szlovák nemzeti felkelés kitörése ut, majd 1946-ban ezredessé léptették elő. 1949-ben letartóztatták, és börtönbe zárták. 1958-ban halt meg. 1990-ben rehabilitálták és vezérőrnaggyá léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 123–124. o.

⁶⁴² VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 3.

élelmiszerkészletek romlásnak indultak, ezért a katonák megjavítottak egy helyi malmot, amely nagy segítséget jelentett. A Szkvira településen való huzamosabb tartózkodás miatt az 1. Felderítő-repülőszázadot Vinnyicáról és Belaja Cerkovból a Szkvirától 4 km-re lévő repülőtérré helyezték át.⁶⁴³

Turanec ezredes szigorú fegyelmet rendelt el katonának és tisztjeinek. A tiszteknek elrendelte, hogy figyelemmel kísérjék a legénység hangulatát, és tartassák be a rendet és fegyelmet. A hadosztály parancsnoka gyakran meglátogatta katonáit, beszélgetett velük és buzdította őket. A legénység hangulata általánosságban véve jó volt. Néhány tartalékos gépkocsivezető⁶⁴⁴ azonban panasszal élt a nemzetvédelmi miniszter ígéretével kapcsolatban, miszerint visszatérhetnek Szlovákiába. Turanec kijelentette nekik, hogy sajnos ez egyelőre lehetetlen ígéret volt Čatloš tábornok részéről. A hadosztály parancsnoka megtiltotta azt is, hogy az ő tudta nélkül bárki is engedélyt kapjon a Nemzetvédelmi Minisztériumtól a hazatérésre, és ezzel megakadályozta a protekció elterjedését.⁶⁴⁵

1941. augusztus 29-én délután Turanec ezredes gyűlést tartott, amelyen nemcsak az ezredparancsnokok vettek részt, hanem a hadosztály egyéb, önálló alakulatainak parancsnokai is. Személyesen tájékoztatta és felvilágosította őket arról, hogy alakulataiknál ügyeljenek a fegyelem betartására, a rendre, figyeljenek oda a legénység egészségügyi állapotára, a tisztálkodásra, az étkezésükre, beszélgessenek velük, buzdítsák őket, de soha ne ígérjenek olyat, ami nem teljesíthető. A többszöri kézmosás, a napi – lehetőség szerinti – fürdés mellett csak megmosott gyümölcsöt fogyasszanak, kávé és teát igyanak, csak felforralt vizet használjanak ételhez és italhoz stb. Turanec ezredes felhívta a figyelmet a nemi úton terjedő betegségek veszélyességére is.⁶⁴⁶ A hadosztály parancsnoka továbbá figyelmeztette az ezredparancsnokokat, hogy feltűnés nélkül kényszerítsék a katonáikat arra, hogy alakulatuk és rokonaik pontos címe náluk legyen a zsebeikben.⁶⁴⁷

Augusztus 30-án Turanec ezredes Umanyban találkozott von Rundstedt tábornaggal, a Dél Hadseregcsoport parancsnokával, aki nagyon szívélyesen fogadta őt, és dicséretét fejezte ki a Gyorshadosztály tevékenységét illetően. Az idegen (szlovák, magyar,

⁶⁴³ *Mičianik* 2007. 199. o.

⁶⁴⁴ Turanec ezredes a 21/II. Gyalogzászlóalj körülbelül 40 fős csoportjától megtudta, hogy mint tartalékos gépkocsivezetők korábban ígéretet kaptak a nemzetvédelmi minisztertől a hazatérésre, holott azóta másfél hónap is eltelt, és még mindig itt tartózkodnak. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 47. (48).

⁶⁴⁵ *Mičianik* 2007. 199. o.

⁶⁴⁶ Turanec ezredes naplójában – 1941. október 25-i dátummal feltüntetve – ironikusan és bosszúsán leírja, hogy a hadosztály katonái még a szükséges téli ruházatot nem kapták meg, ezzel szemben a megérkezett szállítmány 40 ezer gumióvszert tartalmazott a tisztálkodási szerek helyett. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 56.

⁶⁴⁷ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 51.

román stb.), németekkel szövetséges alakulatok tevékenységével foglalkozó Rosch vezérkari ezredes nagyon dicsérően nyilatkozott a magyar királyi I. Gyorshadtest teljesítményéről. Von Rundstedt kijelentette, hogy a Gyorshadosztály csupán akkor kerülhet bevetésre, ha a német katonák átlépik a Dnyeper folyót, és annak bal partján nagyobb hídfőállást alakítanak ki, feladatuk akkor az lesz, hogy fedezzék őket. Meglepődött viszont Turanec ezredesi rangján, mivel a jelenlévők is tábornoknak gondolták őt.⁶⁴⁸

Augusztus 31-én délután körülbelül 16 órakor egy szovjet repülőgép jelent meg Belaja Cerkov légtérében, és egy bombát dobott le, amely során a levegőbe repült egy lőserraktár, és ebből kifolyólag a szomszédos raktárak is felrobbantak. A német légielő személyzete közül körülbelül 120 fő életét vesztette, 300 fő súlyos sérülést szenvedett, többen pedig könnyebben sérültek meg. Nagy mennyiségű lőszer és 17 Me-109⁶⁴⁹ vadászgép is megsemmisült. A szlovák 12. Vadászipülő-századból 13 fő sérült meg könnyebben.⁶⁵⁰

1941. szeptember 1-jén három napon át tartó gyakorlatokra került sor, amelyek során elsősorban a fegyverek esetleges áthelyezését, beásását és álcázását is gyakorolták. Az első napon a fegyverzet áthelyezése során fellépő összeköttetések lebonyolítását, a második napon az áthelyezések térképen történő koordinálását gyakorolták, míg a harmadik napon terepgyakorlatra került sor.⁶⁵¹

Szeptember 2-án este körülbelül 22 órakor a 3. tüzérezred szálláshelyének térségében az őrség tüzet nyitott. Néhány puska lövést géppuskatűz követett, amelyet úgyszintén a 3. Tüzérezred katonái adtak le. A puskákból leadott lövések és a géppuskatűz számát tekintve feltételezhető volt, hogy nemcsak az őrség, hanem a szálláshely biztonsága is veszélyben forgott, ezért az I. Tüzérezred parancsnoksága riadót rendelt el. Az összehívott előőrsöket és a szálláshely elé tolt géppuskákat védelmi pozíciókba helyezték. A puskákkal és gránátokkal felfegyverzett legénység is védelmi vonalat hozott létre. Néhány további lövéstől eltekintve az éjszaka csendben telt el, ezért a legénység a szálláshelyére, az őrség pedig eredeti kijelölt helyére tért vissza. Másnap, szeptember 3-án hajnali 3 óra 45 perckor ismét puska lövés és géppuskatűz dördült el ezúttal az 1. Tüzérezred irányából. Újból riadót rendelték el, és megszervezték a védelmet minden nemű olyan előrejelzések nélkül, amelyek az ellenség jelenlétére utaltak volna. Az eset kivizsgálása során megállapították, hogy még

⁶⁴⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 52–53.

⁶⁴⁹ Me-109 német vadászipülőgép. Több változata is létezett. Fegyverzetét a második világháború első felében elsősorban 7,92 mm-es géppuskák és 20 mm-es gépágyúk alkották. *Bonhardt* 1996I. 490. o.

⁶⁵⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 53–54.

⁶⁵¹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 54–55.

a tegnap esti órákban a lakosok felhívták a figyelmét a 3. Tüzérüteg néhány katonájának arra, hogy a szálláshely közelében a burgonyaföldön egy ismeretlen, puskával felszerelt férfi rejtőzik. A 3. Tüzérüteg őrségének elbeszélése szerint körülbelül 22 órakor állítólag lövések dörentek, amely során az őr három alakra tüzet nyitott, akik futásnak eredtek. Az 1. Tüzérüteg irányából leadott tűz kiváltó oka az volt, hogy az őrök közelükben fegyvercsörömpölést és dobogást hallottak.⁶⁵²

A Gyorshadosztály katonáinak kiképzése és gyakorlatoztatása szeptemberben is folytatódott. Nagy hangsúlyt fektettek különösen a tüzérség kiképzésére. Szeptember 4-én a hideg és a kedvezőtlen időjárás, valamint az utak járhatatlansága miatt tervezett kiképzést határozatlan időre elhalasztották. A következő nap, szeptember 5-e a tüzérség kiképzésével és a tüzérségi eszközök megtisztításával telt el. Szeptember 6-án az ütegparancsnokok oktatásban részesültek, amely során olyan új ismeretekre tettek szert, hogy milyen módszerekkel lehet leküzdeni a katonák körében a gyávaságot, megakadályozni az esetleges fosztogatást. Oktatást kaptak arról is, hogy az őrségben lévők mikor használhatják fegyverüket, a géppuskatűz pedig csak az őrség parancsnokának utasítására engedélyezett.⁶⁵³

Szeptember 7-én a tüzéralakulatok Szkvira településnél csatlakoztak a Gyorsdandár menetoszlopához. Volodarka térségében a szlovák katonák az esetleges ellenséges támadások elleni hatékony védelmi tevékenység kialakítását gyakorolták.⁶⁵⁴

Szeptember 7-én késő délután 10 B-534 vadászgép emelkedett a levegőbe, hogy végrehajtsa első harci feladatát a térségben. J. Drlička szakaszvezető lelőtt egy szovjet I-16⁶⁵⁵ repülőgépet, amely a Garnosztajpol melleti Dnyeper-hídtól 3 km-re délre zuhant le. Másnap a 12. Vadászpilóta-század gépei ismét a levegőbe emelkedtek és Garnosztajpol–Morovszk légterében I. Kocka szakaszvezető egy újabb ellenséges I-16 repülőgépet lőtt le.⁶⁵⁶

⁶⁵² VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 4.

⁶⁵³ VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 5.

⁶⁵⁴ VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 5.

⁶⁵⁵ A szovjet I-16 vadászgép maximális sebessége elérte a 450 km/h-t. Fegyverzetét négy 7,62 mm-es géppuska és két 20 mm-es gépágyú alkotta. *Bonhardt* 1996I. 490. o. A páncélozott I-16 vadászpilóta repülőgépek tüzereje 2–3-szor nagyobb volt, mint az ellenség repülőgéptípusainak tüzereje. A repülőgép manőverezőképessége kitűnő volt, sebessége viszont csak átlagos. *Szuvorov* 2008. 111. o.

⁶⁵⁶ *Bystrický* 1998. 48–49. o.

7.3. A Gyorshadosztály részvétele a Kijev környéki harcokban

1941. szeptember 9-én a Gyorshadosztály utasítást kapott a Dél Hadseregcsoport parancsnokságától, amely szerint az alakulatot mozgó tartalékként a német 6. Hadsereg alárendeltségébe helyezték. Szeptember 11-én a szlovák hadosztály a Ferdinand Schaal⁶⁵⁷ altábornagy vezette német XXXIV. Hadtest hadrendjébe került. Feladatuk az volt, hogy a Kijevért folyó harcok során védelmi állásokat építsenek ki a Dnyeper folyó nyugati partján, a Kijevtől 30 km-re délre lévő Ukrajinka–Hodoszovka szakaszon.⁶⁵⁸ A bevetés pontos idejének egyeztetése céljából Turanec ezredes másnap elindult Kaharlik településre, ahol Schaal altábornagy parancsnoksága helyezkedett el. A hosszú ideig tartó esőzések miatt azonban az utak sártengerré váltak, amely során Turanec Praga AV típusú terepjáró gépkocsija is elakadt. Schaal ezért egy VW 82 Kübelwagen⁶⁵⁹ terepjáró gépkocsit küldött érte, de a 160 km hosszú út még így is hat óra hosszú volt. A XXXIV. Hadtest parancsnoka pontosította a szlovák hadosztály feladatait, és megkérte Turanec ezredest, hogy állítson fel egy külön csoportot, amely egy 105 mm-es ágyúkkal felfegyverzett ütegből,⁶⁶⁰ egy 20 mm-es légvédelmi ágyúkkal felfegyverzett szakaszból, egy kiserődök ellen is bevethető 8,8 cm-es ágyúból és a teljes hadihíd-oszlopból álljon.⁶⁶¹ A csoport feladata az volt, hogy segítsen a német 132. Gyaloghadosztálynak a Dnyeperen való erőszakos átkelés során. Turanec ezredes a megbeszélés és a közös ebéd után visszatért Szkvirára. Az út során találkozott a német 294. Gyaloghadosztály parancsnokával, akitől megtudta, hogy a Gyorshadosztály a német 514. Gyalogezredet⁶⁶² fogja leváltani. Szeptember 14-én reggel 7 órára Turanec ezredes menetkészültséget rendelt el. Nem várt problémát okozott a pontos és minőségi térképek hiánya, ugyanis csak régi orosz térképek álltak rendelkezésre, amelyek többsége ráadásul cirill betűkkel íródott. A települések többségének elnevezése, és az útvonalak sem feleltek meg a valóságnak, ez pedig a tájékozódás elvesztését eredményezte, így biztosabb volt nappal az utakon a Nap, éjszaka pedig a Sarkcsillag alapján orientálódni. A helyzet

⁶⁵⁷ Schaal, Ferdinand (1889–1962) német altábornagy. Rövid ideig a XXXIV. Hadtest parancsnoka volt. 1941. október 1-jétől a páncélos csapatok tábornoka lett. 1943 szeptemberétől a csehországi és morvaországi katonai körzet parancsnokaként is működött. A Hitler elleni sikertelen merénylet után letartóztatták. A háború végén a szövetségesek fogságba került, de 1945 augusztusában szabadon engedték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SchaalFerdinand.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

⁶⁵⁸ *Cséfalvy* 2008. 84. o.

⁶⁵⁹ Ez a német gyártmányú 635 kg tömegű Volkswagen terepjáró gépkocsi maximális sebessége 100 km/h, hatótávolsága 600 km, gázlóképessége pedig 0,40 m volt. *Trewhitt* 2000. 253. o.

⁶⁶⁰ Ez a 11/5. Tüzérüteg, valamint egy utászszakasz. *Cséfalvy* 2008. 84. o.

⁶⁶¹ VHA, RD, 30/1/7, *Dennik gen. Turanca* (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 59.

⁶⁶² Turanec ezredes a naplójában (több alkalommal is), valószínűleg tévesen, 515. Gyalogezredet említ. VHA, RD, 30/1/7, *Dennik gen. Turanca* (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 59.

akkor javult, amikor sikerült új szovjet katonai térképeket zsákmányolni, és ezeket sokszorosítani. 1941. szeptember 14-én a kora reggeli órákban tehát a szlovák Gyorshadosztály megkezdte az előrenyomulást.⁶⁶³ Még az előrenyomulás megindítása előtt a hadosztály alakulatai felderítést hajtottak végre a számukra előre kijelölt terepen. Szeptember 13-án az I. Tüzérsztály parancsnoka megsejmelte azt a terepet, ahol az alakulat bevetését tervezték.⁶⁶⁴

A Gyorshadosztály katonáinak nem volt sok lehetősége arra, hogy szórakozzon. Vasárnapokon és ünnepnapokon katolikus szentmisét és evangélikus istentiszteleteket tartottak, amelyeken szép számban vettek részt a helyi lakosok is. Szeptember 9-én Szkvira településen átvonult egy német biztosító hadosztály, és a szlovák hadosztály parancsnokának kérésére egy ideig a településen maradt egy német katonai zenészalakulat, amely a szlovák katonáknak játszott. Két alkalommal a szlovák katonáknak lehetőségük volt filmnézésre és a legfrissebb híreket bemutató filmhíradó megtekintésére is, amelyet egy német katonai filmes kocsi segítségével oldottak meg.⁶⁶⁵

Szeptember 10-én a szlovák 12. Vadászrepülő-század gépei légiharcot folytattak a szovjet vadászgépekkel. Az elkövetkező napokban a 11 vadászgép közül mindössze 7 maradt harc képes állapotban. Ennek ellenére a Dnyeperen átívelő hidak védelmében többször is bevetették őket.⁶⁶⁶

A Kijevért folytatott harcok már javában zajlottak. A német Dél Hadseregcsoporthoz nagy nehézségek közepette nyomult előre keleti irányban. 1941. augusztus elejéig a német csapatoknak sikerült megsemmisíteniük az Umanynál körülzárt szovjet 6. és 12. Hadseregeket. A hadseregcsoporthoz azonban nem volt elég ereje ahhoz, hogy keleti irányban mélyen benyomuljon. Szabaddá vált az út a krivoj rogi érclélőhelyekhez, a fekete-tengeri kikötőkhöz (Odessza és Nyikolajev) és a Dnyeper nyugati partjának elfoglalásához Cserkasszi városától Zaporozsjeig. A német Dél Hadseregcsoporthoz szemben helyezkedtek el Kijev térségében a Kirponosz vezérezredes vezette szovjet Délnyugati Front erői. Ezzel szemben a Bock tábornagy vezette német Közép Hadseregcsoporthoz már július közepén elfoglalta a Kijevtől nyugatra lévő Szmolenszk városát. Von Bock tábornagy, Heinz Guderian tábornok (a 2. Páncéloscsoporthoz parancsnoka) és Hermann Hoth tábornok (a 3. Páncéloscsoporthoz parancsnoka) is Moszkva irányába akarták folytatni a támadást. Adolf

---

⁶⁶³ *Mičianik* 2007. 200. o.

⁶⁶⁴ VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 6.

⁶⁶⁵ *Mičianik* 2005. 191. o.

⁶⁶⁶ *Bystrický* 1998. 49. o.

Hitler azonban nem értett egyet ezzel a tervvel, mert számára fontosabb volt a Krím-félsziget, az ipari és nyersanyag szempontból fontos Donyec-medence elfoglalása, valamint, hogy elvágja a szovjetek utánpótlási vonalait a kaukázusi olajmezőktől. A további előrenyomulás iránya tehát vitát váltott ki a német hadvezetésnél. Augusztus 25-én Hitler parancsa⁶⁶⁷ értelmében a német 2. Páncéloscsoport dél felé fordult, hogy segítséget nyújtson a Dél Hadseregcsoportnak.⁶⁶⁸

A szovjet hadvezetés is bizonytalan volt a német támadás irányát illetően, ezért erőiket egyenlően kellett elosztaniuk a front egész szélességében. Joszif Sztálin tartott attól, hogy a német csapatok már augusztus elején átkelnek a Dnyeper folyón, és elfoglalják Kijevet, ezért Kirponosz vezérezredesnek elrendelte, hogy védelmi állásokat építsen ki a Dnyeper folyó nyugati partján. Sztálin számolt a körülzárt szovjet 6. és 12. Hadseregek igénybevételével is. A két hadsereg megsemmisítése után Szemjon Mihajlovics Bugyonnij⁶⁶⁹ marsall a Délnyugati Irány (Délnyugati és a Déli Frontok) parancsnoka azt javasolta, hogy a Déli Front erői az Ingul folyó mögé vonuljanak, mert a Dnyeper ívénél, Kijev körül ezek az erők nyugatra tolódnának, és a bekerítés fenyegetné őket. Sztálin a javaslatától dühbe gurult, megtiltotta a visszavonulást, és új védelmi vonalat jelölt ki. Továbbá elrendelte, hogy a Délnyugati Irányt tizenkilenc lövész- és öt lovashadosztállyal erősítsék meg. Ezek a hadosztályok nem voltak jól szervezettek, nem rendelkeztek gyakorlattal, és gyengén felfegyverezettek voltak, viszont nagy számban rendelkeztek T-28⁶⁷⁰ és T-34 közepes harckocsikkal. Sztálin augusztus 16-i 270. számú parancsa megtiltotta a visszavonulást, akik pedig német fogságba kerültek árulóknak kell tekinteni, mert megszegették esküjüket, és elárulták hazájukat. A családtagokra is nehéz sors várt. A szökevényekre golyó általi halál várt, míg családtagjaik nem kaphattak semmilyen állami támogatást és segítséget. A Délnyugati Front parancsnoksága már 1941. július elejétől megkezdte Kijev védelmének megszervezését. A védelmi munkálatokban körülbelül 50 ezer civil is részt vett, sőt felhasználták a volt Sztálin-vonal erődítményeit is. A kisebb erődítményeket ismét géppuskákkal és kisebb űrméretű ágyúkkal szerelték fel, a gyalogság,

⁶⁶⁷ Hitler 1941. augusztus 12-i 34. hadműveleti utasítása értelmében a cél nem Moszkva, hanem Leningrád, a Krím és a Donyec-medence elfoglalása. *Szabó – Számvéber* [2002]. 18. o.

⁶⁶⁸ *Mičianik* 2007. 201. o.

⁶⁶⁹ Bugyonnij, Szemjon Mihajlovics (1883–1973) a Szovjetunió marsallja. 1939–1941-ben a honvédelmi népbiztos helyettese, majd 1941-ben a Délnyugati Irány parancsnoka volt. Később az Észak-Kaukázusi Front élére került. 1943-ban a Vörös Hadsereg lovasságának parancsnoka lett. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/bugyonnij.html> (A letöltés ideje: 2021. 02. 08.)

⁶⁷⁰ A T-28 szovjet közepes harckocsi teljesítménye 500 LE, maximális sebessége 37 km/h volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és három 7,62 mm-es géppuska alkotta. Páncélzatának vastagsága 20–80 mm között mozgott. *Bonhardt* 1996F. 488. o.

valamint a harckocsik ellen akadályokat létesítettek, építettek. A fő védelmi vonalat 55 km szélességben és 6–10 km mélységben építették ki félkörívben a város mellett, amely a várostól 30–35 km-re nyugatra helyezkedett el. Ennek a védelmi vonalnak a nagy részét harckocsik ellen épített árkokkal és falakkal, valamint drótakadályokkal látták el. Ezenkívül még két tartalék védelmi vonalat is kiépítettek. A város szélén lévő – kőből készült – épületeket kisebb erődítményekké alakították át, a főbb utcákon pedig harckocsiakadályokat létesítettek. Az aknák hiánya azonban problémát okozott a későbbiekben. A város felkészült a lehetséges utcai harcokra is.⁶⁷¹

A támadó német alakulatoknak eleinte nagy erőfeszítések árán sikerült áttörni a szovjet védelmet. A 2. Páncéloscsoportnak csak nehezen sikerült a Gyeszna folyón hídfőállást létesíteni azért, hogy déli irányban támadjon a Kijevet védő szovjet erők ellen. Szeptember 3-án a németek kezébe került a szovjet 13. és 21. Hadseregek védelmének terve, amelyben fény derült a hadseregek közti összeköttetések gyenge pontjára. Azonnal a kialakult rés irányába küldték a német 3. Páncéloshadosztályt, amely szeptember 9-én elérte Konotop települést, és visszaverte a szovjet 40. Hadsereget. A német 3. Páncéloshadosztály csapati mögött törtek előre a 4., 17. és 18. Páncéloshadosztályok, valamint a 10. és 29. Gépkocsizó Hadosztályok, amelyek sikeresen növelték a rés nagyságát. Szeptember 10-én déli irányból az 1. Páncéloscsoport is támadásba lendült, és még aznap Kremencsuknál átkelt a Dnyeper folyón, áttörte a szovjet 38. Hadsereg védelmét, és északi irányba nyomult előre. Eközben a szovjet erőket nyugati irányból szorították vissza a német 2., 6. és 17. Hadseregek (lásd: Mellékletek, 6. számú térkép). Bugyonnij marsall szorgalmazta a visszavonulást, amelyet Sztálin elvetett. A német alakulatok előrenyomulása folytatódott. Szeptember 13-án az 1. Páncéloscsoport Lubni irányába támadott, és a szovjet 297. Lövészadosztály elleni harcok során másnap elfoglalta a várost. A 2. Páncéloscsoport visszaverte a szovjet 293. Lövészadosztály és a 10. Páncéloshadosztály ellenlökéseit. A két páncéloscsoport mindössze 50 km-re helyezkedett el egymástól. Szeptember 14-én a német 3. Páncéloshadosztály Lohvica, majd Lubni irányába tört előre, és Kijevtől 200 km-re keletre helyezkedett el. 1941. szeptember 15-én reggel a német 3. Páncéloshadosztály előőrsei találkoztak az 1. Páncéloscsoport hadrendjébe tartozó 9. Páncéloshadosztállyal. A német csapatok bekerítették a szovjet 5., 26. és 37. Hadseregeket, valamint a 21. és 38. Hadseregek egyes részeit.⁶⁷²

---

⁶⁷¹ Mičianik 2007. 202. o.

⁶⁷² Mičianik 2007. 202–203. o.

A Kijevért folytatott harcokba bekapcsolódott a szlovák Gyorshadosztály is, amelynek alakulatai szeptember 15-én 8 óráig elfoglalták a részükre – Kijevtől délre – kijelölt védelmi szakaszt (lásd: Mellékletek, 7. számú térkép). A szlovák 21. Gyalogezred viszont csak másnap érkezett meg. A Gyorshadosztály parancsnoksága még szeptember 14-én este Malá Olsanka községbe költözött át, és előkészítette a német 514. Gyalogezred leváltását. Az előrenyomulás sebességét 6–8 km/h-ra lassították le a kedvezőtlen útviszonyok, ugyanis néhol a keréknyomok elérték az 1 m mélységet. A Dnyeper jobb partján lévő védelmi szakaszban elhelyezkedő szlovák hadosztálytól északra a német 95. Gyaloghadosztály, délre pedig a 294. Gyaloghadosztály helyezkedett el. A Rudolf Sintzenich⁶⁷³ vezérőrnagy vezette német 132. Gyaloghadosztály támogatására létrehozott külön csoport Julius Orthofer utászfőhadnagy vezetése alatt Kaharlikra, majd onnan Pii településig nyomult előre.⁶⁷⁴

A Gyorshadosztály által kialakított védelmi állások kiépítését különböző terepviszonyok határozták meg. A védelmi szakasz északi részét tisztásokkal tarkított fenyőerdő borította, amely az első vonaltól 3–5 km mélységig húzódott. Az erdő mögött, a fő védelmi állásokkal párhuzamosan egy 50–100 m magasságú hegygerinc húzódott. A védelmi vonal előtt 50–100 m távolságban a Dnyeper egy Kozinka elnevezésű folyóága terült el. A Dnyeper és folyóága között egy sűrű növényzettel benőtt körülbelül 2 km szélességű sziget húzódott. Az erdő széle jó rejtékhelyet nyújtott a szlovák katonák gyalogsági fegyvereinek, amelyekkel ellenőrzés alatt lehetett tartani a Dnyeper folyó ágát és a szigetet. A védelmi vonal keskenyebb déli része nyitottabb volt, valamint több település és tanya alkotta, emellett az egyik oldalról a Dnyeper fő ága érintette. Tripolje településnél egy körülbelül 100 m magasságú hegygerinc alkotta a védelmet, amelyről jó kilátás nyílt a hadosztály teljes védelmi vonalára, a Dnyeper keleti partján lévő szovjet állásokra, és jó időben akár Kijev városára is. A védelmi vonal teljes szakaszát homokos talaj borította, amely megnehezítette a gépjárművekkel való közlekedést, sőt számos helyen a szovjet katonák által elaknásított terület volt. A védelmi vonalban a terepviszonyokat figyelembe véve taktikai szempontból helyezték el az egyes szlovák alakulatokat. A védelmi vonal szélesebb északi részét a 21. Gyalogezred két zászlóalja foglalta el, míg a déli részén a 20/I.

---

⁶⁷³ Sintzenich, Rudolf (1889–1948) német vezérőrnagy. A Barbarossa hadművelet idején a 132. Gyaloghadosztályt irányította. 1941. december 1-jén altábornaggyá léptették elő. 1942-től egy ideig a 147. Tartalékadosztály parancsnoki tisztét töltötte be. 1945 április végén a nyugati szövetségesek fogságába esett. 1947-ben szabadult. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SintzenichRudolf.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02.08.)

⁶⁷³ *Mičianik* 2007. 203. o.

⁶⁷⁴ *Mičianik* 2007. 203. o.

Gyalogzászlóalj helyezkedett el. A hadosztály tartalékát a 20/II. Gyalogzászlóalj adta. A védelmi vonal északi részének tüzérségi támogatását a 11/I. Tüzérosztály két ütege, míg a déli részének a 11/II. Tüzérosztály szintén két ütege biztosította. A védelmi állásokat a teljes vonalon a szlovák katonáknak kellett kiépíteniük.⁶⁷⁵ A szlovák alakulatok által kiépített védelmi szakasz szélessége mintegy 18 km volt.⁶⁷⁶ Turanec ezredes összességében védelemre alkalmasnak ítélte a kijelölt szakaszt, sőt egyes helyekről jó rálátással az ellenségre. Különösen kedvezőnek Kozinka keleti széle, és a 187-es magaslattól Tripoljeig vezető út mutatkozott, amely kiváló megfigyelési lehetőségeket nyújtott. Innen látható volt az egész folyófelszín, valamint Kijev templomtornyai, néhány háza és kéményei is.⁶⁷⁷

A Gyorshadosztály feladata a Dnyeper két ága közt lévő sziget védelme volt, valamint, hogy megakadályozza a szovjet katonák átkelését a folyón Ukrajinka település térségében. Az esteleges szovjet támadások ellen tartalékokat hoztak létre. A tartalékot a Nyescserovon elhelyezkedő 20/II. Gyalogzászlóalj, a Kopacsin lévő 11. Felderítőosztály és a Malá Olsanka településen tartózkodó 11. Páncéltörő Ágyús Század alkotta. A szovjetek a védelmi állásaikat a Dnyeper keleti partján építették ki. 1941. július végétől itt volt védelemben a Kosztyenko altábornagy vezette 26. Hadsereg 7. Gépkocsizó Hadosztálya. A Gyorshadosztály védelmi övezetében a Dnyeper nyugati partján, Kozinkáig előretolt szovjet alakulatok is voltak, amelyek csupán kisebb felderítő tevékenységet folytattak, és rajtaütésszerű támadásokat vezettek. A szlovák védelmi vonal déli részére a szovjetek helyenként jól ráláthattak. A szlovák tüzérség tüzet nyitott a szovjet állásokra, a 11. Utászászlóalj pedig eltávolította a szovjet csapatok által hátrahagyott taposóaknákat, a szlovák gyalogság pedig javított a védelmi állások helyzetén. A szlovák 1. Felderítő-repülőszázad feladata felderítő tevékenység volt, azonban a Szkvirától északra fekvő, elázott talajú repülőtérről a gépek nem tudtak felszállni. A szovjet alakulatok is csupán tüzérségi tüzet nyitottak a szlovák 20/I. Gyalogzászlóaljra, egyéb harci tevékenységet nem folytattak.⁶⁷⁸

A szlovák tüzéralakulatok is elfoglalták állásaikat. Szeptember 15-én a 2. Tüzérüteg 12 órakor már tüzelőállásban volt. 18 óra 30 perckor a 2. Tüzérüteg zavaró lövéseket adott le a Dnyeper túlsó oldalára. Ettől a naptól kezdődően az üteg már bevethető állapotban volt. Feladata a 21. Gyalogezred tüzérségi támogatása volt.⁶⁷⁹

⁶⁷⁵ *Mičianik* 2007. 203–204. o.

⁶⁷⁶ *Turanec* 2012. 235. o.

⁶⁷⁷ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 61.

⁶⁷⁸ *Mičianik* 2007. 204. o.

⁶⁷⁹ VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 6.

A német XXXIV. Hadtest parancsnoksága szeptember 17-re reggelre tervezte a Dnyeper folyón való átkelést azzal a céllal, hogy eltorlaszolja a Perejaszlav–Jerkovici közti útvonalat, és ezzel megakadályozza a bekerített szovjet alakulatok visszavonulását keleti irányban. A támadást a német 294. és 132. Gyaloghadosztályoknak kellett végrehajtania. A szlovák tüzérségnek megtévesztésként tüzet kellett nyitnia a szovjet csapatokra. A felderítő-repülőszázad feladata az volt, hogy megállapítsa mi a helyzet a Perejaszlav–Boriszpol közti útvonalon, illetve hol helyezkednek el a szovjet tüzérség lőállásai. Szeptember 15-én délután a Gyorshadosztály parancsnokságával ismertették a feladatokat. Másnap aktivizálódtak a szovjet alakulatok is. Szeptember 16-án 3 óra körül a szlovák 20/2. Század védelmi szakaszán öt csónak segítségével kisebb szovjet alakulat sikertelen kísérletet tett a Dnyeperen való átkelésre. A csónakok egy részét elsüllyesztették, míg a többi délebbre sodródott a folyón egészen a német 515. Gyalogezred szakaszáig, ahol a szovjet katonákat fogságba ejtették. A szlovák 1. Felderítő-repülőszázad egy Letov Š–328⁶⁸⁰ típusú repülőgépe 6 óra 25 perctől kezdve felderítő repülést hajtott végre, amelynek egyébként még szeptember 15-én kellett volna megtörténnie, de a felszállópálya alkalmatlannak bizonyult. Két gépből álló vadászpilóta raj kíséretében a pilóták Guzentci–Rogoszov–Mockovici–Perejaszlav–Traktomirov légterében végeztek felderítést. Perejaszlav mellett tüzet nyitottak a szovjet tehergépkocsikra. A Dnyeperen való átkelés zavartalanul ment végbe. 9 óra 25 perckor a pilóták visszatértek a bázisukra. Még aznap egy másik Š–328 típusú repülőgép a Balika mellett lévő átkelőhely légterében folytatott megfigyelést és felderítést. A repülőgépre néhányszor tüzet nyitottak a szovjet légvédelmi ágyúk, de nem okoztak semmilyen kárt benne. Reggeltől tüzet nyitott a szlovák tüzérség is azzal az elterelő szándékkal, hogy a támadás a Gyorshadosztály szakaszán fog megindulni. A nap folyamán a védelmi vonalat északabbra tolták ki a Visenki–Dvor Zaszpa–Hodoszovka vonalig.⁶⁸¹ Szeptember 16-án reggel 6 órakor az I. Tüzérosztály parancsnokának utasítása szerint a 2. Tüzérüteg első lövegét körülbelül 1,5 km-rel előbbre helyezték, hogy a tüzérüteg lőtávolságától távolabbi célok ellen is bevethető legyen. Az áthelyezett löveg parancsnoka Daniš szakaszvezető-jelölt volt. Kezelőszemélyzete 4 főből állt. A löveg védelmét és az összeköttetést is megszervezték. 15 óra 35 perckor a 2. Tüzérüteg már tüzet is nyitott egy ellenséges lövegre, amely az erdő szélén helyezkedett el.⁶⁸²

⁶⁸⁰ A Letov Š–328 felderítő és könnyűbombázó repülőgép egyben. Kezelő személyzete 2 fő volt. Fegyverzetét két 7,92 mm-es vz. 30 géppuska, valamint öt 100 kg-os bomba alkotta. *Klubert* 2016. 245. o.

⁶⁸¹ *Mičianik* 2007. 204–206. o.

⁶⁸² VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 7.

Szeptember 16-án 13 óra után a Gyorshadosztálynál látogatást tett a nemzetvédelmi miniszter, Čatloš tábornok, aki a németektől (Mann repülő ezredestől) kölcsön vett Fi–156 Storch⁶⁸³ repülőgéppel Malá Olsanka településre repült. Megtekintette a hadosztály védelmi állásait és Turanec ezredessel együtt a Tripolje melletti dombra ment, ahol a hadosztályparancsnok megfigyelőállása helyezkedett el. Kijev nem volt látható a tüzérségi tűz okozta füstfelhő miatt, csupán a bazilika körvonalai rajzolódtak ki. Mivel a német pilóták az Fi–156 Storch gépet nem tudták beindítani, így a nemzetvédelmi miniszter a Gyorshadosztály parancsnokságán töltötte az éjszakát, és másnap 7 órakor gépkocsival utazott Kazatyinba.⁶⁸⁴

A német 132. Gyaloghadosztály támogatására létrehozott, Orthofer főhadnagy parancsnoksága alatt lévő külön csoport a 11/5. Tüzérütegből, a 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Szakaszból, a hadihíd-oszlopból, valamint egy 8,8 cm-es légvédelmi ágyúból és kezelőszemélyzetéből állt. A csoport fegyverzetét 4 darab vz. 35 ágyú, 2 darab Oerlikon légvédelmi gépágyú és természetesen az 1 darab 8,8 cm-es légvédelmi ágyú alkotta, létszáma 328 fő (ebből 7 tiszt) volt. Szeptember 15-én a külön csoport Pii településről a Dnyeper folyótól körülbelül 5 km-re elterülő Uljanki községre vonult. Orthofer főhadnagy Balikára utazott, ahol a 132. Gyaloghadosztály katonái 14 gumicsónakkal a folyón való átkelésre készültek, és megtekintette a terepviszonyokat. A szovjet tüzérség egész éjszaka tüzet zúdított Balikára és Uljankira. A német támadás szeptember 16-án 4 óra 45 perckor vette kezdetét, tehát a tervezettől egy nappal korábban. 6 óra 30 perckor a csoport parancsot kapott, hogy pontonhidakat létesítsen. A harcokba bekapcsolódott a Pavol Palaščák főhadnagy vezette 11/5. Tüzérüteg is, amely Balikától keletre, a légvédelmi ágyús szakasz pedig nyugatra létesített tüzelőállást. A németek ezen a szakaszon nem rendelkeztek távolabbi célpontok támadására is alkalmas ágyúkkal, ezért nem tudtak hatékonyan fellépni az erős szovjet tüzérséggel szemben. A szlovák tüzerek négy szovjet tüzerüteget véltek felfedezni. A német támadást már reggeltől támogatták a 11/5. Tüzérüteg ágyúi, emellett viszont csak egy szovjet üteget sikerült kiiktatniuk.⁶⁸⁵

A Dnyeper bal partján lévő német hídfő kialakítása után a szlovák utászok hozzáláttak a ponton kikötők megépítéséhez. A munkálatokat a folyó jobb partján Ján Lihan főhadnagy és Pavol Baláž zászlós, míg a bal parton Ján Kollár hadnagy irányította. A ponton

⁶⁸³ A Fi–156 Storch (Gólya) futár- és sebesültszállító repülőgép volt. Ez a repülőgép képes volt néhány géphossz távolságon belül is felemelkedni. Kis terekről, utcákról is üzemeltethető volt. *Bonhardt* 1996D. 114. o.

⁶⁸⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6.–16. 9. 1941), s. 63.

⁶⁸⁵ *Mičianik* 2007. 206. o.

kikötő építését 8 óra 30 perckor kezdték meg a Dnyeper jobb partján. A szovjet tüzérségi lövedékek, gránátok becsapódása kárt tett a pontonokban és az elraktározott anyagkészletekben. A szétszóródó lövedékszilánkoktól Baláz zászlós súlyos, Gabudža és Ďureca őrvezetők pedig könnyű sérülést szenvedtek. Az utászok a közelben lévő patakban rejtőztek el, de a szovjet aknavetőik tüze itt is elérte őket. Később a tüzérségi támadás abbamaradt, és a szlovák utászok folytathatták munkájukat. A szovjet lövegek tüze ezután a német lövegek ellen irányult. A szlovák utászok rövid idő alatt megépítették a ponton kikötőt, és megkezdték a pontonok vízre bocsátását. A Dnyeper bal partján építendő ponton kikötő elkészülte előtt a folyó partját mentesíteni kellett az aknáktól. Orthofer főhadnagy, a létrehozott külön csoport parancsnoka is igyekezett a folyó túlsó oldalára jutni. Röviddel ezután 3 szovjet I-16 vadászrepülőgép támadást intézett a ponton kikötő építésekor. A támadás során Orthofer főhadnagy⁶⁸⁶ és František Medový közlegény életét veszítette,⁶⁸⁷ Pyšný és Štajger közlegények súlyos, Cifra őrvezető pedig könnyű sérülést szenvedett. A túlélők a zűrzavar közepette a vízbe ugrottak, és a partra úsztak, majd elrejtőztek a közeli erdőben. A ponton kormányosának, Štefan Nypčának sikerült a pontont megmentenie a pusztulástól, és a kijelölt helyre vinnie. Orthofer főhadnagy halála után a külön csoport vezetését Lihan főhadnagy vette át, aki azonnal gondoskodott arról, hogy a sebesülteket a kaharliki tábori kórházba, a holtakat pedig Balikára szállítsák. A károsodást szenvedett pontonokat kicserélték és megjavították. A bal parti ponton kikötő elkészülte után megkezdődött a német alakulatok átszállítása, amely egészen estéig zökkenőmentesen ment végbe. További két ponton is a csapatok átszállítását végezte egész éjszaka. Késő délután kisebb ütközetre került sor a Gyorshadosztály védelmi szakaszán. A pinszki folyami flottilla egy felfegyverzett hajója a Kozinka sziget mögött tartózkodott. A hajóra tüzet nyitott a 20. Hegyi Ágyús Űteg Jozef Špalko főhadnagy vezetésével, amely 17 óra után elsüllyedt. Időközben a szlovák felderítő repülőszázad pilótái 16 órától 17 óra 31 percig felderítő tevékenységet folytattak Perejaszlav–Sztaroje–Szofijevka–Rzsicsev–Kaharlik térségében, melynek célja a szovjet járműoszlopok felderítése volt.⁶⁸⁸ Turanec ezredes emlékirataiban így emlékezett vissza Orthofer főhadnagra: „Az átkelés során, a német alakulatok átszállításakor esett el az utászszázad parancsnoka Orthofer főhadnagy két másik utász

⁶⁸⁶ Turanec ezredes a nemzetvédelmi miniszternél szorgalmazta az elhunyt Orthofer főhadnagy posztumusz századossá történő előléptetését, amelyre később sor is került. *Turanec* 2012. 236. o.

⁶⁸⁷ Orthofer főhadnagyot és Medový közlegényt Balika településen temették el. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 1.

⁶⁸⁸ *Mičianik* 2007. 206–207. o.

bajtársával...Tisztelet az emléküknél! Orthofer főhadnagy személyében egy jóbarátot vesztettem el – nemcsak a katonai szolgálat során, hanem azon kívül is – a vadászatokon.”⁶⁸⁹

Szeptember 17-én a német támadás tovább folytatódott. A német repülőgépek szüntelenül támadták a szívósan védekező szovjet csapatokat. Egyes szovjet alakulatok igyekeztek a szlovák Gyorshadosztály védelmi állásaiba betörni. A 20. Gyalogezred védelmi vonalán összecsapásokra került sor, amely során a szovjet csapatok megkezdték a visszavonulást. Délután a 21. Gyalogezred védelmi állásaiba egy szovjet gyalogszakasz akart betörni, de sikertelenül. A szlovák tüzérség egész nap a visszavonuló szovjet járműoszlopokat, az aknavetőfészeket és egyéb célokat támadta. A Gyorshadosztály parancsot kapott a kijelölt védelmi szakaszának kiszélesítésére déli irányban. A szlovák alakulatoknak le kellett váltaniuk a német 294. Gyaloghadosztályt egészen Grebeni településig. Az Ukrajinka–Tripolje szakaszt a 21. Gyalogezred és a 11/1. Utászszázad foglalta el, a 20. Gyalogezred pedig leváltotta a Tripolje–Grebeni szakaszon korábban elhelyezkedő német alakulatokat. A 11/I. Tüzérosztályt a 21. Gyalogezred, a 11/II. Tüzérosztályt pedig a 20. Gyalogezred alárendeltségébe helyezték. A 11. Felderítőosztályt és a 11/2. Utászszázadot tartalékba helyezték. Szeptember 18-án a német 294. Gyaloghadosztály a XXIX. Hadtest alárendeltségbe került. A német hadosztály Mirovka–Cserniahov–Sztajki–Sztaroje védelmi szakaszát a szlovák alakulatok vették át. A német alakulatokat a Dnyeper bal partjára helyezték át, hogy üldözőbe vegyék a visszavonuló szovjet csapatokat. A Gyorshadosztály feladata az volt, hogy minél nagyobb szovjet erőket kössön le, és megakadályozza a szovjet csapatok esetleges átkelését a Dnyeper jobb partjára.⁶⁹⁰

Turanec ezredes – naplójában – így írt a szeptember 17-i eseményekről: „A Kijev elleni támadás nyugati és északi irányból folytatódott. Ágyúdörej hallatszik az egész környéken. Zuhanórepülőgépek több hulláma támadja Kijevet. Védelmi szakaszunk felől jól megfigyelhető a támadás és Kijev bombázása. Maholnap Kijevnek el kell esnie.”⁶⁹¹

Szeptember 17-én a megfigyelők csupán kisebb létszámú szovjet csapatmozgásokat észleltek a Dnyeper fő folyása és mellékága között fekvő Kozinka szigeten. Szeptember 18-án körülbelül 1 órakor az előretolt löveg közelében a legénység az ör „Stoj! Stoj!” (Állj! Állj!) felszólítására ébredt, amikor három puskalövés dördült el, és egy sebesült ember kiáltása hangzott fel. Megállapították, hogy a löveg mellett álló ör tévedésből kétszer rálőtt

⁶⁸⁹ Turanec 2012. 235. o. (fordította a szerző)

⁶⁹⁰ Mičianik 2007. 207. o.

⁶⁹¹ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 1. (fordította a szerző)

a géppuskás Dančík őrzetőre, aki épp leváltani jött bajtársát, és szóban nem azonosította magát. Az egyik lövést az oldalába, másikat a lábába kapta. Gépkocsival azonnal az osztály rendelőjébe szállították, ahol az orvos megállapította, hogy könnyebb sérüléseket szenvedett. Az előretolt löveget nyugatabbra helyezték át, hogy nagyobb terület ellenőrzésére legyen alkalmas.⁶⁹²

A szlovák tüzérség, hegyi ágyúk és aknavetők tüze közepette a szovjet járműoszlopok, a harcokocsik, a lovas és a gyalogos alakulatok keleti és délkeleti irányban folytatták visszavonulásukat. A felderítő-repülőszázad gépei néhány sikeres támadást hajtottak végre a visszavonuló szovjet hadoszlopok ellen.⁶⁹³ A szlovák repülőgépek kis magasságban végrehajtott támadása során 6 ellenséges gépjármű gyulladt ki.⁶⁹⁴ Ezek a támadások nagy zavart keltettek a visszavonuló szovjet csapatok körében. Szeptember 19-én a Gyorshadosztály védelmi vonalát északon Vlta Litovszkaja településig bővítették ki, s ezáltal a tartalékok is bevetésre kerültek. A német alakulatok Kijev ellen támadtak, és elhagyták korábban kialakított pozíciójukat. A Gyorshadosztály védelmi szakaszának szélessége 20 km-ről 40 km-re nőtt. Ennek ellenére a hadosztály ismét parancsot kapott védelmi szakaszának újabb bővítésére Kijev déli részén. A szlovák hadosztály létszáma nem volt elegendő ekkora szélességű szakasz megfelelő védelmére. Időközben a szovjet hadoszlopok ellen támadást indítottak a szlovák felderítő-repülőszázad gépei, és több tehergépkocsit sikerült felgyújtaniuk. A szlovák tüzérség is tüzet nyitott az ellenséges erőkre. A gyalogság pedig a Kozinka sziget felderítésére indult, és megállapította, hogy a szigeten szovjet alakulatok tartózkodnak. A 21. Gyalogezred járőrei az aknavetők támogatása mellett eljutottak a Dnyeper fő ágához, és sikerült néhány tucat szovjet katonát fogságba ejteniük. A létrehozott „külön csoport” katonái a szovjetek tüze ellenére is folyamatosan szállították át a német katonákat a folyó túlsó partjára.⁶⁹⁵

Szeptember 19-én este Turanec ezredesnek a német XXXIV. Hadtest parancsnoka részvétét fejezte ki Orthofer főhadnagy halálával kapcsolatban, míg a német 132. Gyaloghadosztály parancsnoka írásbeli elismerést küldött, amelyben a szlovák utászok és tüzérek tevékenységét méltatta.⁶⁹⁶

Az egyre erősödő német nyomás hatására a Kijev környékén harcoló szovjet alakulatokat katasztrófa fenyegette, ezért a Délnyugati Front parancsnoksága a német

⁶⁹² VHA, RD, kr. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 7.

⁶⁹³ *Mičianik* 2007. 207–208. o.

⁶⁹⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 2.

⁶⁹⁵ *Mičianik* 2007. 208. o.

⁶⁹⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 2.

gyűrűből való kitörést szorgalmazta. Szeptember 18-án a Vörös Hadsereg moszkvai főhadiszállásán csupán a kijevi megerősített térség kiürítését, valamint az Andrej Andrejevics Vlaszov⁶⁹⁷ vezérőrnagy vezette 37. Hadsereg alakulatainak a Dnyeper bal partjára történő átszállítását engedélyezte. A szovjet 37. Hadsereg egyúttal parancsot kapott Kijev kiürítésére, amelyet szeptember 19-én kezdett meg. A hadsereg utóvédjét a 87. Lövészadosztály és az NKVD 4. Hadosztálya alkotta. A német alakulatoknak délelőtt sikerült a városba benyomulniuk, és estére teljesen ellenőrzés alá vonniuk. Szeptember 20-án a szovjet 37. Hadsereget kettéválasztották. A hadsereg egy részének sikerült déli irányban kitörni a gyűrűből, míg alakulatainak nagy része megsemmisült a katlanban. A Délnyugati Front törzse és katonai tanácsa még szeptember 18-án éjszaka Lohvicánál a 289. Lövészadosztály segítségével kitört a német gyűrűből, és másnap Gorodiscse községben kapcsolatba került, és egyesült az 5. Hadsereg törzsével és a 31. Lövészhadtest maradványaival. Ez a csoport 3 ezer főből állt, 6 páncélozott gépjárművel és néhány légvédelmi géppuskával volt felfegyverezve. Szeptember 20-án reggel a Kirponosz vezérezredes vezette csoport elfoglalta Voronykit, átkelt a Mnogu folyón és a Lohvicától 15 km-re délnyugatra lévő kis erdőben állt meg. A német csapatok azonban felfedezték és megtámadták őket. Kirponosz vezérezredes el akarta kerülni, hogy fogságba essen, ezért kilátástalan helyzetében valószínűleg föbe lőtte magát, de az is lehet, hogy elesett a harcokban. A törzs egy részének sikerült a gyűrűből kitörnie, a hátra maradt tisztek és katonák még egy napig tartották magukat. A Délnyugati Front törzsét és katonai tanácsát megsemmisítették. A bekerített szovjet alakulatoknál káosz uralkodott, és pánik tört ki, az egyes hadosztályok és ezredek igyekeztek elmenekülni a német gyűrűből.⁶⁹⁸

A szlovák Gyorshadosztály védelmi szakaszával szemben elhelyezkedő szovjet csapatok is igyekeztek északi és déli irányból kelet felé menekülni. A Vörös Hadsereg ukrán nemzetiségű katonái a kétségbeesett helyzetükben, és a szlovák pilóták által ledobott röpcédulák hatására sokan megadták magukat. Csónakba ültek, vagy átúsztak a folyó túlsó oldalára. Csak szeptember 20-án 700 ellenséges katona adta meg magát a szlovák katonáknak. A szlovák 21. Gyalogezred a helyzetet kihasználva megtisztította a Kozinka

⁶⁹⁷ Vlaszov, Andrej Andrejevics (1901–1946) szovjet vezérőrnagy. A Kijevet védő 37. Hadsereg parancsnoka volt, később pedig a Moszkva térségében állomásozó 20. Hadsereg vezetésével bízták meg. 1942 januárjában altábornaggyá léptették elő. 1942 márciusában a 2. Csapásmérő Hadsereg parancsnoka lett Leningrád térségében. A németek fogságába esett. Átállt a németek oldalára, és az Orosz Felszabító Hadsereg (ROA) vezetője lett. A háború végén az amerikaiak előtt tette le a fegyvert. Az amerikaiak őt és társait kiadták a szovjeteknek. Moszkvába szállították, ahol bíróság elé állították. A bíróság halálra ítélte, az ítéletet 1946 augusztusában végre is hajtották. <https://www.valka.cz/475-Andrej-Andrejevic-Vlasov> (A letöltés ideje: 2021. 02. 08.)

⁶⁹⁸ *Mičianik* 2007. 208–209. o.

szigetet a szovjet csapatoktól, és 60 főt fogságba ejtett. A 20. Gyalogezred alakulatainak járőrei a folyó túlsó oldalán járőröztek, amely során egy szovjet tisztet és egy politikai biztost elfogtak. Az akció során kitüntetésben részesült Juraj Pihurik hadnagy, aki a szlovák járőröket szállító gumicsónak parancsnoka volt, és katonáival, valamint a felderítő őrséggel együtt mélyen benyomult a szovjet védelembe. Amikor pedig aknamezőre tévedtek, saját kezüleg hatástalanított 120 taposóaknát, majd a járőröket a foglyokkal együtt biztonságosan alakulataikhoz szállította. Ugyancsak bátran viselkedett Viliam Pejko közlegény is, aki Ján Vojček főhadnagy felhívására önként jelentkezett, hogy átkeljen a Dnyeper túlsó oldalára. Mindketten szerencsésen átkeltek a folyón, és egy nagy aknamezőre léptek. Megtisztították az átjárót, és eljutottak a legközelebbi községbe, amely elhagyatott volt. A felderítők visszatértek a hírekkel és tájékoztatták a parancsnokságot. Ezen a napon élénk tevékenységet folytatott az 1. Felderítő-repülőszázad, amelynek gépei néhány felderítő repülést hajtottak végre. A pilóták látták, hogy a Gyorshadosztállyal szemben elhelyezkedő ellenséges lövészárkok üresek. Voronkov és Revnoje térségében körülbelül 700 tehergépkocsit véltek felfedezni, és támadást intéztek egy – 3 darab 152 mm-es tarackkal felfegyverzett, traktorokkal vontatott – szovjet üteg ellen. Szeptember 20-án éjjel a Gyorshadosztály szakaszát északi irányban utolsó alkalommal szélesítették ki, egészen Kijev elővárosáig. A német 95. Gyaloghadosztály alakulatait a szlovák 11. Felderítőosztály (Turanec ezredes utolsó tartaléka) váltotta fel. A Gyorshadosztály védelmi szakaszának szélessége 48 km-re nőtt.⁶⁹⁹

Szeptember 21-én reggel a szlovák légielő jelenlévő alakulatai ismét élénk tevékenységet folytattak. 5 óra 35 perckor egy Š–328 repülőgép két B–534 vadászgép kíséretében a kijelölt célpontok beazonosítását hajtotta végre. A Dnyeper folyó átrepülése után a szovjet légvédelem tüzet nyitott rájuk, és eltalálták az egyik B–534 vadászgépet, amelynek pilótája, Vojtech Kaliský életét vesztette. Az Š–328 repülőgép Rogoszov térségében felfedezett nagyjából 800 gépjárművet. 9 órakor az 1. Felderítő-repülőszázad 7 Š–328 repülőgépe szállt fel, hogy a célterületre érkezzen. A célterület előtt a repülőgépekhez csatlakozott a 12. Vadászrepülő-század 5 B–534 repülőgépe is. A légitámadás sikeres volt, ugyanis sok gépjárművet megsemmisítettek, a hadoszlopokat szétverték, s ezáltal nagy zavart keltettek a visszavonuló alakulatoknál. A megsemmisített célpontok pontos számát nem lehetett megállapítani a heves légvédelmi tűz miatt. A szovjet légvédelem aktivitásának

---

⁶⁹⁹ *Mičianik* 2007. 209–211. o.

ellenére a szlovák repülőgépek a sikeres légitámadás után sértetlenül tértek vissza bázisukra.⁷⁰⁰

A szovjet erők nagy része időközben elhagyta a Dnyeper keleti partját, ezért szeptember 21-én délután a Gyorshadosztály utasítást kapott a XXXIV. Hadtest parancsnokágától az előrenyomulásra Belaja Cerkov térségébe. Szeptember 21-ről 22-re virradó éjszaka a Gyorshadosztály eredetileg kijelölt védelmi szakasza csupán gyengén volt biztosítva. A nap folyamán a 20. Gyalogezred némely alakulatának katonái az ellenségtől zsákmányolt csónakokon átkeltek a Dnyeper túlsó partjára, ahol jelentős zsákmányt találtak. A gépjárművek élelemmel, csokoládéval, rummal stb. voltak megrakva.⁷⁰¹ A hadosztályparancsnok sajnálatát kifejezve tudomásul vette, hogy a hadihíd-oszlop még mindig a német 132. Gyaloghadosztálynál van, ezért a Gyorshadosztály számára szükséges és hasznos zsákmány elszállítását nem tudják megoldani, így azok a német alakulatok zsákmánya lett. A szlovák katonák még aznap estéig 650 szovjet katonát ejtettek fogságba. A hadosztálynak – a kapott parancs értelmében – Belaja Cerkov térségében kellett összpontosulnia, ahonnan Turanec szerint majd parancsot fognak kapni a délkeleti irányba történő előrenyomulásra Kremencsuk településen keresztül.⁷⁰² A szlovák hadosztályt ismét a német Dél Hadseregcsoporthoz tartalékába helyezték. A szlovák alakulatok szeptember 22-én megkezdték az előrenyomulást. A korábbi védelmi szakaszt a német 294. Gyaloghadosztály 513. Gyalogezrede vette át. A szlovák katonák részvétele a Kijevért folytatott küzdelemben ezzel véget ért.⁷⁰³

Turanec ezredes – naplójában – a szovjet alakulatok visszavonulásáról a következőket írja: „A Dnyeper bal partján, Kijevtől keletre hatalmas lángok és robbanások [láthatók]. Gondolom lőszer- és más raktárakat gyújtottak fel és [ezek] robbannak fel. Az oroszok mindent megsemmisítenek. A sűrű füst szüntelenül árad ezekről a helyekről.”⁷⁰⁴

A Ján Lihan főhadnagy vezette szlovák külön csoport egy része továbbra is a német 132. Gyaloghadosztály alárendeltségében maradt. A Gyorshadosztályhoz visszatért a légvédelmi ágyús szakasz és a 11/5. Tüzérüteget. Mindkét alakulat sikeresen helytállt. A szlovák légvédelmi tüzérek tüze néhányszor visszavonulásra készítette a szovjet vadászipülőgépeket, és lelőttek egy I–16 vadászgépet, amelynek kényszerleszállást kellett végrehajtania. A tábori tüzérek szétlőttek két szovjet tüzérüteget. A német 132.

⁷⁰⁰ Rajnivec 1997. 130–131. o.

⁷⁰¹ Mičianik 2007. 211. o.

⁷⁰² VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 4.

⁷⁰³ Mičianik 2007. 212. o.

⁷⁰⁴ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 3. (fordította a szerző)

Gyaloghadosztály parancsnoka elismeréssel illette tevékenységüket. Szeptember 22-e után a szlovák 11. Hadihíd-oszlop egészen szeptember 25-ig a német 132. Gyaloghadosztály alárendeltségében maradt. Az alakulat szeptember 19-ig a német harckocsik és felszereléseik, fegyvereik, gépjárműik szállítása mellett a szovjet foglyok (nagyjából 10 ezer fogoly), a zsákmány, a muníció, az élelem stb. szállításával is foglalkozott. A javítási munkálatoknál olykor igénybe vették a szovjet foglyok segítségét is. A Dnyeper folyó mögötti szovjet alakulatok megsemmisítése után a szlovák utászok a német alakulatokat visszaszállították a Dnyeper jobb partjára. Több pontonhidat is építettek. A munkálatokat szeptember 25-én fejezték be, és az alakulat szeptember 28-án Onufrijevkánál csatlakozott a Gyorshadosztályhoz.⁷⁰⁵ 1941. szeptember 25-én a Gyorshadosztály létszáma 8 671 fő volt (lásd: Mellékletek, 23. számú táblázat).⁷⁰⁶

A szlovák Gyorshadosztály parancsnoksága által kiadott frontújságban így tudósítanak az eseményekről: „Kijev térségében a német alakulatok folytatják a bekerített ellenséges alakulatok megsemmisítését. A foglyok [száma] és a zsákmány napról napra emelkedik. Az kitörési kísérleteket [sikerült] visszaverni.”⁷⁰⁷

Szeptember 19-én a szlovák 12. Vadászrepülő-századot és a 4. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteget a gubini repülőtérrel a Kijevtől 40 km-re délnyugatra fekvő mitnyicai repülőtérre telepítették, ahol szeptember 15-től az 1. Felderítő-repülőszázad és a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg is állomásozott.⁷⁰⁸

7.4. A kijevért folytatott harcok mérlege

A Kijevért folytatott harcok során a szovjet csapatok utolsó ellenállását 1941. szeptember 26-án számolták fel. A német Dél Hadseregcsoport 2., 6. és 17. Hadseregei, valamint az 1. és 2. Páncéloscsoportok szétverték a szovjet Délnyugati Frontot, a Központi Front 21. Hadseregét, a Déli Front 6. és 12. Hadseregeit. A kitörés csak 4 000 szovjet katonának sikerült. 1941. július 7-től a szovjetek vesztesége⁷⁰⁹ 616 304 halott és eltűnt, 411 harckocsi,

⁷⁰⁵ *Mičianik* 2007. 212. o.

⁷⁰⁶ *Segeš* 2015. 302. o.

⁷⁰⁷ VHA, RD, kr. 156, Del. pl. 11, Fontové spravodajstvo, č. 12, SV. 23. september 1941, s. 1. (fordította a szerző)

⁷⁰⁸ *Rajnišec* 1997. 128. o.

⁷⁰⁹ Paul Carell szerint a szovjet veszteségek mérlege 665 ezer fogoly, 3 718 löveg, 884 harckocsi és számos hadianyag volt. A német XXXXVIII. Páncéloshadtest három hadosztálya egyedül 109 097 foglyot ejtett. *Carell* 1968. 114. o.

28 419 löveg, aknavető és gránátvető és 343 repülőgép volt. Kirponosz, a Délnyugati Front parancsnoka elesett vagy öngyilkos lett. Utóda Szejmon Konsztantyinovics Tyimoszenko⁷¹⁰ marsall lett.⁷¹¹ A Gyorshadosztály parancsnokságának frontlapja így tudósított a Kijevért folytatott harcok következményeiről: „A foglyok száma 380 000-re nőtt. Több mint 570 páncélozott harcjárművet és 2 100 löveget zsákmányoltak vagy semmisítettek meg. Ezek a számok emelkednek. 50 orosz hadosztály megsemmisítésével is számolni lehet.”⁷¹² A Szovjetunió elveszítette Ukrajna egész területét, és a németek előtt megnyílt az út a Krím-félsziget és a Donyec-medence irányába. A szlovák Gyorshadosztály volt az egyetlen olyan nem német alakulat, amely a Wehrmacht oldalán részt vett a Kijevért folytatott harcokban. A hadosztály egy nyugodt szakasz védelmét kapta feladatul, és a harcokban aktívan csupán a létrehozott külön csoport vett részt. A szlovák katonák jól tartották magukat, csak egy olyan eset volt, hogy a külön csoportból két fő dezertált, akik csakhamar visszatértek saját alakulatukhoz, mivel megállapították, hogy nem lesz mit enniük.⁷¹³ Turanec ezredesnek – a hadosztály parancsnokának – nehézségei akadtak Jozef Vogl őrnaggyal, a 11. Tüzérezred parancsnokával, akit szeptember 17-én 9 órakor ittas állapotban talált meg.⁷¹⁴ Turanec alkoholistának nevezte őt, és javasolta neki, hogy távozzon a hadosztálytól.⁷¹⁵ Szeptember 22-én Vogl őrnagyot Ernest Badík⁷¹⁶ őrnagy váltotta a 11. Tüzérezred parancsnoki székében.⁷¹⁷

A szlovák Gyorshadosztály katonái 1 650 szovjet foglyot ejtettek, elsüllyesztettek egy felfegyverzett folyami hajót, lelőttek egy szovjet vadászgépet, kiiktattak három szovjet tüzérüteget, és megsemmisítettek több tucat tehergépkocsit. A hadosztály vesztesége 9 fő (3 halott, 1 eltűnt, 5 sebesült) volt. A hadosztály tevékenységét elismeréssel illette a német 6. Hadsereg parancsnoka, Walter von Reichenau tábornagy is. Négy fő megkapta a II. osztályú

⁷¹⁰ Tyimoszenko, Szejmon Konsztantyinovics (1895–1970) a Szovjetunió marsallja. 1941 júliusáig a Vörös Hadsereg Legfelsőbb Főparancsnokságának tagja, majd a Nyugati Front parancsnoka. 1941 szeptemberétől decemberéig, illetve 1942 áprilisától júniusáig a Délnyugati Front parancsnoka volt. 1942 és 1944 között a Sztálingrádi, az Északnyugati, a Leningrádi, a Volhovi és az Észak-Kaukázusi Frontok, valamint a Fekete-tengeri Flotta parancsnokaként is működött. 1944 februárjától júniusáig a 2. és 3. Balti Frontok, majd 1944 augusztusától a háború végéig a 2., 3. és 4. Ukrán Frontok hadműveleteit irányította. A háború után több katonai körzet parancsnoka volt. *Tóth* 1996A. 439. o.

⁷¹¹ *Szabó – Számvéber* [2002]. 19. o.

⁷¹² VHA, RD, kr. 156, Del. pl. 11, Frontové spravodajstvo, c. 13, SV. 24. szeptember 1941, s. 1. (fordította a szerző)

⁷¹³ *Mičianik* 2007. 212–213. o.

⁷¹⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 1.

⁷¹⁵ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 4.

⁷¹⁶ Badík, Ernest (1905–?) szlovák tüzérőrnagy. 1941-ben a 11. Tüzérezred parancsnoka volt, majd november végén visszatért Szlovákiába, és a 2. Tüzérezred parancsnoka lett. 1942-ben alezredessé léptették elő. 1944-ben az 1. Tüzérezred parancsnoka lett. Mivel a szlovák nemzeti felkelésben nem vett részt, ezért karrierjét nem tudta tovább építeni. *Cséfálvay* 2013. 14. o.

⁷¹⁷ *Pecina* 2005. 62. o.

vaskeresztet. A katonák önbizalma és büszkesége nőtt, és ez a morál erősödéséhez vezetett. A német Dél Hadseregsoportnak a Gyorshadosztályhoz intézett parancsa az volt, hogy a hadosztály tovább nyomuljon előre keleti irányban, és vegyen részt a Barbarossa hadművelet befejező fázisában.⁷¹⁸ Von Reichenau tábornagy – Pulanich tábornoknak küldött levelében – így értékelte a szlovák szárazföldi és repülő alakulatok tevékenységét a Kijev környéki harcok során: „A Gyorshadosztály a Kijevért folytatott megsemmisítő ütközetek során fontos szerepet töltött be. Az utászoknak és a tüzérségnek döntő szerepe volt a német hadosztály Dnyeperen való átkelésénél. A szlovák vadász- és felderítő-repülőszázad a légi harcokban nagy bátorságról és nagy repülő tudásról [tett tanúbizonyságot]...”⁷¹⁹

Von Otto altábornagy, a DHM vezetője a Gyorshadosztály számára kijelölt feladat teljesítését és a seregtest helytállását a Kijev környéki harcok során jónak minősítette, de hozzátette, hogy az alakulat csupán egy viszonylag nyugodt szakasz védelmét látta el.⁷²⁰

A Gyorshadosztály a Kijevért folytatott konkrét harci cselekményekben nem vett részt. Feladata a Dnyeper egy meghatározott partszakaszának védelme és biztosítása volt a német 95. Gyaloghadosztály és a német 515. Gyalogezred alakulatainak elhelyezkedése közötti területen. A védelmi szakasz Vltá Litovszkajától Sztaroje településig húzódott, amelyet később tovább bővítettek. A terepviszonyok különbözőek voltak. A védelmi szakasz északi részét fenyőerdő borította, helyenként tisztásokkal tarkítva, amely az első vonaltól 3–5 km mélységig húzódott. A fő védelmi állásokkal párhuzamosan, az erdő mögött egy 50–100 m magasságú hegygerinc terült el, míg a védelmi vonal előtt 50–100 m-es távolságban a Dnyeper egyik folyóága volt látható. A Dnyeper és Kozinka nevű folyóága között egy nagyjából 2 km szélességű sűrű növényzettel benőtt sziget terült el. A német alakulatok támogatása, folyón történő átszállítása mellett a szlovák alakulatoknak meg kellett akadályozni a szovjet csapatok esetleges átkelését Ukrajinka térségében, valamint biztosítani a sziget védelmét. Ezt a feladatot a hadosztály jól teljesítette. A szlovák seregtestnek a konkrét harci cselekményekben való részvétele során természetesen jóval komolyabb feladatokkal kellett volna megküzdenie, amelyre – képességei, felszereltsége révén – nem biztos, hogy teljes mértékben alkalmas lett volna.

⁷¹⁸ *Mičianik* 2007. 213–214. o.

⁷¹⁹ *Bystrický* 1998. 50. o. (fordította a szerző)

⁷²⁰ *Baka* 2019. 70. o.

8. A Gyorshadosztály (Rýchla divízia) részvétele és tevékenysége a Barbarossa hadművelet befejező szakaszában

8.1. Előrenyomulás Kremencsuk térségébe

A szovjetek Kijev környékén felállított védelmének felszámolása után a Gyorshadosztály 1941. szeptember 22-én Belaja Cerkov térségébe érkezett, ahol mint mozgó tartalék közvetlenül a német Dél Hadseregcsoport parancsnokságának alárendeltségébe került. A 20. Gyalogezred előrenyomulása során az egyik szlovák tehergépkocsi összeütközött egy német gépjárművel. Komolyabb személyi sérülés nem történt, csupán a gépjárművek szenvedtek károsodást. A vétkes a német gépjárművezető volt. Turanec ezredes tudomására jutott, hogy a Német Katonai Küldöttségénél olyan jelentést készítettek, amely szerint a szlovák Gyorshadosztály katonái és tisztjei számára további kiképzés szükséges, valamint a seregtestnél gépjárműhiány mutatkozott, és javításokra van szükség, ezért elkerülhetetlen, hogy a hadosztályt a tél folyamán Szlovákiába küldjék. Az ezredes nem értett egyet ezzel a megfogalmazással, ugyanis szerinte ez olyan, mintha a Gyorshadosztály meg akart volna futamodni. Turanec véleménye szerint a jelentés mögött az állt, hogy a Német Katonai Küldöttség tisztjei a telet nem szerették volna a Szovjetunió területén tölteni.⁷²¹

A két napig tartó pihenés után a szlovák hadosztálynak Kremencsuk–Alekszandrija térségébe kellett előrenyomulnia. A Belaja Cerkov irányába történő előrenyomulás előkészületei során 100 km-es hosszúságban 131 gépjárművet (ebből 80 teher- és 19 személygépkocsi, 30 motorkerékpár) készítettek elő. A gépjárművek száma szeptember 17-ről 24-re 1 278 darabról 1 147 darabra csökkent. A két napos pihenő ezért a gépjárművek (egy részüket Vinnyicára vitték), valamint a fegyverzet javításával és tisztogatásával, a legénység tisztálkodásával, míg az esték propagandafilmek vetítésével teltek el. A kerékpáros alakulatok nem tudták teljesen kihasználni pihenőjüket, ugyanis a gépjárművek nem elegendő száma miatt a körülbelül 350 km-re lévő Belaja Cerkov térségébe már egy nappal korábban el kellett indulniuk. Szeptember 24-én a tehergépkocsik Korszun településig szállították el a kerékpárosokat, ahonnan – rettenetes útviszonyok közepette – csaknem 200 km-t kellett kerékpáron megtenniük. A hadosztály főerői másnap reggel kezdték meg az előrenyomulást. Turanec ezredes személygépkocsiján Onufrijevkára

---

⁷²¹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 4.

érkezett,⁷²² ahol a hadosztály parancsnokságának elszállásolását tervezték, amelynek személyi állományát 2 személygépkocsival, 6 tehergépkocsival és 1 autóbusszal szállították. Az út közben azonban eltévedtek.⁷²³ Az előrenyomulás másnap is folytatódott. A nagyon rossz állapotban lévő utakat (mezei utak) néhol 30 cm mély porréteg fedte, amely a gépjárművek előrehaladását is megnehezítette, ugyanis ezek folyton megcsúsztak.⁷²⁴ Legjobban a kerékpárosok és motorkerékpárosok szenvedtek a porfelhő és az útviszonyok miatt. Csihirinnél a Gyorshadosztály déli irányba vette az útját. A Dnyeper mentén és a Kremencsuk városán áthaladó utat gépjárművek százai torlaszolták el, ugyanis 200 km-es körzetben csupán Kremencsuknál volt az egyetlen hadihíd. Szeptember 26-án estefelé mindössze a hadosztály két gyalogezredének sikerült a kijelölt szálláshelyre megérkeznie. A többi alakulat legénységét a közeli falvakban és mezőgazdasági épületekben szállásolták el. A másnap reggeli eső sártengerré változtatta az utakat, ezzel megállította az előrenyomulást. Időközben a Gyorshadosztály többi alakulata a délutáni órákig megérkezett a kijelölt szálláshelyére. A hadosztály parancsnoksága Onufrijevkán tartózkodott. A 340 km hosszú, fáradtságos előrenyomulás során körülbelül 100 gépjármű (ebből 58 a 11. Tüzérezrednél)⁷²⁵ hibásodott meg, két lövegtalp pedig megrepedt. Turanec ezredes, hogy fenntartsa a hadosztály mozgékonyágát, megszüntetett néhány alakulatot, és a felszabadult gépjárműveket a harcoló alakulatokhoz rendelte. Ez az átszervezés elsősorban az utász és tüzér alakulatokat érintette. A szükségtelen utászkeszlet Onufrijevkán maradt Müller főhadnagy felügyelete alatt. A felszabadult gépjárműveket az utászszázadoknak adták. Szeptember 28-án a német 132. Gyaloghadosztálynak alárendelt hadihíd-oszlop és az utászszakasz is megérkezett. A pontonokat szállító kocsik nagy része az út során meghibásodott, ezért a hadosztályparancsnok elrendelte, hogy a 11. Hadihíd-oszlop Onufrijevkán maradjon. Az alakulat tehergépkocsijait más alakulatokhoz küldték. Az Onufrijevkán kialakított raktárhoz rendelték a gépjármű műhelyt is. A szerelők azonnal megkezdték a meghibásodott gépjárművek javítását. A 11. Tüzérezredet leredukálták⁷²⁶ két

⁷²² Turanec emlékirataiban említést tesz a Kremencsuktól Onufrijevkáig tartó út nehézségeiről is. A homokos és poros terepviszonyokat a Szahara-sivataghoz hasonlította. A mintegy 20 km hosszú út egészen 3 óráig tartott. *Turanec* 2012. 237. o.

⁷²³ *Mičianik* 2007. 215. o.

⁷²⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 6.

⁷²⁵ Turanec ezredes naplójában leírta, hogy a rossz útviszonyok és a gépolaj hiánya miatt több gépjármű elhasználódott. A 11. Tüzérezred 56 (később 58-at említ) meghibásodott gépkocsival rendelkezik, amely az ezred gépjárműinek egyharmadát jelenti. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 7–8.

⁷²⁶ Turanec ezredes elrendelte, hogy a gépjárművek kiesése miatt a tüzérezrednél három könnyű és egy nehéz üteget alakítsanak ki, és szüntessék meg az ezred parancsnokságának törzsét, ezáltal további gépjárművek

tüzérsztályra, a tüzérsztályokat pedig két ütegre. A 11/I. Tüzérsztály két könnyű ütegből, a 11/II. Tüzérsztály pedig egy könnyű és egy nehéz ütegből állt. Az utóbbi alakulat 3 darab ágyúval volt felfegyverezve. A tüzérezred fegyverzete a 20 lövegről (16 darab vz. 30 tarack, 4 darab vz. 35 ágyú) 15 lövegre (12 darab vz. 30 tarack, 3 darab vz. 35 ágyú) csökkent. Az ezred meghibásodott lövegei és gépjárműi Onufrijevkán maradtak. Egyúttal a tüzérezred parancsnoksága, mint taktikai parancsnokság megszűnt, és a hadosztály parancsnokságához csatolták. Mindenekelőtt szükségessé vált a Gyorshadosztály készleteinek (üzemanyag, alkatrészek, élelmiszer) feltöltése, valamint a meghibásodott gépjárművek javítása. Az üzemanyagkészlet 200 km-re, a tábori sütőde pedig 400 km-re helyezkedett el az alakulatoktól. A katasztrofális állapotban lévő utak mentén meghibásodott gépjárművek tömörültek. Az iszapos, mocsaras talaj leküzdésére csupán a lánctalpas járművek voltak alkalmasak.⁷²⁷

Turanec ezredest az a tény is nyugtalanította, hogy nem volt kellő mennyiség a katonák téli ruházatából, ezért szorgalmazta azok beszerzését, és táviratot küldött a szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumnak: „Az utolsó írásbeli kérvényt küldöm, és egyúttal kérem, hogy küldjenek takarókat, cipőket, téli ruházatot minél hamarabb! A legénység fázik, aggódom a jelenlegi nagyon jó fegyelem [megszűnése miatt].”⁷²⁸

8.2. Előrenyomulás a Dnyeper bal partján

Szeptember 28-án a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium a téli ruházat továbbításának meggyorsítását kérte a hadosztály számára, valamint a legénység hiányos elszállásolására, és az időjárási viszonyok rosszabbodására hívta fel a figyelmet. Még aznap a Dél Hadseregcsoport parancsnoka a Gyorshadosztályt az Ewald von Kleist vezérezredes vezette 1. Páncéloscsoport alárendeltségébe helyezte. A hadosztálynak másnap 5 óra 30 perckor kellett útnak indulnia és a Kremencsuk–Potoki–Revovka–Caricsanka vonalon előrenyomulnia Pocsino–Margaritovka–Sevszkije–Voznyeszenszkaja térségébe. A hadosztály két napig tartó pihenés után, szeptember 29-én keleti irányban vette útját. Csak kevés gépjárművet lehetett megjavítani, s így a Gyorshadosztály mindössze 1 098 darabbal rendelkezett. A hadosztály élen járó alakulatai Kremencsuknál pontonhíd segítségével

---

szabadíthatók fel, amelyeket az egyes ütegek rendelkezésére lehet bocsátani. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 8.

⁷²⁷ *Mičianik* 2007. 215–216. o.

⁷²⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 8. (fordította a szerző)

kezdték meg az átkelést a Dnyeper folyón. 9 órakor elkészült a 25 tonna teherbírású második pontonhíd is, amelynek igénybe vétele meggyorsította az előrenyomulást. 13 órakor eleredt az eső, amely bonyolultabbá tette a folyón való átkelést. A gumikerekes gépjárművek fokozatosan megrekedtek a sárban, az átkelést csupán a láncfalpas német gépjárművek tudták folytatni, ezáltal a kijelölt térségbe csupán a hadosztály alakulatainak fele érkezett meg.⁷²⁹ Turanec ezredes a rossz időjárási viszonyok és az akadozó kommunikáció miatt nem tudta időben teljesíteni von Kleist parancsát.⁷³⁰ A szlovák seregtest Kremencsuknál történő átkelése egészen 3 órán keresztül tartott.⁷³¹ A Gyorshadosztály parancsnoka és Viliam Antonín Talský⁷³² vezérkari alezredes (a Gyorshadosztály törzsfőnöke) még aznap látogatást tettek von Kleist vezérezredesnél, aki a szlovák seregtest állapotára és eddigi tevékenységére kérdezett rá. Az ezredes leírása szerint az 1. Páncéloscsoport parancsnoka jó benyomást keltett, viszont az 1. Páncéloscsoport törzsfőnöke (Turanec néven sem nevezi) illetlenül viselkedett vele. Ironikusan kérdezett rá arra, hogy a Gyorshadosztály parancsnoka tisztában van-e vele, hogy a fosztogatás és a rekvirálás tilos a katonái számára. Az ezredes ironikus választ adott, amely szerint katonái tudják, hogy az ilyen tevékenység szigorúan tilos, és ez nem szokás náluk.⁷³³ A német ezredes később beismerte, hogy a szlovák hadosztály katonáit összetévesztette egy román ezred katonáival-, és elnézést kért.⁷³⁴

A szeptember 29-i előrenyomulásnak is meg voltak a negatív következményei. Turanec ezredes következőképpen írt a gépjárművek állapotáról: „A [gép]kocsik roppant nagy [mértékben] hullanak az utakon, nagyok az aggályaim, hogy rövid időn belül gépkocsik és javítókészlet nélkül leszünk. A hátszág nem gondoskodik rólunk! Csak a felderítő osztálynál a mai előrenyomulás során 6 [gép]kocsi kapott defektet.”⁷³⁵

Az előrenyomulás során a seregtest parancsnoka a következő tapasztalatait írta le naplójában: „Ma olyan területen haladtunk át, ahol a térképen lévő falvak sűrűségéből [kifolyólag] valamilyen Dnyeper környéki ipari központokat feltételeztem, de csalódtam. A

⁷²⁹ *Mičianik* 2007. 216–218. o.

⁷³⁰ *Cséfálvay* 2008. 85. o.

⁷³¹ *Turanec* 2012. 237. o.

⁷³² Talský, Viliam Antonín (1904–1953) szlovák vezérkari alezredes. 1941. augusztus 10-től november 27-ig a Gyorshadosztály törzsfőnöke volt. 1941 decemberétől a szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot. 1943-ban kapcsolatot létesített az ellenállókkal. 1944-ben – már vezérkari ezredesként – a kelet-szlovákiai haderő parancsnokhelyettese lett. 1944 novemberében csatlakozott a csehszlovák alakulatokhoz. A háború után azonban a csehszlovák haderőnél már nem tartottak igényt a szolgálatára. 1947 decemberében 15 év szabadságvesztésre ítélték. Az ilavai börtönben raboskodott. Egészségügyi állapota egyre romlott, sőt 1951-ben műtéten is átesett. 1953-ban szabadon engedték. Nem sokkal ezután a pozsonyi kórházban halt meg. *Cséfálvay* 2013. 243–244. o.

⁷³³ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 10.

⁷³⁴ *Turanec* 2012. 238. o.

⁷³⁵ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9. – 27. 11. 1941), s. 10. (fordította a szerző)

valóságban nincsenek sűrűn [elterülő] falvak. Ezek a szétszórtan [elhelyezkedő] házikók, mind náddal fedettek. Tehát szegénység [látható]... Minden kisebb faluban [az iskolák] emeletesek és nagyon jól felszereltek a szemléltető oktatás minden lehetséges eszközével. Mindenütt a Lenin-kultusz és a kommunista írók könyvei [láthatók]. Az iskola, amely ma a szálláshelyünk volt, átlagon felül gazdag kézigyűjteményekben, az elektromossághoz, a fizikához és a gépészethez szükséges segédeszközökben, mindemellett már mind széttörve, összetörve és megsemmisítve. Ez a háború.”⁷³⁶ A szlovák nemzetiségű, de a Szovjetunió területén élő, és Szlovákiába családi okok miatt távozó Anton Vrúbel kihallgatása során a következőket mondta el a helyi gazdasági és szociális viszonyokról, valamint a lakosság hangulatáról: „A helyi lakosság szegénységben élt és hiány [szenvedett], ennek ellenére a zsidók, komisszárok és bolsevikok fényűző életet éltek itt. Éhínség keletkezett itt, és teljes hiány volt élelmiszerből, textiltermékekből és általában nyersanyagokból. A közös tulajdon létrehozásával a nép nem volt elégedett, zúgolódott, ezért sok családot Szibériába deportáltak.”⁷³⁷

A Gyorshadosztály számára kijelölt térségben az 1. Páncéloscsoport törzsének információi szerint nem tartózkodtak ellenséges csapatok. Szeptember 29-én este a 11. Felderítőosztály járőrei szovjet lovaskatonák jelenlétére lettek figyelmesek, amit azonnal jelentettek a hadosztályparancsnokságának. Kiderült, hogy a szlovák hadosztály szálláshelyétől északra és északkeletre egy szovjet lovashadosztály állomásozott. Másnap a német 13. Páncélosadosztály – a szlovák Gyorshadosztály szálláshelyétől keletre – déli irányból észak felé a Novomoszkovszk–Krasznograd útvonalon nyomult előre, és támadást indított a szovjet lovashadosztály ellen. A német támadás alatt a szlovák 21. Gyalogezred és a tüzérség is megérkezett szálláshelyére, mivel az erős fagy megkönnyítette a folyón való átkelést. A hadosztály többi alakulatának feladata a német támadás biztosítása volt. 16 óráig a Gyorshadosztály minden alakulata megérkezett a szálláshelyekre. 1941. október 1-jétől a Gyorshadosztályt a német 1. Páncéloscsoport III. Hadteste alá rendelték. Még aznap délután Turanec ezredes találkozott Eberhard von Mackensen⁷³⁸ tábornokkal, aki szívélyesen fogadta őt. A szlovák hadosztály új feladatot kapott, amely szerint le kellett váltania az Orel

⁷³⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9. – 27. 11. 1941), s. 11. (fordította a szerző)

⁷³⁷ Lacko 2009. 100. o. (fordította a szerző)

⁷³⁸ Mackensen, Eberhard von (1889–1969) német lovassági tábornok. 1941 januárjától a német III. Hadtest (később III. Páncéloshadtest) parancsnoka volt. 1942 novemberében az 1. Páncéloshadtest parancsnoka lett, majd 1943 júliusában vezérezredessé léptették elő. Még ez év novemberében az Olaszországban állomásozó német 14. Hadsereg élére került. 1944 nyarán tartalékba helyezték. A háború végén a britek fogságába esett. 1945 november végén Rómában halálra ítélték. Az ítéletet 1947-ben életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. 1952-ben szabadon engedték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/M/MackensenEv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 09.)

folyó melletti, a Perescipino–Rodzianki szakaszon elhelyezkedő német 13. Páncélosadosztályt. A német hadosztálynak az 1. Páncéloscsoport többi mozgékony alakulatával közösen déli irányban kellett előrenyomulnia. A Gyorshadosztálynak meg kellett akadályoznia a szovjet alakulatok átkelését az Orel folyón, és északról, illetve északkeletről biztosítania kellett a déli irányban támadó 1. Páncéloscsoportot. Von Mackensen tábornok javasolta, hogy a 8,8 cm-es légvédelmi ágyúval felfegyverzett üteg – ha szükséges – bevetésre kerüljön a szovjet harckocsik esetleges támadásának elhárítása során. Perescipino mellett a szlovák hadosztálynak – saját szakaszától⁷³⁹ délre – kapcsolatot kellett létesítenie az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztállyal. A német 13. Páncélosadosztály leváltására irányuló feladat teljesítése 1941. október 2-án 5 órakor vette kezdetét. A jó időnek köszönhetően a 20. Gyalogezred délután 15 óra 30 perckor befejezte a német hadosztály kijelölt alakulatainak leváltását, míg a 21. Gyalogezrednek – a heves szovjet tüzérségi tűz hatására – ez csupán az éjszaka folyamán sikerült. A 21. Gyalogezred védelmi állásai előnytelen terepen helyezkedtek el, ugyanis az Orel folyó északi partját megszállva tartó szovjet alakulatok egy magaslaton tartózkodtak, amelyek innen kiválóan ellenőrizni tudták a szlovák katonák legcsekélyebb mozgását is. 16 óra 30 perckor a Gyorshadosztályt ellenséges légitámadás érte. Körülbelül 8 szovjet vadászgép támadást intézett a Gerasimovka község keleti szélén elhelyezkedő 11/2. Tüzérüteg és a hadosztály parancsnoki állása ellen. A támadás célpontjává vált a gépkocsijában ülő Turanec ezredes is, aki szerencsére semmilyen sérüléstsem szenvedett. A tüzerek közül viszont 3 fő súlyosan megsebesült. A légitámadások a következő napokban is folytatódtak. Az ellenséges tüzérségi tűz miatt akadozott a folyamatos utánpótlás–szállítás is. Ennek a helyzetnek a kiküszöbölésére vállalkozott néhány önkéntes katona. A Ján Marosek tizedes vezette gépjárműoszlopot szovjet vadászgépek támadták meg, amely során az egyik tehergépkocsi üzemanyagtartályát találat érte. Az égő üzemanyagtartályt Marosek tizedes oltotta el, és ezzel megakadályozta a robbanást. A gépjárműoszlopnak az utánpótlást végül is sikerült az egyes alakulatokhoz elszállítania.⁷⁴⁰ Az élénk ellenséges légi tevékenység miatt szükségessé vált a 8. Nehéz Légvédelmi Ágyús Üteg 8,8 cm-es légvédelmi ágyúinak és a 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg Oerlikon gépágyúinak bevetése. A szovjet vadászrepülőgépek támadása egyenként, vagy kisebb csoportokban történt. A szovjet bombázó repülőgépekből

⁷³⁹ A szlovák hadosztály Perescipino térségében – tíz napon keresztül – mintegy 28 km széles szakasz védelmét látta el, sőt később kiderült, hogy a szomszédságban elhelyezkedő német alakulatok már korábban elhagyták állásaikat, így a seregtest védelmi szakasza elérte a 32 km szélességet. *Turanec* 2012. 238–239. o.

⁷⁴⁰ *Mičianik* 2007. 218–220. o.

hiány volt, ezért kerültek bevetésre a vadászrepülőgépek.⁷⁴¹ A Turanec ezredes táviratban tájékoztatta a szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumot, hogy a Gyorshadosztály a nap folyamán 5 főt veszített. A 3 súlyosan sebesült tüzér mellett a gyalogságnál 2 katona szenvedett könnyű sérüléseket.⁷⁴²

Október 2-án a II. Repülőosztály parancsnokságát, a két repülőszázadot és a 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Űteget a mitnyicai repülőtérről Kobeljaki községbe telepítették át.⁷⁴³

Október 3-án egy szovjet zászlóalj támadást indított a Robert Schneider⁷⁴⁴ őrnagy vezette 21./II. Gyalogzászlóalj védelmi állásai ellen, de az alakulatnak sikerült visszaverniük a támadókat. A szovjet ágyúk és aknavetők egészen 12 óráig tűz alatt tartották a szlovák védelmi állásokat, amely során 2 szlovák katona életét veszítette, egy súlyosan, egy pedig könnyen megsebesült. A 21. Gyalogezred 88 szovjet katonát, míg a 11. Felderítőosztály 12 ellenséges lovaskatonát ejtett fogságba. Az elesett szlovák katonák testének elhozatalára önként vállalkozott a 21. Gyalogezred katolikus táborigazgatója, Juraj Macák hadnagy, aki az ellenséges tűz közepette is sikeresen végrehajtotta feladatát. Másnap az elhunytakat tisztességesen eltemették.⁷⁴⁵ Von Kleist vezérezredes látogatást tett – az 21. Gyalogezred két zászlóaljának ellenőrző útjáról éppen visszatérő – Turanec ezredesnél, és pozitívnak minősítette a hadosztály védelmi állásainak elhelyezkedését. Továbbá kijelentette, hogy az alakulat a következő napokban csatlakozik a német támadáshoz. A Gyorshadosztálytól északra a német 1. Hegyi Hadosztály, délre pedig az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály helyezkedett el.⁷⁴⁶

A Gyorshadosztálynál változások következtek be, amikor a 11. Felderítőosztály vezetését Ján Malár őrnagytól Jaroslav Kmicikievič⁷⁴⁷ őrnagy vette át. Ennek hátterében –

⁷⁴¹ *Rajninec* 1997. 132. o.

⁷⁴² VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 13–14.

⁷⁴³ *Rajninec* 1997. 131. o.

⁷⁴⁴ Schneider, Robert (1899-?) szlovák őrnagy. Német nemzetiségű tisztként – 1941 augusztusától – a Gyorshadosztálynál teljesített szolgálatot. 1942. január 1-jétől alezredes. Még ez év január végén visszatért Szlovákiába. 1942 februárjától a 3. Gyalogezred tartalékos zászlóaljának parancsnoka volt egy ideig. 1942 novemberétől 1943 júliusáig ismét a Gyorshadosztály tisztjeként működött. Hazatérése után az 5. Gyalogezred parancsnoki tisztét töltötte be. A háború után (német nemzetiségüként) katonai pályáját nem folytathatta Csehszlovákiában. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 214. o.

⁷⁴⁵ *Mičianik* 2007. 220. o.

⁷⁴⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 14–15.

⁷⁴⁷ Kmicikievič, Jaroslav (1894–1984) szlovák őrnagy. 1941 nyarától a Biztosító Hadosztály alárendeltségébe tartozó 1. Lovas Felderítőosztálynál teljesített szolgálatot. Október elején a Gyorshadosztályhoz vezényelték, ahol a 11. Felderítőosztály parancsnoka volt 1942 januárjáig, majd visszatért Szlovákiába. 1942-ben alezredessé léptették elő. 1942 márciusától szeptemberéig a Biztosító Hadosztály vegyes felderítő osztályának parancsnokaként működött, majd ismét visszatért hazájába. 1943–1944-ben – felváltva – Szlovákiában és a keleti fronton tartózkodott. 1944 júniusában a 2. Műszaki Hadosztály 101. Gyalogezredének parancsnoka lett Olaszországban. Itt – néhány tiszttel együtt – felvette a kapcsolatot az olasz partizánokkal. 1945 áprilisában a

Turanec ezredes szerint – Malár ezredes, a Biztosító Hadosztály parancsnoka állt, aki unokatestvérének leváltását protekció útján érte el Čatloš nemzetvédelmi miniszternél. Turanec ezredes véleménye szerint a protekció oka az evangélikus–katolikus felekezeti ellentétek voltak. A Gyorshadosztály parancsnoka ugyanakkor szorgalmazta a Nemzetvédelmi Minisztériumnál a hadosztály törzsfőnökének, Ján Golian vezérkari őrnagynak a leváltását, akit egyébként tehetséges katonatisztnek tartott. A leváltás oka az volt, hogy Golian változóan egészségügyi problémákkal küszködött (háromszor is már megbetegedett, magas lázra panaszkodott). Emellett időközben légitámadás érte a parancsnokságot, de a két ellenséges repülőgép támadását a 8,8 cm-es légvédelmi ágyúval sikerült visszaverni.⁷⁴⁸

12 óra 30 perckor a Gyorshadosztály tartalékába tartozó 21/I. Gyalogzászlóalj parancsot kapott a Szamara folyó és a Rodzianki–Nagyezsdovka irányába vezető út közötti – részben erdős– terület megtisztítására. Az egy utászszázaddal megerősített zászlóalj átfésülte a kijelölt területet – és 19 óráig – veszteségek nélkül tért vissza szálláshelyére. Október 4-én mindkét fél élénk járőrtevékenységet folytatott. A 11. Felderítőosztály kerékpáros századának golyószórókkal felfegyverzett, és kerékpárokkal felszerelt járőrei Davidovka–Bogataja térségében végeztek járőrtevékenységet, amikor a meredek lejtőn szovjet géppuska- és aknavetőtűz fogadta őket. A golyószóró kezelője is megsérült, de sikerült biztonságba helyezni. Egy másik szlovák járőrsoport felfedezte az előbbi járőrök által elhagyott golyószórót és kerékpárokat. Rudolf Gúth tizedesnek az ellenséges tűz közepette – egy kerékpár híján – sikerült a fegyvert és a kerékpárokat megmentenie. Ezért a tettéért szakaszvezetővé léptették elő.⁷⁴⁹ Turanec ezredes a golyószórót és a 3 kerékpárt hátra hagyó katonák ellen büntető eljárást kezdeményezett. Szerinte az a katona gyáva, aki elhagyja fegyverét. A katona kötelessége, hogy – ha kell – a fegyverrel kézben vonuljon vissza, vagy haljon meg.⁷⁵⁰

Október 4-én a szovjet tüzérség a kora reggeli órákban tüzet zúdított a szlovák állásokra. Az ellenséges tüzérségi támadás kisebb szünetek mellett egész délelőtt folytatódott. 9 óra 30 perckor a 2. Tüzérüteg lőállásainak közelében becsapódó ellenséges

---

németek fogságban tartották Milánóban. Április végén olasz felkelők szabadították ki, ezután pedig átvette a 2. Műszaki Hadosztály vezetését, és csatlakozott a külföldi csehszlovák erőkhöz. Az Olaszországban állomásozó csehszlovák 1. Hadosztály parancsnoka lett. A háború után a csehszlovák haderőnél teljesített szolgálatot. 1947 februárjában ezredessé léptették elő. 1949-ben nyugdíjazták. *Csészalvay* 2013. 119–120. o.

⁷⁴⁸ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 15.

⁷⁴⁹ *Mičianik* 2007. 221. o.

⁷⁵⁰ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 15.

tüzérségi gránátok miatt haláleset nem történt. A már megszokott ellenséges tűz estig folytatódott.⁷⁵¹

Október 4-én Perescsepino légtérben öt szovjet vadászgép két szlovák Š–328 felderítő és könnyűbombázó repülőgépet támadott meg. A szlovák repülőgép pilótái – P. Gašparovič főhadnagy és L. Jaroš hadnagy – I–17 típusú szovjet vadászgépként azonosították őket, amelyek modernebb szovjet típusok voltak. A szovjet vadászgépekre tüzet nyitott a 8. Nehéz Légvédelmi Ágyús Üteg. A szlovák repülőgépek nem vehették fel a versenyt az ellenséges vadászgépekkel, ezért manőverekkel sikerült kitérniük és sértetlenül visszatérniük. Mindkét szlovák pilóta dícséretben részesült.⁷⁵² A szlovák tüzéreknek a nap folyamán sikerült felfedezniük, majd megsemmisíteniük egy szovjet tüzérüteget.⁷⁵³ Október 5-én Turanec ezredes és Čillík őrnagy a nap folyamán a Gerasimovkától keletre elhelyezkedő megfigyelőhelyen tartózkodtak, ahonnan a Mihajlovkától keletre, mintegy 18 km-re lévő ellenséges üteget vizsgálták, amelyek lövegeinek hatásos lőtávolsága körülbelül 1 500 m volt. A szovjetek előszeretettel alkalmazták a tüzérségi fegyvereiket a traktorokon, amelyek segítségével gyorsan változtatni tudták pozícióikat. A 11. Felderítőosztály 3 km szélességben végzett felderítést az Orel folyó jobb partján. A folyó északi partján gyengébb erőt képviselő szovjet támpontok helyezkedtek el, amelyre tüzet nyitottak. A szlovák alakulat nem szenvedett veszteségeket.⁷⁵⁴ Október 3-a 6-a között egy Š–328 felderítő repülőgép három B–534 vadászgép kíséretében 6 felderítő repülést hajtott végre.⁷⁵⁵ A hideg és nyirkos időben ezek a törékeny vázú repülőgépek gyorsan elhasználódnak, ezért a nemzetvédelmi miniszter, Čatloš tábornok elfogadta a légierő parancsnokságának azt a kérvényét, amely szerint mindkét repülőszázad, valamint a 4. és 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Ütegek térjenek vissza Szlovákiába. Október 16-án mindkét repülőszázad haza is tért.⁷⁵⁶ Turanec ezredes – Novotný alezredessel – folytatott beszélgetése során naplójában így írt a szlovák repülőszázadok gépeinek állapotáról: „Mondta nekem, hogy már csak 5–5 jó [állapotban lévő] felderítő és vadászrepülőgépe van – ezért muszáj lesz [ezeket] az esős őszi napok beállta előtt Szlovákiába [szállítani], ahol rendbe hozhatják. A repülőgépeink konstrukciója nem bírja ki a telet.”⁷⁵⁷ Az 1. Felderítő-repülőszázad gépei összesen – Szlovákiába történő visszatérésükig – 73 légi felderítést, 7 bombatámadást, 5 légitámadást

⁷⁵¹ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 9.

⁷⁵² *Šumichrast* 2005. 69. o.

⁷⁵³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 16.

⁷⁵⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 17–18.

⁷⁵⁵ *Rajninec* 1997. 133. o.

⁷⁵⁶ *Šumichrast* 2005. 72. o.

⁷⁵⁷ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 18. (fordította a szerző)

hajtott végre, és egy légipárhajra került sor. A 12. és 13. Vadászrepülő-századok 14 bombatámadást, 14 légitámadást hajtottak végre és 58 légipárhajtvívtak, amely során 3 szovjet repülőgépet lőttek le. A 39 szlovák vadászgépből 29-et vontak ki a harcokból, 2 vadászgépet lelőttek, 6 repülőgép pedig károsodást szenvedett.⁷⁵⁸ A 12. és 13. Vadászrepülő-századok gépei 1 119 repülést hajtottak végre, amely során 964 órát repültek, és 241 ezer km távolságot tettek meg.⁷⁵⁹

A szovjet csapatok visszavonulása miatt a Gyorshadosztály védelmi szakaszát 23 km-ről 30 km-re szélesítették ki. A déli irányban, Andrejevka községig kibővített védelmi szakaszt a 21/I. Gyalogzászlóalj 2. Százada foglalta el. A gyalogszázadot egy géppuskás szakasszal és a 2 darab aknavetővel felfegyverzett aknavető rajjal erősítették meg. A gyalogszázad kapcsolatot létesített a tőle déli irányban lévő német 198. Gyaloghadosztállyal. A szétszóródott szovjet csapatok rajtaütéseket hajtottak végre az egyes alakulatok hátsó vonalai ellen. Civilruhába öltözött szovjet katonák egy csoportja megtámadta az egyedül haladó gépkocsikat és az ellenséges katonák kisebb csoportjait. Közvetlen közelről mintegy 100 partizántámadást intézett egy kisebb német hadoszlop ellen. A Gyorshadosztály egy gyorsan felállított szakasza indult a németek segítségére, akik csupán 10 meggyilkolt német katona holttestét találták a helyszínen. A partizánok közül fogságba ejtettek 5 főt és egy politikai biztost. A német támadás ennek ellenére jól sikerült. Október 5-én este a Gyorshadosztály ismét az 1. Páncéloscsoport alárendeltségébe került, és új feladatot kapott. Október 6-án pirkadatkor a szlovák hadosztálynak Novomoszkovszk–Pecsanka–Szinelnjikovo–Szlavhorod településeken keresztül Novo Pavlovszkoje–Ivanovszkoje térségébe kellett előrenyomulnia, hogy bekapcsolódjon az Azovi-tengertől északra folyó harcokba.⁷⁶⁰ A német Dél Hadseregcsoporthal szemben – Dnyepropetrovsktól az Azovi-tengerig terjedő 270 km szélességű övezetben – a Dmitrij Ivanovics Rjabisev⁷⁶¹ altábornagy vezette szovjet Déli Front (9., 18. és a [megújított] 12. Hadseregek) helyezkedett el. A Déli Front parancsnokának főhadiszállása 1941 szeptember végén alakulatainak elrendelte, hogy tökéletesítsék védelmi állásaikat, és állítsák meg a német csapatok Melitopol irányába indított támadási kísérleteit. A német Dél Hadseregcsoporthal azonban már szeptember 29-én támadást indított a Donyec-medence (Donbasz) ellen. A német 1. Páncéloscsoport délkeleti

⁷⁵⁸ Baka – Meško 2010. 97. o.

⁷⁵⁹ Šumichrast 2012. 71. o.

⁷⁶⁰ Mičianik 2007. 221. o.

⁷⁶¹ Rjabisev, Dmitrij Ivanovics (1894–1985) szovjet altábornagy. 1941 augusztusától októberéig a Déli Front parancsnoka volt. Később a szovjet 57. Hadsereg, a 28. Hadsereg, a 34. Gárda Lövészhadtest, a 3. Gárda Hadsereg, a 3. Gárda Lövészhadtest és a 114. Lövészhadtest parancsnoki tisztét is betöltötte. <https://www.valka.cz/Rjabysev-Dmitrij-Ivanovic-t125060> (A letöltés ideje: 2021. 02. 10.)

irányban, az Azovi-tenger irányába indított támadást a szovjet 12. Hadsereg jobbszárnya ellen, amely a nyomást nem bírta, ezáltal veszélybe került az egész szovjet Déli Front. Az Azovi-tenger partján nyugati irányból előrenyomuló Erich von Manstein⁷⁶² tábornok vezette német 11. Hadsereg a szovjet 18. és 9. Hadseregeket veszélyeztette, noha ezt a német hadsereget – a Krím-félszigetre irányuló sikertelen támadása után – szeptember 24-én a szovjet 18. és 9. Hadseregek a Dnyeper és a Fekete-tenger közötti térségben csaknem bekerítették. A két szovjet hadseregnek támadás esetére hiányoztak olyan biztosító alakulatok, amely fedezték volna a szárnyakat.⁷⁶³

A szovjet hadvezetés eleinte hiányos információkkal rendelkezett az ellenség erejét illetően. A Déli Front parancsnokságának feltételezése szerint a német 1. Páncéloscsoportot csupán egy páncélos és két gépesített hadosztály alkotta. A valóság akkor vált ismertté, amikor szeptember 30-án a szovjet 15. Harckocsidandár ellenlökése során megsemmisítette a német 14. Páncéloshadosztály egy részét, és értékes hadműveleti dokumentumok kerültek a kezébe. A dokumentumokból kiderült, hogy a német 1. Páncéloscsoport valójában a 14. és 16. Páncéloshadosztályokból, az 1. „Adolf Hitler” és az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztályokból, a 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztályból, valamint a szlovák Gyorshadosztályból állt. Rjabisev altábornagy javaslatát – amely szerint vissza kell vonulni, és új, harckocsiakadályokkal, valamint vasbetonból készült kiserődökkel felszerelt védelmi vonalat kell létesíteni – elvetették. Rjabisevet leváltották, helyére a szovjet 9. Hadsereg korábbi parancsnoka, Jakov Timofejevics Cserevicsenko⁷⁶⁴ vezérezredes került. A Déli Front új parancsnoka a 18. és 9. Hadseregeknek elrendelte, hogy húzódjanak 40–50 km-re keletebbre, és alakítsanak ki új védelmi vonalat. Az október 6-tól 1. Páncéloshadseregnek nevezett 1. Páncéloscsoport előrenyomulása olyan gyors volt, hogy a parancs teljesítése szovjet részről sikertelennek bizonyult. Andrej Kirillovics Szmirnov⁷⁶⁵ altábornagy, a 18. Hadsereg parancsnoka a visszavonuló szovjet hadosztályokból egy csoportot szervezett,

⁷⁶² Manstein, Erich von (1887–1973) német gyalogsági tábornok. 1942. július 1-jén tábornaggyá nevezték ki. 1942 novemberében a Don Hadseregcsoporthoz parancsnok lett. Később a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnoki tisztet töltötte be, majd 1944 tavaszán leváltották. A háború végén a britek fogságába esett. 1949-ben 18 év börtönre ítélték, amelyet később 12 évre csökkentettek. 1953-ban szabadon engedték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht/Personenregister/M/MansteinEv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 10.)

⁷⁶³ *Mičianik* 2007. 222. o.

⁷⁶⁴ Cserevicsenko, Jakov Tyimofejevics (1894–1976) szovjet vezérezredes. 1941 október elejétől decemberéig a Déli Front, majd 1942 júliusában rövid ideig a Brjanszki Front parancsnoka volt. A későbbiekben a szovjet 51. Hadsereg, a tengermelléki és a fekete-tengeri szovjet erők, az 5. Hadsereg, a Harkovi Katonai Körzet, valamint a 7. Lövészhadtest parancsnoki tisztét is betöltötte. <https://www.valka.cz/Cerevicsenko-Jakov-Timofejevic-t25062> (A letöltés ideje: 2021. 02. 11.)

⁷⁶⁵ Szmirnov, Andrej Kirillovics (1899–1941) szovjet altábornagy. 1941 júniusától októberig a szovjet 18. Hadsereg parancsnoka volt. *Andaházi Szeghy* 2009. 34. o.

hogy annak segítségével keleti irányban törjön előre. Október 6-án azonban Szmirnov a harcokban életét vesztette, és a csaknem bekerített szovjet hadosztályok parancsnok nélkül maradtak. Október 7-én a német 1. Páncéloshadereg Osipenkótól északnyugatra kapcsolatot létesített a 11. Hadsereggel, s ennek eredményeképpen a szovjet Déli Front 18. Hadseregét és 9. Hadseregének egy részét teljesen bekerítették.⁷⁶⁶ A németek több mint 65 ezer foglyot ejtettek, valamint 212 páncélost és 672 löveget zsákmányoltak.⁷⁶⁷

Október 6-án 4 óráig a Gyorshadosztály csaknem összes alakulata terv szerint haladt előre, hogy időben teljesítse feladatát. A kijelölt útvonal 150–170 km hosszúságú volt. A szlovák gépjárműveket (1 119 darab) horogkeresztes zászlókkal kellett ellátni, nehogy a német repülőgépek ellenséges erőknek nézzék őket. Az időjárás eleinte kedvező volt, ezért az előrenyomulás fennakadások nélkül folytatódott. Novomoszkovszk településen azonban az olasz expedíciós hadtest alakulatai okoztak bonyodalmat. Az 1941. augusztus 14-től a német 1. Páncéloscsoport, majd hadsereg alárendeltségébe tartozó olasz hadtest a 3. Gyorshadosztályból, valamint a 9. és az 52. Gépkocsizó Gyaloghadosztályokból állt. Az olasz katonák semmibe vették az egyes rendszabályokat és utasításokat, amelynek következménye az lett, hogy a haladó szlovák hadoszlop közé keveredtek, és eltorlaszolták az utat. A szlovák alakulatoknak néhány órát várakozniuk kellett miattuk. 14 óra körül eleredt az eső, amely bonyolultabbá tette az előrenyomulást. A helyzetet az is rosszabbá tette, hogy szovjet repülőgépek támadást intéztek a szlovák 21. Gyalogezred katonái ellen, akik éppen akkor parancsnokuk, Černek alezredes utasítása szerint fedezék nélkül tartózkodtak a réten. A mindössze 8 percig tartó légitámadás éppen ebéidőben következett be, amelynek eredményeképpen egy katona életét vesztette, további 2 katona pedig megsebesült, valamint kigyulladt 2 Tatra 27 tehergépkocsi is.⁷⁶⁸ Turanec ezredes vizsgálatot indított Černek alezredes ellen. A hadosztályparancsnok szerint Černek alkalmatlan ezredének vezetésére, és áthelyezését már korábban is szorgalmazta von Otto tábornoknál. Mivel azonban az alezredes továbbra is az alakulatánál maradt, a hadosztályparancsnok protekciót sejtett a dolgok mögött.⁷⁶⁹

---

⁷⁶⁶ Mičianik 2007. 222. o.

⁷⁶⁷ Carell 1968. 251. o.

⁷⁶⁸ Mičianik 2007. 223. o.

⁷⁶⁹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 19.

8.3. A Gyorshadosztály tevékenysége az Azovi-tengertől északra folyó harcok idején

A Gyorshadosztály nagy részének a sár miatt nem sikerült időben eljutnia a számukra kijelölt térségbe. A hadosztályt még október 7-én valamikor dél körül a Gustav von Wietersheim⁷⁷⁰ tábornok vezette német XIV. Hadtest (1942 júlisától páncéloshadtest) alárendeltébe helyezték azzal a feladattal, hogy váltsa le a német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztályt. Turanec ezredes másnap azonnal a 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály parancsnokságára utazott, hogy megbeszéljék a kialakult helyzetet. Útközben találkozott az előrenyomuló szlovák 20. Gyalogezred és a 11/I. Tüzérsztály katonáival, akik azt a feladatot kapták, hogy Orehov térségébe vonuljanak, ahol rés tátongett a német 1. Páncéloshadereg és a 11. Hadsereg által létrehozott gyűrűn, ahova a szovjet erőket bekerítették. A szlovák katonák esőben és hóviharban haladtak előre a szétázott utakon, és csak nagy nehézségek árán érték el a kijelölt célterületet. A gépjárművek elakadtak, a katonáknak gyalog kellett tovább haladniuk, hogy védelmi állásokat létesítsenek, amely 23 óráig sikerült is. Október 8-án reggel a Gyorshadosztály többi alakulata is megérkezett. A 21. Gyalogezred azt a feladatot kapta, hogy biztosítsa délről és nyugatról a hadosztály szálláshelyét. A 11. Felderítőosztály időközben elérte Preobrazsenkát, és biztosította a szálláshelyet keletről és északkeletről. A 11/5. Tüzérüteg, a 11. Páncéltörő Ágyús Század, a 11. Hegyi Ágyús Üteg és a légvédelmi ágyús üteg Orehovra nyomult előre. Von Wietersheim tábornok Turanec ezredesnek elrendelte, hogy hadosztályával a fontos vasúti csomópontnak számító Pologitól északra vonuljanak, ahol a bekerített szovjet katonák kitörési kísérlete összpontosult. Egy szovjet harccsoport Pologi irányába indított támadást, amely a 2. és a 15. Harckocsidandárokából, az NKVD 2. és 95. Határőr-osztagaiból, az 521. Páncéltörő Tüzérezredből és a BM-13 „Katyusa”⁷⁷¹ sorozatvetőkkel felfegyverzett gárda sorozatvető hadosztályból állt. Az Friedrich Eberhardt⁷⁷² altábornagy vezette német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály csupán

⁷⁷⁰ Wietersheim, Gustav von (1884–1974) német gyalogsági tábornok. A német XIV. Hadtest (később XIV. Páncéloshadtest) parancsnoka volt. 1942 szeptemberében leváltották és tartalékba helyezték. A háború végéig már nem alkalmazták vezetői beosztásba. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/W/WietersheimGustavv.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 11.)

⁷⁷¹ B(ojevaja M(asina)–13. Reaktív rakétalövedékeket sorozatban lövő szovjet tüzérségi fegyver, rakétasorozatvető. A szovjet katonák Katyusának is becézték. Első bevetésére 1941. szeptember 9-én került sor. Kis löszabatosságú, de nagy tűzgyorsaságú fegyver volt, amelynek tűzcsapása nagy terület befedésére volt alkalmas. A sztálin-orgona elnevezést a német katonák adták a lövedékek változó hangú sivítása miatt. A különböző típusok a 7,5–40,6 cm átmérőjű lövedékeiket több darabos sorozatokban indították. A fegyver lőtávolsága a lövedék ürméretétől függően 2,5–8,2 km volt. *Bonhardt* 1996A. 47. o.

⁷⁷² Eberhardt, Friedrich (1892–1964) német altábornagy. A német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály parancsnoka volt. 1942 májusában tartalékba helyezték, majd júliustól augusztusig a 38. Gyaloghadosztály

nagy erőfeszítések árán tudta visszatartani a szovjet nyomást, ezért a hadosztály parancsnoka segítséget kért. Az Orehov irányába előrenyomuló szlovák alakulatokat váratlanul érte az új parancs. Ennek ellenére a szlovák 21. Gyalogezred és a 11/3. Tüzérezteg késő délután Pologitól északi irányba vette útját.⁷⁷³ A 11/2. Tüzérezteg azt a feladatot kapta, hogy támogassa a védelemben lévő 20. Gyalogezredet déli és délkeleti irányban.⁷⁷⁴ Turanec ezredes szerint az előrenyomulás során problémát okozott az üzemanyagellátás, amely a hadosztály számára nagyon fontos volt, ugyanis csupán távol adódott lehetőség az üzemanyag felvételére. A Dnyeper folyón való átkelésre mindössze Kremencsuknál és Dnyepetrovszknál volt lehetőség.⁷⁷⁵ A fentiekben említett szlovák alakulatok még éjjel előtt megérkeztek a célterületre, kivéve a 21/I. Gyalogzászlóalj, amely az út során eltévedt, és csak másnap, október 9-én hajnalban tudott eleget tenni a parancsnak. Eberhardt altábornagy parancsa értelmében a 21. Gyalogezrednek Konzskije Razdori községben kellett állásokat létesítenie. Ezalatt Orehov mellett sikerült megsemmisíteni az ellenséget, ezért a 20. Gyalogezred is még reggel Pologi felé vette az irányt. A tenger felől érkező meleg szél gyorsan kiszárította az utakat, amely kedvezett a folyamatos előrenyomulásnak. Pologi előtt azonban a 20. Gyalogezred menetoszlopához német gépjárművek is keveredtek, amelyek megszüntették a biztonságos távolság betartását a szlovák gépkocsik között. A szakadatlan járműoszlopot szovjet vadászgépek támadták meg, amelynek eredményeképpen 5 szlovák katona életét veszítette, további 39 pedig megsebesült. A gépjárművek közül 13 szenvedett károsodást. A németek veszteségei – fegyelmetlenségük miatt – még nagyobb volt. A szlovák 20 mm-es légvédelmi gépágyú 1, míg a német vadászgépek 8 ellenséges vadászgépet lőttek le.⁷⁷⁶ Turanec ezredes szerint a Gyorshadosztály vesztesége 4 halott, 70 sebesült és 9 gépkocsi volt. Ebből a 20. Gyalogezred 1 halottat és 26 sebesültet (ebből 2 – 3 súlyosan sérült), a 21. Gyalogezred 3 halottat, 34 sebesültet (ebből 7 könnyen sérült) és 5 gépkocsit, míg a 11. Tüzérezteg 10 sebesültet és 4 gépkocsit veszített.⁷⁷⁷

Turanec ezredes – Pologiba történő érkezése után – találkozott Eberhardt altábornaggal, akivel megbeszélést folytatott a német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály leváltását illetően, valamint sérelmét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az ő hadosztályát

---

parancsnoki tisztét töltötte be. 1943 szeptemberében a 174. Tartalékadosztály parancsnoka lett, majd 1944 augusztusától decemberéig a 286. Biztosító Hadosztályt irányította. 1945 májusában esett fogságba. 1947-ben szabadult. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/E/EberhardtF.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 11.)

⁷⁷³ *Mičianik* 2007. 224. o.

⁷⁷⁴ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 10.

⁷⁷⁵ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 21.

⁷⁷⁶ *Mičianik* 2007. 225. o.

⁷⁷⁷ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 22.

nem lehet alárendelni egy másik hadosztálynak. A megbeszélés megegyezéssel zárult, és 15 órára sikerült a német sereget leváltani. Turanec ezredes, Černek alezredes, Husár (a 21/I. Gyalogzászlóalj parancsnoka) és Schneider őrnagyok személyesen az első vonalban irányították a német alakulatok leváltását. A bekerített szovjet erők körében leírhatatlan káoszt és pánikot láttak. A gépkocsik közé keveredtek a gyalogos katonák, ezért a gépjárműoszlopok szétestek. A szovjet katonák felgyújtották járműveiket és fedezőket kerestek. A katlanból nem volt kiút számukra, ezért 1941. október 10-én a szovjetek ellenállását sikerült véglegesen megtörni. A 21. Gyalogezred katonái még ezen a napon elhagyhatták a védelmi állásaikat, és a Pologitól nyugatra fekvő községekben szállásolhatták el őket. Ez a szlovák ezred veszteségek nélkül fogságba ejtett néhány tucat szovjet katonát és zsákmányolt néhány működő gépkocsit. A 20. Gyalogezrednek a harcokba nem kellett bekapcsolódnia. Eberhardt altábornagy köszönetét és elismerését tolmácsolta – Turanec ezredesen keresztül – a szlovák Gyorshadosztály tisztjeinek és katonáinak, amely növelte önbizalmukat.⁷⁷⁸ Turanec ezredes így írta le a látottakat: „Černek alezredessel, Husár és Schneider őrnagyokkal a kijelölt szakaszon voltunk terepszemlén – néztük a térképet, és [közben] érdekes látvány [tárult elénk]. Az orosz gépjárműoszlopok örült tempóban ide–oda vonultak az utakon – nem tudták merre [haladjanak]...Számos gépkocsit felgyújtottak maguk az oroszok, vagy a német tüzérség. Az orosz gyalogság a német géppuskák tüzében teljesen szétfutott.”⁷⁷⁹ A Pologi térségében lezajlott harcok következményeit így látta a hadosztályparancsnok: „Ma a hadosztály törzsfőnökével megnéztük a Pologi melletti harcok eredményét. A harctéren borzalom [látható], már ami az orosz katonákra, fegyverekre, lövegekre, gépkocsikra és a különböző felszerelésre vonatkozik. Lángoló holttestek, kószáló katonák. Több esetben láttuk, amikor a szekér elé fogott lovak [közül] az egyiket lelőtték, a másik még mozdulatlanul áll mellette. Sok állat nem tudja mi történt az utóbbi napokban, csak állnak és állnak...Végül a foglyul ejtettek menetoszlopai [láthatók].”⁷⁸⁰

Az Azovi-tengertől északra lezajlott katlancsata a Tyimosenko marsall vezette Délnyugati Irány következő kudarca volt Kijev és térségének elvesztése után. A szovjet Déli Front 107 ezer katonája került fogságba, 672 löveget és 212 harckocsit veszített. A fegyverzet és felszerelés hiánya olyan méreteket öltött, hogy 1941. október közepétől szükségessé vált a zsákmányolt fegyverek begyűjtése, amelyeket később központilag osztották szét az egyes hadseregek között. A tisztek és katonák körében kurzusokat tartottak

⁷⁷⁸ Mičianik 2007. 225. o.

⁷⁷⁹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 21–22. (fordította a szerző)

⁷⁸⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 23.

a zsákmányolt fegyverek használatával kapcsolatban. Ez az intézkedés nagyon jelentős volt abban az időben, amikor a szovjet ipart jóval keletebbre telepítették, és a gyárak, üzemek még nem kezdték el a gyártást, valamint a Lendlease program keretében a Szovjetunió még nem kapott fegyvereket az USA-ból és Nagy-Britanniából. Tömegesen terjedt el a meggyújtott benzines palackok (Molotov-koktél) használata. Nagy hiány volt az egyes fegyvertípusokból és a lőszerből is. A kialakult helyzet hatására a szovjet katonák demoralizálódtak. Sok katona szándékosan megsebesítette saját magát, hogy így meneküljön meg a harcoktól. A szovjet vezetés tartott a szovjet és a német katonák közötti esetleges „barátkozástól”, ezért igyekezett különféle parancsokkal gátat szabni ennek. A németek által kiadott szórólapok és röpcédulák terjesztését nem tudták egyelőre megállítani. A Vörös Hadsereg katonáinak körében is megjelent az antiszemita hangulat.⁷⁸¹

8.4. Előrenyomulás az Azovi-tengerig

Az Azovi-tenger irányába előrenyomuló Gyorshadosztályt október 10-én légitámadás érte, amely során a híradózáslóalj 2 katonája sérülést szenvedett (az egyik súlyosabban). A német 6. Hadsereg parancsnoka, von Reichenau tábornagy köszönetet mondott a szlovák hadosztálynak, és tévesen tábornoknak titulálta Turanec ezredet.⁷⁸² Pologiban nyilvánvalóvá vált nemcsak a szlovák Gyorshadosztály, hanem a német alakulatok számára is, hogy jelentős mennyiségű üzemanyagra lesz szükség, és a legközelebbi töltőállomás a 200 km-re lévő Dnyepropetrovszkban volt. A Gyorshadosztály több – üzemanyagszállításra alkalmas – tehergépkocsit is veszített, ezért Turanec ezredes elrendelte, hogy a 11. Utászászlóalj tegye szabaddá tehergépkocsijait. Október 10-én reggel a tehergépkocsik útnak indultak Dnyepropetrovszk felé, hogy 120 ezer liter üzemanyagot hozzanak a hadosztály számára. Másnap, október 11-én Turanec ezredes parancsot kapott von Wietersheim tábornoktól, hogy hadosztályával október 12-én váltsa le a Novopetrikovka–Sztarij Kermencsik–Szjatoduhovka térségében állomásozó 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály SS-Nordland ezredét, és biztosítsa a német XIV. Hadtest északi szárnyát. A Gyorshadosztály északi szárnyán viszont 50 km széles rés keletkezett, mivel az ide rendelt olasz alakulatok nem érkeztek meg, ezáltal a hadosztály, s egyúttal a XIV. Hadtest északi szárnya fedezetlen maradt. Még a Gyorshadosztály előrenyomulása előtt a gépjárművek

⁷⁸¹ Mičianik 2007. 227. o.

⁷⁸² VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 23.

hiánya miatt a tüzéralakulatoknál is átszervezésre volt szükség. Pologi térségében a hadosztály mindössze 901 használható gépjárművel (631 tehergépkocsi, 147 személygépkocsi, 87 motorkerékpár és 36 különleges gépjármű) rendelkezett. A 11. tüzérezred 4 tarackját az elhasználódás és a légitámadás során bekövetkezett károsodás⁷⁸³ miatt Pologiban kellett hagyni, ahol javítás várt rájuk. A szlovák hadosztály így csupán két könnyű és egy nehéz tüzérüteggel rendelkezett, amelyek fegyverzetét mindössze 12 löveg (8 darab vz. 30 tarack és 4 darab vz. 35 ágyú) alkotta. A 11/1. és 11/3. Könnyű Tüzérütegek a 11/II. Tüzérosztály alárendeltségébe tartoztak, míg a 11/5. Nehéz Tüzérüteg közvetlenül a hadosztályparancsnok alárendeltségébe került.⁷⁸⁴ Az 11/I. Tüzérosztályt tehát feloszlatták. Az alakulat parancsnokát, Korda századost Szlovákiába küldték. A 11/2. Tüzérüteg a 11/II. Tüzérosztály alárendeltségébe került. A 11/2. Tüzérüteg megrongálódott gépjárműkészletét feltöltötték, a megrongálódott lövegeit pedig kicserélték a 11/1. Tüzérüteg készletéből.⁷⁸⁵ Turanec ezredes – Čatloš tábornoknak küldött, október 11-i – helyzetjelentésében leírta, hogy a XIV. Hadtest északi szárnyát alkotó Gyorshadosztály Pologitól 60 km-re északkeletre nyomult előre Sztarij Kermencsik–Novopetrikovka térségébe. A hadosztály parancsnoka a legénység erkölcsi és egészségi állapotát jónak minősítette, de problémát okoz a téli ruházat, a takarók, a higiéniai eszközök (szappan, cipőkrém) stb. hiánya. A gépjárművek állapota nagyon rossz, nincs lehetőség a javításra, ezért nemsokára a zászlóaljok számát is háromra fog kelleni lecsökkenteni. Két tüzérüteg továbbra sem bevethető, mert fegyverzetének és felszerelésének javítása folyamatban van.⁷⁸⁶

A szlovák 21. Gyalogezred – a tervnek megfelelően – Sztarij Kermencsik, míg a 20. Gyalogezred Novopetrikovka térségében váltotta le az SS-Nordland ezredet. Még a délutáni órákban azonban Sztarij Kermencsik térségében a német 1. Hegyi Hadosztály alakulatai leváltották a 21. Gyalogezredet, így a szlovák ezrednek a görögök által lakott Novaja Karakuba községtől délre elhelyezkedő szövetkezet⁷⁸⁷ területén kellett összpontosulniuk. A Gyorshadosztály parancsnoksága, a 2. Híradózászlóalj, a 11. Páncéltörő Ágyús Század, a 11.

⁷⁸³ Október 11-én a 11/2. Tüzérütegnél a lövegek tisztogatása során megállapították, hogy három löveg tengelye megrepedt, ezért azok javításra szorulnak. VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 11.

⁷⁸⁴ *Mičianik* 2007. 227. o.

⁷⁸⁵ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 11.

⁷⁸⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 25–26.

⁷⁸⁷ Turanec ezredes naplójában leírta, hogy a vidék, amerre a szlovák katonák járnak – nagy mennyiségben és minőségben is – alkalmas gabona, napraforgó, olajos növények, szőlő, görögdiinnye és gyümölcsök termesztésére. Szövetkezetek találhatók itt, amelyek nincsenek még a térképeken sem bejelölve. Turanec szerint a szövetkezetekben dolgozók olyanok, mint a rabszolgák. Sőt szerinte rosszabb a helyzet, mint amilyen a középkorban lehetett. A szövetkezetben dolgozók születésüktől halálukig csupán az állam számára végeznek munkát. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 27.

Hegyi Ágyús Üteg és a 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg Novaja Karakuba településen maradt. A 20. Gyalogezred parancsnoka felderítőket küldött északkeletre, Petrovszkoje irányába, akik néhány foglyot ejtettek, és megállapították, hogy az ellenség északkeleti irányban vonul vissza. A másnapi felderítés során ismét néhány szovjet katona került fogságba, és a felderítőknek sikerült egy tehergépkocsit is zsákmányolni. Október 13-án a szlovák felderítők 140 szovjet hadifoglyot (köztük egy századost) ejtettek. Az éjszaka folyamán a Gyorshadosztály parancsot kapott a további előrenyomulásra Petrovszkojen keresztül Kirilovszkoje település irányába. Az utóbbit a hadosztály balszárnyának el kellett foglalnia. A hadosztály többi részének Hlebodarovkától⁷⁸⁸ északra kellett előrenyomulnia, és a Volnovaha–Zacsatjevszkaja vasútvonaltól északra és nyugatra leváltania az SS-Germania ezredet. A Gyorshadosztálytól egyidejűleg a német 1. Hegyi Hadosztálynak keleti irányban kellett előrenyomulnia.⁷⁸⁹ A szlovák seregest előrenyomulása három szakaszban történt a visszavonuló ellenséges szovjet csapatok utóvédjével történő kisebb összecsapások közepette.⁷⁹⁰

Október 13-ról 14-re éjszaka eleredt az eső, majd leesett az első hó, amely az utakat sártengerré változtatta. A szlovák katonák még nem rendelkeztek téli ruházattal,⁷⁹¹ így némelyek a hadifoglyok, vagy az elesett szovjet katonák ruházatát használták. A szlovák 20. Gyalogezred összekötő tisztje értesítette a német 1. Hegyi Hadosztály vezetését, hogy a Gyorshadosztály csupán 10 órakor tud kész állapotban lenni az indulásra. Október 14-én 10 órakor a 20/II. Gyalogzászlóalj megkezdte az előrenyomulást Petrovszkoje irányába. Mivel a szovjet alakulatok csaknem ellenállás nélkül vonultak vissza, ezért a települést 12 órakor sikerült elérni. A Kirilovszkoje irányába történő előrenyomulás során a zászlóalj elaknásított, harckocsik ellen épített árokba ütközött. Ján Marošek tizedes rövid időn belül szabaddá tette az utat a gyalogság számára, viszont a zászlóalj közlekedési eszközeinek, valamint a hegyi és páncéltörő ágyúknak vissza kellett térniük Novaja Karakubára. A 20/II. Gyalogzászlóalj 16 óra 30 perckor érte el Kirilovszkoje települést. A zászlóaljtól balra a német 1. Hegyi Hadosztály alakulatai, jobbra pedig a szlovák 21. Gyalogezred helyezkedett el. Október 14-én és 15-én a zászlóalj több mint 200 – túlnyomóan grúz nemzetiségű –

⁷⁸⁸ Turanec ezredes fontosnak tartotta, hogy a naplójában leírja a falu nevének származását. Hlebodarovka egy teljesen újonnan kiépített szövetkezeti falu, amelynek feladata a gabona összegyűjtése volt távolabbi helyekről, majd annak vasúton történő továbbszállítás a kommunista „uraknak”. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 28.

⁷⁸⁹ *Mičianik* 2007.

⁷⁹⁰ 227–228. o. *Turanec* 2012. 240. o.

⁷⁹¹ Turanec ezredes a téli ruházattal kapcsolatosan táviratot küldött Pozsonyba, amelyben emlékeztetett arra, hogy már július 18-án szorgalmazta takarók küldését a frontra. VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 28.

hadifoglyot ejtett, akik dühösek voltak, hogy a „bolsevikok a vágóhídra hajtották őket”. A legértékesebb hadifogoly a szovjet 4. Lövészadosztály politikai biztosa, Kirillov (ezredkomisszár) volt.⁷⁹² A politikai biztos szavai szerint azért adta meg magát, mert már nem tud hinni „Sztálin hazug szavainak”, az emberek pedig nem akarnak egyáltalán harcolni. Kirillov pontos és nagyon jól kidolgozott térképekkel rendelkezett, valamint sok hasznos információval látta el a Gyorshadosztály parancsnokságát.⁷⁹³ Turanec ezredes a következőképpen írt naplójában az eseményről: „Elfogtunk egy ezredkomisszárt, aki pontos és valóban nagyon jól kidolgozott térképekkel rendelkezett. Mondott mindent, főleg azt, hogy a géppisztolyt a finnek elleni háború után vezették be a szovjet haderőnél.”⁷⁹⁴

A fogságba ejtett szovjet katonák és tisztek közül azonban nem mindenki került táborokba. A grúz nemzetiségű hadifoglyokból például a németek több alakulatot is létrehoztak. A megszervezett három grúz zászlóalj a Kaukázusban zajló harcokban jvetették be. Elsőként, 1942 júliusában egy – a szovjet foglyokból felállított, kaukázusi népekből álló – zászlóalj került bevetésre, amely három grúz, egy északkaukázusi és egy azeri századból, valamint egy örmény szakaszból állt. Feladatuk volt a bolsevik- és szovjetellenes propaganda terjesztése is. A Gyorshadosztály a Barbarossa hadművelet folyamán több mint 2 350 szovjet foglyot ejtett.⁷⁹⁵

A hadifoglyok kérdése is gondot okozott. Általában a különféle munkálatokban alkalmazták őket. A szlovák katonák által fogságba ejtett szovjet hadifoglyokkal kapcsolatosan Ondrej Zverin alezredes a 20. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnoka 1941. szeptember 11-én a hadifogoly-oszlopok felügyeletének megerősítésére figyelmeztetett, amelyeket német felügyelet nélkül vezetnek. Október 12-én az ezredparancsnok az alárendelt alakulatoknak elrendelte, hogy a szovjet politikai biztosokat, tiszteket azonnal a csapattest parancsnokságára szállítsák, ahol megkezdik kihallgatásukat. Jozef Husár őrnagy, a 21. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnoka pedig 1941. november 22-én a szovjet hadifoglyok esetleges szabotázsakcióinak lehetőségeire is rámutatott, amelyre alapot egy eset szolgáltatott, amikor egy német fogságban lévő hadifogolynál robbanóanyagot találtak.⁷⁹⁶

Čatloš nemzetvédelmi miniszter a szlovák parlamentben 1941 októberében mondott beszédében a fronton harcoló és/vagy megszálló feladatokat ellátó szlovák hadosztályok

⁷⁹² *Mičianik* 2007. 228. o.

⁷⁹³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 29.

⁷⁹⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 28.

⁷⁹⁵ *Mičianik* 2009. 353–354.

⁷⁹⁶ *Pejs* 2009. 76–77. o.

tevékenységéről és helyzetéről is említést tett:„...az ún. gyorscsoportból létrehoztuk a gyorsdandárt majd a gyorsadosztályt, amely még ma is részt vesz a Kijev utáni győztes ütközetekben. A másik hadosztály biztosítja és védelmezi a közvetlen hátszágót a hadszíntéren, és pótolja a harcoló hadosztály [elhasznált] szükségleteit.”⁷⁹⁷

Turanec ezredes helyzetjelentése szerint október 15-én a Gyorshadosztály elérte a Kirilovszkoje–Andrejevka–Volnovaha vonalat (Sztalinotól körülbelül 60 km-re délre), és a német alakulatokkal közösen folytatja az előrenyomulást keleti irányban. A több, mint 200 hadifogoly között volt egy százados (mérnök), egy főhadnagy és Kirillov politikai biztos. Az egyik szlovák járőr csoport fogságba ejtett egy szovjet fegyveres tehergépkocsivezetőt az ellenséges repülőezredtől, akivel visszavitették magukat az alakulatukhoz.⁷⁹⁸

A Gyorshadosztály többi része – a 20/II. Gyalogzászlóaljat leszámítva – Hlebodarovka felé közeledett. Az üzemanyaghiány miatt néhány alakulat a helyén maradt. A 21. Gyalogezred 20 ezer liter üzemanyagot talált az általa megszállt szövetkezet területén, amelynek segítségével folytatni tudta az előrenyomulást. A hadosztály tehát Volnovaha település környékén összpontosult, ahol az üzemanyag–utánpótlásra várt, a szerelők pedig a gépjárműveket javították. Az esetleges ellenséges rajtaütések miatt a katonák együtt, fegyverrel a kezükben, készenlétben töltötték az éjszakát. A gépjárműveket a lehetséges légitámadások esetére egymástól elkülönítették és álcázták. A szálláshelyek őrségét megerősítették. Hlebodarovka településen a szabad ég alatt hatalmas búzakészletek voltak, amelyet a visszavonuló szovjet katonák felgyújtottak. A Gyorshadosztály vezetése a helyi lakosság számára engedélyezte, hogy eloltsák a tüzet, és annyit vigyenek a búzából haza, amennyire szükségük van. Ez a jócselekedet nagyon meglepte a helyieket. A szlovák katonák néhány napot pihenéssel töltöttek, viszont a téli ruházat hiánya miatt sokan megfáztak. A legnagyobb problémát azonban a gépjárművek hiánya jelentette, ugyanis a hadosztály ekkor már csak 819 gépjárművel rendelkezett. A Gyorshadosztálynál tevékenykedő német híradótörzs tisztjei üzenetet akartak küldeni Pozsonyba, hogy a szlovák alakulat alkalmatlan a további előrenyomulásra. Turanec ezredes azonban határozottan elvetette ezt a javaslatot, ugyanis a hadosztállyal szerette volna elérni a Don folyót. A helyzet miatt a hadosztály átszervezésen esett át. 1941. október 17-én Turanec ezredes 28. számú személyes parancsában (október 19-i hatállyal) megszüntette a hadosztály tüzérségének

⁷⁹⁷ VHA, RD, kr. 7, Slovenské vojsko musí vybojovať skvelú budúcnosť pre svoju vlasť! Slovenský vojak, 1941/30, s. 1. (fordította a szerző)

⁷⁹⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 30.

parancsnokságát, és 11/II. Tüzérosztályt pedig 11. Tüzérosztálynak nevezte át.⁷⁹⁹ A tüzérosztály parancsnoka Jozef Čillík őrnagy maradt. A 11. Tüzérezred parancsnokát, Ernest Badík őrnagyot a háterszágba küldték. Megszüntetésre került a 11/1. Tüzérüteg is, amelynek maradványait Dnyepetrovroszkba küldték.⁸⁰⁰ A 11. Tüzérosztály 6 darab 100 mm-es vz. 30 tarackkal és 2 darab 105 mm-es vz. 35 ágyúval rendelkezett.⁸⁰¹ Turanec ezredes megszüntette a 11. Utászszázalóaljat is (a hadosztálynál csupán a teljesen felszerelt 11/1. Utászszázad maradt).⁸⁰² Hasonló sors várt a 11. Páncéltörő Ágyús Századra, amelynek 4 ágyúja javításra szorult, valamint a 21. Gyalogezred egy századára is.⁸⁰³ A megszüntetett gyalogszázadból – egy tisztből és 19 közlegényből álló – a Gyorshadosztály parancsnokságának őrségét ellátó gyalogszakaszt hozott létre, valamint a 2. Híradószázalóalj került feltöltésre. A feleslegessé váló katonákat és a készleteket Dnyepetrovroszkba kellett szállítani, ahol szlovák helyőrség-parancsnokságot hoztak létre. Az üzemképtelenné vált gépjárműveket a nagyon lassú – mindössze 5–8 km/h sebességű – zsákmányolt szovjet traktoroknak kellett Dnyepetrovroszkra vontatniuk. Ezekre a radikális változtatásokra azért volt szükség, mert a szlovák hadosztály csupán így tudta megőrizni, hogy továbbra is alkalmas legyen harci tevékenység folytatására. Turanec ezredes a szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumnak tett jelentésében kitért azokra a tényekre, hogy a Gyorshadosztály csak akkor lehet alkalmas harci bevetésre 1942 tavaszán, ha olyan területen tud összpontosulni, ahol a gépjárművei javíthatók, új gépjárműveket kap, és a meglévő hiányosságokat megszüntetik. A Gyorshadosztály még néhány napig Volnovaha–Hlebodarovka térségében tartózkodott. Az október 10-én Dnyepetrovroszkba üzemanyagért küldött tehergépkocsik csupán október 27-én tértek vissza 30 ezer liter üzemanyaggal a 120 ezer liter helyett. Az utakat továbbra is sártenger borította, és csak a zsákmányolt szovjet traktorok voltak alkalmasak a közlekedésre. Számuk azonban kevés volt, ezért a hadosztály nem tudott előrenyomulni. A hideg esők és a fagyok miatt már igény volt a melegebb öltözékre, amely még mindig hiányzott, valamint hiány volt az egészségügyi és tisztálkodási kellékekből is. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium már szeptember elején elküldte a téli öltözékeket tartalmazó vasúti szállítmányt, de mivel Krakkóból a front déli szakasza felé csak egy vasútvonal vezetett, amely a lőszer és fegyverzet utánpótlásának szállítása miatt túlterhelt

⁷⁹⁹ *Mičianik* 2007. 228–230. o.

⁸⁰⁰ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 12.

⁸⁰¹ *Pecina* 2005. 63. o.

⁸⁰² *Mičianik* 2007. 230. o.

⁸⁰³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 34.

volt, így az még október végig sem érkezett meg az alakulatokhoz.⁸⁰⁴ Dnyepropetrovszkban állomásoztak tehát a gépjárműhiány miatt a hadosztálytól kivont alakulatok (a 11. utászászlóalj parancsnoksága és egy százada, a hadosztályközvetlen páncéltörő ágyús század, valamint a 11/1. és 11/4. Tüzérütegek).⁸⁰⁵

Október 16-án Turanec ezredes látogatást tett az Azovi-tenger partján. Az út Hlebodarovkától Mariupolig körülbelül 1 óra 45 percre tartott. Az út közben látottak reális képet nyújtottak a Szovjetunióról, ahol a templomokat előszeretettel alkalmazták gabonaraktárakként. A hadosztályparancsnok a következőképpen festett képet Mariupol városáról: „Mariupol csendes kikötővároska, a magányos hajók tulajdonosok nélkül – ringatóznak a vízen, egy nagyobb tengeri hajó a parttól nem messze fekszik az oldalára [dőlve] a vízben...Mariupol–Portnál téli kikötő [található], és nagy, 1,5 km széles móló nyúlik a tengerbe. A végén világítótoronyok találhatók. Két kisebb hajó és két uszály szétlőve...A kikötő felett Ju–52,⁸⁰⁶ Messerschmittek és hidroplánok köröznek.”⁸⁰⁷ Jozef Belko gépkocsivezető a következőket írta a városról: „Mariupol füsttel teli város volt, mert elég [sok] gyár, főleg a hajógyár [helyezkedett el ott]. Másként olyan város volt, mint a többi másik. A külvárosokban kis házikók voltak. A hajógyár és a többi gyár munkásai laktak benne. Igaz, volt ott egy három- és ötemeletes panelházakból [álló] negyed is.”⁸⁰⁸ A Gyorshadosztály alakulatai a nap folyamán aknamentesítést hajtottak végre Volnovaha–Andrejevka–Kirilovszkoje térségében. A 21. Gyalogezred egy szakasza – Čonda hadnagy vezetésével – hajtott végre aknamentesítést Volnovahától északra.⁸⁰⁹

A frontvonalon továbbra is folytatódott a szovjet csapatok visszavonulása. 1941. október 17-én a Délnyugati és a Déli Front főhadiszállása elrendelte, hogy október 30-ig a szovjet alakulatok a Kasztornoje–Sztarij Oszkol–Novij Oszkol–Valjuki–Kupjanszk–Krasznij Liman–Gorlovka–Miusz folyó torkolata vonalig vonuljanak vissza. A 80–200 km hosszú visszavonulás célja az volt, hogy kiegyenesítsék a frontvonalat, a meglévő erőket tartsák meg, és hozzanak létre tartalékokat. Ezáltal ki kellett üríteniük Harkovot, Belgorodot és az iparilag nagyon fontos Donyec-medencét. A szovjet alakulatokat is lassították az útviszonyok a visszavonulás során. Legnagyobb segítséget a traktorok és vontatók adták. A szövetkezetek területén szerzett lovakkal és szekerekkel helyettesítették az elakadt, vagy

⁸⁰⁴ *Mičianik* 2007. 230–231. o.

⁸⁰⁵ *Pecina* 2005. 65. o.

⁸⁰⁶ Német szállító-repülőgép, amelynek végsebessége 280 km/h, hatótávolsága 1 280 km volt. Személyzetét 2–3 fő alkotta. *Bonhardt* 1996B. 493. o.

⁸⁰⁷ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 31–32.

⁸⁰⁸ *Belko* 1965. 27. o. (fordította a szerző)

⁸⁰⁹ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 32.

meghibásodott gépjárműveket. Október végén elkezdődtek az erődítési munkálatok Rosztovban és környékén. A város védelmében az Észak-kaukázusi Front 56. Önálló Hadserege vett részt. A hadsereget közvetlenül a főhadiszállás alá rendelték. A német Dél Hadseregcsoporthoz tartozóan üldözte a visszavonuló szovjet csapatokat. A német 1. Páncélos Hadsereg október 17-én véres harcok során elfoglalta Taganrog kikötőt. Három nappal később a német 1. Hegyi Hadosztály birokba vette a Donyec-medence fontos hadiiparközpontját, Sztalino települést. Az északi szárnyon előrenyomuló német 6. Hadsereg a szovjet 38. Hadsereggel folytatott harcok során október 25-én elfoglalta Harkovot, a német 11. Hadseregnek pedig október 28-án sikerült betörnie a Krím-félszigetre. Az 1. Páncélos Hadsereg még aznap elérte a Miusz folyót, míg a 17. Hadsereg a Donyec folyót. A német erők október végére elfoglalták Harkov térségét, a Donyec-medence délnyugati részét és a Rosztovba irányuló útvonalakat.⁸¹⁰

Október 17-én a Gyorshadosztály parancsnoka 4 erősebb traktort szerzett a páncéltörő ágyús alakulatok javításra szoruló járműveinek Dnyepetrovszkba vontatására. Turanec ezredes szerint még a mindössze 5–8 km/h sebességgel haladó traktorok segítségével is hasznosabb, mint a „hátszág” segítségnyújtása. Ezzel kritikáját fejezte ki a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium felé. A nap folyamán az ellenséges légierő Volnovahát bombázta. A 21. Gyalogezred egyik zászlósa életét vesztette, amikor az egyik ház összedőlt.⁸¹¹

Turanec ezredes október 19-én a páncéltörő ágyús alakulatnál szolgálatot teljesítő Masarik főhadnagyot bízta meg a javításra szoruló gépjárművek (27 tehergépkocsi, 15 személygépkocsi, 5 motorkerékpár) Dnyepetrovszkba vontatására. Dühösen állapította meg, hogy az üzemanyagért szintén Dnyepetrovszkba küldött 250 gépkocsi közül 35 – még 11 nap után sem – érkezett meg a hadosztályhoz. Az elküldött gépjárműoszlop parancsnokát az ezredes rendetlen, trehány embernek nevezte.⁸¹²

Október 19-e és 22-e között egy 15 fős szlovák delegáció utazott Hitler kelet-porosországi főhadiszállására, a Rastenburgtól 8 km-re keletre fekvő Wolfsschanzba, hogy tárgyalásokat folytasson. A küldöttség legfőbb tagjai Tiso köztársasági elnök, Tuka miniszterelnök, Mach Belügyminiszter, Čatloš nemzetvédelmi miniszter, Ludin pozsonyi követ és von Otto altábornagy, a DHM vezetője voltak. A katonai kérdések mellett politikai, gazdasági témák is megvitatásra kerültek. A tárgyalások során von Otto altábornagy ismét

⁸¹⁰ Mičianik 2007. 231–232. o.

⁸¹¹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 34.

⁸¹² VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 50.

felvetette, hogy a Gyorshadosztályt Kelet-Szlovákia térségébe vezényeljék át, hogy ott felszereljék, felfegyverezzék és az alakulat katonái megfelelő kiképzést kapjanak. Ezt a javaslatot azonban senki sem támogatta, sőt Keitel tábornagy a vasúti szállítás nehézségeiről is beszélt a szlovák seregtest áthelyezése kapcsán. A szlovák fél arról is tájékoztatást kapott, hogy jelenleg meg kell elégedniük a meglévő felszerelésekkel és fegyverzettel, tehát újabb, modernebb fegyverek átadására a közeljövőben nem fog sor kerülni. Egyúttal a tábornagy ígéretet tett, hogy mérlegelik a szlovák tüzérség felfegyverzését, amennyiben a régi, csehszlovák gyártmányú tüzérségi lövedékek elfogynának. A szlovák fél felvetette azt a problémát is, hogy a Szlovákiában élő német nemzetiségű altisztek közül sokan a Waffen-SS alakulatainál teljesítenek szolgálnak, holott a szlovák haderőnél nagyobb szükség lenne rájuk, ezért egy részük áthelyezése fontos lenne. Ehhez a kéréshez Keitel tábornagy szkeptikusan állt hozzá, de megígérte, hogy intézkedik ez ügyben is.⁸¹³

Turanec ezredes október 20-án következőképpen írta le a szlovák hadosztály legégetőbb problémáival kapcsolatos helyzetet: „A téli ruházat kérdése mai napig változatlan. A javaslatom az, hogy amennyiben a ruházat vasúton nem szállítható – gépkocsioszlop segítségével kell elküldeni. A ruházat másképp nem érkezik meg, ismétlem. A takarók sem fognak gyorsan megérkezni Dnyepetrovcskából – amely 1 200 km oda – vissza. Gépkocsikat küldtem értük, de tudom, hogy felesleges. Ez úgy lesz, mint a benzinnel. Komolyan figyelmeztetek arra, hogy hideg van és az emberek már ing nélkül járkálnak.”⁸¹⁴

Október 21-én a Gyorshadosztály parancsokságának utasítása szerint megszűnt a 11/4. Tüzérüteg is, amelynek oka az alakulat gépjárműinek üzemképtelensége volt. A megszüntetett 11/4. Tüzérüteg 9660-as nyilvántartási számmal rendelkező Praga AV személygépkocsiját átadták a 11/2. Tüzérütegnek.⁸¹⁵

Október 22-én Langsdorf alezredes (DHM) a német vaskereszttel tüntette ki a korábbi szlovák Gyorsdandár 4 tisztjét, 1 őrmesterét és 1 őrvezetőjét a lipoveci ütközetben teljesített bátor tetteikért.⁸¹⁶ Október 24-én a hadosztályparancsnok dicséretben részesítette Imrich Orlický főhadnagyot, a 11/2. Tüzérüteg parancsnokát a Kijev környéki harcokban lezajlott harcokban tanúsított tevékenységéért.⁸¹⁷

Október 25-én a hadosztályparancsnok Szlovákiába küldte – és egyúttal dicséretben is részesítette – Golian őrnagyot egy Ford személygépkocsival, aki küldeményt is szállított

⁸¹³ Baka 2019. 72., 75–77. o.

⁸¹⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 52.

⁸¹⁵ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 12–13.

⁸¹⁶ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 54.

⁸¹⁷ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 13.

Turanec ezredes feleségének.⁸¹⁸ Az ezredes naplója első kézből ad tájékoztatást olyan eseményekről is, amelyet a tisztek és a katonák a pihenőidőben tettek. Október 26-án a naplóból tájékoztatást kapunk arról is, hogyan zajlott egy vasárnap viszonylag nyugodt időszakban egy csapattestnél vagy a seregtestnél. Turanec ezredes örömmel ad tájékoztatást arról, hogy délelőtt végre istentiszteleten vehetett részt, és délután vadászatra került sor, ahol két nyulat és egy rókát tudott löni. A vadászat a következő napokban is folytatódott. Ezzel szemben szót ejtett arról is, hogy a takarók és az üzemanyag még mindig nem érkezett meg.⁸¹⁹ Október 30-án Turanec ezredes tájékoztatást kapott arról, hogy Tiso köztársasági elnök október 31-én Zsitomirba, Lipovecba látogat,⁸²⁰ majd később Čatloš tábornok von Otto tábornokkal együtt az alakulathoz jön.⁸²¹

A Gyorshadosztály október 25-i napi létszáma 7 823 fő volt (lásd: Mellékletek, 24. számú táblázat), ebből a dnyepropetrovszki helyőrség-parancsnokság létszáma 327 fő tett ki.⁸²²

8.5. Védelmi tevékenység az Azovi-tenger partján

A seregtest 1941. október végéig Hlebodarovka térségében tartózkodott. Október 30-án értesítették a hadosztály parancsnokságát, hogy november 1-jén a hadosztály parancsot fog kapni a német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály leváltására az Azovi-tenger partján, ahol a Mariupol–Miusz torkolat közötti partszakaszt kell védenie és biztosítani.⁸²³ Október 31-én Turanec ezredes látogatást tett von Kleist vezérezredesnél (német 1. Páncéloshadserg), a partszakasz parancsnokánál, Karl Eberth⁸²⁴ tábornoknál és Eberhardt altábornagnál is (60.

⁸¹⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 56.

⁸¹⁹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 57.

⁸²⁰ Tiso látogatása október 31-től november 6-ig tartott, amely során látogatást tett a harcokban elesett szlovák katonák részére emelt emlékműveknél. Zaľuz, Lemberg, Lipovec, Zsitomir és Kijev mellett megtekintette a lembergi börtönt is, amelyet a németek a bolsevik terror szimbólumának tartottak. Becker alezredes jelentése szerint a látottak meggyőzték a szlovák köztársasági elnököt arról, hogy a Szovjetunió elleni hadba lépés és a bolsevizmus elleni harc helyes döntés volt. *Baka* 2019. 83. o.

⁸²¹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 60.

⁸²² *Bystrický* 1998. 60. o. Más adatok szerint a Gyorshadosztály október 25-i napi létszáma 7 824 fő volt. *Segeš* 2015. 302. o.

⁸²³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 60.

⁸²⁴ Eberth, Karl (1877–1952) német tábornok, eredetileg tüzértiszt. 1934. április 1-től címzetes altábornagyi rangban átkerült a Luftwaffe állományába, ahol a müncheni V. Légikörzet parancsnokává nevezték ki. 1935. április 1-től az V. Légikörzet-Parancsnokság parancsnoka valóságos altábornagyi rangban. 1935. augusztus 1-től nyugállományba helyezték címzetes repülő-tábornoki előléptetés mellett. Az 1939 nyári mozgósításkor ismét a szárazföldi haderő rendelkezésére állt. 1940 májusától a 301. Tüzéparancsnokság élére nevezték ki. 1942 novemberében átadta a 301. Tüzéparancsnokság vezetését Johannes Zuckertort altábornagnak. Ezután tartalékba helyezték. 1942 decemberében tüzérségi tábornokká léptették elő. 1943. január végén visszavonult

Gépkocsizó Gyaloghadosztály).⁸²⁵ A Gyorshadosztályt az Eberth tábornok vezette 301. Tüzérparancsnokság (Artilleriekommando – ARKO) alá rendelték. A leváltást november 1-jén 16 óráig kellett végrehajtani. Október 31-én egész nap esett, ami megnehezítette az előrenyomulást. Még aznap este a hadosztály egy részének sikerült a kijelölt térségbe megérkeznie. A 21. Gyalogezred Bugyennovka⁸²⁶ térségében leváltotta a 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály egy részét. A 11. Felderítőosztály november 1-jén 6 óra 30 perckor indult útnak és este 19 óráig leváltotta a német alakulatokat Veszelo-Voznyeszenskaja térségében. A 20. Gyalogezred 8 órakor kezdte meg az előrenyomulást, és Mariupol Port–Kircpicsev térségében 12 óráig leváltotta a német 120. Gépkocsizó Gyalogezredet. A Gyorshadosztály parancsnoksága másnap érkezett meg Bugyennovkára. A 20. Gyalogezredet november 3-án német alakulatok váltották le, az ezred pedig védelmi állásokat létesített a Miusz folyó torkolatától Taganrog kikötőig (lásd: Mellékletek, 8. és 9. számú térkép). A meghibásodott gépjárművek jelentős száma miatt az ezred néhány alakulatát (pl. a könnyű tüzérüteg) csak november 4-ről 5-re éjszaka sikerült az új védelmi szakasz területére átszállítani.⁸²⁷ November 1-jén 8 órakor a 11. Tüzérosztály is útnak indult a Hlebodarovka–Arhangelszkoje vonalon Mariupolba, ahova 16 órakor érkeztek meg, és a település elővárosának munkásnegyedében szállásolták el őket. Amíg a 11/3. Tüzérüteg és az 11/5. Tüzérüteg 1. Szakasa Mariupolban maradt, addig a 11/2. Tüzérütegnek és az 11/5. Tüzérüteg 2. Szakaszának tovább kellett folytatnia az előrenyomulását Bugyennovka településre. Másnap, november 2-án vasárnap az előrenyomulás tovább folytatódott, és a 11/2. Tüzérüteg 13 óra 10 perckor megérkezett Bugyennovkára. A falu szélén azonnal elfoglalták pozíciójukat, melynek célja az Azovi-tenger partjának védelme volt. Feladatuk a gyalogos alakulatokat és a fegyverzetet szállító gépjárművek védelme és támogatása volt. A szlovák alakulatoknak minden esetben meg kellett akadályozniuk, hogy szovjet csapatok partot érjenek, ezért megfigyelők és járőrök teljesítettek szolgálatot, akik az éjszaka folyamán készségben voltak. November 3-án a készség fenntartását a legénység pihentetése miatt úgy oldották meg, hogy a tüzérütegnél belső őrszolgálatot állítottak fel, míg a partszakaszon megfigyelő szolgálatot létesítettek.⁸²⁸ A német 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály leváltását

---

az aktív szolgálattól. A háború végén az amerikaiak fogságába esett. 1947-ben szabadon engedték. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/E/EberthKarl.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

⁸²⁵ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 60.

⁸²⁶ Bugyennovka Mariupol és Taganrog között félúton helyezkedett el. Bugyennovka marsall szülőhelye volt. *Turanec* 2012. 242. o.

⁸²⁷ *Mičianik* 2007. 232. o.

⁸²⁸ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 14.

a parancsnak megfelelően és időben sikerült végrehajtani, amely elismerést váltott ki a német 301. Tüzérparancsnokság és az 1. Páncélos hadsereg parancsnokánál is.⁸²⁹

1941 novemberének első napjaiban a szovjet katonai jelenlét erősödni kezdett a térségben. November 3-án két szovjet hadihajó közeledett Mariupol irányába, november 4-én pedig bombatámadás érte a kikötővárost, amely során a 21. Gyalogezred két gépkocsit, a légvédelmi ágyús alakulatok pedig egy lőszerszállító gépjárművet veszítettek. Két gépkocsivezető is életét veszítette.⁸³⁰

A szlovák katonák számára nagy élményt jelentett a tenger látványa, akik szívesen végeztek őrzásokat a tengerparton, amely az erkölcsi morál erősödéséhez vezetett. A part mentén földalatti megfigyelőhelyeket létesítettek, amelyek nagy részében pihenőhelyek, kis asztalok, karosszékek és telefonok is voltak. Voltan olyan megfigyelőhelyek is, ahonnan három irányban is nyílt kilátás. A megfigyelőhelyek vízhatlan fedőszerkezettel voltak ellátva, és álcázták is őket. Az Azovi-tenger túlsó partja ebben a térségben 20–40 km távolságban volt, így a szovjet hadihajók miatt fennálló veszély mindennapos volt. Két nappal a szlovák alakulatok megérkezése után a 21. Gyalogezred védelmi szakaszán egy szovjet hadihajó tüzet nyitott a közeli településekre és a part menti útra. A szovjet légierő is élénk tevékenységet folytatott, és már a Gyorshadosztály megérkezése után folyamatos légitámadásokat indított nemcsak nappal, hanem az éjszaka folyamán is. A legtöbb légitámadás a part menti utat és Bugyennovka települést érte. A szlovák alakulatok egy megfigyelőhely elvesztésén kívül semmilyen veszteségeket sem szenvedtek. A Gyorshadosztály számára nyilvánvalóvá tették, hogy ezen a területen fognak áttelelni. A szálláshelyeket és a megfigyelőhelyeket tökéletesítették, összegyűjtötték a fűtőanyagot és az élelmet egész télre. Ez fontos is volt, ugyanis helyenként a hőmérséklet elérte a -22 °C-ot, viszont a téli ruházat még mindig nem érkezett meg. November 7-én a szlovák katonák öveket, takarókat és csuklyákat kaptak, de legjobban hiányzott a meleg kesztyű és a ruházat. Legtöbbet a légvédelmi tüzérek és a legalább öt főből álló, egy könnyű géppuskával felfegyverzett járőrsoportok szenvedtek a hideg időtől. A két szlovák gyalogezred tüzérségi támogatását egy – 4 db vz. 30 tarackkal felfegyverzett – könnyű tüzérüteg és egy – 2 db vz. 35 ágyúval felfegyverzett – nehéz tüzérszakasz adta. A 11. Felderítőosztályt 4 vz. 15 hegyi ágyú támogatta. A lövegek és a gyalogsági fegyverek úgy voltak elhelyezve, hogy a tenger irányában is használhatók legyenek. A nehéz légvédelmi ágyús üteg Mariupol településen volt elhelyezve. Innen kellett ellenőriznie a légteret. A két szlovák légvédelmi ágyús ütegnek

⁸²⁹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 61.

⁸³⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 64

sikerült néhány szovjet repülőgépet megsemmisítenie. A 8. Nehéz Légvédelmi Ágyús Üteg telitalálatot kapott, ezért hosszabb ideig felfüggesztették tevékenységét.⁸³¹

1941. november 5-én Turanec ezredest a német 1. Páncéloshadserg parancsnokságára hívták, ahol von Kleist vezérezredes a vaskereszt II. osztályával tüntette ki, amire az ezredes nagyon büszke volt. Ugyanakkor a hadosztályparancsnokot feldühítette az a szlovák rádióban tévesen elhangzott tájékoztatás, miszerint Malár ezredes a Gyorshadosztály parancsnoka. Turanec ezredes a „lutheránusok hamis reklámjának” tekintette az elhangzottakat.⁸³² Az ezredes naplójában leírtak alapján a szlovák tisztek között meglévő katolikus–evangélikus ellentétekre következtethetünk. Ez az ellentét tulajdonképpen megfigyelhető Turanec ezredes (Gyorshadosztály parancsnoksága) és Čatloš tábornok (Nemzetvédelmi Minisztérium) között is.

Turanec ezredes november 7-én tudomást szerzett arról is, hogy von Otto tábornok és Čatloš tábornok látogatása a rossz időjárási viszonyok miatt elmarad, mivel Kijevből visszatértek Pozsonyba.⁸³³

November 10-én Eberth tábornok látogatást tett Turanec ezredesnél, és a Gyorshadosztály katonáinak fegyelmezettségére hívta fel a figyelmet, valamint ő is dicséretben részesítette a szlovák hadosztályt a gyors és ügyes előrenyomulást illetően. Eberth tábornok rákérdezett a szlovák katonák téli felszereléseinek állapotára és Szlovákia gazdasági viszonyaira is.⁸³⁴ A szlovák katonák több alkalommal is segítséget nyújtottak a helyi lakosságnak, különösen a fiataloknak, akiket gépkocsikon szállítottak el élelemért, vagy más módon segítettek nekik. Voltak olyan esetek is, hogy a német katonáknak élelem gyanánt szánt állatokat a helyi lakosoknak adták. Így jó hírnevet szereztek maguknak a helyi lakosok körében. Hasonlóan cselekedett Jaroslav Kmicikievič őrnagy a 11. Felderítőosztály parancsnoka is, aki alakulatával Veszelo–Voznyeszenskaja településen állomásozott. A németek által lefoglalt élelmiszerből adományozott a helyi lakosságnak. A szovjet hadifoglyokat – akiket a németektől vett át a szlovák alakulat – élelmiszerrel felpakolva engedte el. A november 17-én Taganrogra érkező 11. Felderítőosztály katonái – parancsnokuk utasítására – élelmiszerrel és szénrel látták el a helyieket. Kmicikievič őrnagy – hasonló cselekedetei során – több alkalommal is kellemetlen helyzetbe került a német tisztekkel.⁸³⁵

⁸³¹ *Mičianik* 2007. 233–234. o.

⁸³² VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 66.

⁸³³ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 67.

⁸³⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 69.

⁸³⁵ *Mičianik* 2007. 234–235. o.

November 11-én a Gyorshadosztály törzsfőnökét, Talský alezredest az 1. Páncéloshadereg parancsnokságára hívták, ahol a megtartott értekezlet után a vaskereszt II. osztályával tüntették ki. Időközben Turanec ezredes – Langsdorf alezredessel együtt – látogatást tett Eberth tábornoknál, akit 64. születésnapja alkalmából köszöntöttek, majd Bugyennovkára visszatérve beszélgetést folytatott von Otto tábornokkal a téli felszerelés szállításával kapcsolatban. Utóbbi a vasúti szállítási nehézségeit jelölte meg problémaként, ugyanis nagy a torlódás, sőt az egyes szállítmányok (pl. hadianyag) előnyt élveznek.⁸³⁶

November 13-án nyilvánvalóvá vált, hogy Langsdorf alezredesnek el kell hagynia a Gyorshadosztályt, akinek egyébként nagy szerepe volt a szlovák gyalogság kiképzésében. Von Otto tábornok ugyanakkor látogatást tett a szlovák seregtestnél. Az előbbi hír szomorúsággal, míg az utóbbi örömmel töltötte el a hadosztályparancsnokot. Utóbbival kapcsolatban azt is megjegyezte, hogy a DHM altábornagya volt az egyetlen, aki Pozsonyból ideutazott. Turanec ezredes így írt naplójában a történetekről: „Nagyon örömteli esemény, amelyről szólnom kell, ugyanis engem és törzsfőnökömet a német vaskereszttel tüntették ki, amely a Gyorshadosztály teljesítményének elismerése ebben a hadjáratban. Ígéretet tettem, hogy utolsó lehetéig kitartunk német barátaink mellett. Ittam a Führer [és] a köztársasági elnökünk egészségére, [valamint] a háború német fegyverekkel történő győzedelmes befejezésére.”⁸³⁷

A német 1. Páncéloshadereg Rosztov előtt megállt, és nem haladt tovább, ugyanis a biztonságos előrenyomulás érdekében biztosítani kellett a tengerparti szakaszt. Eberth tábornok november 16-án parancsot adott a tengerparti szakasz védelmének keleti irányú bővítésére. A Gyorshadosztály átvette Taganrog (elsősorban a repülőtér) védelmét, és november 19-én a védelmi szakaszt egészen a Taganrog és Rosztov között félúton lévő Morszkaja vasútállomásig terjesztette ki. Itt együttműködött a német 670. Nehéz Páncéltörő Tüzérszállal és a 731. Nehéz Tüzéreggel. A Gyorshadosztály alakulatai 100 km szélességben helyezkedtek el. Ez nehezítette az egyes alakulatok parancsnokai és a hadosztály parancsnokság közötti telefonos összeköttetést és az ellátást. Az üzemanyaghiány mellett csökkent a használható gépjárművek száma is. Néhány gépkocsi több mint 60 000 km-t tett meg a katasztrófális állapotban lévő szovjet utakon. Mariupolban a gépjárművek számára gyűjtőhelyet létesítettek. November 15-én a Gyorshadosztály 754 gépjárművel (578 tehergépkocsi, 97 személygépkocsi, 57 motorkerékpár és 22 különleges gépjármű) rendelkezett. Az ellátás szállítását a 11/1. Utászszázad katonái a Miusz folyó öblében

⁸³⁶ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 71.

⁸³⁷ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 72–73.

működtetett komp segítségével könnyítették meg, amely lerövidítette a szállítást Mariupolból Taganrogig. A szlovák hadosztály parancsnoksága Mariupol és Bugyennovka között közlekedő – dízel meghajtású– kis hajót is működtetett,⁸³⁸ amelynek védelmét egy tiszt és – két golyószóróval felfegyverzett – öttagú csoport biztosította. A gyalogezredek parancsnokai is változtak. A 20. Gyalogezred parancsnokságát Zverin alezredestől, Alojz Králik⁸³⁹ alezredes vette át, akit ideiglenesen Ján Šmigovský őrnagy helyettesített. A 21. Gyalogezred vezetését Jozef Husár őrnagy vette át, ezáltal korábbi helyére Walter Domes őrnagy került, aki így a 21/I. Gyalogzászlóalj parancsnoka lett.⁸⁴⁰

A Rosztov ellen – 1941. november 5-én – indított német támadás azonban nem a tervnek megfelelően indult. A német Dél Hadseregcsoport parancsnoksága azt tervezte, hogy átkaroló manőverrel északról és északkeletről Gyakoven, Sahtin és Novocserkasszkon keresztül körülzárja a várost, bekeríti és megsemmisíti a szovjet 9. és 56. Hadseregeket, és hídfőállást létesít a Don folyó déli partján. A német 17. Hadsereg egy részének és az olasz expedíciós hadtestnek a támadás fő irányától északra Vorosilovgrád irányába kellett elterelés céljából támadást indítania a szovjet Déli Front megmaradt erői ellen. A támadás sikeres kimenetele esetén a Kaukázust el lehetett vágni Povolzsjetól. A támadás élén a német 1. Páncéloshadereg (13., 14., 16. Páncélosadosztályok, 60. Gépkocsizó Gyaloghadosztály, 1. „Leibstandarte Adolf Hitler” SS-Gépkocsizó Gyalogdandár, 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály) haladt. Vele szemben a szovjet 9. Hadsereg (30., 136., 150., 339. Lövészadosztályok, 132. Harckocsidandár) helyezkedett el. A szovjet alakulatoknál hiány volt puskákból, géppuskákból, páncéltörő ágyúkból és harckocsikból is, ugyanis a 9. Hadsereg mindössze 50 harckocsival rendelkezett. A szovjet katonák erkölcsi morálja a vereségek és a hosszú visszavonulás miatt fokozatosan csökkent. A legnagyobb nyomás a szovjet 136. Lövészadosztályt érte, amelynek a kemény harcokban sikerült 29 német harckocsit megsemmisítenie. A hadosztály segítségére sietett a 132. Harckocsidandár, amely további 11 német harckocsit tett használhatatlanná. 17 német harckocsinak azonban sikerült a 136. Lövészadosztály védelmét áttörnie, amely által 30 km széles rés keletkezett a 136.

⁸³⁸ A kis hajó „kapitánya”, gépésze és kormányosa – egy személyben – egy Alexej nevű helyi lakos volt, aki jó fizetségért, élelemért, cigarettáért, vodkáért és jó minőségű cipőért cserébe végezte munkáját. *Turanec* 2012. 242. o.

⁸³⁹ Králik, Alojz (1895–?) szlovák alezredes. 1941. december 8-tól 1942. április 29-ig a 20. Gépkocsizó Gyalogezred parancsnoka volt. Részt vett a Golodajevka és a Dimitrijevka melletti harcokban. 1943. július 1-jétől ezredes. 1943-ban – öt hónapon keresztül – a Biztosító Hadosztály alárendeltségébe tartozó 101. Gyalogezred parancsnoki tisztét töltötte be. 1944-ben a Katonai Akadémia vezetője volt, majd szeptember közepétől a csendőrség főparancsnokaként működött hazájában, majd a pénzügyőrség parancsnoka lett. A csehszlovák haderőnél nem teljesített aktív szolgálatot, majd 1949-ben nyugdíjazták is. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 130. o.

⁸⁴⁰ *Mičianik* 2007. 235. o.

és a 30. Lövészadosztályok között. A 136. Lövészadosztály és a 132. Harckocsidandár alakulatai Gyakove irányába vonultak vissza. A visszavonulásukat a szovjet 2. Harckocsidandár segítette, amely hátulról indított támadást az előrenyomuló német alakulatok ellen. A szovjet 30. és 150. Lövészadosztályok is megkezdték a visszavonulást, míg időközben a 9. hadsereg segítségére sietett a szovjet Déli Front tartalékához tartozó 99. Lövészadosztály és a 142. Harckocsidandár. A német 1. Páncélos hadseregnek – nagy veszteségek árán – sikerült Gyakove irányába még 30 km-t előretörnie, de Sahti és Novocserkasszk irányába már nem tudott előrenyomulni. November 8-án a német Dél Hadseregcsoport parancsnoksága a sikertelen támadás leállításával döntött, és elrendelte, hogy az 1. Páncélos hadsereg közvetlenül északi irányból induljon Rosztov elfoglalására. A sikertelen támadás során az 1. Páncélos hadsereg 113 harckocsit, 23 löveget és 273 gépkocsit veszített.⁸⁴¹

8.6. A szovjet erők ellentámadása a Miusz folyó irányába

Az új támadás megszervezéséhez és kivitelezéséhez von Kleist vezérzerednek több mint egy hét időre volt szüksége. Az időt a szovjet Délnyugati Irány parancsnoksága a város megerősítésére használta ki. A Rosztovban lévő katonai alakulatok 6 392 fővel rendelkeztek. A város lakosságának száma 500 ezer főt tett ki. November 5-től 15-ig a Déli Front megerősítése érdekében létrehozták a 37. Hadsereget. Tyimosenko marsall az újonnan felállított hadsereg megerősítését kérte a moszkvai főhadiszállástól, amely 35 ezer puskát, 750 géppuskát, 200 páncéltörő ágyút 150 táborig löveget és 350 harckocsit (ebből 150 T-34) jelentett. A főhadiszállás ezt a kérést a Moszkva előtt kialakult kritikus helyzetre hivatkozva elvetette. Tyimosenko marsall a Délnyugati Fronttól erőket (egy lövészadosztály, egy harckocsidandár, két páncéltörő tüzérezred, két páncélvonatot) vont el, hogy azt a Déli Front megerősítésére fordítsa. A 37. Hadsereget végül komoly nehézségek árán sikerült megszervezni. A 37. Hadsereg hat lövészadosztállyal (51., 96., 99., 216., 253. és 295. Lövészadosztályok), négy hadtestközvetlen tüzérezreddel (186., 521., 558. és 704. Tüzérezredek), három harckocsidandárral (2., 3. és 132. Harckocsidandárok), a 2. Sorozatvető Ezred két osztályával és három páncélozott vonattal (2., 6. és 8. számú páncélvonatok) rendelkezett. A hadsereg továbbá 30 traktort, 380 tehergépkocsit és 30

---

⁸⁴¹ Mičianik 2007. 235–237. o.

egészségügyi gépkocsit kapott. A hadsereg első vonalának négy hadosztálya mindössze 2 600–3 500 fővel (a 11 000 helyett) rendelkezett. A második vonalban elhelyezkedő hadosztályok birtokában pedig nagyon kevés löveg volt. A harckocsidandárok sem voltak teljesen tökéletesek, és az alakulatok sem voltak teljesen téli felszereléssel ellátva. Tyimosenko marsall ennek ellenére a védelmi harcok helyett az ellentámadás mellett döntött, amelynek célja a Rosztov előtt elhelyezkedő német erők megsemmisítése volt, valamint annak megakadályozása, hogy az ellenség elérje a Kaukázust. A főhadiszállás egyetértett Tyimosenko tervével, és egyetértett a Déli Front két vegyes repülőhadosztállyal és egy éjszakai bombázóezreddel történő megerősítésével. Az ellentámadásban a 37. Hadseregnek, a 9. és 18. Hadseregek egy részének kellett részt vennie, és Pavlovka–Bolszekrepinszkaja–Taganrog általános irányban támadnia és az 56. Hadsereggel közösen megsemmisítenie a német 1. Páncéloshadereg főerőit. Az ellentámadás végső célja a Miusz folyó elérése volt. Az ellentámadás első négy napja alatt a cél a Tuzlov folyó elérése, míg két nappal ezután a Miusz folyó elérése volt. Tyimosenko marsall attól tartott, hogy a német 1. Páncéloshadereg a 2. Páncéloshadereggel közösen indít támadást Rosztov ellen, amelynek megállítására a térségben lévő szovjet erők nem lennének alkalmasak. A főhadiszállás azonban arról biztosította őt, hogy Guderian vezérezredes 2. Páncéloshaderegének célja, hogy Moszkva irányába nyomuljon előre. A Rosztovnál csoportosuló szovjet erők csak 235 löveggel, 120 harckocsival és 320 repülőgéppel rendelkeztek. A november 16-ra tervezett ellentámadást az előkészületek miatt egy nappal el kellett halasztani, így végül 1941. november 17-én 9 óra 40 perckor a szovjetek 30 percig tartó tüzérségi előkészítést indítottak, és az ellentámadás kezdetét vette.⁸⁴²

November 15-én 18 óra 40 perc körül a szovjet légierő 13 bombát dobott Bugyennovkára. A legközelebbi becsapódás mintegy 100–150 m-re történt Turanec ezredes szobájának ablakától, de sem személyi sérülés, sem anyagi károsodás nem történt. A szovjet légierő élénk tevékenysége tovább folytatódott. A légitámadások 19 órakor, 24 órakor, majd november 16-án 3 órakor megisméltődtek.⁸⁴³

Von Otto tábornok a Gyorshadosztálynál eltöltött több nap után – november 16-án Mariupolból Dnyepropetrovszkon keresztül – visszarepült Szlovákiába. A Mariupolba vezető út során a szovjet repülőgépek körülbelül 200 m-re két bombát dobtak az útra. Káreset

⁸⁴² *Mičianik* 2007. 237–238. o.

⁸⁴³ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 74.

nem történt. Von Otto repülőgépe 11 óra 15 perckor szállt fel, amikor egy körülbelül 50 kg-os bomba csapódott be a repülőtéren. Szerencsére személyi sérülés nem történt.⁸⁴⁴

Nagyjából a szovjet ellentámadás kezdetével egyidőben, november 17-én a német 1. Páncéloshadserg is támadásba lendült. Az élen a von Mackensen tábornok vezette III. Hadtest (13. és 14. Páncélosadosztályok, 60. Gépkocsizó Gyalogadosztály, 1. „Leibstandarte Adolf Hitler” SS-Gépkocsizó Gyalogdandár) haladt, amely 250 harckocsival és 200 repülőgép támogatása mellett északról indított támadást Rosztov ellen. A szovjet 37. Hadsereg emellett nyugati és délnyugati irányban támadott a német 1. Páncéloshadserg ellen. A szovjet 37. Hadsereg előrenyomulása lassú volt, mert a kedvezőtlen időjárás miatt a számbeli fölényben lévő szovjet repülőgépek a repülőtereken maradtak. A német 1. Páncéloshadserg áttörte a szovjet 12. Hadsereg védelmét, és november 21-én elfoglalta Rosztovot. A szovjet 56. Hadsereg a várostól keletre, a Don folyó mögé szorult vissza. Tyimosenko marsall arra kényszerült történetek miatt, hogy eredeti tervén változtasson. A 37. és 9. Hadseregeknek elrendelte, hogy Rosztov ellen támadjanak, így a Miusz folyóhoz csupán egy – harckocsikkal megerősített – lovashadtest nyomult előre azzal a feladattal, hogy nyugati irányból biztosítsa a támadó szovjet erőket. A szovjet erők déli irányban nyomultak előre, ahol rés keletkezett a német 1. Páncéloshadserg és a 17. Hadsereg között, amely bekerítéssel fenyegette a III. Hadtestet. Von Mackensen tábornok a veszélyeztetett szakasz megerősítésére küldte a 13., majd később a 14. Páncélosadosztályt is. Von Kleist vezérezredes parancsot adott, hogy a Tuzlov folyó védelmét erősítsék meg, ahol a szlovák Gyorshadosztály bevetésével is számolt.⁸⁴⁵

A szovjet légierő élénk tevékenységet folytatott november 17-én is, amikor a Panzerstrasse Süd⁸⁴⁶ (A Mariupolból Bugyennovkán és Nyikolajevkán kersztül vezető út Rosztov irányában) úton előrenyomuló német alakulatokat támadta. Déllelőtt 8 óra 30 perc és 10 óra 30 perc között több hullámban támadó szovjet repülőgépek 300 bombát dobtak az útra. Több német gépjárművet megsemmisítettek. Bugyennovkánál több, mint 5 fő megsebesült. Az ellenséges légitámadások délután is folytatódtak. A német vadászgépek tüzet nyitottak rájuk, ezáltal a szovjet légierő tevékenysége is lecsökkent.⁸⁴⁷

⁸⁴⁴ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 74–75.

⁸⁴⁵ *Mičianik* 2007. 236–238. o.

⁸⁴⁶ Turanec véleménye szerint ez az út nem volt más, mindössze egy gidres-gödrös, pocsolyákkal teli sártenger. *Turanec* 2012. 242. o.

⁸⁴⁷ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 75.

8.7. Védelmi tevékenység a Miusz folyó mentén

November 19-én 18 óra 30 perckor a Gyorshadosztály von Kleist vezérezredestől parancsot kapott, hogy november 20-ig Taganrogtól északra, Pokrovszkoje–Trojszkoje–Nyikolajevka térségében összpontosuljon, és keleti, nyugati és északnyugati irányban harcra vethető állapotban legyen (lásd: Mellékletek, 10. számú térkép).⁸⁴⁸ Az előrenyomulást másnap 6 órakor kellett megkezdeni. A hadosztály vezetése azzal számolt, hogy az alakulat az egész telet védelemben fogja tölteni az Azovi-tenger partján. A Mariupolban, Bugyennovkán és Taganrogban működő gépkocsiműhelyek nagy számban javították meg a korábban meghibásodott gépjárműveket, amelyek még nem voltak készek arra, hogy azonnal használatra készek legyenek. Üzemanyagból sem volt elég, így a használható gépkocsiknak Mariupolba kellett menniük üzemanyagért. A gépkocsik többségét nem lehetett beindítani, ezáltal azokat egész éjszaka vontatni kellett. A gépjárművek hiánya miatt nem volt lehetőség az egész hadosztály elszállítására a kijelölt térségbe. November 20-án 8 órakor útnak indult a megerősített 21. Gyalogezred (21/II. és 20/II. Gyalogzászlóalj, a 20. és 21. Páncéltörő Ágyús Századok, a 20., 21. és 11. Hegyi Ágyús Ütegek, a 11. Tüzérosztály és a 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg). A tüzérségi támogatást a 11. Tüzérosztálynak kellett biztosítania, amely 9 löveggel (három üteg 3 löveggel) rendelkezett. A megerősített gyalogezred élen haladó alakulatai 11 óra 30 perckor érkeztek meg a kijelölt térségbe. 12 órakor Turanec ezredes útnak indította a 21/I. Gyalogzászlóaljat (megerősítve a 20. Gyalogezred egy századával) is. A hadosztály parancsnoksága Bugyennovkáról Pokrovszkojera tette át székhelyét. A 11. Felderítőosztály és a 20. Gyalogezred (parancsnokság és a törzsszázad, a 20/I. Gyalogzászlóalj egy század kivételével) a gépkocsik hiánya miatt az Azovi-tenger partján maradt a német 301. Tüzérparancsnokság alárendeltségében, azzal a feladattal, hogy védelmezze Taganrog térségét és a tőle nyugatra lévő területet. Pokrovszkojera való érkezése után Turanec ezredes átvette a Pokrovszkoje–Nyikolajevka térségében állomásozó szlovák alakulatok vezetését. Este parancsot kapott, hogy november 21-én reggel alakulataival északi irányban nyomuljon Golodajevka térségébe. Több gépkocsi meghibásodott az út során, és a 11. Tüzérosztály 9 lövege közül csupán 4 érkezett meg a kijelölt területre. November 21-én a Gyorshadosztályt ismét a Gustav von Wietersheim tábornok vezette XIV. Hadtest alárendeltségébe helyezték, amelyet a szlovák hadosztály mellett a 12. és 16. Páncélosadosztályok és az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó

⁸⁴⁸ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 76.

Gyaloghadosztály alkotott.⁸⁴⁹ A XIV. Hadtest parancsnokától kapott utasítás szerint a Gyorshadosztálynak a Golodajevkától 20 km-re keletre fekvő Zselobok térségébe kellett előrenyomulnia.⁸⁵⁰ Az élen haladó szlovák alakulatok 5 órakor indultak útnak és három órával később érkeztek meg Golodajevkára. A további előrenyomulás – Zselobok térségébe – 11 órakor vette kezdetét. A használható gépjárművek száma egyre csökkent, sőt meghibásodott Turanec ezredes személygépkocsija is, így kénytelen volt a parancsnokság autóbusszával tovább utazni. A kijelölt térségbe való megérkezés után a szlovák alakulatoknak védelmi állásokat kellett létesíteniük Oktyabrszkij–Pravo Tuzlovszkij szakaszon. A 21/II. és a 20/II. Gyalogzászlóalj tüzérségi támogatását egy-egy tarackos üteg nyújtotta. A 21/I. Gyalogzászlóalj és a 11. Utászszázad tartalékban maradt. A Gyorshadosztály északi szárnyán a Hubert Lanz⁸⁵¹ vezérőrnagy vezette 1. Hegyi Hadosztály, a délin pedig a Felix Steiner⁸⁵² SS-Brigadeführer (SS-vezérőrnagy) vezette 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály helyezkedett el.⁸⁵³

November 21-én este von Wietersheim tábornok a német utászászlóalj támogatására egy géppuskás századot és két tüzéruveget (egy 100 mm-es tarackokkal és egy 105 mm-es ágyúkkal felfegyverzett) kért a Gyorshadosztálytól. Az ütegeket úgy rendezték el, hogy az a szlovák hadosztály védelmének ellátására hatékony legyen.⁸⁵⁴ Turanec ezredes a 21/8. Géppuskás Századot, valamint a 11/2. és 11/5. Tüzéruveget küldte segítségül. November 22-én ezeknek a szlovák alakulatoknak köszönhetően tudta tartani állásait. A géppuskás század két nagyobb és néhány kisebb szovjet rohamot vert vissza. A német utászászlóaljnak végül sikerült ellenfelétől szabadulnia, és csupán a 21/8. Géppuskás Század támogatásának közepette tudott visszavonulni. A szlovák hadosztály többi alakulata a védelmi állások kiépítésével volt elfoglalva. A fagyott talaj miatt az erődítési munkálatok lassan folytak, ezért Turanec ezredes segítségül küldte az utász alakulatokat is. November 22-én a XIV.

⁸⁴⁹ *Mičianik* 2007. 238–239. o.

⁸⁵⁰ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 77.

⁸⁵¹ Lanz, Hubert (1896–1982) német vezérőrnagy. 1942. december 1-jétől altábornagy. 1943. január végén a hegyicsapatok tábornokává léptették elő. Feladata – a Lanz hadműveleti csoport élén – Harkov megtartása volt. Harkov elvesztése után tartalékba helyezték. 1943-ban rövid ideig a XXXIX. Hegyihadtest parancsnoka volt, majd a XXII. Hegyihadtest parancsnoki tisztét töltötte be. 1945 májusában az amerikaiak fogságába került. 1947-ben 12 év szabadságvesztésre ítélték, három év múlva szabadult. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/L/LanzH.htm>. (A letöltés ideje: 2021. 02. 13.)

⁸⁵² Steiner, Felix (1896–1966) német SS-Brigadeführer und Generalmajor der Waffen-SS (SS-vezérőrnagy). 1942 január végén SS-Gruppenführerré (Generalleutnant der Waffen-SS – SS-altábornagy) léptették elő. 1942 novemberétől egy ideig a III. Páncéloshadtestet irányította. 1943. július 1-jétől SS-Obergruppenführer (General der Waffen-SS – „fegyvernemi” tábornok). 1945 januárjában a német 11. Hadsereg parancsnoka lett. Áprilisban a Steiner-seregszázad vezetésével bízták meg. 1945 májusában esett fogságba. 1948-ban szabadult. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SteinerF.htm> (A letöltés ideje: 2021. 02. 13.)

⁸⁵³ *Mičianik* 2007. 239. o.

⁸⁵⁴ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 78.

hadtest parancsnoka arra kérte Turanec ezredest, hogy állítson készenlétbe egy gépkocsizó gyalogzászlóaljat, amely a parancs kiadásától számítva fél órán belül el tudja hagyni szálláshelyét. A Gyorshadosztály ekkor már csak több mint 200 gépjárművel rendelkezett, amely csupán a Novorovnopolban állomásozó 20/II. Gyalogzászlóalj szállítására volt alkalmas. A zászlóalj a hadtest tartaléka lett Liszogorka térségében, az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály védelmi szakaszán, amelynek csupán nehézségek árán sikerült az erős szovjet nyomásnak ellenállni. A szlovák gyalogzászlóalj nem került a nap folyamán bevetésre, de a készséget fenn kellett tartania. A védelmi szakaszát a 21/I. Gyalogzászlóalj vette át, amely a gépjárművek alacsony száma miatt 24 órás késéssel érkezett meg Zselobok térségébe.⁸⁵⁵

November 22-én a német utászzászlóaljat támogató 11/2. Tüzérüteget ismét bevetették, sőt november 23-ról 24-re éjszaka az alakulat mintegy 160 lövést adott le, hogy az ellenséges támadásokat visszaverje. A tüzekek több tüzérségi gránátot lőttek ki az ellenséges géppuskafészekre és az aknamezőre is. Az éjszakai támadások miatt harci készséget rendeltek el a védelmi állásokban elhelyezkedő szlovák gyalogság számára is. A 2. Tüzérüteg lövegei egész éjszaka tüzeltek. Később megállapították, hogy három lövegnél hiba jelentkezett, ezért ezeket a kezelőszeméllyel együtt elszállították.⁸⁵⁶

A nap folyamán rendkívül aktív volt a szovjet légierő. Golodajevkát és az utánpótlási útvonalakat szüntelenül bombázták a szovjet repülőgépek. Két benzint szállító gépkocsi károsodást szenvedett, megsebesült két gépkocsivezető, és támadás érte az éppen Zselobokban tartózkodó hadosztály-parancsnokságot. Von Wietersheim tábornok november 22-én este elrendelte, hogy a Gyorshadosztály az éjszaka folyamán foglalja el védelmi állásait, és egyúttal megszüntette a 20/II. Gyalogzászlóalj számára a készséget. Hajnalra a német alakulatok visszavonultak, ezáltal november 23-án 4 órától a Gyorshadosztály védelmi állásai alkották az első vonalat. A szovjet alakulatok a német alakulatok visszavonulását nem kísérték figyelemmel, ezért az előrenyomulásukat az ellenség fő védelmi vonalanának irányába 10 óra 30 perckor kezdték meg. A védelmi harcokba bekapcsolódott az ágyúkkal felfegyverzett 11/5. Tüzérüteg is, amely sikeresen tüzet zúdított a Millerovo községben gyülekező szovjet erőkre. A szovjet katonák támadása 11 órakor elsőként a 21/6. Gyalogszázad védelmi vonalát érte el. A védelem északi szárnyán lévő – géppuskákkal és aknavetőkkel megerősített – 21/6. és 21/7. Gyalogszázadok két kisebb erejű szovjet támadást vertek vissza. A két század között tétovázó rés megszüntetésére a tartalékban

⁸⁵⁵ *Mičianik* 2007. 240–241. o.

⁸⁵⁶ VHA, RD, škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941–16.4.1942, s. 16.

lévő 21/5. Gyalogszárad egy szakaszát küldték. Estére kiterjedtek a harcok a Gyorshadosztály egész védelmi szakaszára. A -23 °C hidegben 22 órakor a 21. Gyalogezred parancsnoka telefonon értesítette a hadosztály parancsnokságát, hogy a 21/6. Gyalogszárad védelmét áttörték a szovjetek, ezért bevetésre került a tartalékban lévő 20/II. Gyalogzászlóalj, hogy megakadályozza a szovjet csapatok előretörését Jaszinovskij irányába. A szovjet 295. Lövészadosztály egy százada – Dolinina hadnagy vezetésével – betört a védelmi állásokba, de elvesztette tájékozottságát. Dolinina hadnagy információi szerint Zselobok még nem volt az ellenség kezén, ezért felderítő járőröket küldött ki. A szovjet járőrök egy csoportja a 21/6. Gyalogszárad parancsnokságára tört be, ahol csupán a híradósok, telefonkezelők és az írnokok voltak jelen, akik pánikba estek és azonnal tüzet nyitottak, majd elmenekültek Jaszinovskij irányába. A szovjet járőröket is meglepte a lövöldözés, ezért közülük néhányan a házakban rejtőztek el, míg mások fogságba estek. Reggelre a szovjet század maradéka is megadta magát. Fogságba esett 115 szovjet katona, tehát gyakorlatilag az egész század. A Dolinina hadnagy vezette szovjet század – parancsnokának tájékozottsága és gyors ítélőkészsége esetén – sokkal komolyabb problémát is okozhatott volna a szlovák Gyorshadosztály és a német 1. Hegyi Hadosztály csatlakozása mentén.⁸⁵⁷ Néhányat elfogtak közülük, akik elmondták, hogy Zselobok elfoglalása volt a feladatuk.⁸⁵⁸

November 23-án Jozef Sedlický (1928 áprilisától 1941 januárjáig Sedlitzký)⁸⁵⁹ őrnagy jelentése szerint a téli felszerelés még mindig nem érkezett meg Dnyepetrovroszkba. Turanec ezredes dühös volt emiatt, amelyet így írt le naplójában: „Tudom, hogy mennyire fáznak a terepen az embereink, akik még a mai napig nem rendelkeznek téli ruházattal. Szegény katonaszeretők, és ti gondtalan, valamint egyúttal szívtelen emberek odahaza. Ha a július 18-i jelentésemet komolyan vették volna, és előkészítették volna a téli ruházatot, nem kellene ilyen kellemetlen eszközökhöz folyamodni. Isten büntesse meg a vétkeket!”⁸⁶⁰ 1941 decemberében a Gyorshadosztály katonái már türelmetlenül várták a ruházat megérkezését. Ludovít Kompas így emlékezett vissza:

⁸⁵⁷ *Mičianik* 2007. 241. o.

⁸⁵⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 81. (fordította a szerző)

⁸⁵⁹ Sedlický, Jozef (1904–?) szlovák őrnagy. 1940. szeptember végétől – a Vágúlyhelyen állomásozó – 11. Utászászlóalj parancsnoka volt, majd 1941 júliusától a keleti fronton volt szolgálatban. 1941 októberétől decemberéig a dnyepetrovroszki helyőrség parancsnoki tisztét töltötte be. 1942 januárjában visszatért hazájába. 1943 januárjától alezredes. 1944 júniusában a Kelet-szlovákiai Haderő parancsnokságára osztották be. 1945-ben Németországban abszolválta egy – a parancsnokok részére tartott – kurzust. A háború után a csehszlovák haderőnél nem teljesíthetett szolgálatot. 1950-ben megfosztották katonai rendfokozataitól. *Cséfalvay* 2013. 211. o.

⁸⁶⁰ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 81.

„December 7-én két meleg alsónadrágot, két fuszeklit⁸⁶¹, két meleg kapcát⁸⁶² és egy szvettert kaptunk. Ez rendben van, de kesztyű nem [volt közöttük]...”⁸⁶³

A Gyorshadosztály védelmének déli szakaszán és az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály csatlakozása mentén egy szovjet század próbát tette, hogy betörjön a védelmi állásokba. Ján Kabzan főhadnagy, a 21/2. Gyalogszázad parancsnoka parancsot kapott, hogy elfoglalja Kumcsatszkij települést. November 23-án 4 óra 30 perckor Kabzan főhadnagy két katonával eljutott a településre, és igyekezett kapcsolatot létesíteni az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály jobbszárnya és saját százada között. A községben csupán néhány elhagyott német gépkocsit talált, de német katonákkal nem találkozott. A helyi asszonyok szovjet katonáknak vélték őket, ugyanis Kabzan főhadnagy orosz nyelven beszélt velük. Megtudta tőlük, hogy a német katonák már az előző éjszaka visszavonultak. Kabzan és társai még hajnal előtt elhagyták a települést, és 6 óraker végül találkoztak egy SS-századdal. A Gyorshadosztály és az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály közötti rés majdnem 1 km széles volt, amelyet még aznap a 21/2. Gyalogszázad két szakasza foglalt el. A szovjet alakulatok előretörését csupán 18 német Ju-87 „Stuka” zuhanóbombázó támadása akadályozta meg. 23 óra körül a szovjetek a Kumcsatszkij településről nagy erejű támadást indítottak a 21/2. Gyalogszázad ellen. A szovjetek BM-13 „Katyusa” sorozatvetőket is bevetettek. A szlovák század nem rendelkezett aknavetőekkel, sőt a védelmi állásai előtt nem voltak aknák telepítve, és a drótakadályok is hiányoztak. Az egyik géppuska a fagy miatt ideiglenesen használhatatlan volt, ezért felmelegítették, és később már hibátlanul működött. Röviddel éjfél után gyakorlatilag veszteségek nélkül sikerült visszaverni az ellenség támadását. A 4 óra 55 perckor induló szovjet támadást is sikerült visszaverni. A szlovák védelmi állások előtt elesett 23 szovjet katona fegyverét, okmányait és kesztyűjét a szlovák katonák elvették. Egy jól felfegyverzett szovjet század a szlovák védelmi állások előtti völgyben maradt. A szlovák hegyi ágyúk tüzet nyitottak rájuk, majd a 21/2. Gyalogszázad két – önkéntesekből szervezett – raja támadást indított ellenük. A szovjet katonák sorra adták meg magukat. Az egyik sebesült szovjet tiszt három katonáját föbe lőtte, mivel azok meg akarták adni magukat. Végül 84 szovjet katona (ebből 2 tiszt) került fogságba. A szlovák katonák 6 géppuskát, 17 félautomata és 48 ismétlő puskát, valamint 3 géppisztolyt zsákmányoltak. A szlovák század vesztesége 2 sebesült katona volt. A nap folyamán a Gyorshadosztály középső és déli

---

⁸⁶¹ A zokni népies elnevezése.

⁸⁶² Harisnyaféle lábbeli.

⁸⁶³ *Uhrin* 2013. 51. o.

szakaszát is nagy erejű szovjet támadás érte. Csak november 24-én a 21/7. Gyalogszárad három szovjet támadást⁸⁶⁴ vert vissza. A szovjet tüzérség és a légierő az egész nap folyamán támadta a szlovák védelmi állásokat, a környező településeket és a Zselobok területén elhelyezkedő hadosztály-parancsnokságot. Ezek a támadások nem követeltek emberéletet. A szovjet támadások a következő napokban is folytatódtak. A keleti front déli szakaszán a német előrenyomulást megállították, ezáltal mind a német, mind pedig a szlovák alakulatok védelembe mentek át.⁸⁶⁵ November 24-ről 25-re éjszaka a szovjetek mintegy tíz támadást, köztük három szuronyrohamot indítottak. A szovjet légierő az éjszaka folyamán, egészen reggelig élénk tevékenységet folytatott. A 20. Gyalogezred Domes őrnagy vezette zászlóaljának katonáira 50 bombát dobtak. A Gyorshadosztály november 24-i vesztesége 3 halott és 7 sebesült (ebből 4 súlyos) volt. Golodajevka szovjet bombázása során a hadosztály 3 gépjárművet veszített. Turanec ezredes szerint a szovjet alakulatokat fokozatos megerősítés alatt állnak, feltehetően támadásra készülnek, sőt az aknavetőtüzet is megerősítették. November 25-én a szlovák hadosztályparancsnok – a Domes őrnagy szakaszán harcoló – Kolek hadnagyot a Führer nevében vaskeresztrel tüntette ki.⁸⁶⁶

A Gyorshadosztály tehát harcba keveredett a szovjet 37. Hadsereg támadó alakulataival. Cserevicsenko vezérezredes, a Déli Front parancsnoka már november 24-én tudomást szerzett egy új ellenséges hadosztály jelenlétéről a szovjet 18. és 37. Hadseregek csatlakozása mentén, amelyet tévesen a német 1. Gépkocsizó Gyaloghadosztálynak vélt. A 37. Hadsereg egy része Rosztov felé irányult, az 56. Hadsereg pedig a várostól keletre helyezkedett el. A német III. Hadtestet a bekerítés fenyegette, ezért von Rundstedt tábornagy – a Dél Hadseregcsoport parancsnoka – telefonon keresztül az OKH törzsfőnökétől Rosztov kiürítését kérte. Hitler ezt a kérést megtagadta. A tábornagy nem tett eleget Hitler tiltó parancsának, és elrendelte a visszavonulást. Von Rundstedt tábornagyot leváltották, helyére a német 6. Hadsereg parancsnoka, Walther von Reichenau tábornagy került, aki azonnal elrendelte, hogy a visszavonulást leállítsák. A meggyengült német alakulatok azonban a várost nem tudták megtartani, és a szovjet erők 1941. november 29-én visszafoglalták

⁸⁶⁴ A szovjetek a 7. Gyalogszárad ellen „Molotov-koktélokot” is bevetettek, amelyekkel komoly tüzeket okoztak az alakulat katonáinak. *Turanec* 2012. 249. o. A „Molotov-koktél” gyújtópalack volt, amelyet elsősorban harckocsik ellen alkalmaztak. Fajsúlyuk szerinti rétegződésben két folyadékából állt. Az alsó folyadék szénkénegben oldott sárga foszfort, a felső pedig petróleum és könnyűbenzin keveréket tartalmazott. *Kiss* 1996. 304. o.

⁸⁶⁵ *Mičianik* 2007. 242. o.

⁸⁶⁶ VHA, RD, 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 82–83.

Rosztovot. A német 1. Páncéloshadserg 154 harcokocsit, 8 páncélgépkocsit, 244 löveget, 93 aknavetőt és 1 454 gépkocsit veszített.⁸⁶⁷

November 26-án a szlovák hadosztály az ellenséges bombatámadás során 6 gépkocsit veszített. Délután 14 órakor Augustín Malár vezérkari ezredes és Alojz Ballay⁸⁶⁸ vezérkari alezredes a szlovák seregtesthez érkeztek, hogy másnap átvegyék a Gyorshadosztály vezetését.⁸⁶⁹ 1941. november 27-től 1942. április 25-ig Malár vezérkari ezredes lett a Gyorshadosztály parancsnoka, Turanec ezredes és törzsfőnöke pedig a korábbi ígéretek szerint szabadságra mentek, hazautaztak Szlovákiába. Turanec ezredes 1942. április 25-én visszavette a szlovák seregtest vezetését.⁸⁷⁰ Turanec ezredes és társai 1941. november 28-án indultak útnak. A nagyon hideg, fagyos időjárás viszonyok miatt tíz napig tartó út során Praga AV személygépkocsijukkal először Mariupolba utaztak, majd onnan Pologi, Dnyepetrovcszk, Krivoj Rog, Umany, Kazatyin, Lemberg és Eperjes településeken keresztül jutottak haza.⁸⁷¹

November 26-án a szlovák gyalogos alakulatokat támogató tüzérütegek gránátkészletei a felére csökkentek. Az első vonalban elhelyezkedő gyalogos alakulatok szüntelenül szorgalmazták a tüzérségi támogatást, amelyet azonban nem lehetett teljesíteni, és ez az erkölcsi morál rosszabbodásához vezetett. Némileg pozitívumot jelentett, hogy a német 1. Páncéloshadserg parancsnoksága néhány gépkocsit küldött a szlovák hadosztályhoz, amelyek szvettereket, nadrágokat, bundákat, csokoládét, rumot és cigarettát hoztak.⁸⁷²

Rosztov sikertelen megtartása után a német és szlovák alakulatok is védelmre rendezkedtek be. Malár ezredes a helyzet felismerése után úgy döntött, hogy a Gyorshadosztályt az Azovi-tenger partján fogja összpontosítani. Miközben terveit próbálta megvalósítani, utasítást kapott a XIV. Páncéloshadtest parancsnokától, hogy a Gyorshadosztály, valamint az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály a Miusz folyó mögé vonuljon, ahol védelmi állásokat kellett kiépíteniük, és megakadályozniuk az ellenség esetleges ellenlökéseit. A szlovák seregtest feladata 12 km szélességű szakasz védelme volt.

⁸⁶⁷ *Mičianik* 2007. 243. o.

⁸⁶⁸ Ballay, Alojz (1905–?) szlovák vezérkari alezredes. 1941 novemberétől 1942 márciusáig a Gyorshadosztály törzsfőnöke volt. 1942 júliusától a Légierő Parancsnokság törzsfőnöke lett. 1942 szeptemberétől ideiglenesen a légierő parancsnoki tisztét is betöltötte. 1943 decemberében vezérkari ezredessé léptették elő. 1944. január 1-jétől augusztusáig a légierő parancsnoka volt. 1944. szeptember 1-jétől október 23-ig a Szlovák Köztársaság katonai és légi attaséja volt Berlinben. A háború után megfosztották – a Szlovák Köztársaság idején kapott – rendfokozataitól. 1948-ban nyugdíjazták. *Cséfalvy* 2013. 15. o.

⁸⁶⁹ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 84.

⁸⁷⁰ *Klubert* 2016. 119. o.

⁸⁷¹ *Turanec* 2012. 251. o.

⁸⁷² *Pecina* 2005. 65. o.

A védelmi állásokat a Miusz folyótól 100–600 m-re nyugatra kellett kiépíteni. December elején a hadosztály vezetése – a kapott parancs értelmében – megkezdte az átcsoportosításokat. 1941. december első felében a Gyorshadosztály 7 754 fővel (ebből 287 tiszt) rendelkezett.⁸⁷³ A hadosztály alakulatai tehát 1941–1942 telén Golodajevkától nyugatra, a Miusz folyó nyugati partján építettek ki védelmi állásokat, ahol egészen 1942 nyaráig voltak védelemben. 1942 júliusában a Gyorshadosztály részt vett a Rosztovért vívott harcokban.⁸⁷⁴

8.8. A Gyorshadosztály tevékenységének értékelése a Barbarossa hadműveletben, a veszteségek mérlege

A szlovák Gyorshadosztály a Barbarossa hadművelet során a rá bízott feladatokat (előrenyomulás, német alakulatok támogatása és biztosítása, védelmi tevékenység) teljesítette (lásd: Mellékletek, 11. számú térkép), annak ellenére, hogy a katasztrofális állapotban lévő utakon haladó gépjárművek nagy számban elhasználódtak és meghibásodtak. Az 1 404 gépjármű (904 tehergépkocsi, 220 személygépkocsi, 244 motorkerékpár) közül november 25-én a Gyorshadosztály már csupán 250 gépjárművel (228 tehergépkocsi, 17 személygépkocsi, 5 motorkerékpár) rendelkezett. A 20 löveg (4 vz. 35 ágyú, 16 vz. 30 tarack) közül csupán 6 löveg (2 ágyú, 4 tarack) volt bevethető állapotban. A 12 hegyi ágyúból 11 volt működőképes. A hadosztály üzemanyag- és lőszerhiánnyal is küszködött. A Gyorshadosztály létszáma 7 068 fő⁸⁷⁵ volt (lásd: Mellékletek, 25. számú táblázat). A katonák egészen november végéig nem kaptak melegebb öltözetet. A hőmérséklet -20 °C -ra süllyedt. A Gyorshadosztály vesztesége a körülményekre való tekintettel is minimális volt. 13 fő életét veszítette, 75 fő sérülést szenvedett. A szlovák alakulat legalább 700 szovjet foglyot ejtett, megsemmisített 1 vadászgépet és 1 tüzérüteget,

⁸⁷³ *Bystrický* 1998. 56. o.

⁸⁷⁴ *Klubert* 2016. 112–116. o. Rosztov német kézre kerülése után a szlovák seregetest déli irányban előrenyomulva a Kaukázus előterébe, Gorjacsij Kljucs térségébe érkezett. Feladata a településtől délre elterülő Psekups folyó jobb partjának biztosítása volt. 1943. január 1-jén a szovjet erők ellentámadásba mentek át a Kaukázus északi részén is. A visszavonuló szlovák katonák egy kisebb részét sikerült légi úton kimenteni, míg a többség – hajók segítségével a Kercsi-szoroson keresztül – a Krím-félszigetre került. 1943. március második felében a Melitopol térségében tartózkodó (légi úton ide került) alakulatokat a Krím-félszigetre vezényelték, hogy csatlakozzanak a hadosztály többi alakulatához. A Gyorshadosztály feladata az volt, hogy a Perekopi-földszoroson védelmi állásokat létesítsen. 1943 nyarán a Gyorshadosztályt átszervezték, és augusztus 1-jén átnevezték 1. Gyaloghadosztálynak. *Klubert* 2016. 116–123. o.

⁸⁷⁵ Más adatok szerint a Gyorshadosztály létszáma 1941. november 25-én 7 069 fő volt. *Segeš* 2015. 302. o.

valamint néhány használható gépjárművet, és több gyalogsági fegyvert zsákmányolt.⁸⁷⁶ Turanec ezredes szerint a Gyorshadosztály a számára kijelölt térségben lezajlott harcok során 19 halottat és 30 sebesültet veszített.⁸⁷⁷ A veszteségekhez hozzászámolták azt a 4 halottat is, akik egy lőszert szállító gépkocsi felrobbanása során veszítették életüket, amikor a 21. Hegyi Ágyús Üteget támadás érte.⁸⁷⁸ A Gyorshadosztály vesztesége létrehozásától 1941 végéig 84 halott, 378 sebesült (köztük voltak olyanok is, akik fagyássérülést szenvedtek), 26 eltűnt volt és 11 fő esett szovjet fogságba.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁶ *Mičianik* 2007. 243. o.

⁸⁷⁷ Jozef Pecina tanulmányában a Gyorshadosztály emberveszteségeivel kapcsolatban, a hadosztály Miusz folyó mentén történő bevetésétől egészen november 26-ig 24 halottról, 36 sebesültről és néhány tucat kezén, illetve lábán fagysérülést szenvedett katonáról tesz említést. *Pecina* 2005. 65. o. Véleményem szerint az egyes adatok azért is különböznek, mert a szerzők közül vannak, akik az elhalálozás időpontját figyelmen kívül hagyva, az elhunytakhoz számolják azokat is, akik később kórházakban, illetve az ápolás során haltak bele sérüléseikbe. A sebesülésük napját veszik figyelembe, és írásaikban elhunytként említik őket, holott akár több nappal később haltak meg. Célszerű lenne ilyen esetben utólag bejegyezni a halál beálltának későbbi időpontját. A lipoveci ütközet során elhunytak feltüntetésénél ez az alkalmazás megfigyelhető több szerző munkájában is.

⁸⁷⁸ VHA, RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9.–27. 11. 1941), s. 83.

⁸⁷⁹ *Cséfalvay* 2008. 87. o.

9. Összegzés

A Barbarossa hadművelet nem érte el célját. Az óriási veszteségek ellenére sem sikerült a Vörös Hadsereget megsemmisíteni. 1941. június 22-től december végéig a németek vesztesége 847 773 fő, míg a szovjeteké 4 473 820 fő volt.⁸⁸⁰ 1941. december 8-án Hitler elismerte terveinek kudarcát, a német alakulatoknak pedig elrendelte, hogy védelembe menjenek át, ugyanakkor december 16-i parancsában megtiltotta a visszavonulást. December 19-én von Brauchitsch lemondott a német haderő főparancsnoki tisztéről, amelyet Hitler vett át. Leváltották von Bock tábornagyot, valamint Guderian és Hoepner vezéreztetéseket is.⁸⁸¹

A szlovák gyors alakulatok – a Barbarossa hadművelet során – a rájuk bízott feladatokat kisebb-nagyobb sikerrel teljesítették. Veszteségük az élőerő tekintetében 1941 júniusától 1941 decemberéig 791 fő (174 halott, 561 sebesült, 30 fogságba esett, 26 eltűnt) volt (lásd: Mellékletek, 26. számú táblázat). 1941 júniusától 1941 decemberéig 8 könnyű harcokocsit (4 LT-35, 3 LT-38, 1 LT-40), 1 OA vz. 30 páncélgépkocsit, 2 darab 105 mm-es vz. 35 ágyút, 19 darab 100 mm-es vz. 30 tarackot, minimum 12 darab páncéltörő ágyút és legkevesebb 2 darab géppuskát veszítettek.⁸⁸² A lövegek egy részét nem az ellenség semmisítette meg, hanem a szállítás során szenvedtek károsodást, illetve használódtak el. A gyors alakulatok mozgékonyosságát, valamint a fegyver és az utánpótlás szállítását biztosító gépjárművek többsége elsősorban a katasztrófális állapotban lévő utakon való közlekedés során vált használhatatlanná (és javításra szorult), nem pedig az ellenség tüze által semmisült meg. A tehergépkocsik közül legkevesebb 29 darabot, a személygépkocsik közül pedig minimum 2 darabot az ellenség semmisített meg. A Barbarossa hadművelet során a szlovák gyors alakulatok gépjármű-állományából – a megsemmisítettekkel együtt – több mint 703 tehergépkocsi, 205 személygépkocsi és több mint 239 motorkerékpár szenvedett károsodást, vagy vált teljesen használhatatlanná.

A keleti fronton résztvevő alakulatok katonai erejét figyelembe véve már az is megfigyelhető, hogy a szlovák politikai és katonai vezetés sem számolt komoly katonai

⁸⁸⁰ Szabó – Számvéber [2002]. 48. o.

⁸⁸¹ Ránki 1973. 120. o.

⁸⁸² Megjegyzés: Összehasonlításképpen a szlovák gyors alakulatokkal – a jóval nagyobb létszámú és komolyabb harci cselekményekben részt vevő – magyar Gyorshadtest 1941. évi vesztesége a hadműveletek négy hónapja alatt mintegy 3 730 fő (elesett, sebesült, hadifogságba esett) volt. A seregetest harci tevékenysége és az előrenyomulás során a katasztrófális utakon, valamint a rossz időjárás viszonyok közepette kisharcokocsijainak 100 %-át, könnyű harcokocsijainak mintegy 80 %-át veszítette el, továbbá 30 repülőgép, 28 különféle tüzérségi löveg és számos gépjármű semmisült meg. Szabó – Számvéber [2002]. 23–24. o.

jelenléttel, ezért a szlovák alakulatok részvétele csupán szimbolikus jellegű volt. A német dokumentumokból az is kiderül, hogy az OKW nem tulajdonított nagyobb jelentőséget a szlovák katonai részvételnek a keleti hadszíntéren. Ez érthető is, hiszen egy éppen csak létrejött kis lélekszámú, 2,6 millió lakosú államalakulat frissen létrehozott hadereje nyilvánvalóan nem képviselhetett komoly katonai erőt. Említésre méltó az a tény is, hogy a szlovák haderő Németország szövetségeseiként elsőként és egyedülként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban, amely során három hadosztályt és egy gyorscsoportot a lengyel–szlovák határhoz vezényeltek, sőt a hadjáratban két hadosztály és a gyorscsoport is bevetésre került, míg a harmadik seregtest biztosította a támadó alakulatokat. A mobilizáció során kétszer annyi embert mozgósítottak, mint a Szovjetunió elleni hadba lépés idején. 1939 szeptemberében a szlovák haderő teljes létszáma 148 113 fő, míg 1941 júliusában 90 533 fő volt.⁸⁸³

Szlovákia számára elsősorban határainak védelme volt az elsődleges. Ezek a gyors alakulatok létszámban jóval alulmaradtak a többi szövetségeshöz, így a magyar, vagy akár a román erőkhöz képest is, igaz nem is rendelkezett a szlovák állam nagy létszámú és fegyverzetű haderővel. A gyors alakulatok közül a Gyorscsoport és a Gyorsdandár rendelkezett csupán könnyű harckocsikkal, ugyanis a Gyorshadosztályt 1941-ben nem fegyverezték fel ezekkel a páncélosokkal. Čatloš tábornok parancsot adott, hogy ezek a harckocsik térjenek vissza Szlovákiába. A Gyorshadosztály felfegyverzését illetően nézeteltérés alakult ki Čatloš tábornok és Turanec ezredes, a hadosztály parancsnoka között. Előbbi azon a véleményen volt, hogy a szlovák Gyorshadosztály miután legyengül, majd a német katonai vezetés engedélyével kivonják a keleti frontról, és a katonákat, illetve a megmaradt fegyverzetet hazaszállítják Szlovákiába. A nemzetvédelmi miniszter túl értékesnek tartotta a könnyű harckocsik esetleges elvesztését is. Turanec ezredes ezzel szemben hadosztályának minél komolyabb felfegyverzését szorgalmazta. Nyilvánvalóan mint a seregtest parancsnoka a helytállásra és a meghatározott feladatokat magas szintű teljesítésére helyezte a hangsúlyt. A szlovák gyors alakulatok 100 mm-es tarackokkal, és különösen a 105 mm-es ágyúkkal felfegyverzett tüzérségei hatékonyak és jól szervezettek voltak. A német alakulatok több esetben is igénybe vették a szlovák tüzérség támogatását, és elismerően nyilatkoztak a teljesítményükkel kapcsolatban. A szlovák gyalogság teljesítménye az adott helyzettől és felszereléstől is függött, de igyekeztek helytállni. A Gyorsdandár némely tisztje viszont csalódást okozott, akik nem mutattak jó példát

---

⁸⁸³ Klubert 2016. 62–63., 95. o.

katonáiknak, sőt mondhatni magukra hagyták őket. Ezekről a tisztekről később Turanec ezredes is említést tesz naplójában. Pilfousek ezredesnek (a Gyorsdandár parancsnoka) a lipoveci ütközet során meghozott elhamarkodott döntése – miszerint a települést elfoglalták, holott annak biztosítása nem történt meg– szintén kudarc volt. Külön említést érdemelnek a szlovák utászalakulatok, amelyek kiválóan teljesítettek. Jelen voltak az ellenséges kiserődök semlegesítésénél, részt vettek a Kijev környéki harcokban, amikor a Dnyeper folyón segítették a német csapatok átkelését, továbbá több esetben sikeres aknamentesítést, útjavítást hajtottak végre.

A szlovák katonák – így a gyors alakulatok katonáinak és tisztjeinek – képzettsége terén hiányosságok mutatkoztak. A „Schutzvertrag“ megkötése után a német katonai jelenlét egyre gyakoribb és nagyobb befolyással bíró lett Szlovákiában. A Német Katonai Küldöttség számos esetben segítséget nyújtott a szlovák katonák és tisztek képzésében. Különösen a tüzéalakulatoknál volt szükség erre. Természetesen a folyamatos gyakorlatozás a későbbiekben meghozta a gyümölcsét, és mind a katonák, mind pedig a tisztek gyorsabban, illetve ésszerűen reagáltak a hirtelen kialakult helyzetekben, és igyekeztek hatékonyan, valamint gyorsan megoldani a felmerülő problémákat.

A gyors alakulatok katonáinak többsége lelkesedés nélkül, kedvtelenül indult háborúba a Szovjetunói és népei, különösen a oroszok, a nagy „szláv testvér“ ellen. Később azonban az NKVD által elkövetett gyilkosságok látványa sokuk esetében változtatott az eddigi véleményükön, és a bolsevizmus elleni harc motiválta őket, legalábbis a háború első két esztendejében. 1943-ban azonban a szovjet sikerek hatására a szlovák alakulatok körében egyre nőtt a dezertálások⁸⁸⁴ száma.

A szlovák katonák a keleti hadszíntéren 1941-ben különböző típusú feladatokat láttak el, különböző típusú harcokban vettek részt, különféle időjárási és terepviszonyok közepette harcoltak, előrenyomultak, védelemben voltak, más harcoló alakulat támogatását látták el, biztosító tevékenységet folytattak. A Barbarossa hadművelet során a szlovák gyors alakulatok katonái vasbetonból készült kiserődöket foglaltak el a San folyó mentén, a lipoveci ütközet után a Kijev környéki harcokban vettek részt, ahol biztosították a német csapatok átkelését, majd a Miusz folyó mentén alakítottak ki védelmi állásokat. Az egyes alakulatok harctéri teljesítménye elsősorban a katonák erkölcsi moráljától függött, amelyet

---

⁸⁸⁴ A dezertálások száma 1943 közepén egyre nőtt különösen a Biztosító Hadosztály katonáinak körében, ezért az alakulat akkori parancsnoka, Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes június 10-én statáriumot rendelt el. A dezertőrökre automatikusan halálbüntetést szabtak ki. VHA, ZD, I/26, Veliteľstvo ZD, Rozkaz č. 72, 9. jún 1943.

pedig a különféle körülmények, a sikerek és kudarcok határoztak meg. A szlovák katonák erkölcsi morálja ingadozó volt, de összességében véve megfelelő. Az erkölcsi morál fenntartásában fontos szerepet játszott a katonák kiképzése, a megfelelő fizikai ellátás (élelem, fegyverzet, felszerelés), a tisztaság és a lelki, mentális egészség fenntartása. A katonák között gondot okozott, hogy sokan közülük nem szívték a Hlinka-gárdistákat. A Hlinka-gárda többször is megpróbálta a viszonyt javítani. A nem gárdista katonák ugyanis az árjásítás révén haszonleső, nyereszkedő személyeknek tartották a Hlinka-gárda tagjait, akikben az elkobzott zsidó vagyon révén meggazdagodókat látták. A Hlinka-gárda Főparancsnoksága azt is szorgalmazta, hogy a szlovák katonai alakulatoknál minél több gárdista legyen.⁸⁸⁵

A szlovák katonák viszonya szövetségeseihez 1941-ben különböző volt. A szlovákok és németek közötti viszony 1941-ben még korrektnek tekinthető, ugyanakkor – főleg a DHM részéről – több alkalommal is elhangzottak kritikák, negatív vélemények is. Kezdetben a szlovák katonák elismerték, és csodálták a német sikereket, a német hadigépezetet, és a német katonák fegyelmét. A következő években a köztük lévő viszony megromlott. A szlovák–román kapcsolatokat a valódi szövetségesek közötti viszony határozta meg, ugyanis összekötötte őket az, hogy mindketten területeket veszítettek, amelyek Magyarországhoz kerültek. Valójában a legfőbb közös ellenségük a szintén német szövetséges Magyarország volt. Ebből kifolyólag a szlovák–román viszony 1941-ben jónak tekinthető. Az olaszokkal szembeni viszony átlagos volt. Kontaktusra csupán 1941–1942-ben került sor a katonák között. Az olasz alakulatok nem keltettek nagy benyomást a szlovák katonákra. Szerintük az egyenruhájuk nevetségesen díszes volt, amely olyan benyomást keltett bennük, mint akik nem harcolni jöttek, hanem csak szórakozni. A finnekkel való kapcsolat megfelelő volt, ugyanis csupán 1941–1942 fordulóján kerültek kapcsolatba, amikor az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály finn önkénteseivel találkoztak a Miusz folyó mentén. Csodálták a finn katonák bátorságát.⁸⁸⁶

A szlovák és magyar katonák közötti viszonyt nagyban befolyásolták az 1938-as és 1939-es események. Az 1. bécsi döntés, az 1939. márciusi magyar–szlovák fegyveres konfliktus és a két állam közti csatározások nemcsak a két állam katonái közötti hangulatot határozták meg, hanem a szlovákiai magyarságra is befolyással voltak. Ebből kifolyólag ez konkrétan érintette a szlovák alakulatoknál szolgálatot teljesítő magyar nemzetiségű katonákat is. Esterházy János, a szlovák parlament magyar képviselője 1941. július 10-én

⁸⁸⁵ *Sokolovič* 2009A. 321–323. o.

⁸⁸⁶ *Mičianik* 2012. 325., 336., 348., 350. o.

levélben fordult Tiso köztársasági elnökhöz a magyarellenes tevékenységekkel kapcsolatban. Egyrészt a katonák által is énekelt magyargyalázó énekek beszüntetését szorgalmazta. A szlovák kormány vezetése július 31-én adott választ a Tisohoz írt levélre és Esterházy július 22-én elmondott parlamenti beszédére, amelyben néhány panaszát elismerte, de a többit a reciprocitás (kölsönösség, viszonyosság) elvére⁸⁸⁷ hivatkozva elutasította.⁸⁸⁸ A szlovák és a magyar katonák közötti szövetségesi kapcsolat ezért hűvös volt. A szlovákok és a szövetségeseik között fenntartott kapcsolatok közül a magyarokkal volt a legrosszabb a viszony.

A levéltári iratanyagok kutatása során új adatok, megközelítések kerültek napvilágra, így a korábban megjelentetett tanulmányok és könyvek tartalmát bővíteni, illetve pontosítani kellett. Több esetben az elnevezések, statisztikai adatok is változtak. Az egyes történészek kutatásai között is vannak eltérések, különösen az alakulatok létszámának és fegyverzetének tekintetében, amelyeket már az adatok közlésekor említettem és pontosítottam. A doktori értekezésem megírásakor felhasznált levéltári források több mint 98 %-a, a hasznosított szakirodalomnak pedig több mint 90 % volt szlovák, illetve kisebb mértékben cseh nyelvű.

A szlovák alakulatok keleti fronton folytatott részvételével és tevékenységével legnagyobb mértékben Pavel Mičianik szlovák történész–hadtörténész foglalkozott munkáiban. Disszertációm túlmutat Mičianik 2007-ben megjelent könyvénel, ugyanis szélesebb szakirodalmon és levéltári forrásbázison alapszik. Egyrészt Mičianik munkájánál később megjelent jelentős szakirodalmat, több mint 30 könyvet és tanulmányt is felhasználtam, amelyet a szlovák történész nem hasznosíthatott. Természetesen az általános fejezeteknél magyar nyelvű szakirodalmat is igénybe vettem, az egyes katonai fogalmak magyarozatánál pedig a *Magyarország a második világháborúban* című lexikont is alkalmaztam.

Másrészt a levéltári források tekintetében olyan iratokat is felhasználtam, amelyekre Mičianik egyáltalán nem hivatkozott. Ilyen volt például a 11. Tüzérezred I. Tüzérosztály 2. Tüzérütegének kézzel írt hadinaplója. Turanec ezredes és az 1. Hadosztály hadinaplóját, valamint az 55 elnevezésű fond iratainak egy részét a szlovák történész is hasznosította, ugyanakkor a doktori értekezésemben ezekből a levéltári iratokból olyan részeket (pl. a Gyorshadosztály alakulatainak kiképzése) is felhasználtam, több esetben akár idézetek

---

⁸⁸⁷ A szlovák alkotmány 95. paragrafusában így rögzítették a reciprocitás elvét: „A nemzetiségi csoport alkotmányban foglalt jogai csak annyiban érvényesek, amennyiben ugyanazokat a jogokat élvezzi az illető nemzetiségi csoport anyaországának területén lako szlovák kisebbség is.” *Janek* 2009. 99. o.

⁸⁸⁸ *Janek* 2009. 199–201. o.

formájában, amelyet Mičianik nem. A szerző munkájából hiányzik a szlovák gyors alakulatok német szempontok szerinti bemutatása is, ugyanis nem hasznosítja a német dokumentumokat, sőt a Nižňanskýék által 2011-ben kiadott forráskiadvány és Baka 2019-es munkája nem is állhatott rendelkezésére. Mičianik a szlovák gyors alakulatok tevékenységét jobb színben mutatja be, mint amilyen a valóságban volt, ugyanis a német vezetés és a DHM már 1941-ben nemcsak pozitív véleményt, hanem negatív kritikákat is megfogalmazott a szlovák gyors alakulatok katonáinak és tisztjeinek irányába, különösen a lipoveci ütközet után. A szlovák–német viszony sem volt olyan jó, mint amennyire a szlovák történész feltünteti, hanem ez a kapcsolat inkább fegyverbarátságnak tekinthető.

Magyarországon a szlovák alakulatok második világháborús tevékenységével mélyrehatóbban eddig még nem foglalkoztak. Ezért a kutatásaimban feltárt új ismeretek gyarapíthatják a második világháború keleti hadszínterén történtek mélyebb megismerését, egyúttal lehetőséget adnak a második világháborúban harcoló és egyéb tevékenységet (műszaki, biztosító stb.) folytató honvéd alakulatokkal való összehasonlításra. Ez különösképpen a szlovák gyors alakulatoknak a magyar Gyorshadtesttel történő összehasonlításban mutatkozhat meg. A különbségek és a hasonlóságok jól kirajzolódnak például egy szlovák és egy honvéd hadosztály létszámának, szervezeti felépítésének, a fegyverzet mennyiségének, minőségének stb. összehasonlításakor.

A kutatásaim során olyan szlovák levéltári anyagokat (a fentiekben már említettem) is felhasználtam, amelyekre még szlovák történészek, hadtörténészek sem hivatkoztak munkáikban. A Gyorshadosztály iratanyaga nagy mennyiséget ölel fel, amelyből én – a terjedelmi korlátok miatt – csupán az 1941-es évre vonatkozókat használhattam fel.

10. Felhasznált források és feldolgozások

10.1. Források

10.1.1. Levéltári források

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest

Fondfőcsoport: Országos Katonai Hatóságok

Fondcsoport: M. kir. honvéd vezérkar főnöke

Fond: VKF 2. osztálya 1939–1945

Vojenský historický archív, Bratislava (Hadtörténelmi Levéltár, Pozsony)

Fondfőcsoport: Archívne fondy slovenskej armády v rokoch 1939–1945 (A szlovák haderő levéltári fondjai 1939–1945 között)

Fondcsoport: Ministerstvá Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945 (A Szlovák Köztársaság minisztériumai 1939–1945 között)

Fond: Ministerstvo národnej obrany 1939–1945
(Nemzetvédelmi Minisztérium 1939–1945 között)

Fondcsoport: Vyššie veliteľstvá (Magasabb Parancsnokságok)

Fond: Veliteľstvo armády (Haderő Parancsnoksága)

Fond: Veliteľstvo Bernolák (Bernolák Parancsnokság)

Fond: Rýchla divízia a jej podriadené jednotky
(Gyorshadosztály és alárendelt egységei)

Fond: Zaisťovacia divízia a jej podriadené jednotky (Biztosító hadosztály és alárendelt egységei)

Fond: 55

10.1.2. Naplók, visszaemlékezések, emlékiratok

Bagramjan 1973. – *Bagramjan, Ivan Hrisztoforovics*: Így kezdődött a háború. Zrínyi Katonai Kiadó–Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Bagramjan 1979. – *Bagramjan, Ivan Hrisztoforovics*: Így győztünk. Zrínyi Katonai Kiadó–Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Belko 1965. – *Belko, Jozef*: Zápiskník z Východného frontu. I. vydanie. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, 1965.

Hirner 1986. – *Hirner, Anton*: Boje za frontom. II. vydanie. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava, 1986.

Padžev 1982. – *Padžev, M. G.*: V prvej i druhej línii. Pohraničníci vo vojne. I. vydanie. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava, 1982.

Peněžko 2010. – *Peněžko, G. I.*: Psáno na tanku. Naše Vojsko, Praha, 2010.

Turanec 2012. – *Turanec, Jozef*: Pramene obrany. Pamäti generála Jozefa Turanca. I. vydanie. Múzeum Slovenského národného povstania, Banská Bystrica, 2012.

10.1.3. További publikált források

Cincík – Doránský 1943. – *Cincík, Jozef – Doránský, Ján*: Od Tatier po Kaukaz. Bratislava, 1943.

Lacko 2009. – *Lacko, Martin (ed.)*: Dotyky s bolševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940–1941. Bratislava, 2009.

Nižňanský 2011. – *Nižňanský, Eduard a kol.*: Slovensko-nemecké vzťahy 1941–1945 v dokumentoch II. Od vojny proti ZSSR po zánik Slovenskej republiky v roku 1945. Slowakisch-deutsche Beziehungen 1941–1945 in Dokumenten II. Vom Krieg gegen die UdSSR bis zum Untergang der Slowakischen Republik im Jahr 1945. UNIVERSUM-EU, s. r. o., Prešov, 2011.

10.2. Feldolgozások

Andaházi Szeghy 2009 – *Andaházi Szeghy Viktor*: A magyar királyi I. gyorshadtest 1941. évi ukrajnai hadműveletei. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2009.

Andrejev – Bagramjan – Barbasin 1964–1967. – *Andrejev, P. P. – Bagramjan, I. H. – Barbasin, I.P.*: A nagy honvédő háború története 1941–1945. I–VI. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964–1967.

Axworthy 2002. – *Axworthy, Mark W.*: Axis Slovakia. Hitler's Slavic Wedge 1938–1945. New York, 2002.

Baka 2006. – *Baka, Igor*: Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2006.

<http://sk.gwendolynvanaggelen.xyz/download/rNxZBAAACAAJ-slovenska-republika-a-nacisticka-agresia-proti-polsku> (A letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

Baka 2008. – *Baka, Igor*: Účasť Slovenskej republiky v prvej fáze vojny proti ZSSR z pohľadu nemeckých vojenských orgánov. *Vojenská história*, 12. (2008) č. 3. 47–65. s.

Baka 2010. – *Baka, Igor*: Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939–1940. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2010.

Baka 2019. – *Baka, Igor*: Slovenská armáda vo vojne proti Sovietskemu zväzu a slovensko-nemecké vzťahy 1941–1945. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2019.
<https://www.vhu.sk/data/att/f4d/15684.555dfe.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 02. 14.)

Baka – Cséfalvay 2015. – *Baka, Igor – Cséfalvay, František – Kralčák, Peter – Maskalik, Alex – Syrný, Marek*: Slovensko a Slováci vo víre druhej svetovej vojny. Vojenské dejiny Slovenska 1939–1945 slovom a obrazom. Bratislava, 2015.

Baka – Cséfalvay – Kralčák 2011. – *Baka, Igor – Cséfalvay, František – Kralčák, Peter a kol.*: Ferdinand Čatloš–vojak a politik (1895–1972). Bratislava, 2011.

Baka – Meško 2010. – *Baka, Igor – Meško, Marek*: Vstup slovenských vzdušných zbraní do vojny proti ZSSR v hláseniach Nemeckej leteckej misie. *Vojenská história*, 14. (2010) č. 1. 94–114. s.

Beevor [2013]. – *Beevor, Antony*: A második világháború. Gold Book, [Debrecen], [2013].

Bognár 1996A. – *Bognár Zalán*: Antonescu, Ion. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 26–27. o.

Bognár 1996B. – *Bognár Zalán*: Hlinka Gárda. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 164. o.

Bognár 1996C. – *Bognár Zalán*: Szlovákia. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 403. o.

Bognár 1996D. – *Bognár Zalán*: Tiso, Jozef. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 430–431. o.

Bombay – Gyarmati – Turcsányi 1999. – *Bombay László – Gyarmati József – Turcsányi Károly*: Harckocsik 1916-tól napjainkig. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1999.

Bonhardt 1996A. – *Bonhardt Attila*: BM sorozatvetők. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 47. o.

Bonhardt 1996B. – *Bonhardt Attila*: Bombázó- és szállító-repülőgépek. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 492–493. o.

Bonhardt 1996C. – *Bonhardt Attila*: BT harcokcsik. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 54. o.

Bonhardt 1996D. – *Bonhardt Attila*: Fi–156. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 114. o.

Bonhardt 1996E. – *Bonhardt Attila*: Hadtest. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 148–149. o.

Bonhardt 1996F. – *Bonhardt Attila*: Harckocsik és rohamlövegek: Harckocsik és rohamlövegek technikai adatai. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 487–488. o.

Bonhardt 1996G. – *Bonhardt Attila*: Ju–87. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 194. o.

Bonhardt 1996H. – *Bonhardt Attila*: T–26. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 420. o.

Bonhardt 1996I. – *Bonhardt Attila*: Vadász- és csatarepülőgépek. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 490–491. o.

Bonhardt – Sárhidai – Winkler 1992. – *Bonhardt Attila – Sárhidai Gyula – Winkler László*: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.

Borus 1996A. – *Borus József*: Fretter-Pico, Maximilian. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 118. o.

- Borus* 1996B. – *Borus József*: Guderian, Heinz. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 130. o.
- Borus* 1996C. – *Borus József*: Halder, Franz. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 150–151. o.
- Borus* 1996D. – *Borus József*: Löhr, Alexander. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 258. o.
- Borus* 1996E. – *Borus József*: OKH. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 335. o.
- Borus* 1996F. – *Borus József*: OKW. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 336. o.
- Borus – Ságvári – Sárhidai* 1996. – *Borus József – Ságvári György – Sárhidai Gyula*: Rendfokozatok a II. világháború alatt. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 499–520. o.
- Bystrický* 1998. – *Bystrický, Jozef*: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. *Vojenská história*, 2. (1998) č. 2. 39–61. s.
- Bystrický* 2001. – *Bystrický, Jozef*: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. *Vojenská história*, 5. (2001) č. 1. 40–65. s.
- Bystrický* 2003. – *Bystrický, Jozef*: Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. *Vojenská história*, 7. (2003) č. 3. 54–74. s.
- Bystrický* 2004. – *Bystrický, Jozef*: 1. pešia divízia po bojoch pri Kachovke, jej reorganizácia a odzbrojenie 1. technickej divízie. *Vojenská história*, 8. (2004) č. 4. 66–84. s.
- Bystrický – Čaplovič – Purdek – Štaigl* 2008. – *Bystrický, Jozef – Čaplovič, Miloslav – Purdek, Imrich – Štaigl, Jan*: Ozbrojené sily Slovenskej republiky. História a súčasnosť. 90 rokov: 1918-2005. Druhé doplnené vydanie. Bratislava, 2008.
- Carell* 1968. – *Carell, Paul*: Unternehmen Barbarossa. Bis vor Moskaus Tore. Verlag Ullstein OmbH, Frankfurt/M–Berlin, 1968. <https://pdfslide.net/documents/carell-paul-unternehmen-barbarossa-band-1-bis-vor-moskaus-tore-1968.html> (A letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

- Carell 2010. – *Carell, Paul*: Válka v Rusku. NAŠE VOJSKO, Praha, 2010.
- Čierna–Lantayová 2003. – *Čierna–Lantayová, Dagmar*: Ruský faktor v geopolitických úvahách o Slovensku (august 1939 – február 1941). In: Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15.–16. októbra 2002. Bratislava, 2003, 157–171. s.
- Clark 1965. – *Clark, Alan*: Barbarossa: The Russian–German Conflict 1941–1945. London, 1965.
- Čopey 2013. – *Čopey, Bruno*: Sovietski horskí strelci pri Lipovci 1941. *Vojenstvo. Bitky a bojiská modernej histórie*, I. (2013) č. 3. 16–21. s.
- Cséfalvay 2008. – *Cséfalvay, František – Baka, Igor – Katreba, Zoltán – Klubert, Tomáš – Korček, Ján – Šimunič, Štefanský*: Vojenské dejiny Slovenska. V. zv. 1939–1945. Bratislava, 2008.
- Cséfalvay 2013. – *Cséfalvay, František a kol.*: Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945. Vojenský historický archív, Bratislava, 2013. <http://www.vhu.sk/data/files/568.pdf> (A letöltés ideje: 2021. 02. 19)
- Cséfalvay – Púčik 2000. – *Cséfalvay, František – Púčik, Miloslav (eds.)*: Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29–31. mája 2000. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2000.
- Cservenka 2019A. – *Cservenka Ferdinánd*: A szlovák Gyorscsoport első harci bevetése a „Barbarossa“ hadműveletben: A Wojtkowa környéki harcok. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019) 4. sz. 134–145. o.
- Cservenka 2019B. – *Cservenka Ferdinánd*: A szlovák Gyorscsoport Zaľuž környéki harcai. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019) 6. sz. 127–138. o.
- Cservenka 2019C. – *Cservenka Ferdinánd*: A lipoveci ütközet első szakasza. A szlovák Gyorsdandár támadása Lipovec ellen. *KRE-Dit (A KRE-DOK online tudományos folyóirata)*, (2019) 2. sz. 1–23. o. www.kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-lipoveci-utkozet-elso-szakasza/ (A letöltés ideje: 2021. 03. 10.)
- Cservenka 2019D. – *Cservenka Ferdinánd*: A lipoveci ütközet második, befejező szakasza. A szovjet 44. hegyi lövészadosztály ellenlökése, és Lipovec német kézre kerülése. *KRE-Dit (A KRE-DOK online tudományos folyóirata)*, (2019) 2. sz. 1–16. o. www.kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-lipoveci-utkozet-masodik-befejezo-szakasza/ (A letöltés ideje: 2021. 03. 10.)
- Cservenka 2020A. – *Cservenka Ferdinánd*: A szlovák Gyorsadosztály létrehozása és részvétele a Kijev környéki harcokban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 133. (2020) 2. sz. 275–

300. o.

Cservenka 2020B. – *Cservenka Ferdinánd*: A Szlovák Köztársaság hadba lépése a Szovjetunió ellen. *Hitel*, XXXIII. (2020) 8. sz. 81–90. o.

Cservenka 2021. – *Cservenka Ferdinánd*: A szlovák haderő helyzete a Szovjetunió elleni hadba lépés előtt. *Honvédségi Szemle*, 149. (2021) 1. sz. 116–132. o.

Fiamová – Hlavinka – Schvarc 2014. – *Fiamová, Martina – Hlavinka, Ján – Schvarc, Michal a kol.*: Slovenský štát 1939–1945. Bratislava, 2014.

Forty 2006. – *Forty, George*: Tankok világenciklopédiája. Budapest, 2006.

Francev – Kliment 2004. – *Francev, Vladimír – Kliment, Charles K.*: Československá obrněná vozidla 1918–1948. Praha, 2004.

Gosztonyi 1976. – *Gosztonyi, Peter*: Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen im Ostfeldzug. Econ-Verlag, Düsseldorf, Wien, 1976.

Halberstadt 2003. – *Halberstadt, Hans*: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja, Debrecen, 2003.

Hingyi 1996. – *Hingyi László*: Páncélvonatok. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 351–352. o.

Hlavička 2020. – *Hlavička, Lubomír*: Národnostní menšiny ve Slovenské armádě mezi březnem 1939 a červnem 1941. *Vojenská historie*, 24. (2020) č. 1. 110–135. s.

Hoensch 2001. – *Hoensch, Jörg Konrad.*: Slovensko a Hitlerova východná politika. Bratislava, 2001.

Hradská – Kamenec 2015. – *Hradská, Katarína – Kamenec, Ivan a kol.*: Slovenská republika 1939–1945. Veda, Bratislava, 2015.

Janek 2009. – *Janek István*: Szlovák–magyar kapcsolatok 1939–1944. Doktori disszertáció. Pécs, 2009. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16131/janek-istvan-phd-2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2021. 02. 24.)

Jašek – Kinčok – Lacko 2013. – *Jašek, Peter – Kinčok, Branislav – Lacko, Martin*: Slovenskí generáli 1939–1945. Ottovo nakladatelství. Praha, 2013.

Kamenec 1992. – *Kamenec, Ivan*: Trauma. Az első Szlovák Köztársaság (1939–1945). Aura Kiadó, Budapest, 1992.

Kamenec 2008. – *Kamenec, Ivan*: Slovenský štát v obrazoch (1939–1945). Ottovo nakladatelství, Praha, 2008.

Katreba 2000A. – *Katreba, Zoltán*: Vojenské a politické kroky predchádzajúce vstupu Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu v roku 1941. *Vojenská história*, 4.

(2000) č. 2. 36–56. s.

Katreba 2000B. – *Katreba, Zoltán*: „Skrytá” mobilizácia na Slovensku v roku 1941. *Vojenská história*, 4. (2000) č. 3–4. 87–99. s.

Katreba 2003. – *Katreba, Zoltán*: Využitie slovenského územia pre nástup nemeckých vojsk proti Sovietskemu zväzu v roku 1941. In: Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15.–16. októbra 2002. Bratislava, 2003, 144–156. s.

Keegan 1971. – *Keegan, John*: Barbarossa: invasion of Russia, 1941. London, 1971.

Keegan 2003. – *Keegan, John*: A második világháború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. https://kupdf.net/download/john-keegan-a-m-aacute-sodik-vil-aacute-gh-aacute-bor-uacute_5af9ff4fe2b6f501147de517_pdf (A letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

Kliment – Nakládal 2003. – *Kliment, Charles K. – Nakládal, Břetislav*: Slovenská armáda 1939–1945. Naše Vojsko, Praha, 2003.

Klubert 2001. – *Klubert, Tomáš*: Bitka pri Lipovci. Rigorózna práca, Univerzita Komenského v Bratislave, 2001.

Klubert 2003. – *Klubert, Tomáš*: Boj pri Lipovci. *Vojenská história*, 7. (2003) č. 1. 15–35. s.

Klubert 2016. – *Klubert, Tomáš*: Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom. Ústav pamäti národa–Perfekt, Bratislava, 2016.

Kováč 2011. – *Kováč, Dušan*: Szlovákia története. Kalligram, Pozsony, 2011.

Kováts – Lugosi – Nagy – Sárhidai 1988. – *Kováts Zoltán – Lugosi József – Nagy István – Sárhidai Gyula*: Tábori tüzérség. Típuskönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.

Kováts – Nagy 1986. – *Kováts Zoltán – Nagy István*: Kézi lőfegyverek. Típuskönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.

Kralčák 2014. – *Kralčák, Peter*: Pracovné jednotky slovenskej armády 1939–1945. Bratislava, 2014.

Kiss 1996. – *Kiss István Géza*: Molotov-koktél. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 304. o.

Lacko 2005. – *Lacko, Martin*: Prípád poručíka Antona Hirnera a spol. (O jednom mýte slovenskej vojenskej historiografie). In: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14.–15. apríla 2005. Banská Bystrica, 238–248. s.

Lacko 2008. – *Lacko, Martin*: Slovenská republika 1939–1945. Bratislava, 2008.

- Lugosi* 1996. – *Lugosi József*: Géppuska és golyószóró. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 125–126. o.
- Marijna* 2011. – *Marijna, Valentina, V.*: Slovensko (1939–1945) v dokumentoch ruských archívov. *Vojenská história*, 14. (2011) č. 3. 142–156. s.
- Mičianik* 2004. – *Mičianik, Pavel*: Slovenská Rýchla skupina v začiatocnej fáze operácie Barbarossa. *Vojenská história*, 8. (2004) č. 4. 47–65. s
- Mičianik* 2005. – *Mičianik, Pavel*: Sformovanie Rýchlej divízie a jej nasadenie do bitky o Kyjev. In: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14.–15. apríla 2005. Banská Bystrica, 2005. 181–210. s.
<https://www.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=567> (A letöltés ideje: 2021. 02. 25.)
- Mičianik* 2007. – *Mičianik, Pavel*: Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu I. 1941–1944. V operácii Barbarossa. Dali-BB, Banská Bystrica, 2007.
- Mičianik* 2008. – *Mičianik, Pavel*: Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu II. 1941–1944. Zaisťovacia divízia a železniční pionieri. Dali-BB, Banská Bystrica, 2008.
- Mičianik* 2009. – *Mičianik, Pavel*: Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu III. 1941–1944. Rýchla divízia. Dali-BB, Banská Bystrica, 2009.
- Mičianik* 2012. – *Mičianik, Pavel*: Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu IV. 1941–1944. 1. pešia divízia. Slovenský vojak. Dali-BB, Banská Bystrica, 2012.
- Nádori* 2016. – *Harcokcsik és páncélozott járművek 1900–1945*. Szerk. *Nádori Attila*. Ventus Libro Kiadó, [Budapest], 2016.
- Nagy* 1989. – *Nagy István*: Ágyúk, tarackok, aknavetők. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
- Nižňanský – Tulkisová* 2007. – *Nižňanský, Eduard – Tulkisová, Jana*: Pôsobenie Nemeckej vojenskej komisie na Slovensku v roku 1939. *Vojenská história*, 11. (2007) č. 4. 36–60. s.
- Pecina* 2005. – *Pecina, Jozef*: Poľné delostrelectvo rýchlej divízie 1941–1942 (Od Kyjeva po Mius). *Vojenská história*, 9. (2005) č. 1. 56–73. s.
- Pecina* 2006. – *Pecina, Jozef*: Poľné delostrelectvo rýchlej divízie 1942–1943 (Od Rostova po ústup na Krym). *Vojenská história*, 10. (2006) č. 1. 57–76. s.
- Pejčoch – Pejs* 2005.– *Pejčoch, Ivo – Pejs, Oldřich*: Obrněná technika 6. Střední Evropa 1919–1945. (II. část). Praha, 2005.
- Pejs* 2004. – *Pejs, Oldřich*: Slovenská armáda a sovětští váleční zajatci v létě 1941. *Vojenská*

história, 8. (2004) č. 4. 30–46. s.

Pejs 2009. – *Pejs, Oldřich*: Válečný zajatci, partyzáni, a civilní obyvatelstvo ve vybraných rozkazech slovenských velitelů na východní frontě (1941–1943). *Vojenská história*, 13. (2009) č. 1. 74–85. s.

Purdek 2013. – *Purdek, Imrich*: Vojenská symbolika prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945 v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexilológie. *Vojenská história*, 17. (2013) č. 1. 119–163. s.

Purdek – Zeližňák 2006. – *Purdek, Imrich – Zelizňák, Peter a kol.*: Vojenská symbolika Slovenskej republiky. Vojenské zástavy, rovnošaty, hodnosti, vyznamenania, znaky a odznaky. Bratislava, 2006.

Rajninec 1997. – *Rajninec, Juraj*: Slovenské letectvo. I. zväzok 1939–1944. Magnet-Press, Bratislava, 1997.

Ránki 1973. – *Ránki György*: A második világháború története. Gondolat, Budapest, 1973.

Sárhidai 1996. – *Sárhidai Gyula*: Szlovák-magyar összecsapások. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 402. o.

Segeš 2007. – *Segeš, Vladimír a kol.*: Slovensko–Vojenská kronika. Bratislava, 2007.

Segeš 2015. – *Segeš, Vladimír – Dangl, Vojtech – Čaplovič, Miloslav – Bystrický, Jozef – Štaigl, Jan – Štefanský, Michal – Purdek, Imrich*: Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov. Ottovo nakladatelství, Praha, 2015.

Sekáč 2021. – *Sekáč, Michal*: Zahraničná politika Ferdinanda Ďurčanského. Bakalárska diplomová práca. Brno, 2013. https://is.muni.cz/th/fermh/BP_Sekac_final.pdf (A letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

Sipos 1996A. – *Sipos Péter*: GRU. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 130. o.

Sipos 1996B. – *Sipos Péter*: NKVD. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 329. o.

Sipos 1996C. – *Sipos Péter*: Ribbentrop, Joachim von. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 372. o.

Sokolovič 2009A. – *Sokolovič, Peter*: Hlinkova garda 1938–1945. Ústav pamäti národa, Bratislava, 2009.

- Sokolovič* 2009B. – Od Salzburgu do vypuknutia povstania. Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov VIII. Zost. *Sokolovič, Peter*. Ústav pamäti národa, Bratislava, 2009.
- Štaigl* 2012. – *Štaigl, Jan a kol.*: Generáli. Slovenská vojenská generalita 1918–2012. Bratislava, 2012.
- Stanislav – Klabník* 2003. – *Stanislav, Ján – Klabník, Viliam*: Slovenské letectvo. III. zv. 1944–1945. Magnet-Press Slovakia, Bratislava, 2003.
- Štefanský* 1998. – *Štefanský, Václav*: Generál Fedinand Čatloš. Biografický náčrt. Bratislava, 1998.
- Stehlík* 2004. – *Stehlík, Eduard*: Srdce armády. Generální štáb 1919–2004. Praha, 2004.
- Suba* 1996. – *Suba János*: Sztálin-vonal. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 416. o.
- Šumichrast* 2003. – *Šumichrast, Peter*: Výchova slovenského vojaka na východnom fronte v rokoch 1941–1943. *Vojenská história*, 7. (2003) č. 1. 36–54. s.
- Šumichrast* 2005. – *Šumichrast, Peter*: Letovy Š–328 v slovenských Vzdušných zbraniach 1939–1944. *Vojenská história*, 9. (2005) č. 3. 65–81. s.
- Šumichrast* 2012. – *Šumichrast, Peter*: Prvý bitevný útok slovenského letectva na východnom fronte (Vinnica – Niemirov, 20. júl 1941). *Vojenská história*, 16. (2012) č. 4. 69–81. s.
- Šumichrast – Klabník* 2000. – *Šumichrast, Peter – Klabník, Viliam*: Slovenské letectvo. II. zv. 1939–1944. Magnet-Press Slovakia, Bratislava, 2000.
- Syrný* 2012. – *Syrný, Marek a kol.*: Slovensko v roku 1941. Politika–armáda–spoločnosť. Múzeum SNP, Banská Bystrica, 2012.
- Szabó* 1995. – Hadtudományi lexikon I-II. Főszerk. *Szabó József*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995.
- Szabó – Számvéber* [2002]. – *Szabó Péter – Számvéber Norbert*: A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943. Püldo Kiadó, [Nagykovácsi], [2002].
- Szabó – Számvéber* [2003]. – *Szabó Péter – Számvéber Norbert*: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Püldo Kiadó, [Nagykovácsi], [2003].
- Szakály* 1996. – *Szakály Sándor*: Szombathelyi Ferenc. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 405.
- Szuovorov* 2008. – *Szuovorov, Viktor*: Az M–NAP. Ki kezdte a II. világháborút? Kairosz

Kiadó, Budapest, 2008. <https://www.docdroid.net/mzw0/viktor-szuovorov-az-m-nap-pdf> (A letöltés ideje: 2021. 02. 24.)

Tóth 1996A. – *Tóth Sándor*: Tyimosenko, Szemjon Konsztantyinovics. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 439. o.

Tóth 1996B. – *Tóth Sándor*: Zsukov, Georgij. In: Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. *Sipos Péter*. Szerk. *Ravasz István*. Magyar Hadtudományi Társaság – PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1996, 474. o.

Tippelskirch 1951. – *Tippelskirch, Kurt von*: Geschichte des Zweiten Weltkriegs. Athenäum-Verlag, Bonn, 1951.

Tišliar 2010. – *Tišliar, Pavol*: Sčítanie ľudu z roku 1940: k niektorým aspektom organizovania a priebehu cenzu. In: Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IX. Zost. *Sokolovič, Peter*. Ústav pamäti národa, Bratislava, 2010. 25–35. s.

Tönsmeier 2006. – *Tönsmeier, Tatjana*: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939–1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn. München, Wien, Schöningh, Paderborn, 2006.

Trehwitt 2000. – *Trehwitt, Philip*: Páncélozott harcjárművek. Gabo Könyvkiadó, [Budapest], 2000.

Uhrin 2013. – *Uhrin, Marian a kol.*: Slovensko v roku 1942. Politika–armáda–spoločnosť. Banská Bystrica, 2013.

Vargyai 1985. – *Vargyai Gyula*: Tengelytörés. „Szövetséges“ államok a keleti fronton, 1941–1944. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1985.

10.3. Internetes hivatkozások

https://adt.arcanum.com/hu/view/RevaiLexikon_17/?query=t%C3%A1bori%20csapatok&pg=793&layout=s

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/>

http://dbpedia.org/page/Markian_Popov

<https://www.findagrave.com/memorial/165222960/julian-simko>

<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister>

<https://www.litcentrum.sk/autor/mikulas-gacek/zivotopis-autora>

<http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/>

<https://sk.garynevillegasm.com/obrazovanie/73786-general-tyulenev-biografiya-i-foto.html>

<https://pamyat-naroda.ru/commander/1237/>

<https://slovensko39-45.estranky.sk/clanky/>

<https://www.slovenskezahranicie.sk/sk/osobnost/70/matus-cernak>

https://www.sotasampo.fi/en/persons/person_30

<https://www.unithistories.com/officers/bio/german/Heer>

<https://www.valka.cz/>

<https://yawood.ru/sk/wall/kuznecov-f-dor-isidorovich-biografiya-f-dor-kuznecov-kuznec.html>

10.4. Rövidítések jegyzéke

ARKO	Artilleriekommando (Tüzérparancsnokság)
AV	Alfa vojenská (Alfa [parancsnoki] katonai)
BM	Bojevaja Masina (hadi gépezet)
BT	Büsztrohodnij tank (gyors harckocsi)
DHM	Deutsche Heeresmission (Német Katonai Küldöttség)
DLM	Deutsche Luftwaffenmission (Német Katonai Légi Küldöttség)
DMK	Deutsche Militärkommission (Német Katonai Bizottság)
Fi	Fieseler
Flak	Flugabwehrkanone (légvédelmi ágyú)
GRU	Glavnoje Razvegyivatyelnoje Upravlenyje (Felderítési Főigazgatóság)
HL	Hadtörténelmi Levéltár
IOV	improvizovaný obrnený vlak (páncélvonat)
Ju	Junkers
KPÚV	kanón proti útočnej vozbe (páncéltörő ágyú)
KV	Kliment Vorosilov
LT	ľahký tank (könnyű harckocsi)
Me	Messerschmitt
MNO	Ministerstvo národnej obrany (Nemzetvédelmi Minisztérium)

MTH	malý traktor housenkový (kis lánctalpas traktor)
NKVD	Narodnŷj Komisszariat Vnutrennŷh Gyel (Belŷgyi Nŷpbiztosság)
OA	obrnŷnŷ automobil (páncŷlgŷpkocsi)
OKH	Oberkommando des Heeres (szárazföldi haderő főparancsnoksága)
OKW	Oberkommando der Wehrmacht (véderő főparancsnoksága)
Pak	Panzerabwehrkanone (páncŷltörő ágyú)
PL	proti lietadlám (légvédelmi)
Pz.Kpfw.	Panzerkampfwagen (harckocsi)
RD	Rŷchla divízia (Gyorshadosztály)
RV	rŷchly vojenský (gyors katonai)
SZTAVKA	Szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása
Tč.	tančŷk (kisharckocsi)
Vel.	Velitel'stvo (Parancsnokság)
VGPL	vel'kokalibrovŷ gul'omet proti lietadlám (nagykaliberű légvédelmi géppuska)
VHA	Vojenský historický archŷv (Hadtörténelmi Levéltár)
VKF	Vezérkari Főnökség
VW	Volkswagen
vz.	vzor (minta)
ZB	Zbrojovka Brno (Brŷnn-i fegyvergyár)
ZD	Zaisťovacia divízia (Biztosító hadosztály)

11. Mellékletek

11.1. Táblázatok

1. számú táblázat – A szlovák haderő szervezeti felépítése 1940 októberétől⁸⁸⁹ 1944 januárjáig⁸⁹⁰ (fordította Cservenka Ferdinánd)

1. Hadosztály (1. Hadosztálykörzet-parancsnokság – Trencsén)

1. Gyalogezred (Pozsony)	I. Gyalogzászlóalj (Pozsony) II. Gyalogzászlóalj (Nagyszombat)
2. Gyalogezred (Trencsén)	I. Gyalogzászlóalj (Nyitra) II. Gyalogzászlóalj (Trencsén)
3. Gyalogezred (Zólyom)	I. Gyalogzászlóalj (Besztercebánya) II. Gyalogzászlóalj (Körmöcbánya)
1. Tüzérezred (Nagytapolcsány)	I. és II. Tüzérosztályok (Nagytapolcsány) III. Tüzérosztály (Breznóbánya)
1. Lovas Felderítőosztály (Pozsony)	
1. Gépkocsizászlóalj (Nyitra)	
1. Utászászlóalj (Trencsén)	
1. Híradózászlóalj (Vágújhely)	

2. Hadosztály (2. Hadosztálykörzet-parancsnokság – Eperjes)

4. Gyalogezred (Liptószentmiklós)	I. Gyalogzászlóalj (Alsókubin) II. Gyalogzászlóalj (Rózsahegy)
5. Gyalogezred (Lőcse)	I. Gyalogzászlóalj (Igló) II. Gyalogzászlóalj (Poprád)
6. Gyalogezred (Eperjes)	I. Gyalogzászlóalj (Eperjes) II. Gyalogzászlóalj (Töketerebes)
2. Tüzérezred (Rózsahegy)	I. és III. Tüzérosztályok (Rózsahegy)

⁸⁸⁹ Kliment – Nakládal 2003. 28–30. o.

⁸⁹⁰ Kisebbség-jellegű változások a haderőnél már 1941 nyarán bekövetkeztek, amikor létrehozták a Gyorscsoportot, majd ebből erősítésekkel a Gyorsdandárt, valamint 1941 július–augusztusában felállították a Gyorsadosztályt. A keleti fronton résztvevő két szlovák hadosztály esetében a veszteségek miatt folyamatos pótlásokra, átszervezésekre került sor. A szlovák haderőt érintő jelentősebb átszervezések előkészületei 1943 végén kezdődtek, lebonyolítása 1944 januárjában történt meg, és február 1-jével lépett életbe. A frontvonal közeledtével felállításra került a Kelet-szlovákiai Haderő. Klubert 2016. 155–156., 171. 1944. május végén a szlovák 1. és 2. Hadosztályok alakulatainak állomáshelyét Szlovákia keleti részébe helyezték át. Cséfalvay 2008. 147.

	<i>II. Tüzérosztály (Eperjes)</i>
<i>2. Lovas Felderítőosztály (Nagymihály)</i>	
<i>2. Gépkocsizászlóalj (Eperjes)</i>	
<i>2. Utászászlóalj (Nagymihály)</i>	
<i>2. Híradóászlóalj (Eperjes)</i>	

Haderőparancsnokság-közvetlen alakulatok (Szárzsföldi Erők Parancsnoksága – Besztercebánya)

<i>Harcoksziedred (Túrócszentmárton)</i>	
<i>11. Tüzérezred (Zsolna)</i>	<i>I. Tüzérosztály (Zsolna)</i> <i>II. Tüzérosztály (Galgóc)</i>
<i>12. Tüzérezred (Késmárk)</i>	<i>I. Tüzérosztály (Zsolna)</i> <i>II. Tüzérosztály (Késmárk)</i>
<i>11. Gépkocsizászlóalj (Besztercebánya)</i>	
<i>11. Utászászlóalj (Vágújhely)</i>	
<i>11. Híradóászlóalj (Túrócszentmárton)</i>	

2. számú táblázat – A Harckocsiezred szervezeti felépítése 1941 januárjától 1944 májusáig⁸⁹¹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

<i>Parancsnokság</i>	Törzsszázad
<i>Gépkocsizó Század</i>	egy páncélgépkocsi-szakasszal megerősítve
<i>I. Harckocsizászlóalj</i>	1., 2. és 3. Harckocsiszázadok
<i>II. Páncéltörő Ágyús Zászlóalj</i>	1., 2. és 3. Páncéltörő Ágyús Századok
<i>Pótzászlóalj</i>	

⁸⁹¹ *Kliment – Nakládal* 2003. 59., 65. o., *Cséfalvay* 2008. 78. o.

3. számú táblázat – A szlovák légierő szervezeti felépítése 1941 májusától 1944 júliusáig⁸⁹² (fordította Cservenka Ferdinánd)

<i>I. Felderítő-repülőosztály</i> (Igló)	1., 2. és 3. Felderítő-repülőszázadok
<i>II. Vadászrepülő-osztály</i> (Pöstyén)	11., 12. és 13. Vadászrepülő-századok

4. számú táblázat – A Légvédelmi ágyús ezred hadrendje 1941 júniusától 1944 júliusáig⁸⁹³ (fordította Cservenka Ferdinánd)

<i>I. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Igló)	1. és 2. Nehéz Légvédelmi Ágyús Ütegek 3. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg 1. Fényszórós Üteg
<i>II. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Pöstyén)	5. és 6. Nehéz Légvédelmi Ágyús Ütegek
<i>III. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Pozsony)	8. és 9. Nehéz Légvédelmi Ágyús Ütegek 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg 11. Fényszórós Üteg
<i>IV. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Trencsén-Vágaranyos)	3. és 4. Nehéz Légvédelmi Ágyús Ütegek
<i>V. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Pozsonyszőlős)	4. és 15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg
<i>IV. Légvédelmi Ágyús Osztály</i> (Galgóc)	7. és 14. Könnyű Légvédelmi Ágyús Ütegek

⁸⁹² Kliment – Nakládal 2003. 27 o. 70–71., 74–75. o.

⁸⁹³ Kliment – Nakládal 2003. 52–53. o.

5. számú táblázat – A szlovák haderőnél használatos rendfokozatok 1940 októberétől 1945 májusáig⁸⁹⁴ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Generáli (tábornokok)⁸⁹⁵	Rotmajstri (őrmesterek)⁸⁹⁶
Generál I. triedy (I. osztályú tábornok, a magyar altábornagynak megfelelő rendfokozat)	Dôstojnícky zástupca–rotmajster (tiszthelyettes–őrmester) ⁸⁹⁷
Generál II. triedy (II. osztályú tábornok, a magyar vezérőrnagynak megfelelő rendfokozat)	Zástavník–rotmajster (zászlós–őrmester, a magyar törzsőrmesternek megfelelő rendfokozat)
Vyšší dôstojníci (főtisztek)	Rotník–rotmajster (őrmester)
Plukovník (ezredes)	Poddôstojníci (tiszthelyettesek)
Podplukovník (alezredes)	Zástavník (zászlós, nincs magyar megfelelője, nem azonos a magyar zászlós rendfokozattal)
Major (őrnagy)	Rotník (nincs magyar megfelelője, a zászlós és a szakaszvezető közötti rang)
Nížší dôstojníci (tisztek)	Čatník (szakaszvezető)
Stotník (százados)	Mužstvo (tisztesek, legénység)
Nadporučík (főhadnagy)	Desiatník (tizedes)
Poručík (hadnagy)	Slobodník (őrvezető)
Dôstojnícky zástupca aspirant (tisztjelölt) ⁸⁹⁸	Strelník (lövész, közlegény)

⁸⁹⁴ Cséfalvay 2008. 36. o.

⁸⁹⁵ Az I. osztályú tábornok rendfokozat a Magyar Királyi Honvédségben használatos altábornagy, míg a II. osztályú tábornok a vezérőrnagy rendfokozatnak felel meg. Ravasz 1996. 499–500., 518. o. 1939 előtt a csehszlovák haderőnél az altábornagy rendfokozatnak a „divízný generál”, míg a vezérőrnagy rendfokozatnak a „brigádny generál” felelt meg. Kliment – Nakládal 2003. 199. o. A Csehszlovák Néphadseregben (1948 után) az altábornagy rendfokozatot „generálporučík“-nak, míg a vezérőrnagy rendfokozatot „generálmajornak” nevezték.

⁸⁹⁶ A csehszlovák – majd 1939-től a szlovák – haderőnél továbbra is használták az őrmesterek (rotmajstri) állománykategória elnevezést. Ebbe a kategóriába tartoztak 1939 májusáig – megszüntetésükig – a törzszászlósok és a zászlósok is, akik rendfokozatuk megszüntetése után a tiszthelyettes (dôstojnícky zástupca) rendfokozatot viselték. 1939 májusától 1940 októberéig az őrmesterek állománykategóriába tartozott a tiszthelyettes, a zászlós (zástavník) és az őrmester (rotník) rendfokozat. Cséfalvay 2008. 24. o. Az őrmesterek állománykategória a Magyar Királyi Honvédségben használatos főtiszthelyettesek vagy törzsaltisztek állománykategóriának felel meg. Ravasz 1996. 499., 518. o. 1940 októberétől más elnevezést használtak az őrmesterek állománykategóriába tartozó rendfokozatokra. Ez az állománykategória 1945 után megszűnt, a zászlósok (práporčíci) állománykategóriát pedig a Csehszlovák Néphadseregben (1948 után) kezdték használni.

⁸⁹⁷ A kiérdemelt főtiszthelyettesek legmagasabb rendfokozata volt. A második világháború idején a magyar alhadnagy rendfokozatnak felelt meg. Borus – Ságvári – Sárhidai 1996. 499–500., 518. o.

⁸⁹⁸ A második világháború idején a magyar zászlósnak megfelelő rendfokozat volt. Borus – Ságvári – Sárhidai 1996. 499–500. o.

6. számú táblázat – A szlovák haderőnél használatos kézi és gyalogsági fegyvertípusok⁸⁹⁹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Minta (a szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezés):	Űrméret:	Tár, heveder kapacitása:
<i>pisztoly</i>	vz. 22	9 mm	8 darab
<i>pisztoly</i>	vz. 24	9 mm	8 darab
<i>puska</i>	vz. 24 (a német Mauser 98 rendszerének javított változata)	7,92 mm	5 darab
<i>golyószóró</i>	vz. 26 (Nagy-Britanniában Bren néven gyártották licenc alapján)	7,92 mm	20 darab vagy 30 darab
<i>géppuska</i>	vz. 24 (Schwarzlose rendszer)	7,92 mm	250 darab
<i>géppuska</i>	vz. 37	7,92 mm	100 darab vagy 250 darab

7. számú táblázat – A szlovák haderő kézi és gyalogsági fegyvereinek száma 1939 márciusában⁹⁰⁰ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Darabszám:
<i>vz. 23 puska</i>	54 357 darab
<i>vz. 24 puska</i>	176 455 darab
<i>vz. 26 golyószóró</i>	10 100 darab
<i>vz. 24 géppuska</i>	2 200 darab
<i>vz. 37 géppuska</i>	285 darab

⁸⁹⁹ Kliment – Nakládal 2003. 143–144. o., Klubert 2016. 233–234. o.

⁹⁰⁰ Mičianik 2008. 20. o., Természetesen a kézi és a gyalogsági fegyverek száma folyamatosan változott, ugyanis több közülük a harcokban megsemmisült. Jelentősebb változás akkor következett be, amikor az „Eiche” program keretében 1943–1944-ben Németország fegyvereket adott át Szlovákiának, amelyek között 400 darab 7,92 mm-es Gewehr 41 félautomata puska, 200 darab 7,92 mm-es Karabiner 98k mesterlövész puska, valamint 1 390 darab 9 mm-es Maschinenpistole 41 géppisztoly is volt. Klubert 2016. 159–160. o.

8. számú táblázat – A szlovák haderő tábori és hegyi lövegtípusai⁹⁰¹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Minta:	Űrméret:
<i>tábori tarack</i>	vz. 14/19	100 mm
<i>tábori tarack</i>	vz. 16/19	100 mm
<i>tábori tarack</i>	vz. 30	100 mm
<i>nehéz tábori tarack</i>	vz. 25	149,1 mm
<i>tábori ágyú</i>	vz. 35	105 mm
<i>hegyi ágyú</i>	vz. 15	75 mm

9. számú táblázat – A szlovák haderő aknavető- és páncéltörő, illetve légvédelmi ágyútípusai⁹⁰² (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Minta:	Űrméret:	Darabszám:
<i>aknavető</i>	vz. 36	81 mm	320 darab
<i>nehéz aknavető</i>	vz. 18	140 mm	24 darab
<i>páncéltörő ágyú</i>	vz. 34	37 mm	158 darab
<i>páncéltörő ágyú</i>	vz. 37	37 mm	72 darab
<i>Oerlikon légvédelmi gépágyú</i>	vz. 36	20 mm	64 darab
<i>légvédelmi ágyú</i>	vz. 22	83,5 mm	29 darab
<i>légvédelmi ágyú (Flak 18)</i>	vz. 18	8,8 cm	4 darab
<i>légvédelmi gépágyú (Flak 30)</i>	vz. 30	2 cm	12 darab

⁹⁰¹ Kliment – Nakládal 2003. 150–154. o.

⁹⁰² Mičianik 2007. 21–21. o.

10. számú táblázat – A szlovák gyors alakulatok táborig, páncéltörő, hegyi és légvédelmi lövegtípusai 1941-ben⁹⁰³ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus (szlovák elnevezés)	3,7 cm KPÚV vz. 37 (páncéltörő ágyú)	VGPL vz. 36 (Oerlikon) (légvédelmi géppágyú)	8,8 cm kanón PL vz. 18 (légvédelmi ágyú)	Horský kanón vz. 15 (hegyi ágyú)	10 cm húfnica vz. 30 (tarack)	10,5 cm kanón vz. 35 (ágyú)
Harci tömeg	380 kg	62 kg	5 000 kg	613 kg	1 798 kg	4 200 kg
Csőhossz	2 400 mm	1 400 mm	4 930 mm	1 555 mm	2 500 mm	4 400 mm
Űrméret	37,2 mm	20 mm	8,8 cm	75 mm	100 mm	105 mm
Maximális lőtávolság	5 000 m	3 700 m (vertikális) 5 000 m (horizontális)	10 600 m (vertikális) 14 860 m (horizontális)	8 250 m	10 600 m	18 100 m
Vontatási mód	gépjármű/ló	gépjármű	gépjármű	ló	gépjármű	gépjármű
Kezelők	5 fő	7 fő	11 fő	6 fő	7 fő	9 fő

11. számú táblázat – A szlovák haderő páncélgépkocsi- és harckocsitípusai⁹⁰⁴ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Elnevezés:	Darabszám:
<i>páncélgépkocsi</i>	OA vz. 27	3 darab
<i>páncélgépkocsi</i>	OA vz. 30	17 darab
<i>kisharckocsi</i>	Tč. vz. 33	30 darab
<i>könnyű harckocsi</i>	LT vz. 34	27 darab
<i>könnyű harckocsi</i>	LT vz. 35	52 darab
<i>könnyű harckocsi</i>	LT vz. 38	10 darab
<i>könnyű harckocsi</i>	LT vz. 40	21 darab

⁹⁰³ Klubert 2016. 236–238. o.

⁹⁰⁴ Klubert 2016. 52., 87. o.

12. számú táblázat – A szlovák haderő harckocsitípusai 1941-ben⁹⁰⁵ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus	(Praga) LT vz. 34	(Škoda) LT vz. 35	(Praga) LT vz. 38	(Praga) LT vz. 40
Tömeg	7,5 t	10,5 t	9,7 t	7,5 t
Legnagyobb sebesség (úton)	32 km/h ⁹⁰⁶	34 km/h	42 km/h	47 km/h
Páncélzat vastagsága	8–15 mm	8–25 mm	8–25 mm	8–25 mm
Hatótávolság	160 km	160 km	210 km	200 km
Fegyverzet	Egy 37 mm-es Škoda A3 löveg és kettő 7,92 mm-es vz. 35 géppuska	Egy 37 mm-es Škoda A3 löveg és kettő 7,92 mm-es vz. 37 géppuska	Egy 37 mm-es Škoda A7 löveg és kettő 7,92 mm-es vz. 37 géppuska	Egy 37 mm-es Škoda A7 löveg és kettő 7,92 mm-es vz. 37 géppuska
Teljesítmény	67 lóerő	120 lóerő	125 lóerő	125 lóerő
Kezelők	3 fő	3 fő	4 fő	3 fő ⁹⁰⁷

13. számú táblázat – A szlovák légierő főbb repülőgéptípusai⁹⁰⁸ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus:	Elnevezés:	Darabszám
<i> vadászrepülőgép</i>	Avia B–534	66 darab
<i> vadászrepülőgép</i>	Avia Bk–534	15 darab
<i>felderítő- és könnyűbombázó repülőgép</i>	Letov Š–328	101 darab
<i>felderítő-repülőgép</i>	Aero A–100	16 darab
<i>kiképző repülőgép</i>	Praga E–241	14 darab
<i>kiképző és műrepülőgép</i>	Avia Ba–122	4 darab
<i>kiképző és műrepülőgép</i>	Avia Bš–122	9 darab
<i>bombázó-repülőgép</i>	Avia B–71	1 darab

⁹⁰⁵ Pejčoch – Pejs 2005. 29., 69., 125., 102. o.

⁹⁰⁶ Tomáš Klubert a könyvében 30 km/h sebességet említ. *Klubert* 2016. 239. o.

⁹⁰⁷ Klubert 4 fős kezelőszemélyzetet ír a könyvében. *Klubert* 2016. 240. o.

⁹⁰⁸ Kliment – Nakládal 2003. 68. o.

14. számú táblázat – A keleti fronton 1941-ben szolgálatot teljesítő szlovák harci repülőgépek⁹⁰⁹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus	Avia B-534 vadászrepülőgép	Avia Bk-534 vadászrepülőgép	Letov Š-328 felderítő- és könnyűbombázó repülőgép
Motor teljesítménye	625 kW	625 kW	426 vagy 478 kW
Maximális sebesség	380 km/h	375 km/h	328 km/h
Hatótáv	600 km	500 km	1 200 km
Fegyverzet	Négy 7,92 mm-es vz. 30 géppuska és hat 10 kg-os, vagy négy 20 kg-os bomba	Három 7,92 mm-es vz. 30 géppuska és hat 8 kg-os bomba	Kettő 7,92 mm-es vz. 30 géppuska és öt 100 kg-os bomba
Személyzet	1 fő	1 fő	2 fő

15. számú táblázat – A szlovák gyorsalakulatok által használt legjelentősebb személy- és tehergépkocsik a keleti fronton 1941-ben⁹¹⁰ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Típus	Praga AV parancsnoki személygépkocsi	Praga RV könnyű tehergépkocsi	Tatra 27 közepes tehergépkocsi és tüzérségi vontató	Škoda 6 ST 6-L közepes tehergépkocsi és tüzérségi vontató
Tömeg	2 180 kg	3 810 kg	3 950 kg	7 700 kg
Teljesítmény	51,5 kW	50 kW	44,1 kW	73,5 kW
Maximális sebesség (úton)	90 km/h	70 km/h	60 km/h	50 km/h
Hatótávolság	500 km	450 km	400 km	300 km
Ülőhelyek száma	6	2	2	3

⁹⁰⁹ Klubert 2016. 244–245. o.

⁹¹⁰ Klubert 2016. 242–243. o.

16. számú táblázat – A Gyorscsoport hadrendje 1941. június 25-én⁹¹¹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Hadrendi elem	Alakulatok	Létszám
<i>Parancsnokság</i>		16 fő (ebből 6 tisztt)
<i>2. Lovas Felderítőosztály</i>	egy kerékpáros század egy nehézfegyver-század egy géppuskás szakasz	285 fő (ebből 12 tisztt)
<i>6/II. Gépkocsizó Gyalogzászlóalj</i>	három gyalogszázad egy géppuskás század egy páncéltörő ágyús szakasz egy hegyi ágyús üteg egy utászszakasz ⁹¹²	644 fő (ebből 14 tisztt)
<i>11/I. Tüzérosztály</i>	három üteg egy híradószakasz	250 fő (ebből 5 tisztt)
<i>Harcokocsizászlóalj</i>	2. és 3. Harckocsiszázad törzsszázad két páncéltörő ágyús század ⁹¹³	616 fő (ebből 20 tisztt)
<i>Híradószázad</i>		99 fő ⁹¹⁴ (ebből 2 tisztt)

⁹¹¹ *Kliment – Nakládal* 2003. 84. o.

⁹¹² Tomás Klubert szlovák hadtörténész a 6/II. Gyalogzászlóalj alárendeltségében egy híradószakaszt is említ. *Klubert* 2016. 104. o.

⁹¹³ Klubert a könyvében más hadrendi számot ír, 1. és 2. Harckocsiszázadot, 1. és 2. Páncéltörő Ágyús Századot említ. *Klubert* 2016. 104. o.

⁹¹⁴ A levéltári adatok a két tisztet leszámítva 97 fő helyett 98 főt említenek. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941, s. 2.

17. számú táblázat – A Gyorsdandár hadrendje 1941. július 21-én⁹¹⁵ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Hadrendi elem	Alakulatok	Létszám
<i>Parancsnokság</i>		189 fő (ebből 30 tiszt)
<i>Gépkocsizó Gyalogos Csoport</i>	három gyalogszászad géppuskás zászad hegyi ágyús üteg, páncéltörő ágyús zászad	844 fő (ebből 22 tiszt)
<i>11. Tüzérezred</i>	két könnyű tarackos tüzérosztály egy nehéz ágyús tüzérosztály	1 559 fő (ebből 70 tiszt)
<i>Harckocsizászlóalj</i>	törzsszászad két harckocsizászad három páncéltörő ágyús zászad	924 fő (ebből 33 tiszt)
<i>Gépkocsizó felderítőosztály</i>	két kerékpáros zászad két nehézfegyver-zászad gépkocsizó zászad	770 fő (ebből 25 tiszt)
<i>15. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg</i>		143 fő (ebből 4 tiszt)
<i>Utászászad</i>		254 fő (ebből 5 tiszt)
<i>Híradózászad</i>		122 fő (ebből 4 tiszt)
<i>315.Tehergépkocsi-oszlop</i>		52 fő (ebből 1 tiszt)

⁹¹⁵ Kliment – Nakládal 2003. 88–89. o.

18. számú táblázat – A 8 521 fős Gyorshadosztály hadrendje és alakulatainak létszáma 1941 augusztusában⁹¹⁶ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Hadrendi elem	Alakulatok	Létszám⁹¹⁷
<i>Parancsnokság</i>	törzsszázad őrszakasz gépkocsioszlop tábori csendőrszakasz tábori bíróság motorkerékpáros szakasz	259 fő (ebből 43 tiszt)
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	20/I. és 20/II. Gyalogzászlóalj 20. Páncéltörő Ágyús Század 20. Hegyi Ágyús Üteg	2 023 fő (ebből 57 tiszt)
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	21/I. és 21/II. Gyalogzászlóalj 21. Páncéltörő Ágyús Század 21. Hegyi Ágyús Üteg	1 828 fő (ebből 63 tiszt)
<i>11. (gépvontatású) Tüzérezred</i>	11/I. és 11/II. Tüzérosztályok	1 099 fő (ebből 36 tiszt)
<i>11. Felderítőosztály</i>		447 fő (ebből 13 tiszt)
<i>2. Híradózászlóalj⁹¹⁸</i>	távbeszélő-század rádiós híradószázad	421 fő (ebből 20 tiszt)
<i>11. Utászászlóalj</i>	11/1. és 11/2. Utászszázadok hadihíd-oszlop	547 fő (ebből 14 tiszt)
<i>11. Páncéltörő Ágyús Század</i>		168 fő (ebből 4 tiszt)
<i>11. Hegyi Ágyús Üteg</i>		101 fő (ebből 2 tiszt)
<i>Légvédelmi Tüzércsoport</i>	8. (gépvontatású) Nehéz Légvédelmi Ágyús Üteg 13. Könnyű Légvédelmi Ágyús Üteg	375 fő (ebből 10 tiszt)

⁹¹⁶ Mičianik 2007, 191. o.

⁹¹⁷ Kliment – Nakládal 2003. 93–94. o.

⁹¹⁸ Tomáš Klubert a könyvében 1941. szeptember 1-jéig 11. Híradózászlóaljat említ, később azonban már a 2. Híradózászlóalj elnevezést használja. Klubert 2016. 118–119. o.

19. számú táblázat – A 11. Tüzérezred hadrendje 1941 augusztusában⁹¹⁹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Hadrendi elem	Fegyverzet
<i>I. Tüzérosztály (3 üteg)</i>	12 darab 100 mm-es vz. 30 tarack (ütegenként 4 darab tarack)
<i>II. Tüzérosztály (2 üteg)</i>	4 darab 100 mm-es vz. 30 tarack és 4 darab 105 mm-es vz. 35 ágyú

20. számú táblázat – A Gyorshadosztály főbb alakulatainak fedőnevei⁹²⁰ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Alakulatok	Fedőnevek
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	Matúš
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	Dávid
<i>11. Tüzérezred</i>	Berta
<i>11. Utászászlóalj</i>	Ctibor
<i>2. Híradózászlóalj</i>	Bruno

21. számú táblázat – A Gyorshadosztály főbb alakulatának szimbólumai⁹²¹ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Alakulatok	Jelképek
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	négylevelű lóhere
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	üstökös
<i>11. Páncéltörő Ágyús Század</i>	lófej
<i>11. Tüzérezred</i>	sellő
<i>11. Felderítőosztály</i>	patkó
<i>2. Híradózászlóalj</i>	lucfenyő
<i>11. Utászászlóalj</i>	havasi gyopár

⁹¹⁹ Mičianik 2007. 191. o.

⁹²⁰ VHA, 55-57-7, kr. 57, Vel. RD, Čís: 2008/Taj. 3 oddeľ. 1941, SV. 14. august 1941.

⁹²¹ Pecina 2005. 59–60. o.

22. számú táblázat – A Gyorshadosztály fegyverzete 1941 augusztusában a Kijev környéki harcok előtt⁹²² (fordította Cservenka Ferdinánd)

Fegyverzet	Darabszám
<i>Pisztoly</i>	2 111 darab
<i>Puska</i>	4 895 darab
<i>Golyószóró</i>	265 darab
<i>Géppuska</i>	57 darab
<i>81,3 mm-es vz. 36 aknavető</i>	22 darab
<i>20 mm-es Oerlikon légvédelmi gépágyú⁹²³</i>	12 darab
<i>37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyú</i>	40 darab
<i>75 mm-es vz. 15 hegyi ágyú</i>	12 darab
<i>100 mm-es vz. 30 tarack</i>	16 darab
<i>105 mm-es vz. 35 ágyú</i>	4 darab
<i>8,8 cm-es Flak 18 légvédelmi ágyú⁹²⁴</i>	4 darab

23. számú táblázat – A 8 671 fős Gyorshadosztály főbb alakulatainak létszáma 1941. szeptember 25-én⁹²⁵ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Alakulat	Létszám
<i>Parancsnokság</i>	393 fő
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	2 006 fő
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	2 036 fő
<i>11. Tüzérezred</i>	916 fő
<i>11. Utászászlóalj</i>	558 fő
<i>11. Felderítőosztály</i>	438 fő
<i>Légvédelmi Tüzércsoport</i>	372 fő
<i>11. Páncéltörő Ágyús Század</i>	174 fő
<i>11. Hegyi Ágyús Űteg</i>	100 fő
<i>2. Híradóászlóalj</i>	502 fő

⁹²² Klubert 2016. 117. o.

⁹²³ A svájci Oerlikon cég által gyártott légvédelmi gépágyú eredeti elnevezése 2 cm Infanterie-Granaten-Maschinengewehr volt, amelynek a szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése VGPL vz. 36 lett. Klubert 2016. 237. o.

⁹²⁴ A német gyártmányú Flak 18 légvédelmi ágyú szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése 8,8 cm kanón PL vz. 18 volt. Klubert 2016. 238. o.

⁹²⁵ Bystrický 1998. 60. o.

24. számú táblázat – A 7 823 fős Gyorshadosztály főbb alakulatainak létszáma 1941. október 25-én⁹²⁶ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Alakulat	Létszám
<i>Parancsnokság</i>	376 fő
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	1 990 fő
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	2 011 fő
<i>11. Utászászlóalj</i>	505 fő
<i>11. Felderítőosztály</i>	460 fő
<i>Légyvédelmi Tüzérsorozat</i>	373 fő
<i>11. Páncéltörő Ágyús Század</i>	125 fő
<i>11. Hegyi Ágyús Üteg</i>	92 fő
<i>2. Híradóászlóalj</i>	445 fő

25. számú táblázat – A 7 068 fős Gyorshadosztály főbb alakulatainak létszáma 1941. november 25-én⁹²⁷ (fordította Cservenka Ferdinánd)

Alakulat	Létszám
<i>Parancsnokság</i>	345 fő
<i>20. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	1 873 fő
<i>21. Gépkocsizó Gyalogezred</i>	1 804 fő
<i>1. Utászszázad</i>	218 fő
<i>11. Felderítőosztály</i>	393 fő
<i>Légyvédelmi Tüzérsorozat</i>	337 fő
<i>11. Hegyi Ágyús Üteg</i>	89 fő
<i>11. Tüzérosztály</i>	584 fő
<i>2. Híradóászlóalj</i>	403 fő

⁹²⁶ Bystrický 1998. 60. o.

⁹²⁷ Bystrický 1998. 60. o.

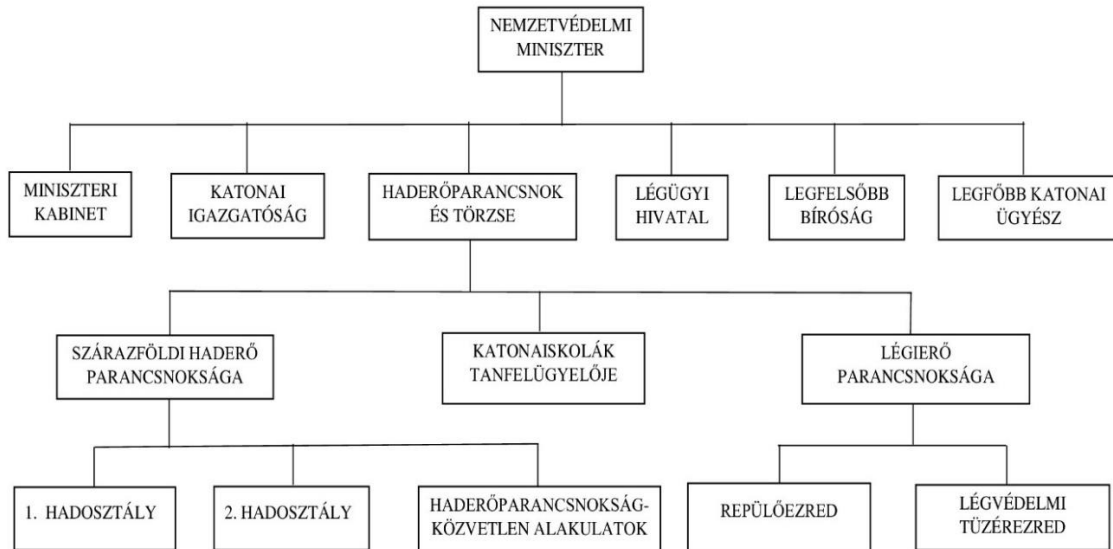
26. számú táblázat – A gyors alakulatok létszáma és embervesztesége 1941-ben (készítette Cservenka Ferdinánd a levéltári iratokban és a szakirodalomban szereplő adatok alapján)

Élőerő	Gyorscsoport	Gyorsdandár⁹²⁸	Gyorshadosztály	A szlovák gyors alakulatok összvesztesége
<i>Létszám</i>	1 910 fő	4 902 fő	8 521 fő	-
<i>Halott</i>	7 fő	83 fő (75+8 fő)	84 fő	174 fő
<i>Sebesült</i>	8 fő	175 fő (167+8 fő)	378 fő	561 fő
<i>Fogságba esett</i>	-	19 fő (2+17 fő)	11 fő	30 fő
<i>Eltűnt</i>	-	-	26 fő	26 fő
Összveszteség	15 fő	277 fő	499 fő	791 fő
Veszteségi arány	0,79 %	5,65 %	5,86 %	-

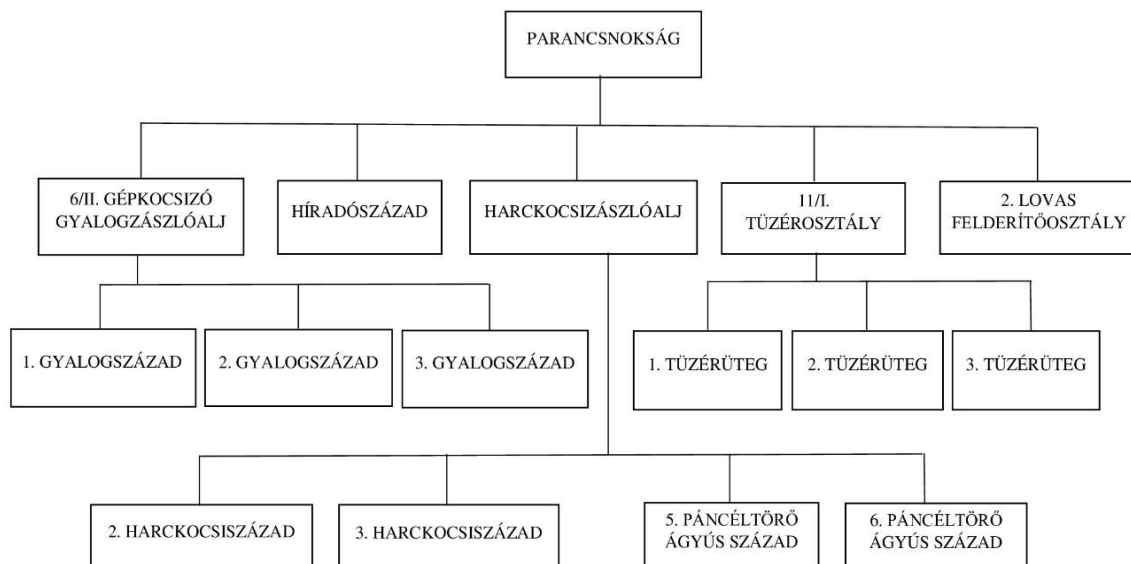
⁹²⁸ A Gyorsdandár embervesztesége a lipoveci ütközetben 75 fő volt. A 11. tüzérezred a lipoveci ütközetben nem szenvedett veszteségeket, míg Granovnál az alakulatból 8 fő életét veszítette, 8 fő pedig megsebesült. A hivatalos adatok szerint a fogságba vetettek közül 17 főt eltűntnek nyilvánítottak. A valóságban ez a 17 fő is a szovjetek fogságában volt. *Mičianik* 2007. 132. o.

11.2. Ábrák

1. számú ábra – A szlovák haderő szervezeti felépítése 1940 októberétől 1944 januárjáig⁹²⁹(fordította és részben szűkítette Cservenka Ferdinánd)

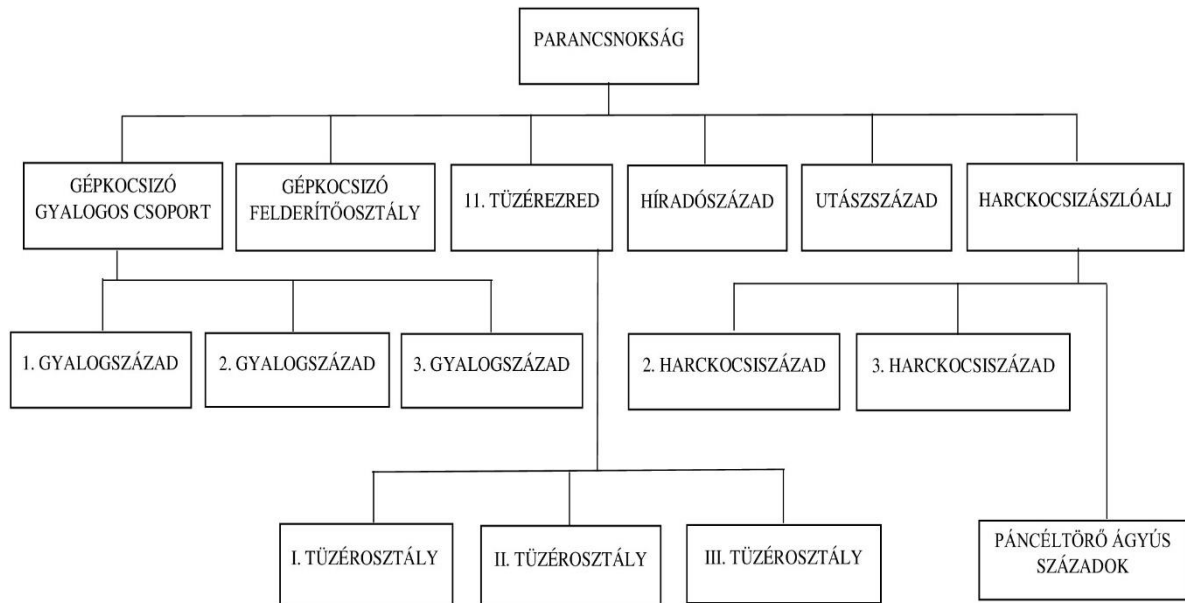
2. számú ábra – A Gyorscsoport szervezeti felépítése 1941 június–júliusában⁹³⁰ (fordította és részben szűkítette Cservenka Ferdinánd)

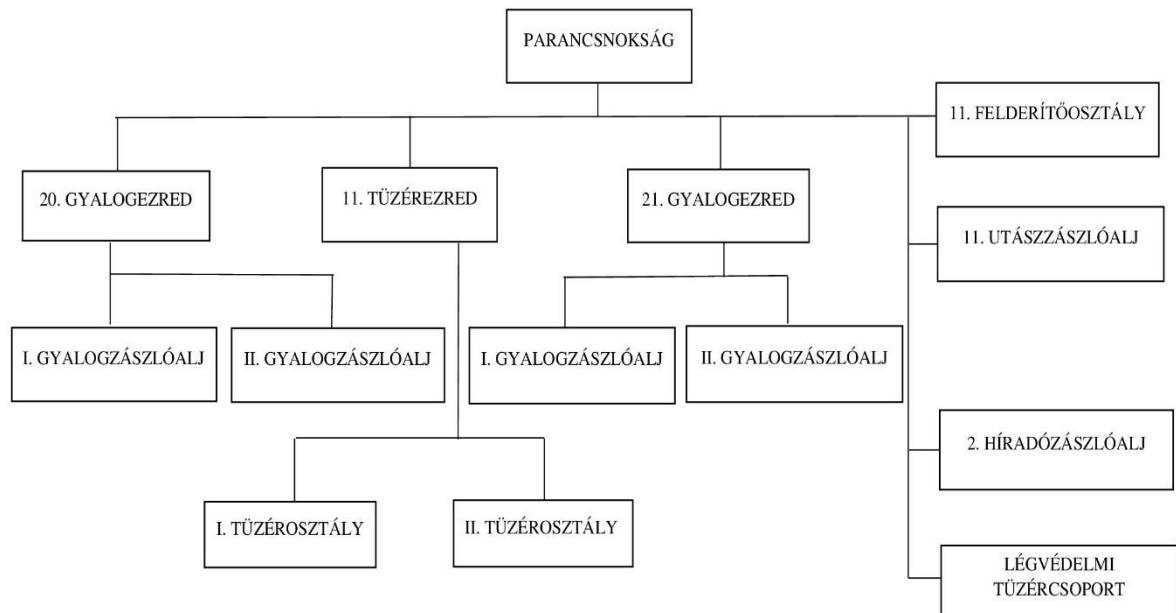
⁹²⁹ Cséfalvay 2008. 37. o.

⁹³⁰ Cséfalvay 2008. 78. o.

**3. számú ábra – A Gyorsdandár szervezeti felépítése 1941 július–augusztusában⁹³¹
(fordította és részben szűkítette Cservenka Ferdinánd)**

4. számú ábra – A Gyorshadosztály szervezeti felépítése 1941 augusztustól 1942 júliusáig⁹³² (fordította és részben szűkítette Cservenka Ferdinánd)

⁹³¹ Cséfalvay 2008. 81. o.

⁹³² Cséfalvay 2008. 84. o.

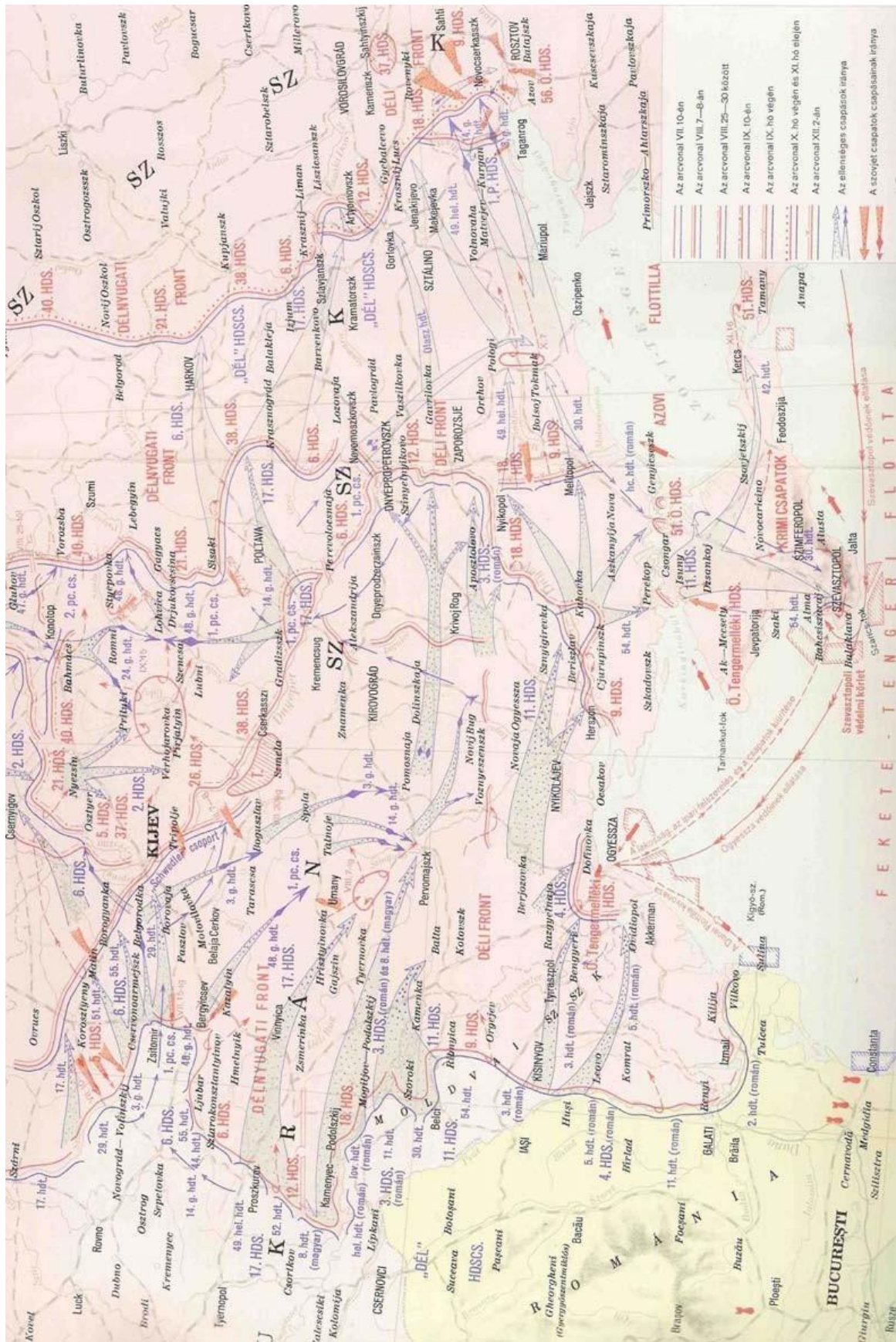

11.3. Térképek

1. számú térkép – A keleti hadszíntér helyzete 1941. június 22-től szeptember végéig.

(Forrás: Szabó – Számvéber [2002] 24. o.)

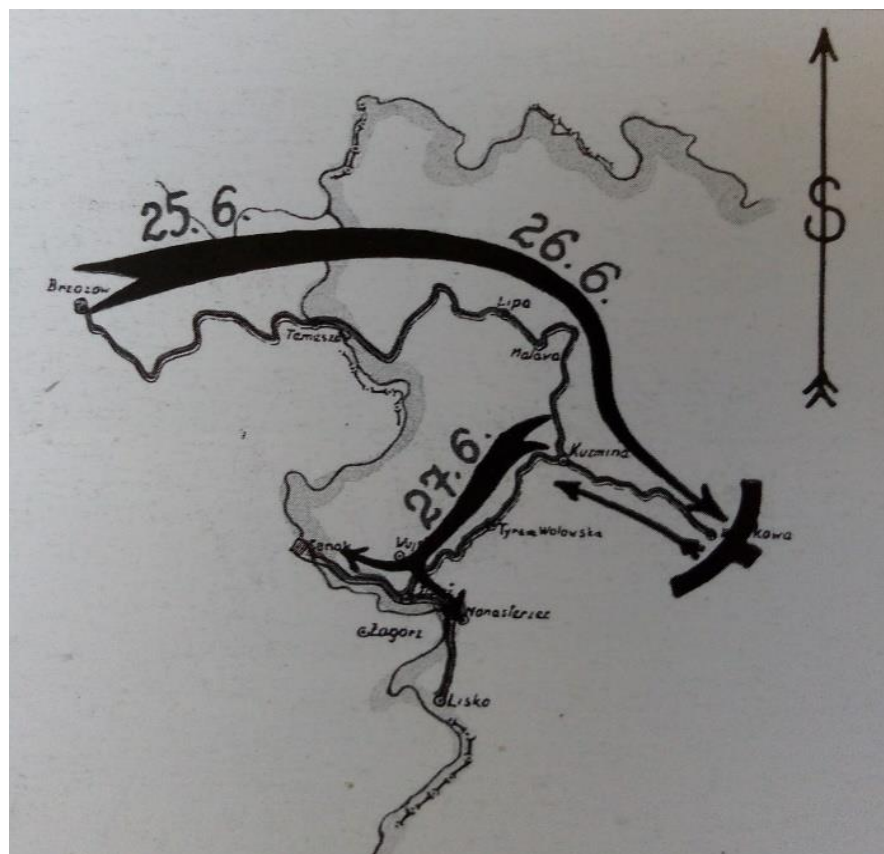

2. számú térkép – A keleti arcvonal déli szakaszának helyzete 1941 júliusától decemberéig. (Forrás: Andaházi Szeghy 2009. 14. o.)

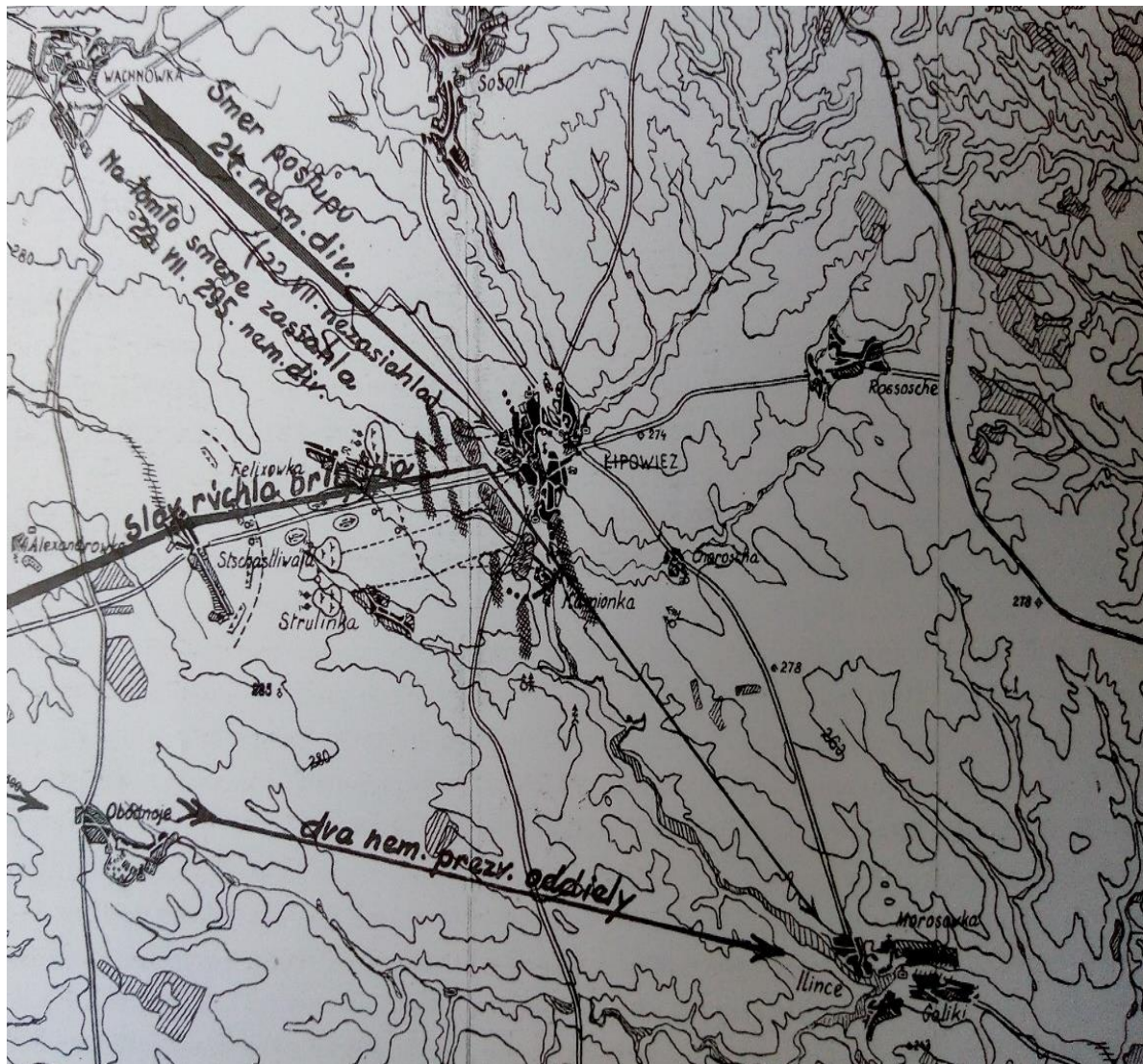

3. számú térkép – Az umanyi katlancsata (Kesselschlacht von Uman). A német 6., 17., 11. Hadseregek (6. Armee, 17. Armee, 11. Armee) és a szovjet 26. Hadsereg (26.A.) helyzete 1941 július – augusztusában. (Forrás: Carell 1968. 107. o.)

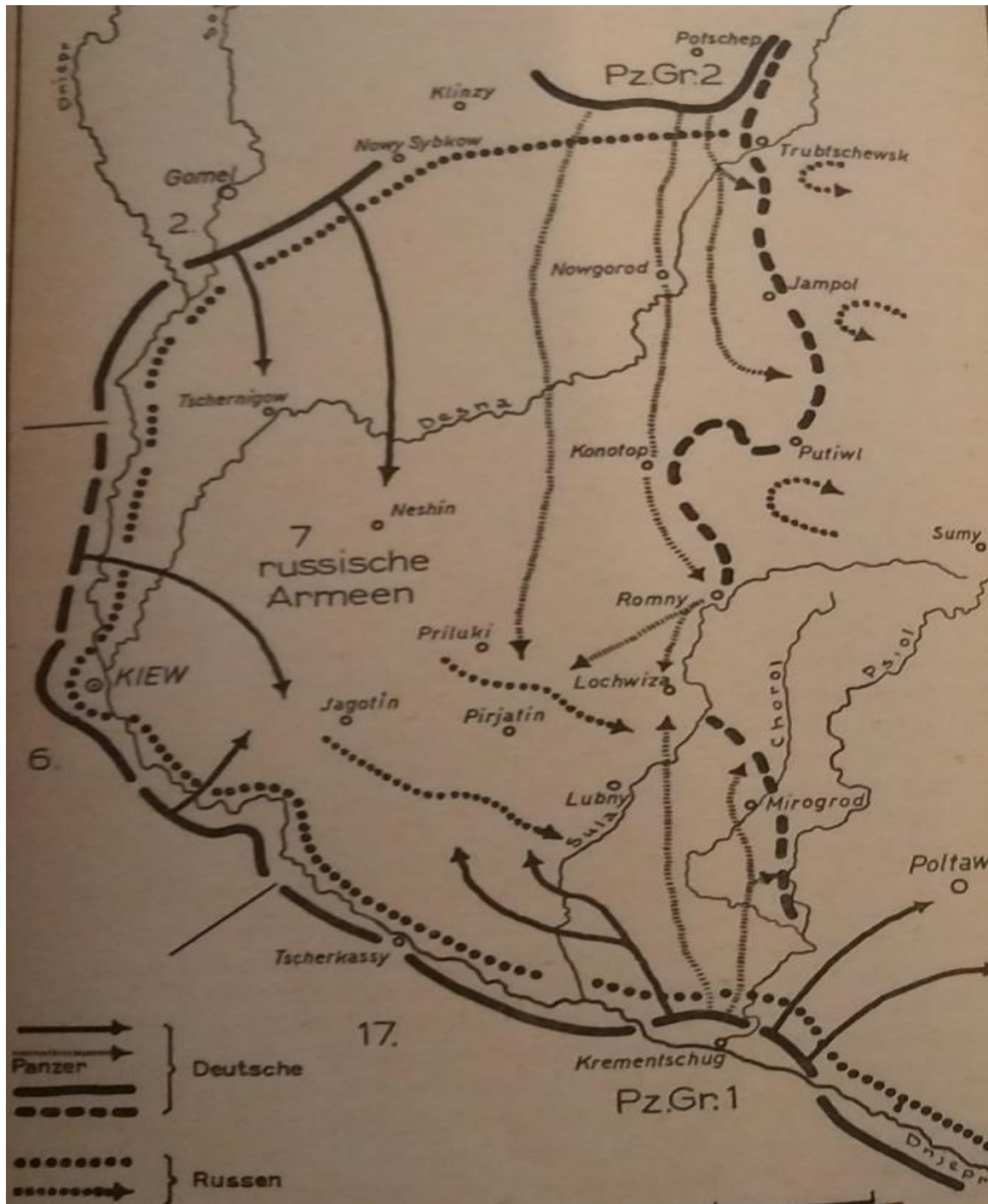

4. számú térkép – A szlovák Gyorscsoport helyzete 1941. július 25-én, 26-án és 27-én. A Gyorscsoport támadásának iránya Brzozów térségéből. A Wojtkowa és a Zaluż környéki harcok. (Forrás: Mičiniak 2007. 74. o.)

5. számú térkép – A szlovák Gyorsdandár (slov. rýchla brigáda) és a német 24. és 295. Gyaloghadosztályok (24. nem. div, 295. nem. div.) előrenyomulása (smer postupu) Lipovec (Lipowicz) irányába. Két német felderítő osztály (dva nem. prezv. oddiely) előrenyomulása Illinci (Ilince) felé. (Forrás: Mičianik 2007. 108. o.)

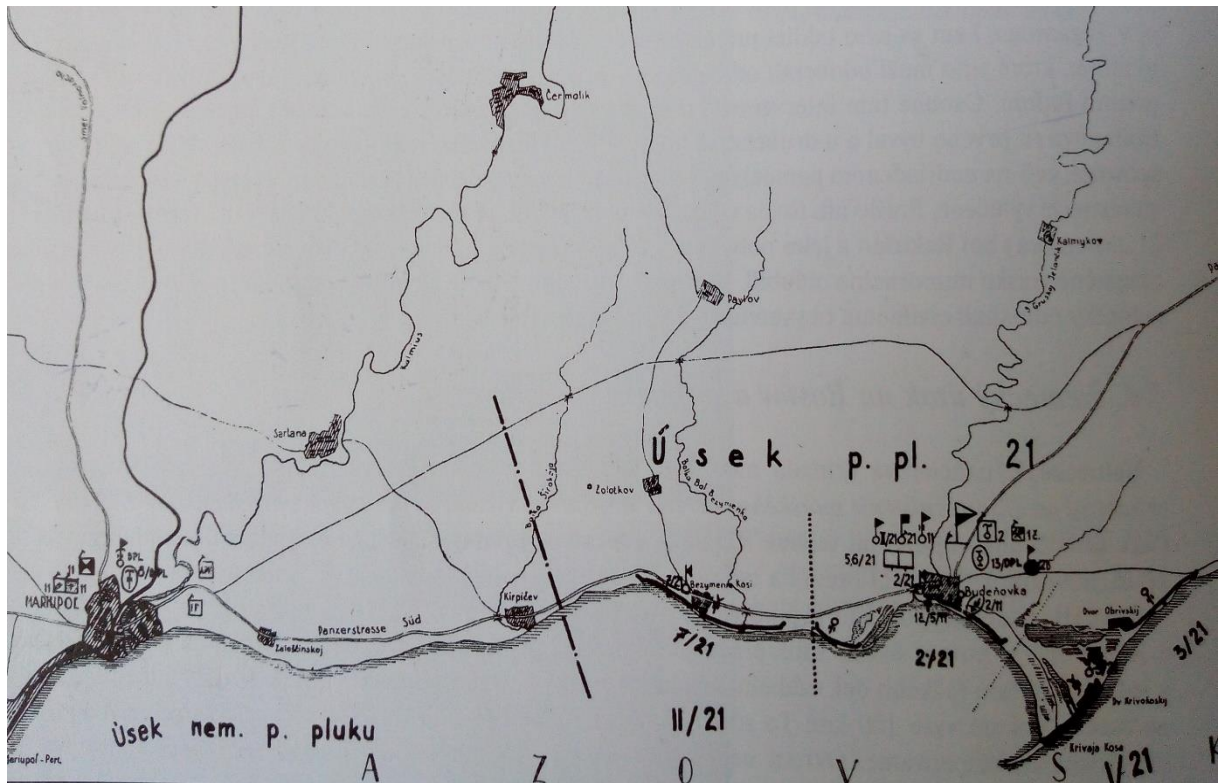

6. számú térkép – A német 2., 6., 17. Hadseregek és a német 1. és 2. Páncéloscsoportok (Pz.Gr.1, Pz.Gr.2) támadásának iránya Kijev térségében. (Forrás: Tippelskirch 1951. 232. o.)

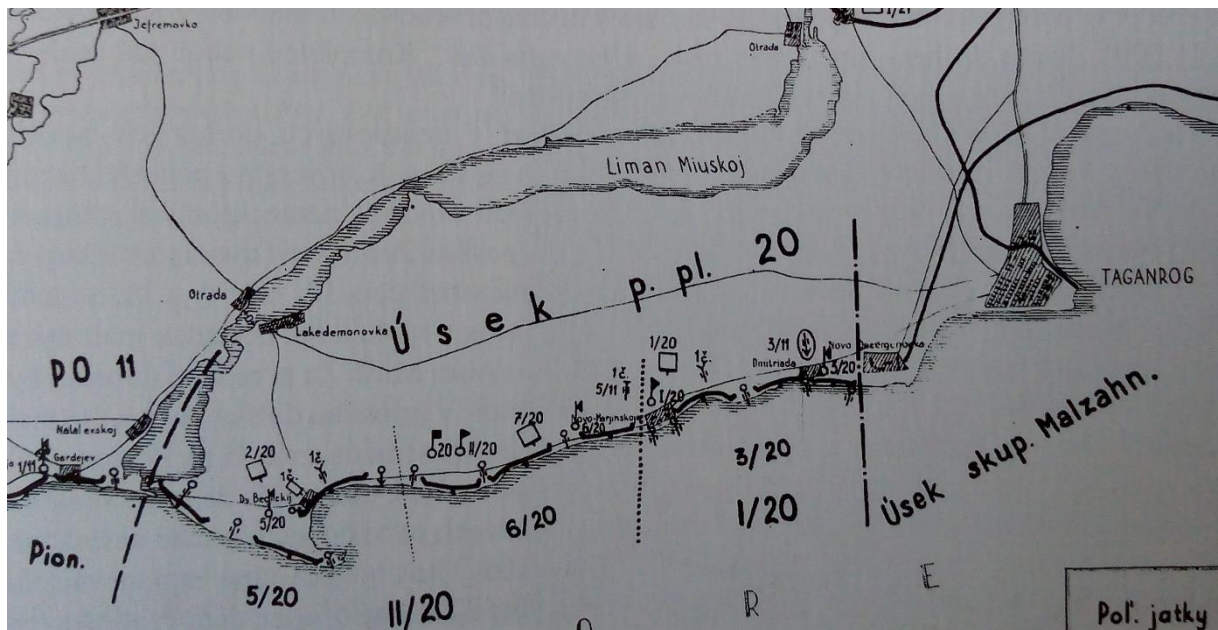

7. számú térkép – A német 95. Gyaloghadosztály (95. div.), valamint a szlovák 21/II., 21/I., 20/I. és 20/II. (II/21., I/21., I/20, II/20.) Gyalogzászlóaljak elhelyezkedése – a Dnyeper folyó jobb partján – a Kijevért folytatott harcok idején. A szovjet alakulatok visszavonulásának iránya (ústup soviets jednotiek). (Forrás: Mičianik 2007. 205. o.)

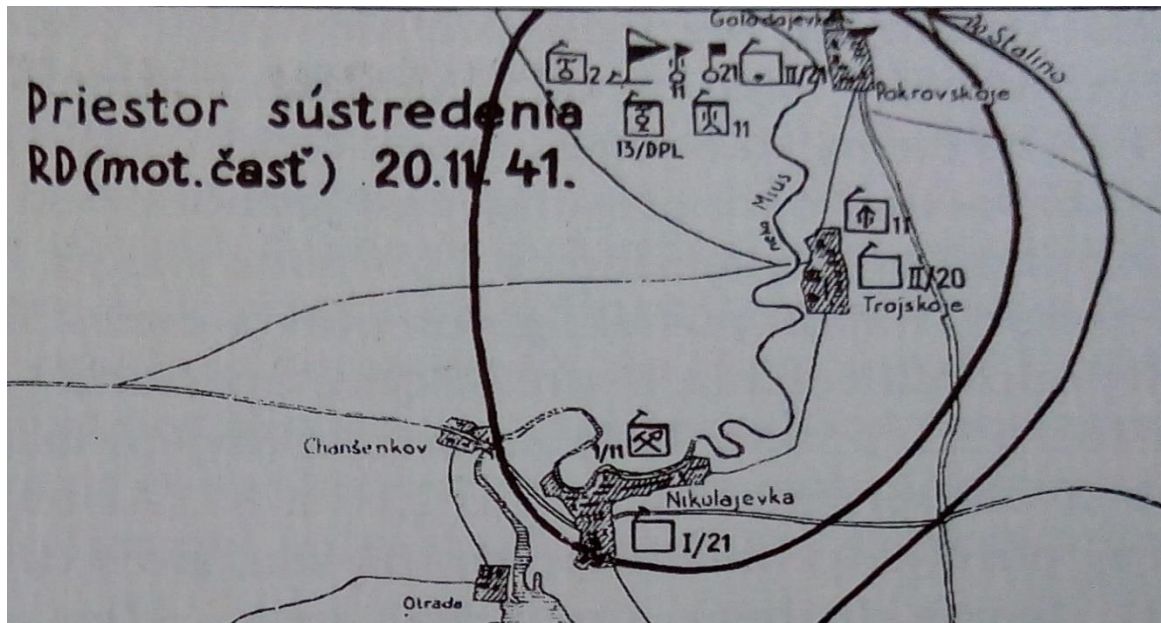

8. számú térkép – A szlovák 21. Gyalogezred (p. pl. 21) alakulatainak (21/II. és 21/I. Gyalogzászlóalj) védelmi szakasza Bugyennovka térségében, az Azovi-tenger partján A szlovák csapattestől nyugatra – Mariupol térségében – a német gyalogezred védelmi szakasza (Úsek nem. p. pluku) található. (Forrás: Mičianik 2007. 236. o.)

9. számú térkép – A szlovák 11. Felderítőosztály (PO 11) és a 20. Gyalogezred (p. pl. 20) alakulatainak (20/II. és 20/I. Gyalogzászlóalj) védelmi szakasza (úsek) Taganrogtól nyugatra, az Azovi-tenger partján. (Forrás: Mičianik 2007. 237. o.)

10. számú térkép - A Gyorshadosztály motorizált alakulatainak összpontosulása (Priestor sústredenia RD [mot. časť]) 1941. november 20-án. A 21/II., a 20/II. és a 21/I. Gyalogászlóaljok, valamint az őket támogató alakulatok elhelyezkedése Pokrovszkoje, Trojszkoje és Nykolajevka térségében. (Forrás: *Mičianik* 2007. 237. o.)

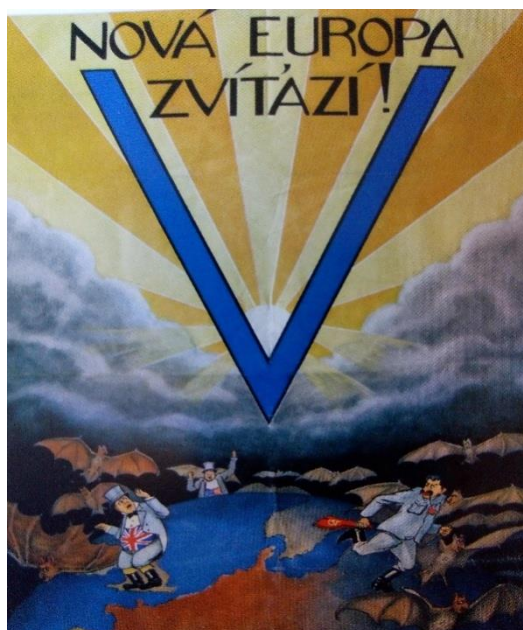
11. számú térkép - A Gyorshadosztály előrenyomulása 1941-ben Chyrov térségéből – Lembergen (Lvov), Tarnopolon, Vinnyicán, Szkvirán, Belaja Cerkovon és Kremencsukon keresztül – Taganrog irányába. Ez Klubert térképének általam továbbfejlesztett, bővített változata, amely az egyes települések elérésének időpontját is jelöli. (Megjegyzés: A Gyorsdandár – a lipoveci ütközet előtt - már 1941 júliusában Vinnyica térségében tartózkodott.) (Forrás: *Klubert* 2016. 112. o.)

11.4. Képek

3. A szlovák haderő katonai emblémája. (Forrás: *Mičianik* 2007. 280. o.)

4. Az "Új Európa" győzelmét hirdető propagandisztikus plakát. (Forrás: *Baka – Cséfalvay* 2015. 9. o.)

5. Rudolf Pilfousek (jobbra) vezérkari ezredes, a Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár parancsnoka Ludwig Kübler gyalogsági tábornokkal, a XXXIX. Hegyi Hadtest parancsnokával beszélget. (Forrás: Klubert 2016. 102. o.)

6. Carl-Heinrich von Stülpnagel gyalogsági tábornok, a német 17. Hadsereg parancsnoka. (Forrás: Klubert 2016. 101. o.)

7. Paul von Otto gyalogsági tábornok, a szlovákiai Német Katonai Küldöttség vezetője.
(Forrás: *Klubert* 2016. 93. o.)

8. Szlovák LT vz. 35 könnyű harckocsik kelnek át a San folyón 1941 júniusában.
(Forrás: *Klubert* 2016. 272. o.)

9. Az elakadt LT vz. 40 könnyű harcokocsit egy LT vz. 35 páncélossal vontatják ki.
(Forrás: *Mičianik* 2007. 69. o.)

10. Két 76,2 mm-es L-11 1938/39 mintájú páncéltörő erődágyúval felfegyverzett szovjet kiserőd. (Forrás: *Mičianik* 2007. 75. o.)

11. 37,2 mm-es vz. 34 páncéltörő ágyú és kezelőszemélyzete. Klubert könyvében – tévesen – vz. 37 néven szerepel. (Forrás: *Klubert* 2016. 236. o.)

12. Szlovák LT vz. 40 harckocsi a keleti fronton. (Forrás: *Baka – Cséfalvay* 2015. 40. o.)

13. Szlovák katonák által elfoglalt szovjet kiserőd 1941 nyarán. (Forrás: Klubert 2016. 277. o.)

14. A Coretti-harccsoport parancsnokságának megsemmisített személygépkocsijai Zaluž mellett. (Forrás: *Mičianik* 2007. 76. o.)

15. Ételosztás a fronton. (Forrás: *Klubert* 2016. 280. o.)

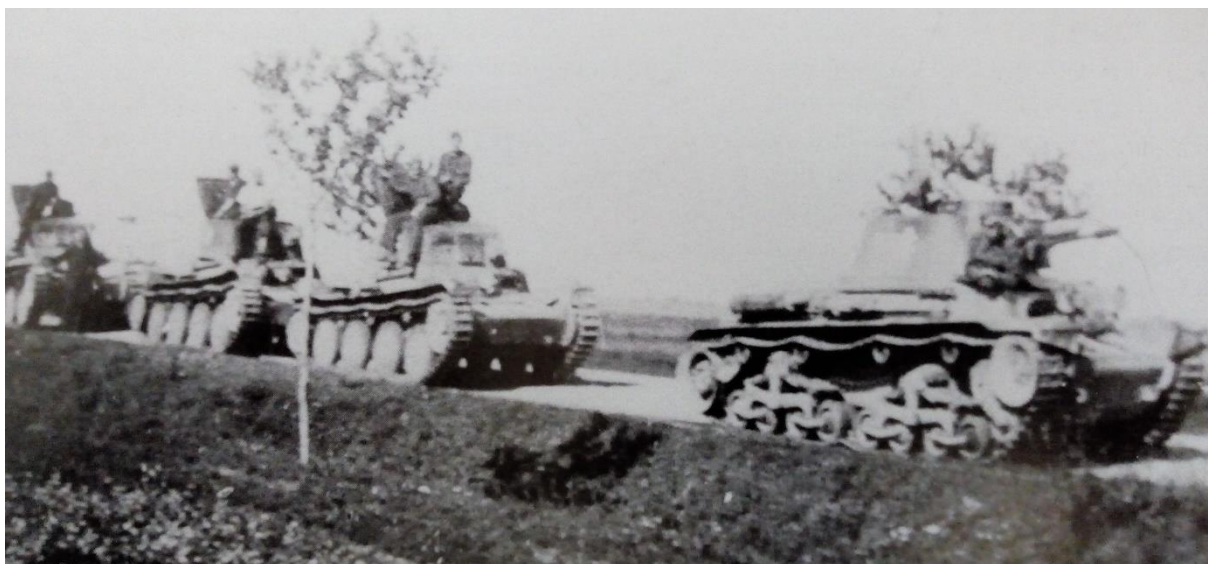

**16. Ferdinand Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter beszédet mond Szomborban.
A képen egy LT vz. 38 harckocsi látható. (Forrás: Klubert 2016. 279. o.)**

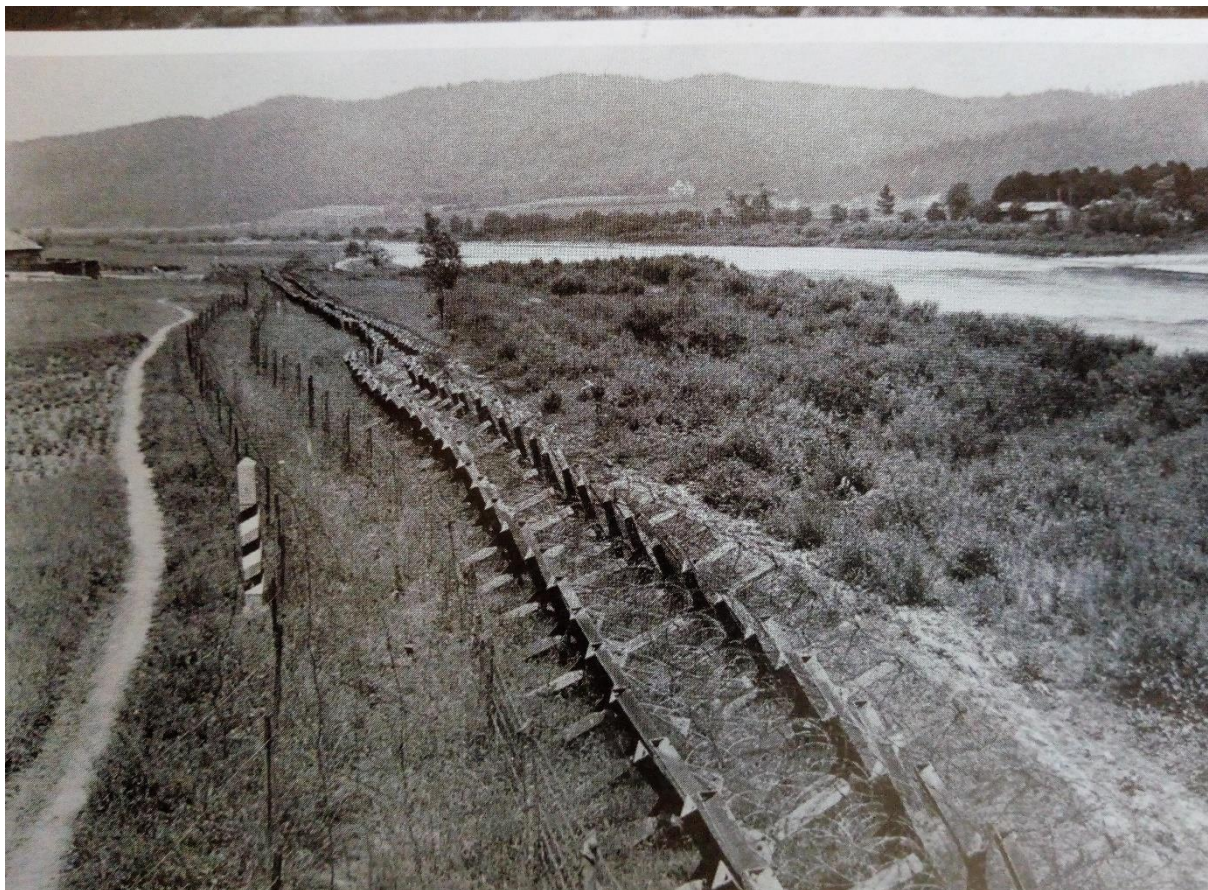

17. Szlovák katonák menete a keleti fronton 1941-ben. A képen egy kézzel vontatott 37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyú látható. (Forrás: Klubert 2016. 285. o.)

18. Szlovák harckocsioszlop. Elöl egy LT vz. 35 halad, utána LT vz. 40 könnyű harckocsik. A Szovjetunió elleni hadjárat megindítása előtt a szlovák LT vz. 40 könnyű harckocsik tornya nem volt harckocsiágyúval felszerelve, ezért többségüket elsősorban parancsnoki harckocsiknak használták. (Forrás: Mičianik 2007. 70. o.)

19. Harckocsiakadályok a San folyó keleti partján, Sanok város környékén. (Forrás: *Mičianik* 2007. 73. o.)

20. Csehszlovák gyártmányú, 105 mm űrméretű vz. 35 táborigyű. (Forrás: *Klubert* 2016. 236. o.)

21. A szlovák katonák menetoszlopa Lipovec irányába tart. (Forrás: Klubert 2016. 289. o.)

22. A tüzérek elfoglalják állásukat. A képen egy 100 mm-es vz. 30 tarack látható.
(Forrás: *Klubert* 2016. 290. o.)

23. Szlovák Praga RV tehergépkocsi-oszlop a keleti fronton. (Forrás: *Klubert* 2016. 288. o.)

24. Szemjon Akimovics Tkacsenko vezérőrnagy, a szovjet 44. Hegyi Lövészadosztály parancsnoka. (Forrás: Klubert 2016. 106. o.)

25. A szlovák katonák óvatosan közelítik meg az ellenséget. (Forrás: Klubert 2016. 291. o.)

26. Ilyen ún. rókalyukakban rejtőztek a szovjet katonák. (Forrás: Klubert 2016. 292. o.)

27. A tüzérek támogatást nyújtanak a gyalogságnak. A képen 100 mm-es vz. 30 tarackok láthatók. (Forrás: Klubert 2016. 291. o.)

28. Pihenő. (Forrás: *Klubert* 2016. 296. o.)

29. Szlovák OA vz. 30 páncélgépkocsik a keleti fronton. Mögöttük Praga RV tehergépkocsik haladnak. (Forrás: *Mičianik* 2007. 90. o.)

30. Čatloš tábornok (balra) és Pilfousek vezérkari ezredes. (Forrás: *Klubert* 2016. 298. o.)

31. Štefan Vančo főhadnagy (jobbra), a 2. Harckocsiszázad parancsnoka LT vz. 40 parancsnoki harckocsiján 1941. július elején. (Forrás: *Mičianik* 2007. 77. o.)

32. Szlovák katonák sírjai Lipovecnál. (Forrás: Klubert 2016. 106. o.)

33. Čatloš tábornok (balról a negyedik) és Pilfousek vezérkari ezredes (jobbról a negyedik) az elesett szlovák katonák sírjainál 1941-ben. (Forrás: Baka – Cséfalvay 2015. 41. o.)

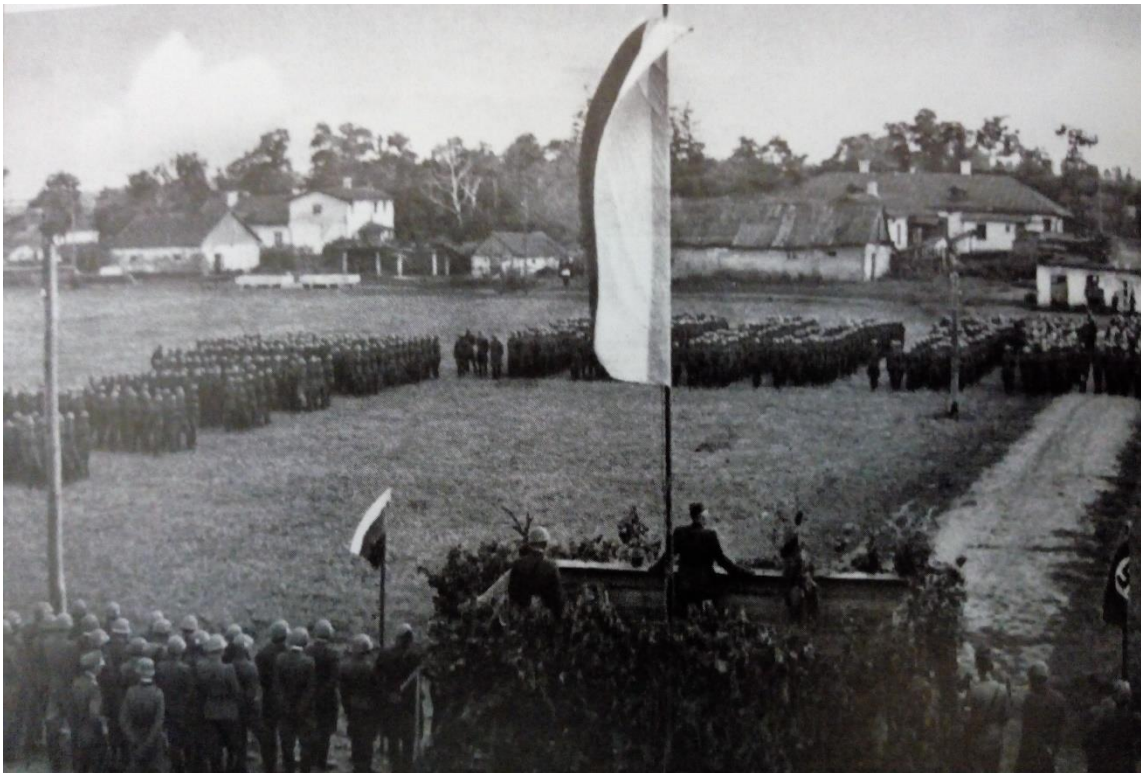

34. Ideiglenes emlékmű az elesett szlovák katonák sírjainál Lipovec közelében. (Forrás: Klubert 2016. 299. o.)

35. Čatloš tábornok katonákat tüntet ki a keleti fronton. (Forrás: *Klubert* 2016, 107. o.)

36. Čatloš tábornok beszédet tart Illinciben. (Forrás: *Klubert* 2016. 298. o.)

37. Jozef Turanec ezredes, a szlovák Gyorshadosztály parancsnoka. (Forrás: Segeš 2015. 310. o.)

38. A gépkocsizó kerékpáros század kerékpárjait Praga RV tehergépkocsik szállítják. (Forrás: Mičianik 2007. 91. o.)

39. A szlovák Tatra 27 tehergépkocsik vezetői kényszerpihenőt tartanak. (Forrás: Klubert 2016. 320. o.)

40. Avia B-534 vadászpilóta. (Forrás: Klubert 2016. 244. o.)

41. Szentmise a tábori repülőtéren. (Forrás: Klubert 2016. 308. o.)

42. 100 mm-es vz. 30 tarack és kezelőszemélyzete. (Forrás: Mičianik 2007. 106. o.)

43. Erőszakos átkelés a Dnyeper folyón. (Forrás: *Klubert* 2016. 311. o.)

44. Szlovák járőrök a Dnyeper mentén. (Forrás: Klubert 2016. 315. o.)

45. A 11. Tüzérezred katonái szabadidejüket fürdőzéssel töltik, az ezred Praga AV személygépkocsi vezetője tisztítja a gépjárművet. (Forrás: *Mičianik* 2007. 88. o.)

46. 105 mm-es vz. 35 ágyú és kezelőszemélyzete. (Forrás: *Mičianik* 2007. 109. o.)

47. A 11. tüzérezred Škoda 6 ST 6-L tehergépkocsija 105 mm-es vz. 35 ágyút vontat.
(Forrás: *Mičianik* 2007. 195. o.)

48. A Gyorshadosztály Tatra 27 tehergépkocsikból álló oszlopa Kijev irányába halad.
(Forrás: *Mičianik* 2007. 198. o.)

49. A szlovák utászok pontonhídon szállítják a német leFH 18 könnyű tarackot és kezelőszemélyzetét a Dnyeper folyón, hogy partot érjenek a túlsó oldalon. (Forrás: Klubert 2016. 314. o.)

50. A szlovák katonák gumicsónakba szállnak, hogy átjussanak a Dnyeper túlsó oldalára. (Forrás: Mičianik 2007. 210. o.)

51. Kijev fő utcája 1941-ben a harcok után. (Forrás: Klubert 2016. 317. o.)

52. Ewald von Kleist vezérezredes, a német 1. Páncéloscsoport, majd 1. Páncélshadsereg parancsnoka. (Forrás: Klubert 2016. 123. o.)

53. A szlovák katonák – a visszavonuló szovjet csapatok által – felrobbantott dnyeprosztróji vízierőművet szemlélik. (Forrás: *Mičianik* 2007. 218. o.)

54. A Tatra 27 tehergépkocsikból álló oszlop a Dnyeper folyón való átkelés után keleti irányban nyomul előre. (Forrás: *Mičianik* 2007. 219. o.)

55. Turanec ezredes, a Gyorshadosztály parancsnoka megfigyelést végez. (Forrás: Klubert 2016. 323. o.)

56. Órségben az Azovi-tenger partján. (Forrás: Klubert 2016. 328. o.)

57. A szovjetektől zsákmányolt STZ-5 lánctalpas tüzérségi vontató. (Forrás: *Mičianik* 2007. 234. o.)

58. Turanec ezredes (balra) megbeszélést tart az 5. „Wiking” SS-Gépkocsizó Gyaloghadosztály egyik hadnagyával (SS-Untersturmführer), középen pedig Jaroslav Kmicikievič őrnagy, a 11. Felderítőosztály parancsnoka látható. (Forrás: *Mičianik* 2007. 240. o.)

59. Az őszi esőzések miatt az utakat sártenger borította, amely lelassította a támadók előrenyomulását. (Forrás: *Carell* 2010. oldalszám nélkül)

60. A sár akadályozta a gépkocsik előrehaladását. (Forrás: *Klubert* 2016. 333. o.)

61. Olykor az esőt havazás váltotta fel. (Forrás: Klubert 2016. 339. o.)

62. Tüzelőállásban. A képen 7,92 mm-es vz. 26 golyószóró látható. (Forrás: Klubert 2016. 342. o.)

63. A Gyorshadosztály katonái a Rosztovtól nyugatra lévő ideiglenes védelmi állásokat figyelik meg. (Forrás: *Mičianik* 2007. 241. o.)

64. Augustín Malár vezérkari ezredes, aki 1941 novemberétől 1942 áprilisáig a Gyorshadosztály parancsnoka volt. (Forrás: *Segeš* 2015. 309. o.)

65. Két szlovák katona szovjet foglyokat kísér. (Forrás: *Mičianik* 2007. 242. o.)

66. Elesett szlovák katonák emlékműve Lipovecnál. (Forrás: *Klubert* 2016. 435. o.)